

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ
ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ

Гордана В. Векарић

**ДИСКУРС МОЋИ У СПОРТУ:
КОМУНИКАЦИОНИ МОДЕЛИ И
СТРАТЕГИЈЕ У ИНТЕРАКЦИЈИ
ТРЕНЕР-СПОРТИСТА**

ДОКТОРСКА ДИСЕРТАЦИЈА

Београд, 2019

UNIVERSITY OF BELGRADE
FACULTY OF PHILOLOGY

Gordana V. Vekarić

**DISCOURSE OF POWER:
COMMUNICATION MODELS AND
STRATEGIES IN INTERACTION BETWEEN
COACHES AND ATHLETES**

DOCTORAL DISSERTATION

Belgrade, 2019

ФИЛОЛОГИЧЕСКИЙ ФАКУЛЬТЕТ
БЕЛГРАДСКОГО УНИВЕРСИТЕТА

Гордана В. Векарич

**ДИСКУРС СИЛЫ В СПОРТЕ:
КОММУНИКАЦИОННЫЕ МОДЕЛИ И
СТРАТЕГИИ ВО ВЗАИМОДЕЙСТВИИ
ТРЕНЕР–СПОРТСМЕН**

ДОКТОРСКАЯ ДИССЕРТАЦИЯ

г. Белград, 2019 г.

ПОДАЦИ О МЕНТОРУ И ЧЛАНОВИМА КОМИСИЈЕ

МЕНТОР:

др Ивана Трбојевић Милошевић, ванредни професор, Универзитет у Београду, Филолошки факултет

ЧЛАНОВИ КОМИСИЈЕ:

Члан:

Члан:

Датум одбране:

Изјаве захвалности

Неизмерну захвалност изражавам ментору, проф. др Ивани Трбојевић Милошевић, чије су ме стручне смернице од почетка са сигурношћу водиле на овом истраживачком путу. Њено поверење било је моја стална инспирација, а сугестије, критике и коментари непроцењиви путокази током израде дисертације.

Захваљујем пријатељима и колегама на помоћи у остваривању контаката с разним спортским организацијама. Посебну захвалност дугујем колегама с Факултета спорта и физичког васпитања проф. др Горану Нешићу и проф. др Александру Јанковићу који су својим ангажовањем највише допринели прикупљању упитника за тренере и на тај начин омогућили ово истраживање. Захваљујем Фудбалском савезу Србије што ми је омогућио приступ клубовима у којима су анкетирани спортисти. Велико хвала и мојој колегиници др Гордани Јелић, која ми је устрајно давала ветар у леђа.

Све ово било би немогуће без несебичне и увек присутне помоћи моје породице, која ме је с пуно љубави подржавала да истрајем у овом подухвату. Дугујем јој огромну захвалност за разумевање, пожртвованост и стрпљење током свих ових година.

Београд, март 2019. године

Гордана В. Векарић

**ДИСКУРС МОЋИ У СПОРТУ:
КОМУНИКАЦИОНИ МОДЕЛИ И СТРАТЕГИЈЕ
У ИНТЕРАКЦИЈИ ТРЕНЕР–СПОРТИСТА**

РЕЗИМЕ

Имајући у виду значај који спорт као специфична друштвена активност има у модерном друштву, велики број студија бавио се проучавањем различитих параметара (најчешће психолошких и социолошких) његове друштвене динамике. Међутим, мало пажње је посвећивано је језичком аспекту интеракције самих главних актера спортских активности: тренера и спортиста. С обзиром на чињеницу да њихове улоге и односи увелико дефинишу исходе спортских остварења, потребно је подробније расветлити и језички аспект ове специфичне професионалне комуникације.

Предмет овог научног рада је прагматичка анализа спроведена на корпусу добијеном употребом теста допуне дискурса, који су попуниле две групе испитаника: тренери и пунолетни спортисти тимских спортова. Предност оваквог методолошког поступка лежи у аутентичности одговора учесника у комуникацији. У реализацији теста учествовало је 93 тренера и 207 спортиста оба пола. Укупно је анализирано 1.892 одговора који се односе на две типичне ситуације у спорту: тренинг и утакмицу.

Истраживање је смештено у област прагматичке анализе, а аспект моћи који обликује ову интеракцију посматран је кроз призму критичке анализе дискурса. Спортски дискурс је такође анализиран са становишта институционалне комуникације, која подразумева неједнаку расподелу моћи учесника у њој.

Квалитативном анализом оба дела корпуса могла се добити јасна слика о моделу комуникације и језичким стратегијама које припадници ове

две групе користе у својој интеракцији. Циљ је такође био да се поређењем ова два корпуса одреде они језички параметри у комуникацији који доказују неједнаку расподелу моћи њених учесника.

Резултати анализе указују на то да се однос тренера у комуникацији базира доминантно на употреби двеју стратегија: дисциплиновања и пружања подршке, док се спортисти у комуникацији држе стратегије субмисивности, од које повремено одступају (у приликама с великим притиском које доводи до афективног пражњења). Поред тога, асиметричност у интеракцији актера комуникације показује да је висок степен институционалности спортског тима у ком су улоге јасно дефинисане и прихваћене од свих учесника комуникације.

Закључци до којих се дошло у овом истраживању могу се даље користити и у другим научним дисциплинама, као што је комуникологија у спорту. Тренерима би могли да укажу на оне аспекте језичке продукције који би били прикладнији у анализираним контекстима, чиме би побољшали своје комуникативне вештине и интерперсоналну комуникацију са спортистима уопште. Постојање свести код тренера о језичким стратегијама које могу играти важну улогу у оптимизацији односа тренер–спортиста од практичног је значаја како у погледу успешности остварења спортиста тако и у погледу развијања понашања актера интеракције, поготово тренера, које ће подстицати задовољство услед бављења спортом.

Кључне речи: *интеракција, тренер, спортиста, прагматика, дискурс, комуникациони модели и стратегије, моћ, институционалност*

Научна област: Друштвено-хуманистичке науке

Ужа научна област: Филолошке науке

DISCOURSE OF POWER: COMMUNICATION MODELS AND STRATEGIES IN INTERACTION BETWEEN COACHES AND ATHLETES

SUMMARY

Having in mind the importance of sport as a specific social activity in contemporary society, a great number of studies addressed various parameters (mostly psychological and sociological) of its social dynamics. However, rather less attention was paid to the linguistic aspect of the interaction of main actors of sports activities: coaches and athletes. Given the fact that their roles and relations considerably define the outcomes of sports achievements, it was also necessary to shed some more light on the linguistic aspect of this specific professional communication.

The subject of this research is the pragmatic analysis carried on a corpus collected via the Discourse Completion Test, filled in by two groups of respondents: coaches and adult athletes engaged in group sports. The advantage of this methodological approach is the authenticity of the answers of interlocutors. The test was completed by 93 coaches and 207 athletes of both genders. The overall of 1892 replies were analysed, addressing the two typical sporting situations: training and match.

This research belongs to the field of pragmatic analysis and the aspect of power that shapes this interaction was observed through the prism of critical discourse analysis. Sports discourse was also analysed from the perspective of institutional communication which implies uneven distribution of power of the interlocutors in this specific communication.

The qualitative analysis of both corpora provided a clear vision of the communication model and the linguistic strategies that the members of these two groups use in their interaction. The aim was also to compare and contrast these

two corpora and thus discover those linguistic parameters in communication which prove unequal power of the interlocutors.

The results of the analysis indicate that the coaches dominantly deploy two strategies: the strategies of disciplining and supporting, while the athletes adhere to the strategy of submissiveness with occasional exceptions (in cases of great pressure that results in affective outbursts). Additionally, the asymmetry in interactions of the actors in this communications shows high level of institutionalized nature of the sports teams, with clearly defined roles, accepted by all participants in communication.

The conclusions reached in this research can be used in other scientific disciplines, such as communicology of sport. Coaches could be introduced to those aspects of linguistic production, that would be more appropriate in the analysed contexts, and thus improve their communicative skills and interpersonal communication with athletes in general. The coaches' awareness of linguistic strategies that can play vital role in optimization of the relations between coaches and athletes has its practical significance both for better achievements of athletes and for the development of behaviour of the interlocutors, especially of coaches who can in turn foster satisfaction from engagement in sport.

Key words: *interaction, coach, athlete, pragmatics, discourse, communication models and strategies, power, institutional character*

Scientific field: Social Sciences and Humanities

Narrow scientific field: Philology

UDK number:

ДИСКУРС СИЛЫ В СПОРТЕ: КОММУНИКАЦИОННЫЕ МОДЕЛИ И СТРАТЕГИИ ВО ВЗАИМОДЕЙСТВИИ ТРЕНЕР–СПОРТСМЕН

АННОТАЦИЯ

Учитывая значимость спорта как специфической социальной деятельности в современном обществе, в большом количестве исследований занимались изучением различных параметров (чаще всего психологических и социологических) его общественной динамики. Но, мало внимания уделялось языковому аспекту взаимодействия именно основных участников спортивных мероприятий: тренеров и спортсменов. Учитывая то, что их роли и взаимоотношения во многом определяют результат спортивных достижений, необходимо более подробно рассмотреть языковой аспект данной специфической профессиональной коммуникации.

Предметом настоящего научного труда является прагматический анализ, проведенный на корпусе, полученном применением метода дополнения дискурса, выполненного двумя группами респондентов: тренерами и совершеннолетними спортсменами командных видов спорта. Преимущество настоящего методологического подхода основывается на аутентичности ответов участников общения. В выполнении данного теста приняли участие 93 тренеров и 207 спортсменов оба пола. Всего проанализировано 1 892 ответов, относящихся к двум типовым ситуациям в спорте: к тренингу и к матчу.

Исследование размещено в область прагматического анализа, аспект силы, определяющий данное взаимодействие, рассматривался через призму критического анализа дискурса. Спортивный дискурс также был проанализирован с точки зрения институциональной коммуникации, подразумевающей неровное распределение сил ее участников.

Путем качественного анализа обеих частей корпуса можно было получить четкую картину о модели коммуникации и языковых стратегиях, используемых членами данных двух групп в их взаимодействии. Целью

являлось и определение, путем сравнения данных двух корпусов, языковых параметров общения, которые доказывают неровное распределение сил между ее участниками.

Результаты анализа говорят о том, что отношение тренера в коммуникации основывается, в основном, на применении двух стратегий: дисциплинированности и оказании поддержки, причем, спортсмены в коммуникации придерживаются стратегии ведомости, от которой время от времени отходят (в ситуациях с большим давлением, приводящем к эмоциональной разгрузке). Наряду с этим, асимметричность во взаимодействии участников коммуникации показывает наличие высокого уровня институциональности спортивной команды, в которой роли четко определены и приняты всеми участниками общения.

Выводы, полученные в результате настоящего исследования в будущем можно использовать и в других научных дисциплинах, в т.ч в коммуникологии в области спорта. Тренерам можно порекомендовать те аспекты речевого высказывания, которые более подходящие в проанализированных контекстах, и с помощью которых можно улучшить свои навыки общения и межличностного общения со спортсменами вообще. Знание языковых стратегий (которые могут играть важную роль в оптимизации соотношений тренер–спортсмен) со стороны тренеров, имеет практическое значение в разрезе успешности спортсменов, а также с точки зрения развития поведения участников взаимодействия, в частности тренеров, и, в конечном итоге, это может поощрять удовольствие в результате занятия спортом.

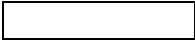
Ключевые слова: *взаимодействие, тренер, спортсмен, прагматика, речь, коммуникационные модели и стратегии, сила, институциональность.*

Научная область: Социально-гуманитарные науки

Научное направление: Филологические науки

Индекс УДК:

Типографске конвенције

❖ „у двоструким наводницима”	оригинални примери добијени из упитника; делови примера унутар теоријског разматрања
<i>курзивно</i>	термин или израз из страног језика који се користи у српском
[...]	изостављање дела примера
полуцрно	увођење термина на српском језику
	истицање значајног дела примера од стране ауторке
<u><i>курзивно подвучено</i></u>	примери из корпуса који нису ушли у језичку анализу
<u>подвучено</u>	стратегије учтивости

1. УВОД.....	1
1.1. ЗНАЧАЈ И МОТИВИ ИСТРАЖИВАЊА	1
1.2. ПРЕДМЕТ, ЦИЉ И ОСНОВНЕ ИСТРАЖИВАЧКЕ ХИПОТЕЗЕ.....	2
1.3. МЕТОДОЛОШКИ ПРИСТУП	4
1.4. ОПИС КОРПУСА	5
1.4.1. Испитаници.....	7
1.4.2. Величина и репрезентативност корпуса.....	9
1.5. СТРУКТУРА РАДА.....	10
2. ТЕОРИЈСКИ ОКВИР ИСТРАЖИВАЊА	12
2.1. КОМУНИКАЦИЈА У СПОРТУ	12
2.2. ПРАГМАТИЧКИ ОКВИР ИСТРАЖИВАЊА.....	15
2.2.1. Говорни чиновни.....	17
2.2.2. Пресупозиција.....	23
2.2.3. Теорија и стратегије учтивости	25
2.2.4. Грајсов кооперативни принцип и импликатура.....	30
2.2.5. Методолошки приступи у прагматичким истраживањима	33
2.2.5.1. Тест допуне дискурса	34
2.3. КРИТИЧКА АНАЛИЗА ДИСКУРСА	38
2.3.1. Дискурс моћи.....	40
2.3.2. Језик и моћ.....	43
2.3.2.1. Језички симболи моћи	45
2.4. ИНСТИТУЦИОНАЛНА КОМУНИКАЦИЈА	46
2.4.1. Типови моћи и институција	52
2.4.2. Спорт као институција.....	55
3. АНАЛИЗА И РЕЗУЛТАТИ.....	57
3.1. ГОВОР ТРЕНЕРА.....	58

3.1.1. Терминолошка појашњења.....	59
3.1.2. Заступљеност типова говорних чинова и њихове функције	60
3.1.2.1. Репрезентативи	61
3.1.2.2. Експресиви.....	63
3.1.2.2.1. Честитање.....	64
3.1.2.2.2. Бодрење	66
3.1.2.3. Комисиви.....	70
3.1.2.3.1. Понуде.....	70
3.1.2.3.2. Обећања	71
3.1.2.3.3. Упозорења	72
3.1.2.3.4. Претње.....	74
3.1.2.4. Директиви	79
3.1.2.4.1. Сугестије.....	82
3.1.2.4.2. Команде	85
3.1.2.4.3. Наредбе	86
3.1.2.4.4. Захтеви.....	89
3.1.2.4.5. Прекор/критика	95
3.1.2.4.6. Забране.....	98
3.1.2.5. Рогативи.....	99
3.1.3. Реализоване стратегије учтивости.....	101
3.1.3.1. Позитивна учтивост	102
3.1.3.2. Негативна учтивост	108
3.1.4. Модел комуникације тренера	113
3.1.4.1. Стратегија дисциплиновања	118
3.1.4.2. Стратегија подршке.....	126
3. 2. ГОВОР СПОРТИСТА.....	133
3.2.1. Заступљеност говорних чинова и њихове функције.....	134

3.2.1.1. Репрезентативи	135
3.2.1.1.1. Тврдње.....	135
3.2.1.1.2. Искази неповиновања	138
3.2.1.1.3. Искази повиновања.....	144
3.2.1.2. Експресиви.....	153
3.2.1.2.1. Извињења	154
3.2.1.2.2. Захваљивање.....	159
3.2.1.2.3. Бодрење	160
3.2.1.3. Комисиви.....	163
3.2.1.3.1. Обећања	163
3.2.1.4. Директиви	168
3.2.1.4.1. Сугестије.....	169
3.2.1.4.2. Молбе.....	172
3.2.1.4.3. Захтеви	173
3.2.1.4.4. Наредбе	182
3.2.1.4.5. Критика/Прекор/Отворено неслагање	183
3.2.1.4.6. Чикање /одбијање понуде	185
3.2.1.5. Рогативи.....	187
<i>3.2.2. Реализоване стратегије учтивости.....</i>	<i>188</i>
3.2.2.1. Позитивна учтивост	190
3.2.2.2. Негативна учтивост	194
<i>3.2.3. Модел комуникације спортиста.....</i>	<i>199</i>
3.2.3.1. Стратегија субмисивности	200
3.3. ОСОБЕНОСТИ КОМУНИКАЦИЈЕ ТРЕНЕР–СПОРТИСТА	205
<i>3.3.1. Поређење двају корпуса.....</i>	<i>206</i>
3.3.1.1. Величина корпуса.....	206
3.3.1.2. Доминантне функције говорних чинова.....	208

3.3.2. Асиметричност у интеракцији.....	214
3.3.2.1. Реторичка питања.....	214
3.3.2.2. Лична деикса.....	219
3.3.2.3. Статус као маркер ауторитета	225
3.3.2.4. Афективно обојени термини у обраћању.....	229
3.3.2.5. Псовке.....	233
3.3.3. Ћутање као одговор.....	238
3.3.4. Невербална комуникација.....	241
4. ЗАКЉУЧАК.....	247
4.1. ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА.....	247
4.2. ПРИМЕНА РЕЗУЛТАТА И БУДУЋА ИСТРАЖИВАЊА.....	255
ЛИТЕРАТУРА	257
ПРИЛОГ 1	266
ПРИЛОГ 2	269
БИОГРАФИЈА АУТОРА.....	272
ИЗЈАВЕ О АУТОРСТВУ.....	273

Листа табела, слика и графика:

Табела 1 Преглед стратегија угрожавања образа према Брауновој и Левинсону (1987)

Табела 2 Таксономија сугестија према Мартинез Флор

Табела 3 Форме обраћања у корпусу тренера

Табела 4 Језгро говорних чинова

Табела 5 Периферни елементи код минималних одговора слагања

Табела 6 Реализације елемената конвенционално индиректних захтева

Табела 7 Поређење изосталих функција у два корпуса

Табела 8 Маркери статуса у корпусу тренера

Табела 9 Афективно обојени термини у обраћању тренера и спортиста

Слика 1 Заступљеност говорних чинова у говору тренера

Слика 2 Стратешки модел комуникације

Слика 3 Заступљеност говорних чинова у говору спортиста

Слика 4 Функције говорних чинова код тренера

Слика 5 Функције говорних чинова код спортиста

Слика 6 Функције говорних чинова у два дела корпуса

Графикон 1 Функције директива

Графикон 2 Учесталост самосталних минималних одговора

Графикон 3 Дистрибуција функција репрезентатива

Графикон 4 Функције директива

Графикон 5 Дистрибуција исказа у два корпуса

Графикон 6 Дистрибуција заједничких функција

1. УВОД

1.1. Значај и мотиви истраживања

Будући да се сматрало да представља мање важан вид друштвене динамике свакодневног живота, спорт се деценијама налазио на маргинама друштвених истраживања. С временом су се, међутим, у њему развиле и институционализовале специјализоване праксе и нове друштвене улоге, које су довеле до већег научног интересовања за границе између спорта и других области живота, као за и утицај који спорт има у погледу вредности, структуре и садржаја комуникације или модела понашања (Dumitriu, 2011:43). То је довело до посебног интересовања за различита истраживања свих оних параметара (психолошких, социјалних, лингвистичких) који у оквиру такве интеракције утичу како на улогу спорта у друштвеном окружењу тако и на спортска постигнућа.

Улога тренера у обликовању резултата у спорту сагледавана је с многих аспеката али су ретка истраживања која се баве улогом њиховог говора који тренери производе у тренажном процесу или за време такмичења. Као дискурс који је у стању да позиционира своје субјекте у друштвеном смислу (Fairclough, 1990:102), ова интеракција могла би се посматрати као институцијска комуникација. Димитриу (2011) се бавила анализом дискурса тренера у фази после меча и јавним дискурсом спортских актера; у анализу је укључила и медије, који у знатној мери обликују одговорност актера у спорту за резултате остварен на такмичењима (Dumitriu, 2016). Лоренцо и др. (2013) анализирали су говор тренера у току утакмице и прекида са становишта вербалног понашања тренера као корисног средства за постизање бољих резултата.

На нашим просторима су различити видови институцијске комуникације проучавани највише у оквиру комуникације на релацији лекар–пацијент (Синадиновић, 2018; Јовичић, 2008; Кликовац, 2008). И Минић (2000) у необјављеном магистарском раду говори о симболима моћи у вербалном дискурсу разних институција (школа, лекарска ординација), а један део је посвећен интеракцији у спорту.

Чињеница да је ова тема недовољно истражена један је од главних мотива за спровођење овог истраживања. Поред тога, анализом добијених резултата могли би се идентификовати евентуални проблеми у интеракцији тренера и спортиста, а сазнање стратегијама које доминирају овом интеракцијом може помоћи у процесу свесног утицања на промене вербалних образаца учесника у интеракцији. Истраживање може имати педагошке импликације у образовању тренера, тако што ће подићи свест тренера о језичким стратегијама које могу играти важну улогу у оптимизацији односа тренер–спортиста, а у функцији постизања вишег нивоа успешности спортиста и побољшања спортских остварења те у погледу развијања таквог понашања актера интеракције (посебно тренера) које подстиче јачање осећаја задовољства услед бављења спортом.

1.2. Предмет, циљ и основне истраживачке хипотезе

Предмет нашег истраживања су језички и прагматички аспекти интеракције тренера и спортиста, односно особености њихове комуникације. У истраживању се полази од претпоставке да је реч је о специфичној институцијској комуникацији у којој су улоге учесника одређене етаблираним институцијским оквиром, а расподела интеракцијске моћи асиметрична. У зависности од мотива тренера (контрола, манипулација, мотивација), у интеракцији тренер–спортиста могу се идентификовати различити комуникативни обрасци и стратегије употребе говорних чинова.

Циљ истраживања је идентификација тих модела и њихова класификација с обзиром на услове под којима се институцијска интеракција одвија.

Предмет истраживања обухвата анализу реализација одабраних говорних чинова који указују на одређене комуникационе моделе али и однос расподеле интеракцијске моћи саговорника. У том циљу биће извршена анализа више параметара интеракције тренер–спортиста: дистрибуција говорних чинова у два прикупљена корпуса, усмереност говорних чинова, употребљене стратегије позитивне и негативне учтивости (директна, директна уз поправку и индиректна), говорни догађаји. Приликом анализе извршиће се и поређење два корпуса по: величини, доминантним функцијама говорних чинова, ћутања и маркера који сигнализирају асиметричност у анализираној интеракцији (избор граматичких лица, реторичка питања, шаљиво и увредљиво обраћање).

Главни циљ истраживања је дескрипција и утврђивање типичне структуре комуникације тренер–спортиста и класификација њених облика. Реч је о, по типу, верификаторном истраживању, будући да се њиме проверава да ли се асиметрична структура институцијске интеракције може применити на интеракцију тренер–спортиста. Друштвени циљ истраживања је указивање на социјалне препреке које се постављају пред спортисте и тренере у њиховој међусобној комуникацији.

Ради остварења наведеног научног циља постављене су следеће хипотезе:

1. Обрасци реализације говорних чинова и вербално понашање тренера су релевантни и корисни инструменти утицаја на понашање спортиста у обе анализиране ситуације, тј. у тренажном и такмичарском процесу.
2. Комуникација тренер–спортиста представља посебну врсту институцијске комуникације.
3. Без обзира на постигнућа спортисте, у интеракцији са тренером присутна је асиметрија као последица неједнаке моћи актера, карактеристична за институцијску комуникацију.

1.3. Методолошки приступ

Пошто се ради о анализи интеракције тренера и спортисте кроз два одвојена корпуса примењена методологија подразумевала је неколико приступа. Најшири оквир за истраживање представља прагматичка анализа; иако се ради о интеракцији, корпус представља писани материјал а не природни дијалог, те се није могла применити анализа конверзације.

Како се у раду посебан акценат ставља језичка средства чија употреба ову врсту интеракције може одредити као институционални говор, извршена је анализа на основама критичке анализе дискурса, што је омогућило да се опишу функције одређених језичких елемената у специфичним ситуацијама у којима се најчешће одвија интеракција тренера и спортиста. Овакав приступ био је посебно значајан за посебно за откривање неједнакости која је кроз језик присутна у тексту, те омогућио је да се пажња усмери на односе моћи и доминацију једне групе учесника у интеракцији у односу на другу.

Подаци су прикупљани коришћењем теста допуне дискурса, инструмента који је развила Блум Кулка (Blum-Kulka, 1982). Тест се састоји од недовршених дискурских следова, који представљају различите друштвене ситуације. Сваки след почиње кратким описом у коме се даје сценарио за једну ситуацију а прецизира се и друштвена дистанца између саговорника и њихов статус. Потом следи недовршени дијалог, за који се од испитаника тражи да га допуне и тако произведу говорни чин у датом контексту.

1.4. Опис корпуса

Корпус на коме се заснива истраживање чине подаци добијени употребом теста допуне дискурса (енг. *Discourse completion test*), који су попуњавале две групе испитаника: тренери и спортисти.

Малиновски (Malinowski 1923:307 у Verschueren 1999:75) је давне 1923. године користио термин *ситуациони контекст*. Истакао је да реч без језичког контекста не постоји, да исказ нема значење осим у контексту ситуације. Стога је посебна пажња посвећена одабиру одговарајућих ситуација. Било је потребно осигурати да, колико год вештачки изазване, ситуације буду препознатљиве тако да се испитаници могу идентификовати са њима.

Упитнику су претходиле две прелиминарне фазе. Прву је чинио разговор с професорима Факултета спорта и физичког васпитања Универзитета у Београду који предају предмете из области технике и технологије спортског тренинга оних спортова који су заступљени у истраживању, чиме се стекао увид у доминантне активности током техничко-тактичког тренинга. У другој фази је сниман тренинг, с циљем да се идентификују потенцијално значајне ситуације. Мада је на овај начин прикупљена значајна грађа, након прегледа звучних записа одустало се од језичке анализе овог материјала. На разлоге за то осврнућемо се у поглављу о методолошким приступима, а материјал је свакако коришћен у креирању ситуација при изради упитника за тест допуњавања дискурса (ТДД).

Прво је креиран упитник за тренере, који је дат професорима спортова укључених у истраживање како би се добило њихово мишљење о веродостојности ситуација. Показало се да су оне у потпуности примењиве на све истраживане спортове, уз ограду да су неке незнатно више везане за фудбал.

У упитнику за тренере дато је девет ситуација за два комуникациона контекста, тренинг и такмичење, и тиме су покривени сви процеси који се

одвијају у интеракцији тренер–спортиста: педагошки, стручни и васпитни. Приликом израде упитника за тренажне ситуације тежило се да оне буду пресликане. Међутим, за такмичарске ситуације била је потребна адаптација. Наиме, за тренера је очекивано да све време даје инструкције, док је једини тренутак када се од спортисте може очекивати реакција прекид игре (тајм-аут, полувреме, зауставно време), имајући у виду физичку раздвојеност тренера и спортиста за време одигравања утакмица. Зато је и број ситуација с такмичења мањи, па укључује и једну након такмичења. Варијабле које према Брауновој и Левинсону утичу на феномен учтивости (друштвена дистанца, моћ и стопа наметања) у свих девет ситуација биле су константне, будући да је за ово истраживање друштвени контекст исти. Друштвена дистанца дефинисана је самом ситуацијом и улогама тренера и спортиста у њиховим свакодневним односима. Стопа наметања је у свим ситуацијама била висока, а као полазна претпоставка истраживања постављена је моћ.

Тест допуне дискурса за спортисте креиран је тек када су прикупљени сви упитници од тренера. Разлог за то је што ови тестови, поред описа ситуације (исти сценарио као и код теста за тренере у свим питањима) садрже и по једну реченицу преузету из одговора тренера а чији је циљ да „изазове” одговор и реакцију спортиста. Тако се, заправо, нови дискурс иницирао реакцијом спортиста на веродостојан тренеров исказ, а добијени одговори били су најсличнији реализацијама у природној и спонтаној интеракцији. У ситуацијама за спортисте коришћене су појединачне реченице из корпуса тренера, одабране тако да се у одговорима испитаника испровоцира нека од следећих функција: молба, захвалност, одбијање захтева, извињење, обећање, уверење, кајање/жаљење, негодовање/неслагање, тврдња. Коришћене су и реченице с јасно садржаним симболима моћи (императив, иронија, неублажене директне наредбе). Навођењем аутентичних исказа преузетих из одговора тренера постиже се симулација размене турнуса и тако добија значење најсличније природној интеракцији. Овакав приступ требало је да послужи као провера присуства свести код спортиста о расподели моћи у интеракцији, али и о њеној

делотворности те праву спортиста да одлучују за себе. Тиме се избегава критика често упућивана на рачун овог метода, пошто су испитаници препознали ситуације и могли да се замисле у њима те дају искрен и валидан одговор. Контекст у свим говорним ситуацијама у упитнику за спортисте је формални, хијерархија између саговорника је јасна, као и моћ тренера кроз његову институционалну позицију (Перовић, 2009:11).

1.4.1. Испитаници

За потребе истраживања упитник су попуњавали тренери и спортисти тимских спортова (фудбал, одбојка, ватерполо, кошарка и рукомет). Ради лакшег сналажења и поређења, у даљем тексту биће речи о два одвојена корпуса – корпусу тренера и корпусу спортиста, који ће бити посебно анализирани а затим и поређени по одређеним параметрима.

Укупан број тренера који су учествовали у реализацији теста је 93, од чега су 63 мушког а 30 женског пола. Овакав однос може се објаснити чињеницом да се посао тренера у Србији сматра доминантно мушким занимањем, посебно у овој групи спортова. Поред тога, искуство аутора је да су тренери мушког пола били спремнији да одговарају на ову врсту теста у односу на своје колегинице. Сви испитаници су претходно обавештени о природи и циљу истраживања те добровољно и анонимно попунили упитник сачињен за потребе сакупљања података. Овај корпус означен је словом „Т”, којем је додат број ситуације на коју се одговор односи (1–9) и редни број испитаника (1–93 нпр. Т3/57).

Трајање тестирања није било одређено, с обзиром на то да су упитнике попуњавали тренери за своје колеге тренере и достављали их аутору у папирној или електронској форми. Оваквим начином рада у потпуности је осигурана анонимност испитаника. Недостатак овог начина прикупљања материјала је у томе што аутор није могао да контролише трајање процеса,

који је често зависио од самих тренера па је ова фаза прикупљања корпуса трајала прилично дуго.

Исти колективни спортови одабрани су и за упитник за спортисте. Када је реч о прикупљању корпуса спортиста, велику препреку представљала је чињеница да је неопходно прво ступити у контакт с руководством клуба или тренером да би одобрили спровођење тестирања. Како је први део прикупљања корпуса тренера спроведен анонимно, тј. посредно преко колега са Факултета спорта и физичког васпитања да би се загарантовала анонимност те тако постигао ниво неопходне искрености у одговарању, није било могуће ући у клубове где су ангажовани анкетирани тренери. То је захтевало да се ступи у контакт с великим бројем клубова којима је поново објашњаван циљ истраживања. Ни овај део истраживања није било могуће спровести без личних препорука преко којих се долазило до руководства клуба. Међутим, као позитивна околност приликом прикупљања овог дела корпуса показало се присуство истраживача. Захваљујући томе осигурано је да тренер не буде присутан у просторији где испитаници попуњавају упитник, те су они могли добити одговоре на евентуална додатна питања, а и потврду да тренери неће имати увид у њихове одговоре. Крупан проблем приликом попуњавања упитника створен је чињеницом да се инсистирало на томе да испитаници одговарају директним навођењем својих речи које би у датој ситуацији употребили, а не описом. Иако је у упутству за попуњавање стајало да се ради о језичком истраживању, испитаници су често показивали склоност да, погрешно, мисле да је реч о психолошком истраживању и, у складу с тим, приступали су описивању својих ставова везаних за дате ситуације. С обзиром на то, присуство истраживача у овом делу прикупљања корпуса било је од великог значаја за формат добијених одговора. Упитнике су попуњавали само пунолетни спортисти. Ниједан спортиста није одбио да учествује у истраживању, мада се то делимично може приписати чињеници да је то од њих захтевао тренер или, преко тренера, неки други клупски ауторитет.

У истраживању је учествовало 207 спортиста оба пола (100 жена и 107 мушкараца). Корпус спортиста означен је словом „С” коме је додат број ситуације на коју се односи (1–9) и редни број испитаника (1–207, нпр. С3/183).

1.4.2. Величина и репрезентативност корпуса

У корпусу тренера, иако је добијено укупно 837 одговора, анализирано је 667. Као нерелевантне са становишта функције говорног чина избачене су све „жељене реченице”, односно искази који почињу конструкцијом да + презент, будући да представљају описе говорних чинова и као такви се при расподели директних и индиректних говорних чинова не могу разврстати. Поред тога, испитаници су често сами дефинисали функције које желе да њихов исказ има (нпр.: „опоменем их”, „честитам им”, „прекорим га”, „умирим их”, „храбрим”, „бодрим”, „инсистирам”). Из таквих одговора није јасно да ли би перформативни глагол био употребљен, те такви искази нису могли бити класификовани као директни говорни чинови. Прозодијски елементи попут: „дижем тон”, „променим тон” и сл. такође нису били предмет језичке анализе. У једанаест случајева тренери нису одговорили на питања, а само у три случаја испитаници су написали да „не знају да одговоре јер нису имали такву ситуацију” па не могу да антиципирају одговор.

Корпус спортиста садржао је 1.817 одговора/исказа (на 46 питања одговори су у потпуности изостали). Пошто је утврђено да 259 одговора чине искази који су жељене реченице и описи говорних чинова: „слажем се са тренером”, „послушала бих тренера”, „(по)слушам тренера”, „извинио бих се” и сл., они нису анализирани. Поред тога, у 23 случаја играчи се нису пронашли у датој ситуацији и то су навели као одговор, што такође није могло бити предмет језичке анализе. У пет случајева испитаници су описали само радњу коју би учинили („Седам на клупу”), а 24 пута су, уместо да наведу вербални садржај, описали гест који би учинили. Иако су предмет

истраживања језички исказана средства, о овим невербалним говорним чиновима биће речи у одговарајућем делу трећег поглавља, при анализи оних говорних чинова код којих се као пратећи елемент јавља говор тела. У 39 исказа испитаници су навели шта би „у себи” рекли или су описали свој став према тренеру/клубу уопштено. О тим исказима биће говора у одељку о псовкама, али се неће анализирати њихово језичко испољавање. Посебну групу чине 242 одговора спортиста који су навели да у датој ситуацији прећуте или је њихов одговор варирао од „ништа” до „ништа не бих рекао/одговорио”. Ни они неће бити језички обрађени, али ће се узети у обзир када буде речи о маркерима учтивости, моћи и институционалног говора. Сходно томе, језичка анализа обухватила је 1.225 одговора спортиста, што заједно са одговорима тренера чини корпус од укупно 1.892 анализирана одговора.

Предност употребе овог метода у истраживању јесте да се лако примењује па се превазилазе ограничења у прикупљању података која могу настати приликом снимања услед природе спортских активности (испитаници су у сталном кретању). Поред тога, иако су испитивачи били присутни током интервјуисања, спортисти су били сигурни да ће материјал бити третиран анонимно будући да су упитнике предавали испитивачу а тренери нису присуствовали попуњавању.

1.5. Структура рада

Прво поглавље представља увод у дисертацију и пружа преглед предмета и циљева истраживања те даје опис и објашњење корпуса на ком је истраживање вршено, као и радне хипотезе које је требало доказати.

У другом поглављу биће представљен теоријски оквир истраживања, најпре кроз осврт на комуникацију у спорту с нагласком на интеракцији тренер–спортиста. У оквиру прагматичких основа истраживања дат је концизан преглед досадашњих истраживања која се односе на две теорије:

говорних чинова и учтивости. Од прагматичких механизма који омогућавају значење и његово препознавање од стране саговорника (Трбојевић Милошевић, 2016:16) разматране су конверзацијске импликатуре и пресупозиције и досадашња поимања ових категорија које нам помажу да протумачимо и имплицитна значења једног исказа у одређеној говорној ситуацији. Критичка анализа дискурса биће представљена у ужем смислу кроз критичке дискурсне студије. Следећи претпоставке на којима истраживање почива, одговарајући одељци посвећени су дискурсу моћи у дисциплинарним оквирима лингвистике (прагматике) и институционалном говору.

У трећем поглављу, које је најдуже и представља аналитичко средиште дисертације, идентификовани су и анализирани доминантни говорни чинови и стратегије учтивости које говорници користе за стварање значења одвојено у два прикупљена корпуса. У последњем делу овог поглавља корпуси се пореде с циљем да се утврди има ли интеракција тренер–спортиста одлике асиметричне институцијске интеракције и којим се појавама утиче на ту асиметричност (заступљеност/изостанак појединих функција говорних чинова код учесника у интеракцији) и идентификује присуство језичких симбола моћи у оба корпуса.

У четвртом поглављу се, поред закључних разматрања, даје осврт апликативне аспекте истраживања, односно могућности за примену резултата истраживања у педагошке сврхе.

2. ТЕОРИЈСКИ ОКВИР ИСТРАЖИВАЊА

Дискурс моћи у спорту са фокусом на комуникационе моделе и стратегије у интеракцији тренер–спортиста као предмет истраживања у оквиру овог рада захтева да се најпре изнесу одређена разматрања о референтним појмовима и проблемским целинама у оквиру којих се ови појмови и целине разматрају и ситуирају, а у контексту раније наведених радних хипотеза и основних истраживачких циљева. То се пре свега односи на утврђивање типичне структуре говора тренера и спортиста, као и идентификовање маркера моћи и институционалног говора. Поред тога, с обзиром на полазиште да у интеракцији спортисте са тренером постоји асиметрија као последица неједнаке моћи актера која је карактеристична за институцијску комуникацију, у циљу уочавања образаца реализације говорних чинова и вербалног понашања тренера који су релевантни и корисни инструменти утицаја на понашање спортиста неопходно је анализирати доминантне комуникационе стратегије у том односу које би могле послужити за креацију модела интеракције у два наведена ситуацијама.

2.1. Комуникација у спорту

Спорт као друштвени феномен може се посматрати и дефинисати са становишта разних хуманистичких дисциплина. Ђулијаноти (2008) указује да је спорт као манифестација *homo ludens* омеђен кодексима понашања који одређују правила учествовања и трајање догађаја, што значи да у спортском окружењу постоји универзални образац који омогућава да се актери лако разумеју без обзира на културне, религијске, расне, етничке или политичке разлике. Истовремено, спорт је оријентисан ка циљу, с опипљивим резултатима као што су победа над противником, постизање најбољег

результата (рекорда) или најбољег естетског утиска, а то имплицира да ту постоје јасно дефинисани победници и губитници. Другим речима, спорт је еминентно такмичарски, тако што се јасни противници надмећу у остваривању јасног циља, али је и „разигран”, јер подразумева преданост, напетост, узбуђење и радост. Важан аспект спорта огледа се у чињеници да он представља елемент културе у њеним компонентама као што су симболи, језик, вредности, норме и ритуали. Иако одређен правилима и обавезом придржавања универзалних кодекса понашања, спорт је прожет културолошким обележјима, што значи да је, истовремено, снажно средство изражавања идентитета нације или групе (Ђулијаноти, 2008:318).

Људска комуникација је сложен процес који се одвија на више нивоа у простору и времену доприносећи формирању, уобличавању и развоју људских персоналности. Путем комуникације као социјалне интеракције која се остварује посредством симбола и система порука људи задовољавају низ индивидуалних и друштвених потреба. Оваква природа комуникације, разуме се, важи и за однос тренер–спортиста. Наиме, тренери стално комуницирају са спортистима; уче их елементима спортске игре и дисциплини, те дају објашњења и инструкције о томе како да исправе грешке у тренирању и такмичењу. Квалитет и делотворност комуникације помаже им у изградњи поверења и узајамног поштовања. Однос између тренера и екипе почива на вербалној и невербалној комуникацији, која је, по правилу, испуњена емпатијом и осећајем заједничког циља. У таквој расподели улога на тренерима је највећи део одговорности; они треба да обликују групни комуникацијски процес тако да се обезбеди остваривање заједничких циљева, а током тренажног процеса да пружају позитивне повратне информације које ће спортистима постати извор мотивације.

Када је комуникација између тренера и спортиста вербална, њена структурна обележја показују значајне специфичности. Тај дискурс је другачији од комуникације и социјалне интеракције која се формира током конверзације, конференција, предавања, промоција или проповеди, иако се у одређеној мери прожима са сваким од наведених облика. Комуникацију

између тренера и спортисте у највећој мери карактерише њен инструктивни аспект, сходно томе што тренер пре свега треба спортисту да упућује у начине реализације спортских елемената ради постизања најбољег резултата. Обележава је и наглашени образовно-дидактички, а у одређеној мери и етичко-морални аспект, јер тренеров говор и поруке упућене спортисти треба да допринесе изградњи морално-вољног става спортисте у односу на игру и жељени резултат.

У вези са претходно изнетим треба приметити да спортски дискурс садржи и специфичне знакове и симболе. Они се могу давати пиштаљком, стартним пиштољем, направама (заставице, светлосни уређаји), гестикулацијом, и њих, по правилу, треба да разумеју сви актери спортског догађаја, од спортисте до публике. Познавање смисла и суштине одређене спортске дисциплине поставља се као услов разумевања и могућности адекватног праћења његових ефеката (начина остваривања поена, кажњавања недозвољених радњи, судијске гестикулације и симболике у вези с одлукама током спортског меча итд.). Комуникацијски однос који остварују тренер и спортиста као специфичан вид интерперсоналне комуникације почива на систему говорних чинова који, како указује Серл, не морају обавезно и увек да буду и језички; он се каткад остварује помоћу мануелних, вербалних и асоцијативних симбола, као и коришћењем жаргона са само спорту својственим значењима (Serl, 1991:61). Тако се, на пример, у појединим колективним спортовима прстима руке показују договорене варијанте које ће се одиграти током меча; употреба одређених речи чије значење је свима познато носи у себи јасну поруку шта у одређеном тренутку треба чинити. Комуникација међу навијачима, односно поруке које они упућују својим миљеницима такође су специфичност спорта. Пароле и поруке које се упућују скандирањем, певањем, узвицима, звиждуцима, аплаузом и сл. имају своје тачно усмерено значење (Нешић, 2006).

У интеракцији тренер–спортиста могу се, у зависности од мотива тренера (контрола, манипулација, мотивација), идентификовати различити комуникативни модели и стратегије употребе говорних чинова. Имајући у

виду полазиште да у тој врсти интеракције постоји асиметрија као последица неједнаке моћи актера, у циљу уочавања образаца реализације говорних чинова и вербалног понашања тренера који су релевантни и корисни инструменти утицаја на понашање спортиста потребно је рашчланити доминантне комуникационе стратегије у том односу и на основу анализираног корпуса предложити моделе које у интеракцији користе тренери и спортисти.

С обзиром на то да је један од фактора моћи у друштвеној интеракцији који је присутан у односу тренер–спортиста њихова припадност клубу, који се може посматрати као институција, посебну пажњу заслужују елементи дискурса моћи који се ослањају на Фукоово (1969) схватање дискурса као социјалног конструкта који стварају они што поседују моћ и контролишу средства комуникације. На линији тог схватања јавља се и могућност одбацивања моћи као репресивне силе и наглашавање чињенице да је моћ најуспешнија кад је продуктивна, кад производи знање, што је констатација од посебног значаја у спорту као области у којој је усмереност на постигнуће и резултат изразито присутна. Садржај афективних, когнитивних и интерперсоналних својстава понашања одражава се на укупни квалитет односа тренер–спортиста. Упечатљиво је запажање да однос тренера и спортисте без оствареног спортског успеха може бити квалитетнији од односа успешног тренера и спортисте, јер међусобно поверење, поштовање и наклоност у том односу зависи више од употребљених комуникационих стратегија него од самог спортског успеха (Jowett & Poczwardowsky, 2007:6).

2.2. Прагматички оквир истраживања

У свом делу „Семантика и прагматика речи” Твртко Прћић (2008) објашњава односе нивоа језичке анализе и истиче да се, иако сама није језички ниво, прагматика наставља на семантику и окружује остале нивое (фонологију, морфологију и синтаксу) као „својеврсни контекстуални

омотач” у ком долази до конкретне употребе језика у комуникацији (Бугарски, 1993:17). Посебно истиче неопходност истраживања и језичког и ванјезичког контекста у анализи језика.

Аутори који су покушали да дају што јаснију дефиницију прагматике (Blum Kulka, 1987; Levinson, 1983) сагласни су да је главни предмет проучавања ове лингвистичке дисциплине „потреба да се објасне правила која владају употребом језика у контексту (Levinson 1983 у Blum Kulka & Olshtain, 1984:196). Према Роберту и др. (Robert, Davies & Jupp, 1992), прагматика се не бави само синтаксом и дословним значењем речи већ значењем у намери говорника, које његов саговорник тумачи.

Бугарски (2009:11) прагматику дефинише као дисциплину која проучава употребу језика, посебно са становишта комуникацијских намера говорника и дејства које они постижу служећи се језиком. Кристал (1985:240) одређује прагматику као „проучавање језика са становишта корисника, посебно проучавање њихових избора, препрека са којима се суочавају при коришћењу језика у друштвеној интеракцији и ефеката које њихова употреба језика има на њихове саговорнике”. Версхурен дефинише прагматику као „општу когнитивну, друштвену и културну перспективу језичких појава везано за њихову употребу у облицима понашања” (Verschueren, 1999:7). Појединачни чланови друштва користе језик као основно средство да „генеришу” значење (Verschueren, 1999:147) и при томе прилагођавају себе различитим условима окружења, али и да прилагоде окружење ономе што они користе. Версхурен то назива „прагматичким деловањем”.

Лич (Leech, 1983) дели прагматику на две компоненте: прагмалингвистику, која се бави прикладношћу форме, и социопрагматику, која се бави прикладношћу значења у одређеном друштвеном контексту. У том смислу и Ван Дејк (Teun A. van Dijk, 1976) уводи апстрактни појам контекста, под којим подразумева скуп лингвистички важних карактеристика комуникативне ситуације у којој се одвија комуникативни догађај. Први услов језичког деловања јесте постојање језичких заједница у

којима је оно неопходан и непрестано коришћен инструмент (Meu, 2009:5). Меј (2009) указује на то да се чланови исте друштвене заједнице прилагођавају једни другима у свему што је корисно у спровођењу заједничких функција.

Версхурен наводи (1999:49) четири типа јединица на које се прагматика традиционално фокусира: значајан број типова говорних чинова, различите врсте конверзације, неке неконверзационе типове говорних чинова (код којих се обично пажња посвећује институционалном контексту) и одређене типове текстова у којима доминира одређен лингвистички стил или структура. Прагматика је, сходно овоме, дисциплина која пружа довољно широк оквир у који се може, на адекватан начин, ситуирати ово истраживање.

Снефт (Sneft, 2014) у свом делу „Understanding pragmatics” истиче да се предмет прагматике може расветлити само наглашавањем друштвених, интеракционих и конвенционалних образаца у комуникативној интеракцији људи. Та чињеница утиче на то да говорници у друштвеној интеракцији користе језик пре свега као инструмент за стварање друштвених веза и односа одговорности. Следећи Баумана (Bauman, 1992:147), Снефт истиче да значење почива у прагматичкој функцији исказа.

У том смислу су посматране и традиционалне области прагматичких истраживања: говорни чинови и имплицитно значење, уз додатак домена учтивости, који се од прагматичког појма развио у посебну област истраживања.

2.2.1. Говорни чинови

Говорни чинови су већ дуго један од основних „састојака” прагматике (Verschueren 1999:22) којим се може објаснити како говорници користе језик

да постигну намераване радње и како саговорници изводе намеравано значење из онога што је речено (Halupka Rešetar, 2014 :32).

Прагматичке студије говорних чинова које се раде од 1980. године махом су интеркултурне анализе употребе говорних чинова у различитим језицима, најчешће у комбинацији с енглеским, и њихов циљ је углавном да допринесу прагматичкој компетенцији приликом учења енглеског језика. Како се реализација функција говорних чинова разликује у различитим друштвима, резултати ових истраживања од посебног су значаја за постизање комуникативних циљева говорника енглеског језика као страног. Акцент оваквих истраживања био је на томе да се укаже на важност употребе одговарајућих говорних чинова за постизање намераваног значења, што може да предупреди неспоразуме када се неизворни говорници енглеског језика нађу у контакту с изворним говорницима.

Родоначелник теорије говорних чинова Џон Остин није употребљавао термин „говорни чинови”; у академски дискурс увео га је његов следбеник Џон Серл (Serl, 1991:10). Постављајући темеље модерној прагматици, Остин је ову теорију изложио у књизи „Како деловати речима” („How to Do Things with Words”) у којој се супротставио традиционалној концепцији, односно, како је написао, „дескриптивистичкој илузији”, према којој се језик користи углавном за описивање стварности. Остинова теорија била је одговор на дотадашњу праксу у филозофији језика, која је пажњу примарно посвећивала тврдњама и дескрипцијама у језику, често занемарујући језик као средство за неко деловање или језички исказ као сам чин, свдећи га на пуку констатацију (Ostin, 1994:1).

Централно место у Остиновом делу имају перформативи, које дефинише (1994) као исказе којима се нешто чини и који не подлежу оцени да ли су истинити или нису него просуђивању да ли су „успешни” или нису. У том смислу издваја перформативне исказе који сами по себи ништа не описују нити констатују, већ представљају обављање неког целовитог чина, радње (пример је исказ „Узимам ову жену за своју закониту супругу” на свадбеној церемонији). Да би перформативни исказ био успешан, како Остин

указује, значајан је услов прикладности, односно одговарајућих околности у којима се износи исказ, као и то ко су и какве су особе које га изричу. Неуспешност исказа састоји се управо у незадовољавању једног или више правила функционисања перформатива. Остин је показао да строго разграничење између констатива и перформатива у пракси не постоји, односно да није лако утврдити да ли је одређени исказ констатив или перформатив (на пример, исказ „У пољу је бик” може значити упозорење неке да тамо не иде јер вреба опасност, али може бити и само опис, део пејзажа). Будући да се из контекста често не може утврдити да ли је реч о перформативу или није, неопходна је дистинкција између експлицитних и имплицитних перформатива. Остинов приступ тежи томе да укључи целину говорних чинова, тј. целовит говорни чин, који није само једна реченица, већ дискурс у који је укључена и целовита ситуација у којој се исказ изриче. Граница између перформатива и констатива све је флуиднија; они се међусобно преплићу. Према Остину (1994), сваки исказ укључује фонетички (изрицање неких звукова), фатички (припадање некој лексици и граматички) и реторички чин (употребљавање говорних елемената у неком смислу), а заједно представљају локуцију (Oishi, 2006:3).

Остин уводи и појам илокуционог чина, који се производи уз локуциони. Примери илокуционих чинова су обавештавање, наређивање, упозоравање и сл. Када изводимо локуциони чин, користимо се језиком како бисмо нешто рекли, али се у различитим ситуацијама користимо језиком у различитом смислу. Тај смисао је илокуција. Можемо користити језик да бисмо, на пример, саветовали, сугерисали, наредили или исказали неку намеру. Одређене речи (локуције) могу имати оно што Остин назива снагом питања, захтева итд. Надаље, Остин уводи и појам перлокуционог чина, који представља оно што постижемо својим исказом, на пример: убеђивање, застрашивање, односно оно што утиче на емоције, мисли или деловање саговорника. Три су начина, како Остин истиче, на који је илокуциони чин повезан с последицама: схватање значења и илокуционе силе, деловање у складу с илокуцијом и одговор на илокуцију или њен наставак. Важна

разлика између илокуционих и перлокуционих чинова коју помиње везана је за средства којима се те врсте чинова остварују. Перлокуциони чинови могу се остварити додатно или у потпуности помоћу нелокуционих, дакле нејезичних средстава (на пример, застрашивање се може постићи претећи некоме оружјем).

Остин разликује пет типова исказа разврстаних према илокуционој сили:

1. вердиктиве (пресуде, судска решења и одлуке и сл.),
2. егзерцитиве (одлуке, пледоајеи),
3. комисиве (обећања),
4. бехабитиве (реакције на понашања) и
5. експозитиве (излагања, изражавање мишљења)

Сваки од наведених типова исказа је у одређеној мери повезан с другима, а разграничење међу њима је често веома сложено.

Серл (1976; 1979), међутим, критикује Остинову класификацију за коју каже да је класификација илокуционих глагола а не чинова. Он предлаже следећу поделу говорних чинова:

1. Репрезентативи (енг. *Representatives*), изјаве које се посматрају у односу на истинитост пропозиције којима се описује стање ствари, као што су тврдње, претпоставке, закључци.

2. Директиви (енг. *Directives*), којима се саговорник наводи да изврши радњу из пропозиције нпр. команде и захтеви.

3. Комисиви (енг. *Commissives*), који обавезују говорника да изврши оно што је наведено у пропозицији као што су обећања и понуде.

4. Експресиви (енг. *Expressives*), којима се исказује говорниково психолошко стање или становиште као што су; извињења и захваљивања.

5. Декларативи (енг. *Declaratives*), који самим именовањем врше промену стања ситуације (чинови венчања, именовања).

Поред пет категорија Серла и Остина, Лич (1983) предлаже још једну, коју назива рогативима. Рогативи би се могли дефинисати као посебна категорија директива, с функцијом захтева за информацијом и увек у упитном облику.

Радовановић (1979:159) дефинише говорни чин (или говорни акт) као основну социолингвистичку јединицу или, другим речима, најмању социолингвистички релевантну комуникацијску јединицу. Под тим појмом подразумева се један исказ, односно једно саопштење у оквиру говорног догађаја, односно једна „акција” у оквиру целокупне „интеракције”. То може бити исказ са формалним граматичким статусом реченице, или чак реченични комплекс, али и не мора, већ говорни чин могу заступати и појединачне речи с функцијом реченичног еквивалента (нпр.: *Ватра! Здраво! Добар дан! Не! Хеј!* и сл.). Дакле, говорни чин се не идентификује унапред ни са једном класом језичких јединица (реченични комплекс, клауза, реченица, синтагма, реченични еквивалент, реч и др.). Притом се одликује само релативном смисаоном, интонационом, позиционом и функционалном аутономношћу, али и нужношћу увида у језички и нејезички контекст ради његове правилне и тачне интерпретације. У питању је заправо социолингвистичко-комуниколошка, а не формална граматичка категорија, односно јединица. Говорни чин се, према томе, дефинише његовом функцијом, а не формалним граматичким статусом.

Полазећи од Остинових услова прикладности, Оиши (Oishi, 2006:13) је проширио теорију говорних чинова на говорну ситуацију и истакао да је важно описати „тотални говорни чин у свеобухватној говорној ситуацији”. Он предлаже Остинов алтернативни модел значења као основ за анализу. Илокуциони чин може се тумачити кроз лингвистичке конвенције које се користе, стварну продукцију и говорникове исказане намере (енг. *conventionality, actuality and intentionality*), чиме се описују аспекти говорне ситуације у којој говорници користе језик: говорник изговара реченицу и врши говорни чин према слушаоцу. Оиши (2006) полази од хипотезе да теоретичари после Остина нису развили идеју говорне ситуације, да су

говорни чин описивали у изолацији и тиме га редуковали на намере или ставове. Стога он предлаже увођење појма говорне ситуације, која представља ситуацију која се одвија у одређеној просторно-временској локацији али, с друге стране, постоји само, јер „Ја говорим са тобом”, и не постоји тамо где нема комуникације. Остин је предлагао алтернативни модел, који не служи само да објасни конвенционалне односе међу реченицама и стањима ствари или међу реченицама и намерама.

Иако се главне замерке теорији говорних чинова састоје у тврдњи да је сувише статична у приступу да би се изборила с динамиком конверзације (Verschueren, 1999:163), у случају корпуса за истраживање у оквиру овог рада коме није могуће пратити динамику ова теорија пружила је адекватан оквир за анализу. Посебно важно полазиште била је Серлова (Серл, 1979:32) констатација да код индиректних говорних чинова говорник може да упутити исказ који носи више илокуционих сила захваљујући томе што и говорник и слушалац имају одређено заједничко искуство (енг. *shared knowledge*). Ово искуство омогућава слушаоцу, уз његову способност инференције, да разуме намеру говорника или праву илокуциону снагу коју дати исказ носи.

У овом истраживању посматране су инференције о ономе што говорници покушавају да постигну својим исказима кроз теорију говорних чинова. Анализа је фокусирана на ниво илокуције онога што говорник чини изговарајући свој исказ. Искази се не тумаче у односу на њихову истинитосну вредност већ у односу на прагматичку радњу, у којој се наглашава и пресупозиција и садржај који није експлицитно изречен те је учињен покушај прагматичког објашњења употребе језика.

Како се у раду сви говорни чинови посматрају кроз реализацију њихових функција, немогуће је применити јединствену таксономију за све. Стога су најзаступљеније групе говорних чинова анализирани према посебним прагматичким таксономијама, а код функција које су реализоване у малом броју исказа описани су сви елементи прагматичке анализе који су идентификовани.

2.2.2. Пресупозиција

За разлику од онога што је исказима директно изречено, често нам је, да бисмо могли да протумачимо значење, потребно знање које учесници деле у интеракцији или ситуациони контекст, јер се њихова комуникациона намера не подудара са пропозиционим садржајем исказа. Тада саговорници путем инференција изводе закључке. Инференције укључују пресупозиције, конвенционалне и конверзационе импликатуре, конотације и јаке импликације (неки логичари их називају логичком последицом или консеквенцом – енг. *entailment*). Истраживање у оквиру ове дисертације обухвата два феномена: пресупозиције и конверзационе импликатуре.

Пресупозиција је филозофски термин и означава услов који се мора задовољити да би се дошло до одређеног стања ствари. У семантици тај услов подразумева знања и веровања која су неопходна за истинитост реченице (Трбојевић Милошевић, 2016:69), док у прагматици пресупозиција укључује знање или информације за које учесници у комуникацији претпостављају да су истините а претходе исказу и доводе до преноса намераваног значења. Трбојевић Милошевић (2016:67) их наводи као један од прагматичких стубова за успешно тумачење значења које није директно експлицирано. Кечкеш (у Трбојевић Милошевић 2016:70) истиче важност претходних знања и искустава у контексту (енг. *prior context*) на прагматичком нивоу.

Пресупозиције представљају инференције које су блиско повезане с речима и граматичким структурама које се користе у исказу али заправо произлазе из нашег знања о начину на који корисници језика тумаче те речи и структуре (Yule, 1996:25). Коришћењем пресупозиције у индиректним тврдњама, на пример, може се избећи одговорност за изречено.

Код прагматичке пресупозиције одређене информације износе се тако да се њихова истинитост подразумева, тј. као садржаји који припадају заједничком контексту (енг. *common ground*) (Вуковић, 2012:228).

Јул (Yule, 1996:27-30) наводи неколико врста пресупозиција: егзистенцијалне, фактичке, лексичке, структуралне, нефактичке и контрафактичке. У овом истраживању се највише пажње посвећује лексичким пресупозицијама, које проистичу из значења одређених речи, израза или конструкција.

Лексичке пресупозиције активирају се фактичким глаголима: знати, схватити, открити, кајати се, жалити, чудити се, радовати се, претварати се, замишљати и сл.; изразом „камо среће да“; речцама: чак, једино, само, ипак, већ; итеративним глаголима или другим речима којима се означава радња која се понавља. Пресупозиције се могу дефинисати према усмерености на говорника или на саму реченицу. Прве се односе на оно што говорник сматра да је истинито пре изрицања исказа, док су друге инференције онога што се директно исказује.

(a) Claire has looked for the keys – директно тврди 'Claire has looked for the keys'

13(б) Where has Claire looked for the keys? – пресупонира 'Claire has looked for the keys.'

Маркери или активатори пресупозиција¹ су оне граматичке структуре и речи које нам помажу да генеришемо пресупозиције. Ова врста пресупозиција може се извући и тамо где нема контекста.

За анализу интеракције у корпусу овог истраживања веома је важно открити како се саопштава садржај који није експлицитно изречен. С обзиром на то да говорник и саговорник деле заједничка знања а тренер се пројектује као онај који у овој интеракцији има знање, употребом пресупозиције међу њима се развија солидарност.

¹ Неки аутори (Levinson, 1983:179; Трбојевић Милошевић, 2016:71) називају их окидачима пресупозиција (енг. *presupposition triggers*).

2.2.3. Теорија и стратегије учтивости

Допринос Серла и Грајса развоју прагматике централни је и за теорије учтивости, посебно њихов став да саговорници често не бирају најдиректнији и најлакше разумљив начин да пренесу своју поруку. Они учтивост повезују с разлозима због којих се појединци опредељују за одређене језичке изборе. То је у последњим деценијама двадесетог века довело до знатног пораста интересовања за појам учтивости у лингвистици. Сама идеја учтивости уткана је у животно искуство чланова одређене професионалне заједнице и подразумева субјективни процес интроспекције у којој сваки члан анализира и процењује сопствено или понашање другог члана заједнице у односу на норме понашања које важе у тој заједници (Eelen, 2001:32-43). Многи аутори дошли су до закључка да је учтивост инхерентна карактеристика исказа и говорних чинова (Lucis Fernández Amaya, Maria de la O Hernández López, Reyes Gómez Morón, 2014:8). То је довело до умножавања истраживања учтивости у различитим културама, с акцентом на проучавању друштвених импликација модела испољавања и опису културних разлика у продукцији говорних чинова (Blum-Kulka, House and Casper, 1989).

За анализу феномена учтивости у истраживању у оквиру ове дисертације коришћен је модел Браунове и Левинсона, који је омогућио да се нађе референтни модел за употребу специфичну за спорт. Предност њихове теорије је у томе што може да се користи као теоријски оквир али и аналитичко средство, будући да су у њега укључена и полазишта других теоретских приступа учтивости. Поред осврта на неке од њих (Lakoff, 1973; Fraser and Nolen, 1981; Leech, 1983), пажња је нарочито посвећена резултатима емпиријских студија учтивости које су показале њено функционисање у анализи (Shimanoff, 1977; Blum-Kulka, 1987).

Прва која је, у свом раду „Логика учтивости”, истакла потребу да се Грајсов оквир допуни принципом учтивости била је Робин Лејкоф (1973). Она

наводи два принципа: „буди јасан” и „буди учтив”, али сматра да у конверзацији принцип учтивости има приоритет јер је, како наводи, важније избећи увреду него бити јасан (1973:297).

Многи аутори (Kasper 1990, Lakoff 1973, Fraser 1990 и Tomas 1995) учтивост истичу као стратешко понашање саговорника како би се избегао конфликт и постигли различити интерактивни циљеви у које убрајају успостављање, одржавање, јачање, мењање или прекидање друштвених односа. За Лејкофову (1973,1977,1989) учтивост служи да би се избегле увреде и смањила трвења у интеракцији. Она дефинише учтивост као „начин да се на минимум сведе ризик од сучељавања у дискурсу” (1989:102).

Лич (1983:104) уводи приступ прагматици који назива интерперсоналном реториком, који поред Грајсовог кооперативног принципа садржи принцип учтивости и принцип ироније. Попут Лејкофове, он такође даје приоритет учтивости, која, по његовом схватању, служи да „одржи друштвену равнотежу и пријатељске односе” (1983:82) те наводи да се сваки исказ може посматрати кроз пет нивоа: економичности, опционалности, индиректности, ауторитета и дистанце.

Теорија учтивости коју су 1978. предложили а 1987. допунили Браунова и Левинсон комбинује теорију говорних чинова и Грајсову теорију импликатура са Гофмановим појмом образа. Образ се може очувати, угрозити али и изгубити, и то је мотивациона сила за формирање стратегија које се универзално користе да би се компензовало угрожавање и претња по образ (енг. *face-threatening act*).²

За Браунову и Левинсона сви говорни чинови потенцијално угрожавају образ или говорника или саговорника, а некада чак и оба учесника у комуникацији. И поред критика најчешће изношених у интеркултурним истраживањима, теорија учтивости Браунове и Левинсона

² У даљем тексту: ФТА

пружила је у овом истраживању оквир и средства за тумачење различитих говорних чинова којима су се служили говорници у корпусу мерећи угроженост индивидуалистичког и интегративног образа (енг. *positive and negative face*) и доминантне стратегије којима се користе тренери и спортисти. Поред тога, нејезички фактори у корпусу: друштвена дистанца, моћ и стопа наметања нису утицали на одабир стратегија будући да су, дефинисани самом ситуацијом и односом учесника у интеракцији, у свим ситуацијама представљали константне вредности. Тако се у вези с овим истраживањем може рећи да се оно ослања на постојање константне друштвене дистанце између тренера и спортиста којом се доказује претпоставка моћи тренера, а стопа наметања је увек висока имајући у виду да су све ситуације оријентисане на задатке те су од велике важности за обе стране у интеракцији. Стога је било могуће идентификовати читав инвентар коришћених средстава и упоредити њихову заступљеност у оба дела корпуса према стратегијама наведеним у табели 1.

Пошто је један од задатака током истраживања био да се утврди институционални карактер интеракције тренер–спортиста, а имајући у виду став Браунове и Левинсона да се одређене стратегије могу приписати асиметрији у реакцији (1987:246), сматрано је да ће оваква анализа заступљених стратегија бити корисна утолико што се стратегије могу идентификовати, а може се одредити и њихова учесталост.

Табела 1 Преглед стратегија угрожавања образа према Брауновој и Левинсону (1987).

Директни чиновни ФТА без омекшив.	Директни чиновни ФТА са омекшивачем Позитивна учтивост	Директни чиновни ФТА са омекшивачем Негативна учтивост	Индиректни ФТА	Неизв. говор. чина
	<p><u>I Тражење заједничког контекста</u> 1. Примећивање и истицање саговорникових квалитета, интереса, потреба 2. Преувеличавање подршке и саосећање према саговорнику, одобравању његових поступака 3. Веће интересовање за саговорника 4. Употреба маркера припадности истој групи 5. Настојање да се сложите са саговорником 6. Избегавање неслагања 7. Успостављање /препостављање заједничког контекста, интереса 8. Употреба шала</p>	<p><u>I Директно извођење чина</u> 1. Конвенционална индиректност</p>	Наговештаји Асоцијације Пресупозиције Еуфемизми Хиперболе Таутологије Контрадикт. Метафоре Иронија Реторичка питања Двосмисл. Нејасност Генерализац. Елипса	
	<p><u>II Без претпоставки и нагађања</u> 2. Непретпостављање саговорникове воље за сарадњом, постављање питања и ограђивање.</p>	<p><u>III Без присиљавања саговорника да изврши чин</u> 3. Песимистички став према вољи саговорника за сарадњу 4. Смањење наметљивости 5. Исказивање поштовања</p>		
	<p><u>II Наглашавање кооперативног односа између говорника и саговорника</u> 9. Говорник зна и брине о потребама и жељама саговорника 10. Понуде и обећања 11. Оптимистички став према вољи саговорника за сарадњу 12. Укључивање и говорника и саговорника у активност 13. Давање разлога за свој став или испитивање разлога саговорника за његов/њен став 14. Успостављање реципрочног односа</p>	<p><u>IV Саопштавање говорникове жеље да се не намеће саговорнику</u> 6. Извињавање 7. Коришћење безличних језичких средстава за говорника и саговорника, избегавање употребе заменица „ја” и „ти” 8. Коришћење ФТА као општег правила 9. Номинализација</p>		
	<p><u>III Испуњавање саговорникових жеља</u> 15. Пружање разумевања, саосећања, поклона, сарадње саговорнику</p>	<p><u>V Задовољавање других саговорникових потреба подразумеваних у оквиру негативног образа</u> 10. Директно изрицање чина као да ће последицу сносити говорник а не саговорник.</p>		

Локер и Вотс (2005) наводе да говорници истог језика могу да користе сопствени језик и „манипулишу” системом учтивости, који онда служи њиховим потребама. Стога је овде превазиђено оно што је углавном био циљ интеркултурних истраживања, да прикажу разлике у контрастираним језицима. У овом истраживању циљ је да се подаци тумаче у смислу вредности коју имају у одређеној интеракцији која је друштвено одређена и да се покуша пронаћи специфичан стил комуникације тренера и спортиста. У таквој интеракцији прецизно су дефинисани и права и обавезе који проистичу из прецизираних улога учесника у интеракцији.

Матсумото (1989), који је своја истраживања утемељио на праксама источњачких култура, учтивост изједначава с поштовањем и констатује да се појединци избором одређених граматичких средстава која су доступна (одређене форме учтивног обраћања) држе унапред прописаних норми језика које важе у одређеним друштвеним контекстима.

Најчешће замерке теорији коју су предложили Браунова и Левинсон (1987) и Лич (1983) односе се на претпостављање универзалности и панкултурну примењивост. Харис (1995), осим тога, критикује анализу Браунове и Левинсона с аргументом да се она примењује на свакодневну комуникацију у неформалном контексту а да не узима у обзир и не објашњава специфичности коришћења стратегија учтивости у институционалном окружењу. Анализирајући политички дискурс Британског парламента Харисонова је дошла до закључка да није увек у интересу говорника да се штити образ саговорника, већ пре свега да се нападањем противника стекну поени, и то назвала „системском неучтивошћу”.

Предмет бројних истраживања било је како варијабле моћи и дистанце утичу на избор стратегија учтивости (Spencer-Oatey, 1996). У већини интеркултурних студија потврђује се теза Браунове и Левинсона да већа друштвена моћ говорника доводи до мање учтивости (Вахтер, 1984; Culpeper, 2011). Слични су и налази студија које су се бавиле варијаблом наметљивости и њеном корелацијом са стратегијама учтивости, потврдивши

становиште Браунове и Левинсона да је већа стопа наметљивости у корелацији с већом учтивошћу (Culpeper, 2011). Насупрот томе, теза Браунове и Левинсона да се учтивост повећава с повећањем друштвене дистанце код тих аутора није доказана; они већу учтивост откривају међу особама које се познају и које су блиске него у дистанцираним и формалним односима. У свему томе пресудну улогу има контекст, који одређује избор стратегија. Браунова и Левинсон истичу да учтивост није употреба маркера и језичких средстава за чување образа које треба квантификовати. Према њиховом становишту, учтивост је имплицирана и у семантичкој структури читавог исказа. Кулпепер сматра да је учтивост детерминисана одређеном стратегијом у одређеном контексту, као и говорниковом проценом ситуационог контекста (2011:14).

У истраживању у оквиру овог рада претпостављена је варијабла моћи тренера као особе која може да наметне своје ставове и одлуке спортистима као што се то дешава у ситуацијама на радном месту у односима надређених и подређених, односно између руководиоца и запослених.

Ове три друштвено-културолошке варијабле чији се утицај у највећем броју интеркултурних истраживања квалификује као параметар за избор одговарајућих стратегија учтивости, у овом истраживању су узете као константа имајући у виду да су учесници у интеракцији увек истог друштвеног положаја, исте претпостављене моћи и да су ситуације увек обележене високом стопом наметања.

2.2.4. Грајсов кооперативни принцип и импликатура

Неизоставни део прагматичке анализе представља и теорија о импликатури енглеског филозофа језика Х.П.Грајса (Herbert Paul Grice), који је 1960-их истраживао понашање људи током разговора и закључио да сваком конверзацијом управља начело које је назвао „принципом сарадње”. Он полази од претпоставке да учесници у разговору теже да сарађују како би

њихова интеракција била успешна. Као основи предуслов за ту успешност Грајс наводи „принцип кооперативности”.

Грајсова теорија сарадње остварује се имплицитним поштовањем четири максиме које доводе до успешне конверзације:

1. Информативност (енг. *quantity*):

- Нека твој допринос буде информативан онолико колико се од тебе очекује (за тренутне потребе конверзације).
- Нека твој допринос не буде информативан у већој мери него што је то потребно.

2. Истинитост (енг. *quality*):

- Потруди се да твој допринос буде истинит.
- Не реци оно за шта верујеш да је неистинито.
- Не реци оно за шта немаш довољно доказа.

3. Релевантност (енг. *relation*):

- Нека твој исказ буде релевантан.

4. Јасност (енг. *manner*):

- Избегавај нејасно изражавање.
- Избегавај двосмисленост.
- Буди конкретан (избегавај непотребну опширност).
- Држи се реда приликом изражавања.

Грајсово начело водило је настанку и конверзацијских импликатура, снажних закључака који нису логички оправдани али се изводе уз претпоставку да саговорник у потпуности сарађује. Када у интеракцији дође до кршења или нарушавања поменутих максима, то сигнализира да је намеравано значење другачије од буквалног те слушалац изводи импликатуру. Импликатууре зависе од контекста и заједничког знања говорника и саговорника (Jones & Rescei, 2007:44) те се често користе за пропаганду или скривено манипулисање намерама. Импликатура је она

компонента говорниковог значења која укључује и аспект онога што је намеравано говорниковим исказом (Prebriantika E. & Jazadi, 2017:3).

Док се пресупозицијом значење директно изводи, импликатура је инференција, а користи се да би се лакше извукао низ јаких импликатура. Овакво значење је заједничко учесницима у комуникацији. У Грајсовом моделу се прелаз од онога што је речено до онога што је саопштено гради помоћу конвенционалних импликатура, које се разликују од јаких импликатура и пресупозиција. Конверзациона импликатура је мање директна у односу на пресупозицију или јаку импликатуру, подразумева заједничко знање учесника у конверзацији и стога је више везана за сам контекст.

Кристал конверзационе импликатуре дефинише као „импликације које се могу дедуковати из облика исказа на основу одређених кооперативних принципа који контролишу ефикасност и уобичајену прихватљивост разговора” (Кристал, 2008:238). Ове импликатуре се извлаче из облика исказа на основу принципа кооперативности, који, према Серлу, контролише ефикасност у уобличавању прихватљивости разговора.

Импликатура се најчешће постиже индиректношћу, али не може се увек тврдити да представља учтивију форму као што се то приписује говорним чиновима. Стога се за тумачење учтивости и импликатура увек мора узети у разматрање контекст, а степен учтивости може се анализирати за сваки појединачни исказ. Импликатуре се кроз скривено значење појављују у индиректним говорним чиновима и у учтивим исказима.

Успешна комуникација се уобичајено ослања на импликатуре, али се оно што говорник имплицира врло често разликује од онога што слушалац очекује да добије. Стога је за нашу анализу интеракције у посебном професионално одређеном контексту од посебне важности употреба конверзационих импликатура.

2.2.5. Методолошки приступи у прагматичким истраживањима

Развој истраживања у прагматици утицао је и на развој и сложеност метода који се користе у истраживањима. Кедвеш (2011) сматра да је ваљаност резултата условљена одабиром поступака и инструмената прикупљања података. Применљивост приступа зависи од области истраживања, а методе се могу класификовати, по различитим критеријумима, на: квалитативне и квантитативне, експерименталне и посматрачке, дескриптивне и интерпретативне (Кедвеш, 2011:99). Кларк и Бангертер (2004) методе деле према месту прикупљања: на истраживања из фотеље (енг. *Armchair*), на терену и у лабораторији. Први метод везује се за почетна и филозофски утемељена истраживања (Clark, Н.Н. & Bangerter, А., 2004:41) и у великој мери зависи од истраживачеве способности интуитивног закључивања (Кедвеш, 2011:100). Теренска истраживања такође укључују више метода којима се спроводе, као што су: метод бележнице, филолошки, анализа разговора и корпусни метод.

Приступајући овом истраживању, као могући начини прикупљања података разматрани су метод бележнице и снимање. Од тога се одустало из више разлога. Наиме, поред ограничења која наводи Кедвеш (2011), као што су нелагодност испитаника приликом коришћења уређаја за видео или звучно записивање, што утиче на њихову језичку продукцију, природа анализираних активности и ситуација (тренинг и утакмица) је таква да је готово немогуће снимити говорну продукцију свих играча и тренера у исто време. Није могло бити у потпуности примењено ни истраживање у лабораторији, пошто не укључује све поступке које истраживачи примењују да би добили податке директно од испитаника (Кедвеш, 2011:103). Кедвеш (2011) наводи да овај метод, поред неуропрагматичких истраживања која се примењују у стварним лабораторијама под строго контролисаним условима, подразумева и, као два главна инструмента, примену теста допуне дискурса и игре улога.

2.2.5.1. Тест допуне дискурса

Тест допуне дискурса креирали су Левинстон и Блум Кулка (1978) ради проучавања лексичког упрошћавања, а касније га је Блум Кулка (1982) адаптирала с циљем да се одреди контекстуална погодност питања у производњи говорних чинова (тј. да се провери да ли ће дати стимулуси заиста довести до производње захтева и извињења). Овај тест је један од метода који се користи у прагматичким истраживањима, а посебно је било запажено његово коришћење у међународном Пројекту за интеркултурно проучавање реализације говорних чинова (*A Cross-Cultural Study of Speech Act Realization Patterns – CCSARP*), који се фокусирао на компаративну анализу захтева и извињења у различитим језицима. (Blum-Kulka, S., House, J. & Kasper, G., 1989).

Тест се састоји од кратког описа ситуације, ком следи кратак дијалог и празан простор за одговор. Од испитаника се очекује да допуне дијалог у датом контексту. Овај инструмент омогућава прикупљање великог узорка кроз контролисан процес елицитације одговора одређене групе говорника. На основу ових одговора могу се установити преференције за реализације одређених говорних чинова у датој групи испитаника.

Опредељујући се за употребу теста допуне дискурса руководило се бројним предностима овог методолошког инструмента. Примена теста допуне дискурса показује се, пре свега, као врло економична, јер омогућава да се у релативно кратком времену прикупи и анализира релативно велик број података. Кедвеш (2011) аргументовано уочава да тест допуне дискурса омогућава креирање модела одговарања чија је присутност вероватна и у спонтаним облицима комуникације. Штавише, стереотипност одговора која је карактеристична за овај инструмент указује на њихову друштвену прихватљивост у датој ситуацији. Од посебног значаја је и чињеница што тест допуне дискурса испитаницима допушта варирање одговора зависно од друштвених околности комуникацијске ситуације, посебно, на пример, од односа моћи између саговорника. Специфична предност овог теста се

„састоји у чињеници да служи као когнитивни окидач прототипних одговора код испитаника” (Кедвеш, 2011:104).

На главне недостатке теста допуне дискурса указали су Биб и Камингс (Beebe & Cummings, 1996), нагласивши да овај инструмент није погодан за проучавање прагматичких аспеката комуникацијске динамике будући да се ослања на писану, унапред задату, хипотетску ситуацију, у којој се не остварују психосоцијални елементи интеракције између учесника. Због тога се могу појавити разлике, како стилске тако и функционалне, између одговора на тесту допуне дискурса и спонтане вербалне комуникације. Наиме, будући да се интеракција не одиграва у природном окружењу, постоји опасност да аналитички процес неће пружити поуздане и валидне аутентичне податке. У истраживању у оквиру овог рада лакше би било идентификовати показатеље моћи у реалној комуникацији увидом у улоге учесника у комуникацији: ко започиње разговор, ко контролише разговор, да ли има прекидања (Кликовац, 2008:37).

Поред тога, ограничења се односе на немогућност супрасегментне анализе прозодијских и парарезичких обележја. Значај ових сегмената за дискурс у спорту је сигурно важан, а о томе сведочи и чињеница да су неки испитаници уз исказ додавали описе висине тона, гласноће. Није искључено ни да испитаници, одвојени од спонтане комуникације, дају одговоре којима теже да на прихватљив начин задовоље интерес истраживача, иако би можда у стварним ситуацијама, зависно од друштвеног контекста, радије применили стратегију избегавања. (Beebe & Cummings, 1996: 80).

Поред тога, ограничења се односе на немогућност супрасегментне анализе прозодијских и парајезичких обележја. Значај и важност ових сегмената за дискурс у спорту су сигурно велики, о чему сведочи и чињеница да су неки испитаници уз исказ додавали опис висине и јачине тона. Није искључено ни да испитаници, одвојени од спонтане комуникације, дају одговоре којима теже да на прихватљив начин задовоље интерес истраживача, иако би можда у стварним ситуацијама, зависно од друштвеног

контекста, радије применили стратегију избегавања (Beebe & Cummings, 1996:80).

Бардови Харлинг и Хартфорд (Bardovi-Harlig & Hartford, 1993:143) наводе да постоје две врсте теста допуне дискурса: отворени упитник и дијалогски тест допуне дискурса (енг. *open questionnaire and a classic dialogue completion task*). Први захтева од испитаника да одговоре на сценарио, док се у другом у сам сценарио убацује у виду турнуса аутентични говор као подстицај (енг. *prompt*) који код саговорника треба да изазове одговор. Тиме се утиче на одговор који учесник у интеракцији даје и симулира разговорни језик као след турнуса у природном говору. Они наводе да убацивање овог турнуса утиче на квалитет података који се добијају, посебно у случајевима када се проучава одговор као говорни чин, те сматрају да је оваква врста изазивања реакције (енг. *elicit*) једна врста надоградње овог инструмента која може допринети квалитету одговора у смислу њихове природности и аутентичности (Bardovi-Harlig & Hartford, 1993:159). Ово становиште било је на уму када је креиран тест допуне дискурса за спортисте у који су убачени аутентични турнуси узети из одговора тренера. Овакав приступ је донекле успорио истраживање, пошто је прво рађен упитник са свим тренерима и тек после увида у добијене одговоре приступило се креирању теста за спортисте, у који су убачени ови аутентично добијени турнуси као стимуланс за добијање што природнијих одговора.

Опредељење за употребу теста допуне дискурса заснива се на ставу да методолошке предности овог инструмента у великој мери надилазе његове недостатке. Наиме, имагинарне ситуације које се конструишу у тесту допуне дискурса заправо су засноване су на стварним условима, што подстиче продукцију аутентичних језичких образаца. Осим тога, примена овог теста омогућава и креирање репрезентативног узорка неких прагматичких образаца који су врло ретки у спонтаним секвенцама говора. Тест допуне дискурса омогућава и идентификацију стереотипних одговора који се сматрају друштвено прихватљивима и – можда најважније – омогућавају формулисање стратегија које су вероватне у природном (спонтаном) говору.

Природност говора потврђена је и бројним маркерима дискурса као што су: „па”, „види”, „бре”, „добро”, који су идентификовани у оба анализирана корпуса.

Упитнику је у истраживању претходило неколико разговора с контролном групом тренера (истовремено наставницима на Факултету спорта и физичког васпитања) који су описивали најчешће ситуације у тренажном и такмичарском окружењу како би се учесници у спортским ситуацијама могли препознати у сложеном репертоару улога. Поред тога, иако је оваква језичка продукција далеко од природне, предност оваквог начина прикупљања података је у непристрасности, јер испитаници нису били оптерећени присуством другог учесника у интеракцији, што је спортистима било посебно важно, па су можда били опуштенији да напишу оно што би у ситуацији која се снима можда и прећутали.

Анализа структуре говорног чина или особине језика врши се на примерима из разговорног језика, који подразумева вербалну размену порука међу саговорницима (Савић, Половина, 1989:45). Избор овог начина прикупљања грађе намеће ситуацију у којој се интерперсонална комуникација која се обично одвија у оквиру неког комуникационог догађаја (Прћић, 2008:108) не остварује у реалном времену нити у виду спонтаног дијалога саговорника лицем у лице. У корпусу који је предмет истраживања учесници се налазе у замишљеној интеракцији, те је ситуација монолошка. Оно што чини да ова интеракција учесницима буде природна јесте заједничко искуство, позадинско знање и могућност да се као саговорници замисле реалне особе с којима се добро познају и за које су професионално везани. Иако се у корпусу спортиста налазе поједини елементи парајезичког споразумевања, у највећем делу анализирана су само језичка значења, без могућности да се узме у обзир прозодија, а парајезичка средства споразумевања дотакнута су само у последњем сегменту рада.

2.3. Критичка анализа дискурса

Намера је да се у овом раду интеракцији тренер–спортиста приступи у оквирима прагматике моћи, која се, с једне стране, бави стратегијама учтивости као подручјем којим доминирају најразличитији искази моћи и, с друге стране, институционализованом моћи, која се хипотетички сматра кључном карактеристиком наведене интеракције. С обзиром на то, неопходно је да се, у методолошком погледу, у таквом интердисциплинарном истраживању успостави веза између приступа прагматике као еминентно лингвистичке дисциплине с критичком анализом дискурса, који се у модерном развоју тзв. критичке лингвистике сматра ако не незаобилазним али свакако пожељним истраживачким средством, које доприноси потпуности истраживачких налаза. Када се категорије прагматике какве су, на пример, алузије, игре речима, пресупозиције или имплицатуре желе анализирати у свој њиховој пуноћи, намеће се потреба да се у тој анализи ослони на критичку анализу дискурса, која, како наглашава Водак (Wodak, 2007), „деконструира изведене и индиректне лингвистичке инструменте, допуњујући теорије прагматичности и прагматичне алате у циљу систематичног откривања скривених трагова и кодираних значења.”

За разлику од анализе дискурса, чији су циљеви описивање усменог или писаног дискурса и проучавање начина на који се остварује јединство и значење појединих већих језичких целина, критичка анализа дискурса тежи томе да осветли како текстови функционишу у специфичним социјалним и културним праксама (ситуацијама) и објашњава на који начин је дискурс обликован односима моћи (Катнић Бакаршић, 2012:10).

Имајући у виду наведено, чини нам се да је, у контексту наших истраживачких циљева, најадекватнији приступ критичкој анализи дискурса дао Тен ван Дејк (Van Dijk, 2008:352) који дискурсу приступа са аспекта његове друштвене ситуираности и интеракцијске условљености. Он наглашава да се критичком анализом дискурса може разоткрити на који се

начин злоупотреба друштвене моћи, доминација и неједнакост реализују и репродукују у тексту и говору, али и како им се супротставља у друштвеном и политичком контексту.

Дискурс моћи ваља посматрати у ширем контексту, као моћ и контролу над самим дискурсом, при чему је од посебног значаја да се утврди које социјалне групе у друштву имају приступ већем броју разних типова дискурса, односно већу контролу над њима. Што је већи распон дискурса којима имају приступ, то је већа и контрола и моћ тих социјалних група (Van Dijk, 1989:49–50). Ван Дејков концепт критичке анализе дискурса представља квалитетну основу за свако проучавање дискурса и моћи. У својим новијим радовима он је проширио методе и инструменте анализе дискурса у оквирима посебне субдисциплине, коју је назвао критичким дискурсним студијама (енг. CDS – *critical discourse studies*), у којој међу најчешће аналитичке приступе можемо уврстити лингвистичку (фонолошку, лексичку, граматичку) анализу, прагматичку, као и реторичку, стилистичку, жанровску, конверзацијску и семиотичку анализу дискурса (Van Dijk, 2008:3).

Већина противника критичке анализе дискурса као мултидисциплинарно одређеног специфичног методолошког средства указује да јој недостаје прагматички аспект „конзумације текста”. Ипак, у праву је Вуковић (Вуковић, 2014: 111) када, осврћући се на такве критике, тврди да је критичка анализа дискурса сигурно један од најпотпунијих приступа тексту који данас истраживачима стоји на располагању, будући да такво истраживање не само да пролази кроз готово све нивое лингвистике, већ дубоко задире у социологију и завршава се критичким освртом. Синтеза различитих метода у критичкој анализи дискурса не значи да свака од њих, или свака фаза у истраживању мора бити детаљно спроведена; такав посао био би вероватно немогућ. Истраживач има тежак али значајан задатак пред собом, да сам одреди који су типови истраживања и методе релевантни за проучавање проблема којим се бави.

2.3.1. Дискурс моћи

Хипотеза да у интеракцији тренер–спортиста постоји асиметрија као последица неједнаке моћи актера, карактеристична за институцијску комуникацију, захтева осврт на дискурс моћи као теоријску окосницу анализе ове интеракције.

Неједнаки односи јављају се у свим друштвима, а истраживања интерперсоналног понашања и његових димензија била су предмет многих студија у којима је моћ идентификована као важна варијабла (Leary, 1957; Benjamin, 1974; Wish, Deutsch & Kaplan, 1976; Adamopoulos, 1982). Моћ је посебно проучавана у интеркултурним истраживањима као димензија која се у различитим културама различито испољава али и различито прихвата (Hofstede, 1980; Chinese Culture Connection, 1987; Schwartz, 1994). Хофстед (Hofstede, 1980), на пример, у свом проучавању вредности запослених у мултинационалној компанији идентификује разлику у моћи као једну од четири фундаменталне димензије културе и дефинише је као „степен до кога мање моћне особе у друштву прихватају неједнакост и сматрају је нормалном” (Hofstede, 1986:307). Његова теза да неједнакост постоји у свим друштвима а разликује се само степен толеранције (Hofstede, 1980, 1986) може се применити и на поједине сегменте друштва и ситуације које су карактеристичне за специфичне интеракције чланова једне професионално одређене друштвене групе као што су тренери и спортисти.

Увођење дискурса моћи у (социо)лингвистику и његова разрада у највећој мери је било инспирисано Фукоовом (Michel Foucault) теоријом моћи, коју је он најексплицитније изложио у својим предавањима на *Collège de France* током јануара 1976. године.

Суштина Фукоове теорије састоји се у одбацавању класичних схватања моћи и власти, према којима су ови феномени нешто конкретно што појединци или групе поседују и могу у целини или делимично да уступе. Према Фукоу, моћ није нешто што се поседује као својина нити је обликована

по моделу робе, па се ни анализа моћи и власти не може изводити из сфере економије, што је дотада био преовлађујући приступ, и то не само марксистичких, теоретичара. У критици економистичког тумачења феномена моћи исходиште Фукоовог схватања јесте да моћ не постоји као априорни реалитет већ само као чињење; или, како то на Фукоовом трагу интерпретира Вукашин Павловић (2008:8), „моћ не постоји као именица, већ само као глагол”. Важан аспект Фукоове теорије јесте став да моћ не постоји као објективно дата величина, већ само као релациона категорија, као стално променљив однос снага. При томе је од посебног значаја Фукоово повезивање знања и моћи „повезницом званом дискурс” (Weeks у: Дејан Аничих, 2006:384). Према Фукоу, ова веза дискурса и моћи има за последицу да владајући системи стварају нова знања за одговарајуће класе људи у циљу задобијања моћи, тј. истине се инструментализују зарад остваривања моћи. „Знање је постало моћ” (Heking; 2005:129). Тиме се руши мит који је поставила филозофија у претходним епохама, мит о „човеку творцу властитих моћи” (Фуко, 2006:36).

Мишел Фуко (2012) верује да је знање увек облик моћи, али је и корак даље јер се може додати моћи, и производи је али је не спречава. Моћ и знање Фуко не види као независне ентитете, јер су њихови циљеви нераскидиво повезани, а знање је увек остваривање моћи, а моћ је увек функција знања. Једна од најважнијих карактеристика Фукоовог гледишта је да механизми моћи производе различите врсте знања на основу прикупљања информација о активностима и постојању људи. Знање које је сакупљено на овај начин додатно појачава вршење моћи.

Фуко моћ схвата као комплексан феномен: морамо је разумети као „капиларну” и анализирати је на њеним крајњим тачкама. Говорећи о васпитнообразовном систему, он га види као средство одржавања или модификовања адекватности преношења знања са моћи коју она имплицирају. Сваки образовни систем је истовремено и средство одржавања или модификације присвајања дискурса, знања и овлашћења које носи са собом. Ова компонента Фукоове теорије је у највећој мери релевантна за

педагошка и лингвистичка истраживања, односно, у случају ове дисертације, за идентификацију дискурса моћи у односу тренер–спортиста. Наиме, с једне стране интерактивног односа налази се тренер са знањима неопходним за постизање спортског успеха, био он такмичарски или рекреативни, а с друге је спортиста, који нема наведену предност.

Да је спорт дубоко прожет дискурсом моћи утврдио је још француски филозоф Етјен де ла Боети (Étienne de la Boétie, 1975), који је констатовао компоненту спорта као средства потчињавања. У свом раду „Политика послушности: дискурс добровољног потчињавања” Боети је описао тадашње атлетске спектакле као средство властодржаца да контролишу своје поданике пружајући им релаксацију, што је била пракса позната још у античком свету, у грчкој и римској култури. Позивајући се на Фукоову теорију дискурса моћи, Џ. Харгривс (Hargreaves, 1986:13 у Biti, 2012:39) је дао занимљиво тумачење међуодноса спорта, дисциплине као модела моћи и људског тела:

„У центру пажње у спорту су тело и његови атрибути (...) Тело конституише најснажнији симбол и материјалну језгру спортске активности. При томе тело не само да симболизује односе моћи, већ је, штавише, моћ дословно усидрена у телу и то најочигледније у праксама какве су гимнастичке вежбе, јачање мишића, глорификације телесне лепоте.. Телесна снага, вештина, грађа, издржљивост и брзина у спорту се непрестано излажу и тестирају, што можда и не делује проблематично, али Фукоово наслеђе у студијима тела омогућава да се у томе препозна перманентан надзор над телом, чак и својеврсна борба за контролу над њим.”

Фукоове анализе дисциплине, кажњавања и сексуалности, односно анализе њихове прожетости дискурсом моћи показале су да се увођењем у анализу дисциплине као модела моћи ствара нов поглед на тело, као на нешто што би се „могло тренирати и обликовати” (Biti, 2012:39).

Дисциплина се спроводи над телима, али и кроз тела, па то резултира не само продуктивним и корисним телима, већ и покорним и послушним субјектима који се самообуздавају и самодисциплинирају (Biti, 2012:39). Фуко наводи да у процесу припреме у спорту неизоставно долази до сучељавања технологија моћи и технологија себства (Biti, 2012:49). Прва наводи индивидуу да се посматра и дефинише на тачно одређен начин, док је друга средство личне трансформације. Спортистима је јасно да пуна спремност за такмичење изискује пуно више од физичког вежбања и подразумева самодисциплину. Тај аспект самодисциплине Фуко назива режимом истине и он подразумева испитивање свести и признање. То значи да се од спортисте као особе којом се управља захтева не само послушност и покорност већ и да каже истину о самом себи, о својим грешкама, жељама, стању своје душе (Фуко у Biti, 2012:49). Међутим, такве мотивацијске стратегије које укључују Фукоове технике саморефлексије и признања нужно јачају ауторитет а слабе онога који се исповеда (Ибид.).

При томе – и то је констатација која је у контексту ове дисертације предмет највећег интересовања – осим што упућује на репресивни карактер моћи, надзор ауторитета креира односе моћи који нису нужно репресивни, већ могу да постану и продуктивни (Biti, 2012:41).

2.3.2. Језик и моћ

У савременој лингвистици веома је актуелан тзв. критички приступ језику, који се бави начинима на које се, у говору и тексту, исказује и репродукује друштвена моћ. Приступ критичке лингвистике примењив је у различитим областима проучавања језика: од прагматике, анализе дискурса и текста, стилистике и реторике до социолингвистике. У контексту језичке интеракције, моћ (која је, иначе, превасходно социјално-психолошка а не лингвистичка категорија) дефинише се као способност „контроле и ограничавања доприноса мање моћног или немоћног учесника” (Fairclough,

1989:46) или пак као „способност појединца или групе да утичу на понашање других појединаца и група” (Рот, 1983:155). Ову последњу, бихевиористички инспирисану дефиницију, њен аутор је разрадио тако што је прецизирао да је моћ „способност или могућност да се утиче, потенцијални утицај који се некада користи а некада не користи”. Како Рот тврди, „утицај је коришћена и манифестована моћ, моћ која је актуелизована”, а контрола као елемент моћи јесте „према плану остварен утицај, ефикасно коришћење моћи”.

Фукоова теорија дискурса моћи прихваћена је у лингвистичким истраживањима као моћно средство разумевања односно тумачења језичке интеракције. Ирвинг Гофман (*Irving Goffman*), а касније и Пенелопи Браун (*Penelope Brown*) и Стивен Левинсон (*Steven Levinson*) као и Џефри Лич (*Geoffrey Leech*) говорили су о учтивости као инструменту моћи и доказали, на теоретској равни, како учтивост или њено одсуство, односно девијације могу да стварају утицај и моћ кроз механизме чувања образа саговорника (енг. *face saving*), односно претње образу (енг. *face threatening*). Грајс (Grice, 1975) је уочио да су сарадња и међусобна кооперативност саговорника уобичајени у конверзацији, али да различите „конверзационе максиме” могу поништити или на други начин „кориговати” ту кооперативност како би се исказали утицај и моћ једног од саговорника. Ферклаф (Fairclough, 1989:99) је показао да су многе интеракције у „асиметричним сусретима” (енг. *unequal encounters*) обележене избором језика који је одређен дискурсом моћи а прихваћен као „нормалан” за такав сусрет, као што се и у текстовима таквом, односно „нормалном” сматра употреба одређених стереотипа или конкретних идеолошких конструкција, односно када се у тексту сугеришу као неспорне одређене вредности и уверења о томе шта је „нормално” или „здраворазумско” (Fairclough, 1989:99).

Према Баку и Остину (Buck and Austin, 1995), моћ није нешто унапред дато већ се постиже у дијалогу и учесници у интеракцији стално преговарају; то преговарање се одвија у оквиру модела Браунове и Левинсона (1987:67), у ком се фокусирају на говорне чинове којима говорник угрожава образ саговорника без обзира на то да ли при томе покушава да такво угрожавање

компензује језичким стратегијама. Стога је улога језика да оснажи учеснике у интеракцији, а својим изборима они покушавају да промене статус који им је друштво доделило и подреде га својим комуникативним намерама. Управо такав асиметрични однос моћи је присутан у интеракцији која се истражује у оквиру овог рада. Парадоксално, иако је носилац признања за постигнућа сам спортиста, тренер је владар из сенке и као такав ставља спортисту у подређени положај. Истовремено, тренер има моћ контроле, манипулације и мотивације.

2.3.2.1. Језички симболи моћи

Поједини аутори покушали су да дефинишу језичке симболе моћи (Минић, 2000; Кликовац 2008), па се тако предлажу: каузалитет, модалитет, реторичка питања метафора, фатичка размена, прекидање, актер као каузалитет, негативан став, императиви, наредбе. Минић (2000:28) језичке симболе моћи дефинише као конвенције које у заједничкој језичкој ситуацији једном саговорнику постављају мања ограничења него другом.

У анализи интеракције тренер–спортиста било би интересантно анализирати и ограничења на паралингвистичком нивоу језика, нпр. када тренер има право да виче или се насмеје, док спортисти то право није загарантовано. Због начина прикупљања корпуса ова анализа није била могућа, али су многи испитаници своје исказе допуњавали описима висине тона којим би се обратили тренеру, што потврђује да се тај елемент код њих сагледава као битан ниво изражавања.

У интеракцији у којој је један од циљева учење, идентитети и дистрибуција моћи су динамични и стално се преиспитују употребом директива. Употреба директива је начин институционалне репродукције моћи (Locher, 2004; Wartenberg, 1990; Bourdieu, 1991). Поред тога, моћ институције се обезбеђује и вољним пристанком чланова да поштују правила

(Минић, 2000:15), што ће у овом случају такође бити доказано анализом функција говорних чинова које спортисти најчешће користе.

Иако анализа интеракције подразумева говорни језик а ово истраживање базирано је на корпусу који је заправо симулирана конверзација, за анализу су морала бити одабрана она језичка средства која у писаном дискурсу под одређеним околностима могу представљати симболе моћи и асиметричност у интеракцији, као што су: доминантни говорни чиновни (директиви vs. репрезентативи), фигуративни језик (иронија, начин обраћања), стратегије учтивости (ограде, инклузивно „ми“) vs. чиновни угрожавања образа; као и величина корпуса.

2.4. Институционална комуникација

Дру и Херитиџ (Drew and Heritage, 1992), Шеглов (Schegloff, 1992) и Цимерман и Боден (Zimmerman and Boden, 1991) пореде институционални дискурс са „свакодневним“ разговором и наводе да, због неједнаког статуса, представник институције има улогу испитивача и онога ко контролише и тему и интеракцију. Премда је интеракција тренера и спортисте далеко мање рутинизована или предвидива него што су то остали типови институционалне комуникације (лекар–пацијент, наставник–ученик, комуникација у судници), тренер поседује ауторитет који проистиче из мноштва његових улога у датој друштвеној ситуацији или у самој институцији каква је спортски клуб (преносилац знања, вештина, контролор, вођа тима, селектор...).

Церовић (2014:157) наводи да је интеракција институционална све док су институционални или професионални идентитети учесника на неки начин релевантни за комуникацију у којој учествују а којом се испуњавају циљеви и задаци професије. У комуникацији тренер–спортиста обе стране имају јасно дефинисане улоге у остваривању/постизању заједничких резултата који су пред њих постављени. Тако посматрано, интеракција која

се одвија између тренера и спортиста може се и те како окарактерисати као институционални говор а тренер као представник институције/клуба.

Катнић Бакаршић (2012:11) наводи да одређени типови интеракције (лекар–пацијент, професор–студент) нужно имплицирају одређену неједнакост учесника, из чега се могу извести и вербални модели на основу одређених доминантних реплика и симулиране размене говорних чинова. Такви вербални модели се у интеракцији тренер–спортиста могу такође извести, јер се јасно издвајају групе реплика („океј”, „добро”, „важи”), односно интерпретативни репертоари језичких средстава којима се конституише значење, а самим тим и моћ.

У настојању да се докаже хипотеза да комуникација између тренера и спортисте представља посебну врсту институцијске комуникације, као и да, без обзира на постигнућа спортисте, у интеракцији са тренером постоји асиметрија као последица неједнаке моћи актера, која је карактеристична за институцијску комуникацију, неопходно је претходно осветлити основне карактеристике овог типа комуникације.

Истраживања институцијске комуникације су се у литератури углавном односила на анализе интеракције између лекара и пацијента (Кликовац, 2008; Синадиновић, 2017), наставника и ученика (Thonus, 1999), док је дискурс спорта као „језика који се прилагођава одређеној ситуацији и друштвеним активностима” (Синадиновић, 2017:73) у раду изучавала Минић (2000), али у склопу осталих поменутих институционалних дискурса.

Неопходно је нагласити да проблематика институцијске комуникације није заступљена само у анализи конверзације, већ она има одговарајуће место и у приступу утемељеном на критичкој анализи дискурса. Додуше, анализа конверзације и методолошка средства на које се ослања најчешће чине општи оквир истраживања, док се приступи критичке анализе дискурса узимају у обзир у оним аспектима институцијске комуникације који указују на елементе односа моћи у интеракцији представника институције (тренера) и клијента институције (спортисте).

Јовичић (2008:575) указује да институционални дискурс обухвата различите типове говорног и писаног језика у различитим институционалним контекстима:

„Као комплексне структуре, институције у великој мери и функционишу кроз различите типове дискурса, при чему сваки од њих на специфичан начин ограничава говорника језичким нормама прихватљивим за његов конкретни положај у ситуационом окружењу које је постојало пре њега.”

Када бира језичка обележја онога што ће рећи, говорник може да буде само онолико нов и креативан колико то допушта социјално ограничење избора које постоји на свим нивоима језика (Јовичић, 2008:575). Другим речима, за разлику од свакодневне конверзације, “у институцијским интеракцијама не постоји структура у којој сви могу све” (Лелићанин & Шуваковић, 2011:190).

У литератури се као најпотпуније одређење појма институцијске комуникације наводи дефиниција коју су предложили Дру и Херитиц (1992:22). Дистинктивни елементи ове комуникације састоје се у интеракцији:

- 1) чији учесници имају посебне циљеве, који су уско повезани са њиховим улогама у оквиру институције;
- 2) која подразумева постојање посебних ограничења у вези с оним што је дозвољено или није дозвољено у комуникацији;
- 3) која поштује посебне оквире и процедуре који важе за одговарајуће институционалне контексте.

Овај вид комуникације у највећем броју случајева подразумева интеракцију између „професионалца” (представника институције) и „лаика” (клијента институције), а у оквирима неке институције. Херитиц (2005) наводи да и у интеракцији између блиских пријатеља, од којих је један лекар а други пацијент, могу да се појаве елементи институцијске комуникације

иако је њихов разговор преовлађујуће одређен њиховом блиском повезаношћу. Дистинкција између свакодневне конверзације и институцијске комуникације одлучујуће је повезан с идентитетима саговорника, односно тежином коју у разговору придају свом идентитету. Ако се пријатељ-пацијент легитимише као неко коме је потребна лекарска помоћ, комуникација може да постане институцијска.

Дру и Херитиц (2005:106) идентификовали су шест дистинктивних области интеракције које су релевантне за утврђивање карактера институцијске комуникације: организација преузимања речи, свеукупна структура интеракције, организација следова, обликовање турнуса, избор лексике и епистемолошки и други облици асиметрије.

Главне карактеристике институционалног говора класификовали су Дру и Херитиц (2005) уочивши (1) да је у институционалној интеракцији један од учесника усмерен ка остварењу одређеног циља институције коју представља а који, следствено, одређује облике одвијања институционалног говора, (2) да институционална интеракција обично укључује посебна ограничења, првенствено за „клијента”, што једна или обе стране које учествују у интеракцији сматрају легитимним исказима и (3) да институционални говор може бити повезан с „интерференцијским оквирима специфичним за дату институцију”. Ова последња карактеристика значи да људи могу да користе своје претходно знање о томе шта дата институција од њих жели да добије како би разумели значење и функцију исказа које иначе не могу чути или произвести у другим контекстима (Heritage, 2005:106).

Интеракција између тренера и спортисте која се у овом раду анализира је, како је већ наглашено, обележена институционалном комуникацијом и дискурском моћи, што као последицу има асиметричност усклађену с хијерархијском природом односа која у тој интеракцији преовлађује. У институционалној комуникацији саговорници немају исту моћ, статус, одговорност или контролу, односно ови елементи постављени су асиметрично. Штавише, Херитиц указује да се асиметрија јавља као специфичност, односно као *differentia specifica* институционалних

интеракција у односу на друге облике комуникације (Heritage, 2004:175). С друге стране, у односу тренер–спортиста, поред свеукупне структуре интеракције из које се може закључити да се тренер увек легитимише као представник институције (клуба, власника), а спортиста се по правилу налази у позицији „клијента”, уочљив је и карактеристичан избор лексике од стране тренера којим се потврђује асиметричан однос. То је посебно уочљиво у облицима међусобног обраћања коришћењем личних заменица („Ти” насупрот „Ви”), чиме се указује на различит степен формалности говора тренера и спортиста. У међуљудској комуникацији одлука о томе када и кога оловити са „Ви” или „Ти” је деликатна и доноси се на дневној бази, при чему су место у хијерархији, фактор моћи и припадност институцији кључни елементи у избору.

Ферклаф (Fairclough, 1990:102) наводи да сваки појединачни тип дискурса има и ту особину да врши друштвено позиционирање својих субјеката. Овакво позиционирање у институционалном окружењу детерминисано је устројством хијерархије и односима моћи који у таквој институцији владају. Ферклаф (Fairclough, 2001:113–114) истиче да су за инструментално постизање моћи у дискурсу карактеристични:

а) прекидање другог саговорника као израз моћи од стране моћнијег учесника;

б) инстистирање на експлицитности – од инфериорнијег учесника се захтева недвосмислено значење најчешће помоћу додатних питања;

в) контрола над темом – супериорнији учесници у интеракцији често су у ситуацији да одреде природу и сврху интеракције на почетку;

г) (пре)формулација већ реченог или формулисање онога што се наслућује да ће рећи други учесник.

Смењивање турнуса је унапред одређено и детерминише допринос у интеракцији. Интеракцијска моћ је неравномерно/асиметрично распоређена. Моћнији саговорници доминирају расподелом турнуса, њиховим трајањем и

темом разговора. Међутим, како овако прикупљени корпус не пружа могућност разматрања организације и распореда следова те идентификовања ко би у корпусу контролисао тему, прекидао или преклапао свог саговорника, морало се кретати у оквиру наведених теоријских оквира које пружају теорија говорних чинова и учтивости и начини на које они могу показати или креирати утицај и персуазивност. Кроз кршење и нарушавање Грајсових максима такође је могуће сугерисати моћ и утицај који се манифестује. Грајсов интегративни модел може се применити на сваки текст који је конверзацијске природе (на пример, рекламе), те је примењив и у овом раду с обзиром на природу корпуса. Стога је примењен у анализи оних садржаја у корпусу који су карактеристични за институционалну комуникацију (формалност, избор лексике, избор граматичких лица, еуфемизми).

Харис (1995:120) наводи да је у институционалном контексту битно форусирати се на „стратешки” дискурс, јер је језик ауторитета (посебно у медицинском и правном дискурсу) моћно средство професије, које се дуго развијало и дубоко је укоренењено у структуре сваког појединачног друштва. Позивајући се на Хабермаса (1984), она истиче да је асиметрија у дистрибуцији говорних чинова део стратешке комуникације којом се спречава сумња у валидност или оспоравање ауторитета. Према Харисовој, Хабермас је покушао да направи суштинску разлику између стратешког и комуникативног дискурса. Стратешки дискурс (енг. *strategic discourse*) је оријентисан ка успеху и, за разлику од комуникативног, који је усмерен на постизање разумевања, по природи је инструмент оптерећен моћи (енг. *power-laden*) и најчешће се производи у институцијама. Његова важна одредница је моћ, која неким учесницима даје а другима ускраћује право на говор.

„Радњу усмерену на успех називамо стратешком када је посматрамо са полазишта поштовања правила рационалног избора и процењујемо учинковитост утицаја на одлуке неког рационалног противника... Супротно томе, о комуникативној

радњи говорим увек када су радњама актера који су укључени не координирају егоцентричне калкулације око успеха већ чиновницима се постиже разумевање. У комуникативним радњама, учесници следе своје индивидуалне циљеве само ако су своје планове деловања ускладили на основу заједничких дефиниција ситуација.”³

(Хабермас, Ј., 1984:285–286)

Већина институционалних говора стога укључује ограничења права говорника у смислу приступа различитим говорним чиновима, као што су питања, директиви, тврдње, а то је пресудно у разумевању интеракције прагматике и моћи (Harris, 1995:122). Као пример Харис наводи да питања у судници користе представници институције (судије) као начин контроле којим се постиже да саговорници који нису у институцији ретко могу да изнесу свој пропозициони садржај.

2.4.1. Типови моћи и институција

Дискурс моћи је одлика институцијске комуникације у којој је представник институције онај саговорник који има већу моћ. Полазећи од дефиниције моћи као способности моћнијег учесника да контролише мање моћног, Ферклаф (Fairclough,1989) разликује три врсте наведене контроле: (1) садржаја (*contents*) онога што је изречено или учињено, (2) односа (*relations*), тј. друштвених односа учесника у језичкој интеракцији и (3)

³ "We call an action oriented to success strategic when we consider it under the aspect of following rules of rational choice and assess the efficacy of influencing the decisions of a rational opponent.... By contrast, I shall speak of communicative action whenever the actions of the agents involved are coordinated not through egocentric calculations of success but through acts of reaching understanding. In communicative actions, participants pursue their individual goals under the condition that they harmonise their plans of action on the basis of common situational definitions."

субјекта (*subject*), односно позиције коју он заузима (Fairclough, 1989:46). Разликује и две врсте моћи: инструменталну и утицајну (енг. *instrumental & influential*). Инструментална подразумева да особа већ има моћ захваљујући ауторитету или по закону (наставник, судија), док у случају утицајне моћи учесник у интеракцији нема моћ већ покушава да оствари некакав утицај на свог саговорника.

Међутим, интеракцију тренер–спортиста није могуће сврстати строго у једну од две категорије, а и обе врсте моћи присутне су у исто време: активности спортиста су строго одређене правилима игре, понашања у клубу и на утакмици, али тренери покушавају да трансформишу радње спортиста и утичу на њих да као најбоље прихвате њихово решење. Могло би се рећи да тренери користе своју утицајну моћ како би прво убедили спортисту да прихвати одређени систем, а затим користе сам систем као извор инструменталне моћи.

Према изворима моћи, Френч и Рејвен (French and Raven, 2004:262) разликују шест типова. То су:

1. моћ награђивања,
2. моћ присиле,
3. референтна моћ,
4. стручњачка моћ,
5. легитимна моћ,
6. моћ информисаности.

Моћ награђивања проистиче из могућности једне особе/групе/норме да осигура корист другој особи, која је тога свесна. Ова моћ је карактеристична за институције, јер је њихова делатност најчешће извор користи за њихове клијенте. Моћ да клијенту одобри или ускрати неку услугу спада у ову категорију.

Слична је и моћ присиле, јер такође проистиче из очекивања једне особе да ће бити кажњена уколико се не повинује утицају друге особе. За разлику од моћи награђивања, која може довести до независности, овај тип

моћи увек доводи до зависности; разлика је само у нивоу повиновања. За истраживање у оквиру овог рада битна је разлика између ова два типа моћи. Јер први тип води ка привлачењу извора моћи и особе, док казне и санкције смањују привлачење. И овај тип моћи институције по дефиницији поседују. Од свих се очекује да поштују писана или неписана правила, а за њихово кршење институција поседује развијени инструментариј санкција (Минић, 2000:19). Иако једна особа има контролу над последицама понашања друге особе, од друге особе зависи да ли ће прихватити моћ награђивања или присиле.

Извор референтне моћи је у идентификацији једне особе с другом, која служи као модел за обликовање понашања. Ова моћ је честа у групама када један члан жели да буде блиско повезан са групом или неким другим чланом, због позитивних односа у групи или деловања у одређеним ситуацијама. Ова врста моћи присутна је и у тиму, у ком су модели понашања задати, као у свакој другој институцији. Међутим, кад се слагање с мишљењем већине базира на поштовању колективне мудрости групе, та моћ постаје стручњачка (French and Raven, 2004:266).

Стручњачка моћ зависи од степена знања обе особе. Предуслов је да су особе свесне чињенице да једна особа поседује стручно знање које може користити другој. Минић (2000) истиче да ова моћ зависи и од начина изношења стручних знања и положаја друге особе и његовог поверења да ће му се пружити она знања која ће му користити. И ова моћ је значајна за институције које претендују да својим знањем реше проблеме других.

Можда је најсложенија легитимна моћ, која почива на групним нормама, прописаним улогама и очекивањима. Стога је она у темељу саме институције, од тренутка њеног оснивања, када институција постане овлашћена да утиче на чланове или кориснике. Ова моћ делује као формализован начин да се осигура постојање оног ко доноси одлуке и одговара за њих. Везана је за одређене положаје и улоге у организацијама и веома је важна за успостављање унутрашњих хијерархијских односа.

Самим тим што поштовање норме морају да обезбеђују формалне санкције, легитимна моћ увек је повезана с моћи награђивања и кажњавања. Утицај ове врсте моћи лакше се прихвата када је повезана са стручњачком и референтном моћи. Њену ефикасност посебно повећава интернализација норми на којима почива – ако чланови организације своје личне циљеве и интересе повежу са циљевима саме организације. Прихватање саме друштвене структуре је такође основа ове моћи. Ако особа прихвати структуру своје групе, организације, посебно ону која укључује хијерархију ауторитета, та особа прихвата легитимни ауторитет друге, себи надређене особе.

У случају моћи информисаности самим изношењем одређене информације или аргумента утиче се на нечије понашање. Ако се покаже као ефикасна, снага аргумента делује континуирано и релативно стабилно.

Све врсте моћи су присутне у свим социјалним интеракцијама које имају за циљ утицај на нечије понашање. Међутим, ретка је употреба само једне врсте моћи; оне се најчешће комбинују како би њихово дејством било интерактивно, а интензитет ефекта, обим и начин деловања тиме се мењају.

2.4.2. Спорт као институција

Дискурс моћи у спорту под утицајем је његове улоге у постиндустријском друштву, у ком је уочљив процес комерцијализације спорта као интегралног дела капиталистичког тржишта. То спортисте ставља у позицију тржишних субјеката (објеката), док клубови постају лукративне организације прилагођене условима економског пословања, односно стварања профита. Спорт постаје значајан бренд и саставни део друштва спектакла и индустрије забаве као један од доминантних и готово императивно наметнутих културалних модела и животних стилова. Телевизијски преноси спортских такмичења намењени милионском аудиторијуму, економизација спортских активности, стицање енормних

богатстава приходованих откупом рекламних и спонзорских права, додатни прилив новчаних средстава продајом играчких реквизита и опреме, коришћење спортиста као „ходајућих брендова” тек су неке од карактеристика које су постале саставни део савремених спектакуларних спортских догађаја.

Критички оцењујући стање у коме се данас налазе савремени фудбал и фудбалери, Гачевић (2016) тврди:

„...Подражавајући фукоовски дискурс ... можемо рећи да је рад у савременом фудбалу карактерисан скупом техника прикупљања информација, класификације и кодификације модалитета понашања фудбалера затим поступака за дисциплиновање (дресуру) тела чиме се стварају услови за перманентно посматрање и оцењивање тако да акумулирају и централизују знања о фудбалерима као предметима/објектима знања/моћи а све са циљем максималног повећавања нивоа њихове продуктивности односно искоришћавања њихових снага, способности и потенцијала у процесу реализовања инхерентно спортских интенција/сврха/циљева којима се истовремено реализују економске интенције/сврхе/циљеви, другим речима стварања спортског резултата као иматеријалног добра које доноси профит.”

(2016:11).

Да би се доказао институционални карактер спортских активности, у фокусу ће бити анализа асиметрије у интеракцији тренер–спортиста. Посебна је намера да се докаже како и спортски тренинг чини институцију, па ће, у том циљу, анализирана бити асиметричност у интеракцији која се уочава у заступљености одређених функција говорних чинова, избору граматичких лица, шаљивом и увредљивом обраћању и реторичким питањима.

3. АНАЛИЗА И РЕЗУЛТАТИ

Иако се рад у највећој мери ослања на квалитативну анализу, заступљеност говорних чинова и њихових функција представљена је и квантитативно, у виду бројчаног приказа појединих фреквенција, али без озбиљније статистичке анализе. Подела говорних чинова извршена је, према Серловој класификацији на декларативе, репрезентативе, експресиве, комисиве и директиве, а додата је и категорија рогатива. Ови говорни чинови затим су разврстани у функције које су утврђене анализом. Квалитативни опис говорних чинова садржи опис степена директности, усмерености говорних чинова и избора и заступљености стратегија учтивости.

Према Блум Кулковој и Олштајну (1987:200) говорни чинови могу бити оријентисани ка слушаоцу, самом говорнику или обојици, а четврта категорија су безлични облици који укључују и употребу пасива. Даља анализа говорних чинова прилагођена је њиховим предлозима које су изложили у свом транскултуралном истраживању у оквиру пројекта *Cross Cultural Speech Act Realization Project – CCSARP* анализирајући говорне чинове захтева и извињења у неколико језика. Сматрајући да је та подела говорног чина на компоненте у овим два категоријама говорних чинова погодна и за остале категорије и функције, сви говорни чинови у овом раду посматрани су кроз њихове саставне делове: језгро говорног чина (енг. *head act*) и периферне елементе (енг. *peripheral elements*) који су претходили или следили. Анализирана средства употребљена у периферним елементима тумачена су према њиховим функцијама ублаживача или појачивача снаге говорног чина.

Надаље су, према Ферчу и Касперовој (Faerch & Kasper, 1984) модификатори третирани као „интерни” или „екстерни” модификатори. Под интернима модификаторима подразумевају се она језичка средства која се налазе унутар самог језгра чина, док се екстерни налазе у његовом

непосредном контексту. Ови модификатори не утичу на степен директности говорног чина нити мењају његов пропозициони садржај, већ представљају стратегије учтивости којима се, избором језичких облика, штити образ саговорника, али и говорника, јер се избегава могућност одбијања од стране саговорника. Они се користе се како би се смањила стопа наметања и изградио заједнички контекст.

Па ипак, оваква таксономија није могла бити примењена за читав спектар функција идентификованих у истраживаном корпусу (нарочито оне које су заступљене у релативно малом броју исказа), па су додатни детаљи о примењеним таксономијама објашњавани у одељцима у којима су тумачене те функције.

Имајући у виду Грајсову напомену да је оно што је изговорено само део онога што је било намеравано, надаље су код индиректних говорних чинова разматрана она конвенционална средства која су послужила као активатори имплицитног значења, као што су пресупозиције и конверзационе импликатуре. На крају увек следи анализа присутних чинова угрожавања образа и стратегије које су говорници користили за ублажавање.

3.1. ГОВОР ТРЕНЕРА

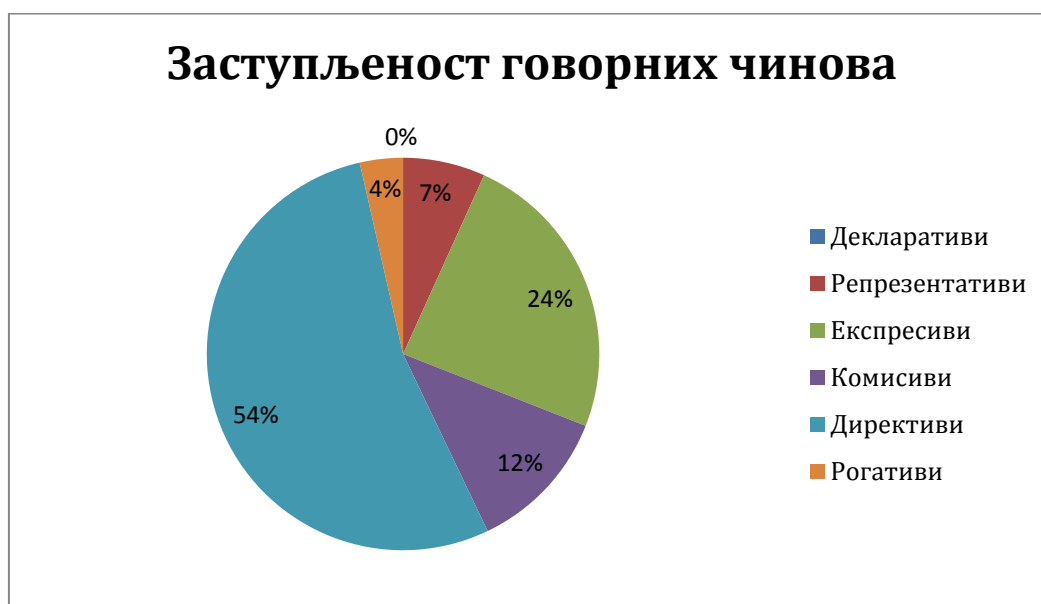
У анализу овог дела корпуса уврштено је 667 одговора тренера, подељених у два дела. У првом делу анализирани су искази од једне реченице, пошто су у њима могли бити идентификовани говорни чинови и њихове функције, док су у другом, већем делу корпуса рашчлањавани говорни чинови сложени из више исказа, који производе сложенију говорну ситуацију те захтевају сложенију прагматичку анализу.

3.1.1. Термиолошка појашњења

Под исказом је подразумевана реализована целина говорне делатности без обзира на то колико је опширна и од колико се реченица састоји; примери варирају од свега једне речи до неколико реченица. Међутим, пошто су узети у обзир принципи њиховог грађења за које Версхурен (Verschueren, 1999:124) каже да воде производњи и тумачењу исказа и следова исказа, као и то да се теорија говорних чинова суштински ограничава на ниво реченице (због чега се често каже да не представља комплетну прагматичку теорију), за потребе анализе материјала корпус тренера подељен је у два дела: говорне чинове и везане говорне чинове (енг. *cluster of speech acts*). Такав след говорних чинова посматран је као говорни догађај (енг. *speech event*). Поступак је произишао из дефиниције говорног догађаја као скупа говорних аката и односа у току једног оствареног споразумевања које укључује и мимику, гестикулацију. Иако оваква дефиниција подразумева најмање два учесника, који се најчешће могу чути и видети, у овом делу су као говорни догађај посматрани сви искази који представљају след од неколико говорних чинова (у оквиру једне или више реченица), који су подједнако учествовали у формирању слојева значења и чије се функције комбинују у контексту одређене ситуације те могу да послуже за формирање модела комуникације. На тај начин је превазиђена тешкоћа везана за примену теорије говорних чинова на сложеније структуре које се углавном налазе у корпусу говора тренера. То је посебно значајно у светлу ове анализе, која се бави употребом језика а не описом структура (Verschueren, 1999:1347). Пошто се у истраживању тумачи оно што се производи овим исказима у дефинисаним околностима двеју ситуација карактеристичних за спорт, овако дефинисани говорни догађаји пружили су материјал за идентификовање модела комуникације тренера.

3.1.2. Заступљеност типова говорних чинова и њихове функције

У делу корпуса сачињеном од исказа који нису сложени и могу се посматрати као појединачни говорни чинови анализирано је 310 исказа. У овом делу корпуса нису нађени примери који припадају декларативима и стога нису узети у разматрање. Анализирани су искази груписани у пет заступљених категорија говорних чинова: репрезентативи, експресиви, комисиви, директиви и рогативи. Њихова дистрибуција приказана је на слици 1.

Слика 1 Заступљеност говорних чинова у говору тренера.

Оваква заступљеност директива у складу је са ставовима социолингвиста (Ervin-Tripp, 1976; Brown & Fraser, 1979) који наводе да социјална ситуација, односно друштвени контекст у ком се одиграва конверзацијска размена одређује који ће се језички облик сматрати прикладним (Chen & Chen, 2007:45).

3.1.2.1. Репрезентативи

Репрезентативи су у овом делу корпуса заступљени у двадесет и једном (21) исказу. По Серловој дефиницији, илокуциона снага ових говорних чиновна је у повезаности говорника с истинитошћу самог пропозиционог садржаја који је исказан. На тој основи у овом делу корпуса идентификоване су функције тврдњи, закључака и уверења које тренери изричу о спорту и правилима игре или о ситуацијама у којима се налазе.

У свим исказима ради се о директним говорним чиновима и сви су усмерени ка саговорнику/цима. Тренери исказују од кога се очекује да исправи грешке или на други начин коригује своје понашање.

Тако у примеру:

- ❖ T2/85 „То није прихватљиво у групи у којој се налазиш.”

иако је језгро говорног чина безлично и изражава уверење тренера, периферни елемент којим говорник наизглед ограничава истинитост своје пропозиције на одређену групу заправо имплицира да спортиста баш и не зна правила понашања у спорту којим се бави. Самим тим тренер не ублажава угрожавање образа оградом, већ без омекшивача угрожава интегративни образ саговорника.

Такав случај присутан је и у осталим исказима. Иако репрезентативи сами по себи не представљају чин угрожавања образа, чињеница да њима тренер подсећа спортисту на добро познате елементе игре и правила представља угрожавање интегративног образа јер имплицира да спортисти или нису довољно упознати или су пак превидели нешто што је општепознато те их на то треба додатно подсетити. У том смислу тренери се често „скривају” иза групе, спорта, правила како би умањили свој ауторитет, а тиме и моћ одлучивања пребацили на нешто што би се могло схватити као институција, па се тако чак шест пута као део исказа јавља: „Ово је колективни спорт [...]”.

У једном броју примера значење се пресупонира негацијом:

- ❖ T7/94 „Нема времена за доказивање.”
- ❖ T6/70 „Играчи не мијењају сами тактику!”

Поред директног угрожавања образа саговорника тренери су користили и индиректне стратегије оглушавањем о максиме:

а) Информативности – коришћењем таутологије

- ❖ T2/94 „Играч је играч, тренер је тренер.”
- ❖ T5/89 „Утакмица није готова док судија не одсвира крај.”

или редувантних исказа:

T4/80 „Грешке су саставни део спорта и тренинг служи да се оне исправе.”

б) Истинитости – коришћењем метафора, покушавајући да буду тактични и избегну вршење притиска на спортисте:

- ❖ T3/46 „Здравље нема цену!”
- ❖ T7/44 „Време је новац момци.”

У последњем од ових примера тренер користи обраћање: „момци”; стратегијом позитивне учтивости и коришћењем маркера припадности истој групи (енг. *in-group membership marker*) приближава се играчима и ублажава индиректно угрожавање образа.

И следеће, претеране генерализације спадају у индиректне чинове угрожавања образа саговорника:

- ❖ T9/19 „Увијек може боље.”
- ❖ T8/85 „Тимски рад је једини пут до победе.”
- ❖ T4/46 „Грешке су саставни део спорта, а спорт је само игра.”

Тренери правилима правдају наметање, а избором исказа без личних заменица користе општеважеће тврдње да би створили утисак невршења притиска на спортисту. Па ипак се у периферном делу говорног чина активира пресупозиција („једини”, „само”) те се може закључити да се ради о

грешкама спортиста које су изазвале непотребно позивање на правила која су сви морали да усвоје још на почетку спортске каријере.

У једном броју исказа језгро говорног чина репрезентатива допуњено је саветом који има за циљ да мотивише спортисту. И у овим примерима пресупонира се да је играч нешто погрешно, а у периферном елементу се та грешка прецизира и играч стимулише да је преброди.

- ❖ T4/51 „Грешке су саставни дио у процесу учења, не треба губити енергију на нервозу.”
- ❖ T4/53 „Грешка је саставни дио у фудбалу. Извуци лекцију из ње и само ка напријед.”

За ублажавање угрожавања образа тренери истичу заједнички интерес те користе стратегију позитивне учтивости коришћењем инклузивног „ми”.

- ❖ T7/69 „Ово је колективни спорт и сви морамо бити као једна.”

3.1.2.2. Експресиви

У овом делу корпуса тренера експресиви су говорни чиновни други по заступљености, после директива; реализовани су у 75 исказа. Издвојене су две функције: честитање и бодрење. Сви експресиви припадају групама усмереним ка саговорнику и није нађена ниједна реализација функције извињења или кајања која би могла бити усмерена ка говорнику угрожавајући његов интегративни образ. О разлозима за изостанак ове функције биће говора у трећем одељку овог поглавља.

3.1.2.2.1. Честитање

Говорни чинови честитања посматрани су као догађаји за које Серл тврди да су настали заслугом саговорника (Милосављевић, 2007:67), директно у његовом интересу. Оваквих исказа је у корпусу било 16.

Директни говорни чинови реализовани су формама усмереним ка саговорнику, и то:

1) Употребом експлицитног перформатива „честитам”

❖ Т9/9 „Честитам на победи!” /емотикон/
који у периферном елементу садржи прекор и тиме доводи у питање искреност самог говорног чина као у примеру:

❖ Т9/15 „Честитам, али овај пут је пошло за руком и мислим да следећи неће.”

у којем се тренер ограђује од самог чина честитања.

2) Експресивним формулним изразима похвала и комплимената чиме се појачава искреност говорника: „браво”, „свака част”, „одлично”

❖ Т4/65 „Браво, браво!”

❖ Т9/61 „Срећна победа!”

У неколико примера оваквих исказа ипак долази до екстерне модификације која наговештава могуће негативне последице:

❖ Т9/76 „Браво мајстори! Славље, одмор, у понедељак анализа утакмице.”

за разлику од примера у ком употребом маркера припадности „мајстори” тренер стратегијом позитивне учтивости у виду маркера припадности истој групи појачава говорни чин честитања.

❖ Т9/21 „АААААААААА, браво мајстори. Знао сам да ми то можемо, свака вам част.”

у ком се у периферном елементу појачава чин честитања и додатно наглашава вера у играче, а коришћењем инклузивног „ми” тренер жели да имплицира и свој допринос успеху.

3) Комбиновањем

- ❖ T9/27 „Честитам момци, свака част.”

Два исказа припадају индиректним говорним чиновима у којима се тренер одлучује да избегне директно честитање па користи таутологије чиме директно угрожава образ саговорника јер умањује њихове доприносе а додатно то чини конверзацијском импликатуром када успех приписује срећи или чуду.

- ❖ T9/16 „Побједа је побједа, овај пут смо имали више среће.”
- ❖ T9/31 „Победи се у зубе не гледа али то се десило сад не значи да ће опет бити тако.”

У претходним примерима у периферном елементу коришћењем маркера временске деиксе: „овај пут”, „сад” се пресупонира да то није први пут да играју лоше те се имплицира да је упркос овој победи тренер незадовољан игром свог тима. У примеру T9/31 језгро говорног чина је метафора која сама по себи представља индиректни чин угрожавања образа саговорника.

У неким исказима као што је :

- ❖ T9/21 „Овај пут нас је послужила срећа, али то не сме да нас завара – било је испод жељеног нивоа.”

језгро индиректног говорног чина честитања допуњено је периферним елементом који почиње везником „али” за којим следи критика која је ублажена оградом модалним глаголом „моћи” који заправо умањује илокуциону силу језгра говорног чина и тиме директно угрожава интегративни образ саговорника. То читав овај исказ чини двосмисленим и ставља на границу између похвале и критике.

3.1.2.2.2. Бодрење

Комуникативна намера ових 59 исказа усмерених ка саговорнику јесте да се спортисти мотивишу и утеше смањивањем притиска и уверавањем у то да се њихово залагање цени. Говорни чинови бодрења реализовани су најчешће употребом императива с омекшивачима који служе да заштите образ спортисте. Пресупозиција је често садржана у самом избору лексичког глагола „наставити” (појачан са: „тако”, „само”) или прилошким изразом „и даље”, чиме се претпоставља пожељно понашање спортисте и чува образ саговорника пројектујући позитивну слику о њему.

- ❖ T7/38 „**Настави** тако.”
- ❖ T4/25 „Само без нервозе, ради **и даље** упорно и доћи ћеш до циља!”
- ❖ T1/41 „**Настави** да се трудиш и успећеш да изведеш. Посматрај остале.”

Директни искази бодрења су они чије језгро говорног чина чине формулни изрази: „хајмо”, „ајде”, „гурај”, увек допуњени обећањем које има за циљ да мотивише спортисте да истрају, али и директивом којим се од њих тражи додатни напор.

- ❖ T1/35 „**Ајмо** биће боље, дај све од себе.”
- ❖ T1/40 „**Гурај**, биће добро, **настави** да радиш на себи.”
- ❖ T6/51 „**Идемо** напријед. Будимо сталожени!”
- ❖ T6/72 „**Идемо** све као један! Нема везе шта је било до сад, **ајмо** да се потрудимо!”
- ❖ T8/64 „Момци **ајмо** сви за једног један за све храбро.”

Најчешће се у оваквим примерима користи стратегија позитивне учтивости у виду маркера припадности истој групи: инклузивно „ми”, којим тренер истиче да се ставља на страну играча; фамилијарно обраћање: „момци”.

Употребом деиктичког маркера „то” имплицира се да спортиста зна шта ради и треба тако да настави.

- ❖ T5/51 „Фокусирајте се на оно што смо тренирали јер то добро изводите.”
- ❖ T4/2 „Све је то добро; само настави.”
- ❖ T4/18 „Полако, можеш ти то.”
- ❖ T4/57 „Можеш ти то, нема везе, лош је дан, ајмо само настави, само играј.”

Прилози: „полако”, „добро”, „лепо”, „мирно”, „смирено” су маркери позитивне учтивости којима се примећују и истичу квалитети спортиста.

- ❖ T5/91 „Само смирено и сигуран пас.”
- ❖ T6/8 „Тако је, слободно ка напред!”
- ❖ T5/18 „Нема опуштања, само јако.”

У језгру говорних чинова као интензификатори бодрења јављају се и фразе: „немој да се нервираш”, „добро је, момци”, „нема/без опуштања”, „само јако”.

Међутим, и поред тога што језгро говорног чина представља бодрење, врло често је у периферном елементу садржано спољашње модификовање како би се реформулисала комуникативна функција говорног чина (Милосављевић, 2007:65). Половина (1993:11) истиче да ова реформулација служи да се „саговорнику објасни или оно што он не зна или оно што говорник који употребљава реформулацију није могао пре или није хтео јасно да прецизира.”

- ❖ T5/94 „Нема опуштања до краја, свака мала разлика се стиже.”
- ❖ T5/79 „Нема опуштања, боримо се до последњег стотинке.”
- ❖ T5/75 „Немојте се предавати. Још увек сте у игри, још увек играте.”
- ❖ T5/62 „Без опуштања, мало више фокуса на акцију и што мање грешака.”

Овакви искази често пресупонирају да спортисти: греше, брзају, опуштени су, не контролишу лопту, нису фокусирани, те је стога комуникативна функција бодрења да се исправе грешке или понашање које није довољно добро. Они могу бити ублажени:

- ❖ T4/35 „Полако, настави да играш, не базири се на грешке!”
- ❖ T5/35 „Настави даље, стани и смири лопту.”

Бодрење се реализује и коришћењем глагола „опустити се”, којим тренер жели да смањи притисак и створи атмосферу за коју је сигуран да ће дати позитивне резултате.

- ❖ T4/91 „Само се опусти и настави да играш и концентриши се.”
- ❖ T4/81 „Опусти се и фокусирај се на добре стране у својој игри.”

Међутим, у неким примерима јављају се модификације и пре и после језгра говорног чина. Прва је нека врста ублажавања ситуације и покушај уважавања образа, док у другој тренер износи уверење али имплицира негативан учинак самог спортисте и контрадикторна је у односу на предмодификацију:

- ❖ T4/86 „Не брини, ниси лоше играо. Биће боље. Сви ми имамо лоше дане.”

Глаголом „издржати” (уз ограду „још мало”) тренер пружа подршку спортисти и показује саосећање. Овде се такође штити образ спортисте, али у истом исказу говорном чину бодрења претходе периферни елементи којима се повећава притисак на спортисту коришћењем потпуно супротних стратегија: прво стратегије позитивне учтивости коришћењем инклузивног „ми”: *на корак смо од победе*, а онда дистанцирањем помоћу заменице „ви” и пребацивањем одговорности те директним угрожавањем образа са појачивачем: *од вас све зависи*.

- ❖ T5/58 „На корак смо од победе, од вас све зависи, издржите још мало.”
- ❖ T5/83 „Сад смо јако близу... хајде још само мало издржите... дајте све од себе.”

- ❖ T3/92 „Дај све од себе још мало па ћемо да одморимо.”

У овим примерима се притисак на спортисту и илокуциона сила императива ублажавају оградама: „још мало”, „још само мало”.

У овом делу корпуса јавља се и метафора спорта као путовања: „идемо даље” и као језгро говорног чина, појачана прилогом „напред” и као периферни елемент израза бодрења.

- ❖ T9/23 „Добро је момци, лепо се одморите, идемо даље”
- ❖ T8/32 „Идемо даље, напред.”

У једном исказу у периферном елементу срећемо и обећање. Пошто се ради о безличној структури, која не имплицира обавезу говорника, овај исказ не може се тумачити као обећање, али свакако спада у стратегију позитивне учтивости у виду тражења заједничког контекста преувеличавањем подршке саговорнику.

- ❖ T4/54 „Само ти тренирај па ће све доћи на своје мјесто.”
- ❖ T4/3 „Немој да се нервираш, буди миран и само ради.”

Поред директних говорних чинова тренери су се одлучивали и за коришћење безличних исказа како би се дистанцирали од наметања:

- ❖ T6/5 „Фокус, фокус, има још времена, нема одустајања, хало дечаци!”

Овај исказ има периферне елементе у виду елиптичних облика: фокус и маркера скретања пажње: „хало, дечаци”; али и императивну унутрашњу модификацију: „нема одустајања”.

У једном случају јавља се и елиптични номинализован исказ из кога се може имплицирати и бодрење у смислу: „наставите да радите као и досада, али ни до сада нисте радили довољно”.

- ❖ T4/93 „Рад и само рад.”

Стратегија позитивне учтивости која је заступљена у највише исказа јесте тражење заједничког контекста коришћењем инклузивног „ми”, и то су примери у којима су говорни чинови усмерени и на говорника и на

саговорника, који заједно деле терет одговорности за резултат. Често се додају и фамилијарни начини обраћања који припадају истој стратегији позитивне учтивости као у примеру:

- ❖ T5/11 „Девојке, играмо оно што најбоље знамо, нема опуштања.”

3.1.2.3. Комисиви

У овој групи од 37 исказа идентификоване су четири функције: упозорења, претње, обећања и понуде. Обећања и понуде нађене су у свега пет исказа, упозорења у шест случајева, а највећи број исказа припада функцији претњи. Претње се налазе на крају континуума, који иде од понуда, преко обећања до упозорења.

За Серла се илокуциона сила комисива огледа у посвећености говорника да се испуни нека радња у будућности. Према моделу Браунове и Левинсона (1987), ови говорни чинови садрже унутрашњу претњу по индивидуалистички образ саговорника.

3.1.2.3.1. Понуде

Сва четири исказа понуде су индиректни говорни чинови усмерени ка саговорнику. У два исказа износи се искрена жеља тренера да помогне.

- ❖ T4/64 „Ајде да причамо, разговарамо да видим шта те мучи.”

У овом исказу примењена је стратегија позитивне учтивости којом тренер потврђује успостављање заједничког контекста употребом глагола „причати” и „разговарати” у првом лицу множине. Као појачивач јавља се маркер скретања пажње, а у периферном елементу тренер исказује подршку и саосећање, што може имати стимулативни ефекат на спортисту.

У другом примеру самој понуди претходе два периферна елемента, у виду директива и питања; представљају претњу по образ саговорника, али се ублажавају самим језгром којим се пресупонира искрена жеља да се помогне саговорнику у датој ситуацији. Као активатори пресупозиције јављају се упитна заменица „како” и модални глагол „моћи”.

❖ T4/ 83 „Дођи овамо... Шта се дешава? ... Како могу да ти помогнем?”

Друга два исказа понуде су иронична и представљају директне чинове угрожавања индивидуалистичког образа спортисте. У оба случаја су ублажени – у првом формулним исказом за понуде „изволи”, а у другом модалним глаголом „хтети” који служи као ограда – и тако се налазе на граници између понуде и упозорења.

❖ T2/72 „Изволи пиштаљку, мењамо улоге!”

❖ T2/86 „Хоћеш ли ти да наставиш уместо мене?”

3.1.2.3.2. Обећања

Обећања су се јавила само у два случаја, и то као индиректни говорни чинови усмерени ка саговорнику. Носилац илокуционе силе у овим примерима је употреба футура. Иако су обећања у теорији учтивости говорни чинови који угрожавају и образ говорника, пошто га обавезују на обављање радње у будућности, у корпусу овог истраживања се коришћењем стратегије позитивне учтивости употребом инклузивног „ми” ублажава чин који угрожава индивидуалистички образ спортисте будући да се и на тај начин врши притисак да се радња изврши према тренеровој замисли. Оба случаја односе се на будућу радњу али имплицирају да спортиста нешто погрешно ради, те их можемо на неки начин сматрати директивним комисијима. У оба исказа тренер користи стратегију позитивне учтивости и своје исказе омекшава: употребом првог лица множине као маркера идентитета и припадности истој групи: „порадићемо”, „поновићемо”; у другом исказу говорном чину претходи омекшивач „нема везе”, чиме избегава неслагање; у

периферном елементу који следи налази се интензификатор „све док не урадиш како треба”, чиме се учвршћује искреност обећања:

- ❖ T1/27 „Порадићемо на томе после тренинга.”
- ❖ T1/62 „Нема везе” поновићемо вежбу све док не урадиш како треба.”

3.1.2.3.3. Упозорења

Упозорења су реализована у осам индиректних исказа и могу се протумачити само у датом контексту, преко пресупозиција или конверзацијских импликатура. Сва упозорења усмерена су ка саговорнику.

У примеру:

- ❖ T1/61 „Уколико” и следеће недеље будеш грешио, може да се деси да баш због тог елемента изгубиш меч.”

у периферном елементу који претходи језгру говорног чина пресупонира се да спортиста греши у извођењу онога што се од њега захтева, док је интерни модификатор којим се тренер ограђује и који представља стратегију негативне учтивости модални глагол „моћи”. Без обзира на тентативност и условност, спортиста изводи право значење овог исказа не као тврдњу или мишљење, већ као упозорење упућено њему да се уозбиљи и промени игру јер га у противном чека замена.

Тренер покушава да се огради од одговорности за будући чин навођењем имена саиграчице чија се жеља поставља као повод за упозорење. Тиме се, персонализацијом, претња по образ саговорника приписује неком трећем.

- ❖ T7/65 „ Даница једва чека да уђе (емотикон)”

У примеру који се односи на ситуацију број осам у упитнику, у којој се играчи расправљају, тренер обавештајном реченицом:

- ❖ T8/44 „Ја сам тај који вређа и хвали.”

заправо жели да прекине расправу између играчица и упозори их да су изашле из оквира својих улога на терену. Употребом личне заменице „ја” искључује себе из групе и позиционира се као ауторитет ван колектива, који пресуђује у датој али и свакој другој ситуацији. Његова моћ исказана је директно и експлицитно, а спортистима се не оставља могућност оспоравања. Тиме тренер појачава претњу по индивидуалистички образ играча.

Примери у којима се спортисти сугерише промена спорта не могу се посматрати као сугестије или наредбе као што је очекивано имајући у виду избор начина (потенцијал и императив). У првом исказу користи се иронија, а имплицитно значење изводи се и избором спорта који се сугерише, а који се у потпуности разликује од групних спортова. Дакле, спортиста је толико лош у вештинама које захтевају физичку спремност да му једино преостаје да се преоријентише на шах, за који су потребне сасвим другачије вештине. У другом примеру је то „други спорт”.

- ❖ T7/68 „Од сутра би најбоље било да тренираш шах (емотикон).”
- ❖ T1/2 „Нађи други спорт, тренирај нешто друго.”

У исказу који у периферном елементу пре језгра говорног чина објашњава услове упозорење се изводи негацијом императива уз појачање прилогом „никад”, којим се имплицира да је спортиста то можда заборавио:

- ❖ T7/42 „Тимском игром си дошао догде, то никад не заборави!”

У примеру:

- ❖ T1/51 „Молим те сконцентриши се још једном те само опомињем.”

језгру говорног чина претходи директна молба, а значење упозорења пресупонира се речцом „само”. Тиме се имплицира да након оваквог упозорења може уследити казна, као и у примеру у ком се упозорење изводи из услова и последице која се имплицира:

- ❖ T2/49 Покушај ово и ако не бежи са тренинга и јави се директору.”

Претња индивидуалистичком образу присутна је у свим примерима, али се наметање ублажава тентативношћу или коришћењем потенцијала: „може да се деси”, „најбоље би било”.

3.1.2.3.4. Претње

За разлику од обећања и понуда, које угрожавају образ говорника, претње, према теорији Браунове и Левинсона, спадају у оне исказе који угрожавају индивидуалистички образ саговорника. Према ставовима неких аутора, говорни чинови претњи налазе се на супротном полу у односу на обећања, а једна од најважнијих разлика јесте та да оне нису илокуциони чинови већ перлокуциони (Nicoloff 1989; Habermas 1991, 1999). Насупрот њима, Салгејеро (Salgueiro, 2010:214) истиче да су претње и обећања тесно повезани те чине нераздвојив пар. Он наводи да је за анализу претњи пресудно познавање контекста и сложене мреже односа у којима се саговорници налазе. Стога наводи три критеријума по којима се обећања и претње разликују: експликабилност, деонтичност и, насупрот перлокуционој, илокуциона природа. Формалне разлике између обећања и претњи су минималне.

Основна обећања односе се на неку врсту награде за саговорника који је нешто обавио на задовољство онога ко врши чин обећања. Некада могу бити само чин великодушности према онима који су нам драги.

Основне претње реализују се најчешће како би говорник показао своју моћ и присилио саговорника да изврши нешто што је за њега важно, али може бити и за добробит оба учесника у интеракцији. Док обећање може да има перлокуциони ефекат који је стимулативан за саговорника, претње могу подразумевати казну или чак освету за радњу или, чешће, изостанак радње у будућности. Тиме је перлокуциони ефекат претње такав да саговорник унапред трпи последице неке будуће радње те се може осећати застрашено.

И док су претње увек условне по природи, обећања могу бити и безусловна. Грант (1949:363–364) наводи да разлика између условних и безусловних обећања није фундаментална, осим присуства кондиционалне клаузе. Безусловна обећања говорник изриче уз прећутне услове, који се подразумевају а наводе само када су неуобичајени. Салгејеро (2010), међутим, сматра да треба разликовати оно што он назива комисивно условним обећањима и претњама и оне које су директивно-комисивне, јер сматра да сврха ових исказа није само комисив, тј. да се говорник обавезе да ће нешто извршити са или без услова, већ да се саговорник принуди да учини нешто. То је у случају анализираних интеракције и најважнији комуникативни циљ претњи. У овој врсти директивно-комисивних условних обећања/претњи главна илокуциона снага је директивна, јер се заправо очекује да саговорник буде тај који доводи до испуњења услова, као у примерима:

„Ако престанеш да пушиш (обећавам ти), купићу ти ауто.”

„Ако не престанеш да причаш, казнићу те.”

за разлику од основног обећања, као у примеру:

„Ако добијем на лутрији, купићу ти ауто.”

Стога је, осим анализе формалне структуре, потребна детаљнија прагматичка анализа и обећања и претњи како би се на прави начин открило њихово подразумевано значење и њихов имплицитни директивни аспект.

Салгејеро (2010:219) истиче паралелност између претњи и обећања, али и то да постоји формална разлика у присуству негације. У претњама је негација у првом, условном делу исказа и представља директивни део, док код обећања негација није неопходна. Друга разлика односи се на обавезност. Она постоји код обећања која конститутивно садрже обавезу за говорника да испуни оно што је обећао, док код претњи таква обавеза не постоји; претња не мора нужно да се обистини. У овим примерима претње су често ограниченог трајања, до испуњења услова. Поред тога, претње су интристички непријатељски чиновни, који сами по себи угрожавају

индивидуалистички образ саговорника; стога је очекивано да саговорници који желе да сарађују у интеракцији избегавају отворене претње и преобликују их у имплицитне исказе, будући да им је битан баш овај директивни део, тј. да постигну свој циљ. Самим тим саговорник може у одређеним контекстима претњу доживети више као захтев, за чије су испуњење подједнако заинтересовани и говорник и саговорник.

Највећа група комисива, коју чине 23 исказа, има функцију индиректних претњи чији је показатељ илокуционе силе употреба кондиционалних структура. Све претње усмерене су ка играчу/има, а класификоване су, према таксономији коју предлаже Салгијеро (2010), на комисивно условне и директивно-комисивне претње.

1) У комисивно условне претње спадају оне којима се говорник обавезује да ће нешто извршити (уз услов или без услова).

- ❖ T1/6 „Или се потруди или ћу те избацити из прве поставе.”
- ❖ T7/25 „Играј за екипу или ћу те извадити напоље!”

У исказима у којима се услов не наводи:

- ❖ T9/44 „Разговараћемо.”

индиректна претња се активира импликатуром на основу контекста (ситуација бр. 9 из упитника) у ком се после победе очекује позитивна реакција тренера због заједничког успеха. Зато се ово не може тумачити као обећање, већ подразумева казну за оно што није било добро на самој утакмици.

2) Директивно-комисивне претње су оне чији комуникативни циљ није само да се говорник обавезе да ће нешто извршити, већ да се саговорник присили да нешто учини.

Само у једном примеру исказ је усмерен ка самом говорнику. Ироничним исказом ублажава се претња по образ саговорника, јер се жели изазвати самилост према говорнику.

- ❖ T1/68 „Добићу шећер ако тако наставиш.”

У два примера се у првом, условном делу исказа користи негација и заправо представља онај директивни део за који се очекује да га спортиста измени:

- ❖ T7/2 „Види, ако не играш за колектив, извућићу те из игре.”
- ❖ T1/56 „Ако се брзо не искоригујеш мораћу те замјенити другим.”

У првом примеру језгру говорног чина претходи маркер привлачења пажње, а у другом се претња појачава деонтичким модалним глаголом „морати”.

У примеру:

- ❖ T7/81 „Мораш да будеш у служби тима иначе идеш на клупу јер рушиш тимски дух.”

поред језгра, говорни чин садржи и периферни елемент, у којем је разлог претње. Међутим, сам разлог („рушење тимског духа”) представља ограду којом се тренер заклања иза институције (тима/клуба).

Користећи прво лице једнине тренер учвршћује свој ауторитет као доносиоца одлуке/извршиоца претње:

- ❖ T2/18 „Ако сам тако рекао, тако ћеш да урадиш.”

Међутим, највише је примера када у другом делу исказа, након условне реченице, тренер користи императив, чиме појачава степен интензитета претње и одговорност спортисте за евентуално испуњење претње. Тиме наводно пружа спортисти слободу избора, али увек је то с негативним исходом по спортисту. У овим исказима пресупонира се да спортиста већ нешто ради, али и имплицира да то не ради како треба. Употребом конструкције ИЛИ + УСЛОВ/ПРЕТЊА и периферним елементима: „како ти се каже”, „како треба” појачава се претња по образ саговорника.

- ❖ T2/41 „Ради како ти се каже, или пронађи другу средину.”
- ❖ T2/15 „Уради како треба или напусти терен.”
- ❖ T1/25 „Или се концентриши или нећеш играти!”

У исказу:

- ❖ T1/39 „Молим те уозбиљи се избацићу те са тренинга. Или ради или иди кући.”

периферни елемент који претходи самом услову садржи окамењени перформатив „молити” којим се ублажава претња.

У два примера се ироничним обраћањем: „мајсторе”, „дечко” се такође појачава чин угрожавања образа:

T2/22 „Мајсторе или ћеш радити овако како ти се каже или изаћи.”

T1/57 „Дечко, неће те бити на следећој утакмици ако не поправиш однос на тренингу.”

Само у једном случају тренер стратегијом позитивне учтивости: успостављање заједничког контекста употребом инклузивног „ми” ублажава своју претњу, а избором глагола „договорити се” исказом се пресупонира да је и сам спортиста учествовао у одлучивању о начину игре:

- ❖ T7/61 „Играј како смо се договорили или излазиш из игре.”

У једном исказу спорт се јавља метафорично, као путовање:

- ❖ T7/57 „Ако се не вратиш на прави колосјек изаћи ћеш напоље, играј тимски.”

Индириктност претњи тумачи се пресупонираним значењем да спортиста нешто ради, док је имплицирано значење да то ипак не ради како треба:

- ❖ T7/62 Ово је тимски рад. Ако наставиш тако идеш на клупу.”

У два примера користи се везник „док”, који пресупонира да тренер верује у то да је спортиста способан да савлада тражено и тиме се ограђује од претње, која је ограниченог трајања. Ови примери налазе се на граници условних обећања, али су, због употребе маркера „после тренинга”, који имплицира ванредну праксу, тј. казну за нешто што није урађено када је требало, на тренингу, и ублаживача: „малу (улогу)”, насупрот уобичајеној

улози која спортисти следује, сврстани у индиректне претње и примере угрожавања индивидуалистичког образа спортисте.

- ❖ T1/86 „Остаћеш после тренинга док не савладаш овај елемент.”
- ❖ T1/46 „Имаћеш малу улогу у тиму док не усвојиш нови елемент.”

У два исказа индиректна претња подразумева и консеквенце за понашање и заправо је најавна казна која ће извесно уследити:

- ❖ T2/76 „О томе ћемо на састанку а сад иди са се одмараш.”
- ❖ T2/8 „О.К. Не желиш да сарађујеш, сачекај ме после тренинга.”

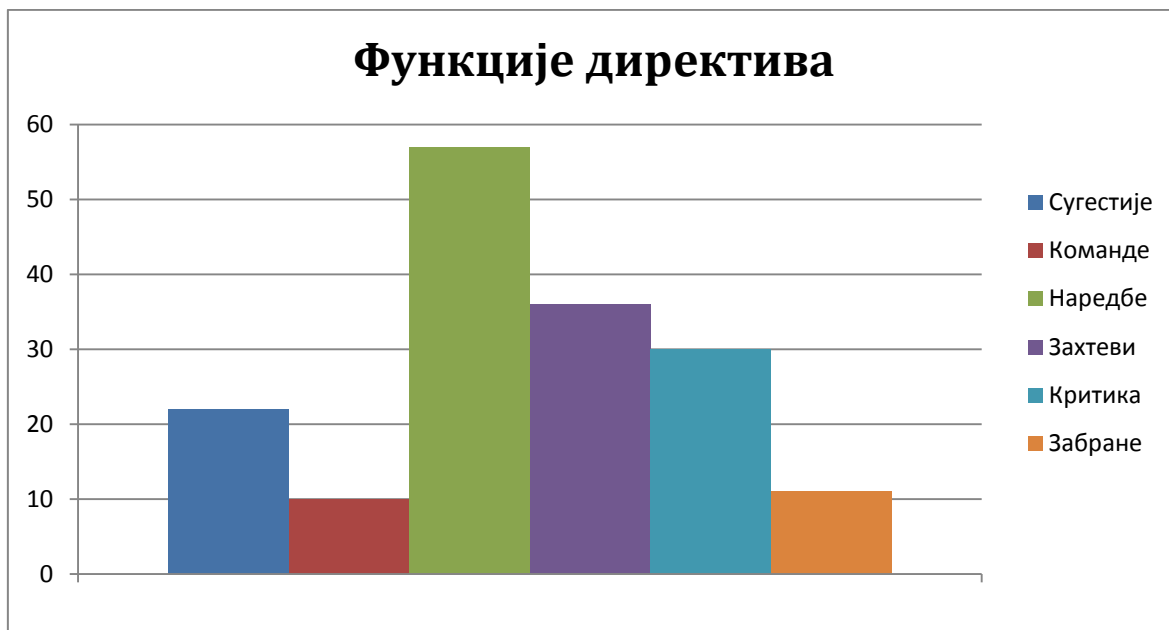
Као што неки теоретичари говорних чинова, попут Николова (1989), сматрају да се директне претње коришћењем перформативног глагола „претити” не јављају у енглеском језику, и ово истраживање доказује да су, без обзира на високу стопу наметања у ситуацијама којима се оно бави, све исказане претње индиректне и могу се тумачити само у контексту дате ситуације извођењем имплицитног значења.

3.1.2.4. Директиви

Једна од најважнијих особина која директиве разликује од осталих говорних чинова, према Серлу (1976), јесте да намера и став говорника који изводи говорни чин увек представљају повод за деловање саговорника. Стога је за извршење таквог чина неопходна интеракција говорника и саговорника. Неки аутори (Trosborg, 1995; Alcón and Safont, 2001; Thomas, 1995) наводе да одговор саговорника такође чини овај говорни чин, јер се радња може извршити само када саговорник прихвати намере говорника па су тако обојица укључени у производњу директивног говорног чина. Иако сви директиви имају за циљ да наведу саговорника да нешто учини, снага такве намере говорника варира у различитим функцијама. Тако Хаверкате (Haverkate, 1984) разликује директиве који намећу и оне који не намећу (енг. *impositive and nonimpositive*). У прву групу спадају они говорни чинови који представљају већу претњу, као што су захтеви, наредбе, команде, док се у

друге убрајају сугестије и инструкције. Највећа разлика је у томе што су код говорних чинова који намећу добробити искључиво за говорника, а у другој групи је циљ да од оваквог говорног чина добробит има и саговорник (Martínez-Flor, 2005:168). Ринтел (Rintell, 1979:99) наводи да у сугестијама „говорник тражи од саговорника да предузме радњу за коју верује да је у интересу говорника, иако и сам жели да се та радња изврши”. Мартинез Флор (2005) сматра да сугестије припадају широј групи говорних чинова савета. Овакву претпоставку базира на темељу употребе стратегије инклузивног „ми” која подразумева добробит за оба учесника у интеракцији док савети имплицирају само добробит саговорника. Како је у истраживачком корпусу интерес за извршење говорних чинова увек у интересу оба учесника, сугестије су разматране као група сама за себе а не као део чинова с комуникативном намером савета.

Директиви, са 166 реализација, представљају највећу групу заступљених говорних чинова, чине више од половине анализираног корпуса. То је очекивано ако се пође од комуникативних функција и различитих задатака тренера у клубу: да научи и објасни елементе игре, да контролише поштовање правила и игру, да одређује састав... У овој групи је, такође, идентификовано највише различитих функција ових говорних чинова. Шест функција и њихова учесталост приказане су на графикону 1.

Графикон 1 Функције директива.

На скали интензитета ови говорни чинови крећу од сугестија, захтева, команди, наредаба, преко критика до забрана.

Имајући у виду испуњеност услова прикладности, спортисти у интеракцији са тренером имају обавезу да учине оно што се од њих тражи а што проистиче из њихових улога у датом контексту. Тренер има обавезу да спортистима објасни разне техничке елементе, али и да од њих захтева обављање одређених задатака. Отуда његово право да нареди и обавеза спортисте да испуни наређење. Стога се они у директивним говорним чиновима често позивају на те улоге и на њих подсећају једни друге како би учврстили своје позиције моћи. Позивање на потребе и способности је техника појачавања обавезе али и средство ублажавања у понудама (Лич 1983:107 у Браунова и Левинсон, 1987:42). Функција молби није нађена у овом делу корпуса, али ће се о претпоставкама њеног изостајања дискутовати у трећем одељку овог поглавља.

3.1.2.4.1. Сугестије

Разни аутори (Brown & Levinson, 1978; Banerjee & Carrell, 1988; Marmaridou, 1990) разматрали су ову функцију директивних говорних чинова, који по теорији Браунове и Левинсона (1987) представљају интристички чин угрожавања индивидуалистичког образа саговорника, пошто му се говорник извођењем заправо намеће наводећи шта овај треба да уради. Такав чин наметања говорник може покушати да ублажи како би смањио могућност да се саговорник увреди (Martínez-Flor, 2005). У овом истраживању сугестије су анализирани према таксономији коју у свом раду „A Theoretical Review of the Speech Act of Suggesting” предлаже Алиша Мартинез Флор (Martínez-Flor, 2005:168), која је дата у табели 2.

Сугестије су реализоване у 22 исказа, који су сви усмерени ка саговорнику, тј. спортисти од којег се очекује одговарајућа реакција.

Према таксономији Алише Мартинез Флор (2005), конвенционалне форме идентификоване су само у једном примеру:

- ❖ T3/18 „Ако не можеш, боље немој.”

У четири исказа сугестије су индиректне а претња по образ саговорника минимизира се стратегијама негативне учтивости: номинализацијом у првом исказу и избегавањем заменица, односно безличним исказом.

- ❖ T2/27 „Тактика је добра за тим и због тога би ваљало да се повинујеш.”
- ❖ T3/45 „Повреду мораш да санираш.”
- ❖ T6/46 „У нападу стрпљивије и конкретније, у одбрани мора чврсто.”

Искази су у већини примера, међутим, појачани глаголом „морати”, што помера овакве сугестије на границу са захтевима. Ипак, како се ради о несумњивој добробити саговорника, сигурно је да би их спортисти доживели као сугестије.

Табела 2 Таксономија сугестија према Мартинез Флор.

Тип	Стратегије	Маркери
Директне сугестије	Перформативни глагол Именица Императив Негативни императив	Предлагати, саветовати, препоручити Савет, сугестија, предлог Пробај да... Немој да...
Конвенционални облици	Специфичне формуле (упитни облици) Могућност/вероватноћа Навођење потребе Кондиционал	Зашто не...? А да Модал „моћи” Треба да... Да сам на твом месту... Могоао би...
Индиректни облици	Безлични облици Наговештаји	Било би добро/боље, корисно... Чујем да...

Највећа група исказа припада директним сугестијама, реализованим коришћењем императива и негативног императива који су носиоци илокуционе силе. Ови искази најчешће се односе на ситуацију број 3⁴ из упитника и њима се исказује тренерова брига за здравље спортисте:

- ❖ Т3/50 „Немој јако, чувај себе, има времена за игру.”
- ❖ Т4/71 „Од нервирања нема ништа покушај да се фокусираш на поен који следи.”

У једном броју примера у периферном елементу говорног чина даје се разлог који је увек у интересу самог спортисте, али се имплицира да је

⁴ 3. У току игре чини Вам се да је један играч повређен/а али не жели да изостане са тренинга, јер се ближи важно такмичење. Покрети које изводи су добри са аспекта игре али могу довести до даљег повређивања. ВИ МУ/ЈОЈ КАЖЕТЕ:

примарни циљ саме групе па се тако смањује могућност да спортиста одбије да уважи сугестију:

- ❖ T3/80 „Радићеш неке вежбе са стране да не би ризиковали повреду.”
- ❖ T3/49 „Изађи, иди до лекара, боље је и за тебе и за нас.”
- ❖ T5/50 „Нема опуштања, упрости игру, бирај једноставна решења.”

Сугестије представљају интристичку претњу по индивидуалистички образ спортисте; такав чин угрожавања образа (ФТА) био је:

а) Директан, без омекшивача:

- ❖ T3/66 „Прескочи пар тренинга.”

б) Са омекшивачем, у виду образложења сугестије навођењем добробити по спортисту, које може претходити или следити језгру говорног чина, или утехе у виду обећања којим се заправо имплицира како је извесно да спортиста неће играти овај пут:

- ❖ T3/15 „Направи паузу, није вредно повреде.”
- ❖ T3/8 „Због себе прекини тренинг, биће још важних утакмица.”

Од стратегија учтивости које се користе у циљу ублажавања претње по образ спортисте идентификоване су:

а) Стратегију коришћења инклузивног „ми” које је појачано маркером скретања пажње: „ајде”:

- ❖ T5/90 „Ајде сад да се сетимо грешака!”

б) Ограда у виду временског ограничења као начина да се имплицира да то није казна већ чин који је у функцији здравља спортисте:

- ❖ T3/47 „Немој да тренираш док не прође.”
- ❖ T3/2 „Направи паузу док се не опоравиш.”

Негација у ова два случаја представља средство ублажавања што је у супротности са налазима неких студија у којима се истиче да негација у сугестијама и захтевима појачава снагу исказа (Koike, 1994, 1996 u Martínez-Flor, 2005:172).

3.1.2.4.2. Команде

Иако сличне по функцији, команде и наредбе су у овом корпусу раздвојене. Под командама су подразумевани искази који се односе на дужности и обавезе спортиста које произлазе из правила спортских игара и њихове примене на терену. Све команде су директне и реализоване су у 10 исказа, од којих су четири елидовани директиви:

- ❖ T7/80 „Измена!”
- ❖ T7/70 „Замјена!”
- ❖ T8/77 „Тајм аут.”

Искази „измена” и „замена” могу се тумачити као формулни искази који се уобичајено користе у ситуацијама промене играча на терену, која захтева њихово брзо реаговање. Може се сматрати да се овде образ игнорише, да ово није чин који га угрожава већ, како га Браунова и Левинсон називају, „случај хитне сарадње у циљу ефикасности” (Brown and Lewinson, 1987:62).

У осталим исказима императив је носилац илокуционе силе, без средстава ублажавања:

- ❖ T5/24 „Остани у задатку.”
- ❖ T6/65 „Нападајте што дужу дијагоналу”

а у само једном исказу :

- ❖ T5/48 „Људи водимо, повуците се назад.”

команда је ублажена стратегијама позитивне учтивости: тражењем заједничког контекста употребом маркера припадности истој групи и истицањем заједничког интереса.

3.1.2.4.3. Наредбе

За разлику од команди, наредбе су у корпусу далеко заступљеније. Идентификовано их је 57. Имајући у виду да припадају директивима као и сугестије, примењена је иста таксономија, тј. класификоване су на: директне, конвенционалне и индиректне. Све наредбе усмерене су ка једном спортисти или свима њима.

Највећи број исказа припада директним говорним чиновима реализованим употребом императива глагола „напустити” (терен/тренинг) и „изаћи” (са тренинга / из игре / напоље). Ови искази нису ублажени; разлог за то може се тражити у специфичним просторним условима у којима се ова комуникација одвија, а то је физичка одвојеност учесника у комуникацији. Да би ова комуникација била ефикасна, у оваквој ситуацији тренери морају бирати кратке и јасне исказе како би њихова намеравана порука била брзо схваћена а наредба извршена.

- ❖ T2/2 „Напусти тренинг.”
- ❖ T2/32 „Изађи напоље.”

У два случаја ове наредбе, које саме по себи угрожавају образ спортисте, појачане су редувантним додацима: „из игре” и „са тренинга”.

- ❖ T2/6 „Изађи напоље из игре.”
- ❖ T2/47 „Изађи са тренинга.”

У једном броју случајева наредбе су допуњене још једним императивним додатком којим се одређује наредни корак који се захтева:

- ❖ T2/25 „Напусти игру и седи са стране!”
- ❖ T2/66 „Напусти тренинг, иди на истезање.”

У примеру:

- ❖ T7/77 „Измена изађи из игре, одмори мало.”

самој наредби претходи јасна команда а следи ублажавање употребом глагола „одморити”, чиме се имплицира да је прави разлог наредбе заправо интерес да се спортиста поштеди напора.

У примерима:

- ❖ T2/46 „Изађи из игре, седи и размисли о себи.”
- ❖ T6/90 „Сабери се! Размишљај о сваком покрету појединачно!”
- ❖ T5/57 „Дај бре саберите се мало, сузите простор ближе приђите у корекцију.”

употребом императива глагола „размислити” и „сабрати се” (са маркером привлачења пажње као интензификатором) појачава се претња по образ спортисте и имплицира да треба да промени своје понашање.

Глаголи „почети”, „уозбиљити се”, „престати”, „пробати”, „покушати” су активатори и пресупозиција те се изводи значење како су спортисти неозбиљни али и свесни својих грешака, које не исправљају.

- ❖ T1/71 „Уозбиљи се и почни исправљати грешке којих си очигледно свесна.”
- ❖ T4/47 „Престани да размишљаш о грешкама, фокусирај се на правилно извођење.”

Облици императива појачавају се прилозима „сместа” и „брзо”:

- ❖ T3/84 „Сместа престани са игром.”
- ❖ T2/57 „Ајмо кући брзо.”

док прилог „мало” служи и као ограда и ублажава наредбу или угрожавање образа спортисте:

- ❖ T1/28 „Седи мало на клупу и одмори.”

Известан број директних наредби је доминантно инструктивног карактера:

- ❖ T5/56 „Повуците се мало (до плитке формације), препустите противнику дио терена.”

- ❖ T5/55 „Брже усмјерите тежиште игре на противничку половину и обратите пажњу на посјед лопте.”

У следећем примеру пре језгра говорног чина, наредбе „држите лопту у игри”, у периферном елементу се, коришћењем глагола „вратити се”, пресупонира да се играчи понашају као да нису у игри. Кршењем максиме истинитости имплицира се да толико греше да готово нису ни присутни на терену те треба да покушају да изађу. Избором лексичких глагола „покушати” и „пробати”, стратегијом негативне учтивости донекле се ублажава обавеза која им се намеће и оставља могућност да не испуне наредбу:

- ❖ T5/49 „Вратите се у игру, покушајте да изађете и да држите лопту у игри.”
- ❖ T5/54 „Пробај кратак тачан пас. Успори темпо игре.”

Императиви су у неким исказима допуњени периферним елементима који могу служити као појачивачи:

- ❖ T8/54 „Без расправе на терену, радите по договору из свлачионице.”
- ❖ T8/65 „Престаните у што краћем року и наставите да играте.”

У само једном случају језгру наредбе претходи периферни елемент: именица која служи као интензификатор али и постмодификатор у виду неучтивога реторичког питања:

- ❖ T8/48 „Тишина, смирите се, који вам је к...ц?”

У следећем случају императив глагола допуњен је безличним обликом уз именицу „наређење”:

- ❖ T3/19 „Истегни се и одмори до петка. То је наређење.”

У овом примеру исказ је модификован периферним елементом који претходи језгру говорног чина и служи да ублажи наредбу тако што се поново у центар ставља интерес самог спортисте.

У неколико исказа говорни чинови наредбе су били конвенционално индиректни и садрже:

а) Еуфемизам у виду перформативног глагола за говорне чинове молби, као средство ублажавања *ФТА* спортисте:

❖ T2/88 „Замолићу те да напустиш тренинг.”

б) Личну заменицу првог лица једнине и деонтички модални глагол „морати” којим се појачава наредба као и притисак на образ спортисте:

❖ T2/60 „Ја сам овде тренер и мораш да примењујеш шта ти се зада.”

Као и у претходном примеру, тренер се позива на ауторитет своје позиције и право да одлучује и тиме појачава исказ у периферном елементу. То донекле ублажава стратегијом негативне учтивости у виду ограђивања уз употребу безличног облика „зна се”:

Индиректни говорни чинови наредби јављају се у виду наговештаја, као у примеру:

❖ T7/35 „Постоје и остали играчи у тиму.”

у ком се кршењем максиме релевантности имплицира да спортиста не поштује најважније правило у тимској игри. Овај исказ може се посматрати и као ироничан, јер су играчи свакако свесни да нису сами на терену те тренер овим крши и максимуму истинитости.

3.1.2.4.4. Захтеви

Захтеви пружају одличан материјал за проучавање појава језичких конвенција у контактної ситуацији иако представљају једно од најризицијних комуникативних понашања јер говорници ризикују да буду одбијени када покушавају да наведу саговорника да изведе неку радњу зарад сопствене користи а без непосредне користи за саговорника (Dubinina & Malamud, 2017:67). Истраживање у оквиру овог рада спроведено је у специфичном контексту, где захтеви нису неразумни будући да се непосредна корист за саговорника подразумева и испуњење захтева не

доводи у питање; тренери не морају да воде рачуна о образу спортиста, јер сматрају да су им и интерес и корист заједнички: постизање победе у игри.

Браунова и Левинсон (1978) захтеве дефинишу као чинове који сами по себи угрожавају индивидуалистички образ саговорника, пошто директно угрожавају његово право да делује слободно, без наметања. Стога је избор великог броја директних и индиректних начина да се изврши захтев који стоје на располагању говорнику мотивисан потребом да се минимизира директна стратегија и одабере она која би смањила наметање (Bulm-Kulka 1989:201). Међутим, и када се говорник одлучи за степен директности свог исказа, на располагању су му различита језичка средства којима може да контролише стопу наметања.

Као и код осталих говорних чинова, и код захтева је у истраживању посматрана њихова усмереност. Други критеријум је ниво директности, по ком су захтеви класификовани у: директне, конвенционално индиректне и неконвенционално индиректне, тј. наговештаје.

Поповић (2017:46) наговештаје дефинише као стратегију којом говорник индиректним путем помиње примарни циљ. Приликом исказивања захтева говорници се опредељују за једну од две опције (Lakoff, 1977; Wilson, Kim, Meischke, 1991; Kim, Wilson, 1994): да буду јасни или да буду директни. Захтев да се буде јасан је ситуационо одређен и у анализираним ситуацијама има предност код говора тренера, јер се од њих по природи њихове улоге очекује да све излажу јасно и недвосмислено како би спортисти могли на прави начин да обаве оно што се од њих очекује. Међутим, када се од говорника очекује учтивост, потребно је да, како Вотс (2003) предлаже, прибегну и другим стратегијама, као што су наговештаји или питања. Насупрот томе, Блум Кулка и сарадници (Blum-Kulka et al., 1989) сматрају да су директни говорни чиновни условљени правима и обавезама и говорника и саговорника. Ако говорник себи даје већа права да нешто захтева а саговорник мора да испуни захтев, он се неће трудити да буде индиректан те ће сматрати да му стратегије чувања образа нису неопходне. У том смислу су и тумачени захтеви у датом корпусу, будући да се директност у говору

тренера повезује с њиховом улогом у ситуацији, вишим друштвеним статусом, те се они лакше одлучују да упуте захтев без околишања, при чему с правом очекују да се спортисти том захтеву повинују.

Надаље је код свих говорних чиновна посматрано која су средства модификације користили тренери да би ублажили или појачали свој исказ и тако очували или додатно угрозили образ спортиста.

У корпусу је идентификовано 36 захтева. Сви су усмерени ка саговорнику, тј. саговорницима, што је и очекивано имајући у виду да се тренер у ситуацијама чији се сценарио одвија на утакмицама обраћа већини спортиста или читавом тиму. Жеља да се постигне циљ и тиме врши притисак на спортисту тренерима омогућава се у највећем броју случајева одлуче за најдиректнији експлицитни ниво коришћењем императива.

Највећу групу захтева (31) чине директни облици, реализовани императивом као начином који носи илокуциону силу.

Један број исказа реализован је употребом императива глагола „(с)концентрисати се” без омекшивача. Употреба неублаженог императива, за који Лич (Leech, 1983:119) тврди да је најмање учтив, може се оправдати његовом прикладношћу и за наређења и за инструкције (Lyons, 1968:64), који су у комуникационој ситуацији која се овде истражује доминантни. Стога ове конструкције не носе ризик одбијања захтева (Поповић, 2017:27).

❖ T1/44 „Сконцентриши се.”

Примера оваквих императива без омекшивача има шест.

❖ T5/45 „Тргните се.”

❖ T1/15 „Укључи се, размишљај.”

❖ T8/61 „Смирите страсти и фокусирајте се на игру.”

У осталим случајевима тренери императивне изразе увек допуњују неким лексичко-синтаксичким средствима којима појачавају или ублажавају своје исказе. Такви периферни елементи у једном броју примера заправо додатно угрожавају образ спортиста, а илокуциона снага захтева се код ових

исказа тумачи кроз пресупозиције или конверзационе импликатуре, као у следећим примерима:

- ❖ T1/90 „Почни више да мислиш!”

где се глаголом „почети” пресупонира да је спортиста престао да мисли а допуна прилогом „више” имплицира да он самостално није довољан.

Да би ублажили угрожавање индивидуалистичког образа спортисте, тренери у периферним елементима користе:

а) Еуфемизме:

- ❖ T6/88 „Само се сконцентришите на нашу тактику.”
- ❖ T5/28 „Концентришите се, не посустајте на самом крају.”

У примеру:

- ❖ T1/58 „Ајде сконцентриши се мало, укључи главу, врати се на почетак да пробамо поново.”

поред маркера скретања пажње „ајде” и еуфемизма „мало”, у језгру говорног чина се употребом глагола „вратити се” (на почетак) имплицира да је све што је спортиста радио било погрешно, прилогом „поново” пресупонира се критика, док употребом глагола „пробати” и „покушати” тренер смањује стопу наметања а спортисти се даје одступница и могућност да не успе.

- ❖ T1/12 „Уозбиљи се и покушај да урадиш вежбу правилно.”
- ❖ T7/28 „Пробај да испоштујеш акције и остатак екипе.”

б) Ограде у виду додатних образложења/објашњења:

- ❖ T1/75 „Сконцентриши се, објаснила сам више пута.”
- ❖ T5/88 „Сконцентришите се, главом се побеђује.”
- ❖ T5/25 „Не размишљајте о резултату већ о игри, концентришите се на утакмицу до краја!”

где се такође користе маркери дискурса више да се нагласи да све што они раде у датој ситуацији није довољно или је погрешно.

У исказу:

- ❖ T8/50 „Доста расправе, капитен, узми ствари у своје руке.”

тренер у периферном елементу даје наредбу свим члановима тима док је у језгру говорног чина захтев за појединачног играча.

Три исказа су неучтива, пошто садрже увредљиве и опscene периферне елементе. Додатно су појачани маркером просторне деиксе: „тамо”, као опозиција са „овде” где се налази тренер; еуфемизмом „мало” који има иронично значење, маркерима привлачења пажње: „еј”, „хајде”:

- ❖ T8/49 „Еј бре тамо, радите оно што сам вам рекао, бабе једне.”

У неколико примера се у периферном елементу императив ублажава тако што се имплицира да спортиста/и има/ју тражене способности коришћењем модала „моћи”. Овај периферни елемент има додатну функцију бодрења:

- ❖ T4/15 „Сконцентриши се, можеш ти то.”

Ипак, у следећем примеру се коришћењем модала „морати” и истицањем екипе као разлога за пожељно понашање повећава дистанца између тима који је успешан и зна и његовог члана. Оваквим уопштавањем крши се максима јасности и имплицира да спортиста није научио нешто што се од њега очекивало.

- ❖ T1/21 „Потруди се јер си део екипе и због екипе мораш то да научиш.”

У примеру:

- ❖ T4/6 „Остани после тренинга да попричамо нешто.”

захтев је праћен имплицитном претњом која је садржана у томе да се кршењем максиме јасности, употребом неодређене заменице, наговештава да ће спортиста морати да уради нешто што не спада у домен уобичајеног.

Ови модификатори не утичу на степен директности захтева нити мењају његов пропозициони садржај већ представљају стратегије учтивости којима се, избором језичких облика, штити образ саговорника, али и говорника, јер се избегава могућност одбијања од стране саговорника.

Другу групу, која садржи само пет исказа, чине неконвенционално индиректни захтеви, који су реализовани:

а) Коришћењем елидираних именица „концентрација”, која се некада појачава предмодификатором „више” или постмодификатором „у игри”:

- ❖ Т6/59 „Концентрација.”
- ❖ Т6/61 „Више концентрације у игри.”
- ❖ Т5/46 „Више стрпљења и концентрације.”

б) Помињањем елемената који су потребни за извршење чина:

- ❖ Т5/27 „Опуштено и сконцентрисано, нема потребе за паником.”
- ❖ Т6/50 „Хајде да направимо више голова, игра тврдо и одговорно.”

Браунова и Левинсон сматрају да се коришћењем индиректних стратегија штити образ саговорника. Овде то ипак није случај, без обзира на то што у примеру тренер користи придеве „опуштено” и „сконцентрисано” како би умањио угрожавање образа спортисте.

Мали број индиректних захтева је у складу с неким налазима (Zemskaja, 1997:297 у Поповић, 2017:27) према којима је висок степен индиректности губљење слушаоачевог времена, што је у контексту овог истраживања, посебно за ситуације настале у игри потпуно очекивано и нема места ублажавању захтева од чијег испуњења зависи коначни резултат игре за који су оба саговорника подједнако заинтересована. То је у складу са тврдњама Блум Кулке и Олштајна који наводе да неконвенционална индиректност захтева од слушаоца већи труд да правилно схвати намеравано значење исказа те да су контекстуални фактори подједнако важни за успешну реализацију захтева. Ови фактори укључују права и обавезе саговорника као и вероватноћу да ће саговорник испунити захтев (Блум Кулка, Хаус, 1989). У контексту утакмице свака недоумица око тога шта спортиста треба да уради довела би до негативних последица по саму игру и резултат, те је употреба директних стратегија свакако пожељнија за тренере. Код оваквих примера значење се изводи конвезационом импликатуром или пресупозицијама.

3.1.2.4.5. Прекор/критика

Говорни чиновни којима се исказује критика често су компилација исказа негодовања, негативне оцене нечијег рада и могу садржати и исказ о самој грешци али и сугестију за промену (Nguyen, 2005:14). Трејси и др. (1987) сматрају да добро изречена критика може смањити тензије и довести до решавања проблема. Они дефинишу критику као чин „тражења кривице” који је обично повезан с вишим статусом онога ко упућује критику, што се налази на супротном крају градијента у односу на жаљења која су карактеристична за подређеног саговорника у интеракцији. Вјежбица (Wierzbicka, 1987) сматра да у случају критике говорник очекује неку врсту корекције од саговорника.

Сви од 23 исказа крећу се на скали градијента од жаљења преко притужбе до негодовања, прекора и критике и сви су реализовани индиректним говорним чиновима усмереним ка саговорнику, у којима се путем конверзационих импликатура открива претња по позитивни образ спортисте јер им се пребацује одговорност за неуспехе: понашали су се кукавички, прошло им је нешто што није било добро, не понашају се као екипа.

У једном броју примера као носилац илокуционе силе јављају се императив, негативни императив и деонтички модал „морати”.

Императивни исказ:

- ❖ T1/47 „Промени спорт.”

не може се тумачити као наредба, већ се критика изводи конверзационом импликатуром из контекста који имплицира: ниси подобан за овај спорт ако нећеш да се трудиш.

- ❖ T7/45 „Не солирај.”

- ❖ T7/90 „Не солирај и не прави се паметан већ мисли на екипу!”
- ❖ T7/3 „Мораш да играш тимски и да разиграш цео тим а не себе!”

У примеру:

- ❖ T2/30 „Настави то да радиш и цео тим ће да трпи због тебе.”

користи се иронија са додатком којим се имплицира последица по читав тим.

Оваква императивна језгра говорног чина у периферном елементу обично садрже и изразе неодобравања, негативну оцену или позивање на тим као повод с којим се критика изриче. Они представљају стратегије позитивне учтивости којима се тражи заједнички контекст како би критика мање угрожавала образ спортисте и довела до промене понашања.

Навођење саме грешке због које се критика изриче темељи се на правилима самог спорта, као у примеру:

- ❖ T7/46 „Гушиш екипу, кошарка је колективни спорт.”

У следећим примерима:

- ❖ T9/42 „Сад је прошло ал' кад буде најважније неће.”
- ❖ T6/2 „Изгубите, али немојте да се понашате кукавички.”
- ❖ T8/46 „Треба да сте екипа, а не банда, поготово у овим тренуцима.”

функција критике односи се на понашање и изводи се пресупозицијом: спортисти се понашају кукавички, као банда. Безличним модалним глаголом „требати” сугерише се решење.

У примеру:

- ❖ T5/2 „Испустићете шансу коју више нећете имати.”

кршењем максиме релевантности исказ није само критичан, већ садржи и дозу упозорења да, ако тако наставе, неће имати могућност поправке.

Идентификоване су следеће стратегије позитивне учтивости којима се смањује угрожавање индивидуалистичког образа:

а) Инклузивно „ми”:

- ❖ T9/80 „Имали смо среће данас.”

Међутим, коришћењем временске деиксе у овом примеру тренер примењује стратегију негативне учтивости и ограђује се, чиме имплицира да то што се десило није заслуга спортиста.

- ❖ T9/45 „Победили смо, али се нисмо придржавали договореног.”
- ❖ T9/62 „У реду, победили сте вашом тактиком, али следећи пут играмо мојом.”
- ❖ T9/64 „Момци треба следећи пут да испоштујете договорено.”
- ❖ T9/81 „Коначан резултат јесте битан али нисам задовољна како сте деловале на тактичком плану.

б) Реторичко питање, које је иронично и представља директни чин угрожавања образа:

- ❖ T9/68 „Гдје сте биле задњих два сата?”

в) Претеривање (енг. *overstatement*):

- ❖ T1/59 „Мало више си побркао.”

г) Употреба маркера припадности истој групи обраћањем ублажава критику:

- ❖ T1/3 „Сине није ово за тебе али шта да радимо, идемо даље.”

д) Наглашавање моћи и ауторитета тренера:

- ❖ T2/87 „Ниси ти овде тренер.”

ђ) Наглашавање песимизма и стављење акцента на екипу као институцију:

- ❖ T7/47 „Понашаш се себично, мисли на екипу.”
- ❖ T7/20 „Твоја улога је да одрадиш посао за екипу а не да правиш забаву за себе.”

У примеру:

- ❖ T6/48 „Храбрије, одлучније, мирније, не брљави.”

периферни елемент који претходи императиву представља бодрење, али само језгро говорног чина имплицира да спортиста греша.

Негодовање је у два исказа прерасло у љутњу и резултирало је изразито неучтивим/увредљивим исказима ниске говорне лексике, од којих је једно представља реторичко питање којим се изражава негодовање а појачано је и формом увредљивог обраћања:

❖ T1/33 „Дунстеру/слепчевићу следећи пут понеси мозак од куће.”

Као и код функције захтева и ове две функције су у већини усмерене на саговорника док се у два случаја та усмереност проширује на цео тим

❖ T5/47 „Нисте сконцентрисани, срљате из грешке у грешку.”

❖ T9/29 „Договорена тактика је постављена да би се поштовала.”

3.1.2.4.6. Забране

Забране су углавном оријентисане према саговорницима, тј. свим спортистима у тиму. Реализоване су у 11 исказа, највећи број директним говорним чиновима, императивима и негативним императивима:

❖ T8/68 „Прекини!!!”

који могу бити допуњени наредбом:

❖ T8/37 „Немојте да сам чуо неког више, фокусирајте се на игру!”

❖ T8/35 „Не причај, фокусирај се на игру.”

❖ T8/19 „Нема расправљања, идемо даље.”

❖ T8/15 „Доста приче, слушајте!”

У једном броју примера забрана се односи на само играње због повреде, а образложењем ситуације ублажава се претња по образ спортисте:

❖ T3/83 „Не играш даље док се не опоравиш потпуно.”

❖ T3/3 „Најважније је здравље, не дозвољавам да погоршаш повреду.”

У два примера тренери користе индиректно неконвенционалне стратегије али их ублажавају маркерима идентитета у виду инклузивног „ми”, чиме ублажавају претњу по интегративни образ спортисте:

- ❖ T6/56 „Нећемо да мијењамо начин игре.”
- ❖ T5/66 „Не смијемо правити грешке.”

Забране представљају чин угрожавања образа, а чињеница да у највећем броју исказа нису ублажене представља израз моћи тренера.

3.1.2.5. Рогативи

У анализи се пошло од дефиниције питања на основу њихове функције, па је као главни критеријум узета прагматичка функција питања коју предлаже Квирк (Quirk et al., 1985:84 у Церовић:159), а то је да се она користе како би се затражила информација о одређеној теми. Структура упитне реченице присутна је у седам, док су два исказа индиректна и имају форму изјавне обавештајне реченице. То је у сагласности с тврдњом Херитица и Рота (Heritage and Roth, 1995) да и неупитни облици могу имати функцију питања у стварној комуникацији.

- ❖ T4/58 „Дођи овамо и кажи ми шта се дешава.”

У индиректном питању у коме се пресупонира да је тренер свестан да спортиста није задовољан насталом ситуацијом:

- ❖ T2/22 „Хајде да видимо зашто ти ово не одговара.”

тренер користи стратегију ублажавања интегративног образа спортисте користећи инклузивно „ми” и маркер скретања пажње „хајде”.

Оно што је, међутим, битно утврдити јесте да ли ова питања носе импликације или имају усађене пресупозиције које доводе до потенцијалног угрожавања образа саговорника. Таквим се може сматрати питање:

- ❖ T8/16 „Коме је скоро рођендан?”

које се, иако задовољава услове прикладности, јер говорник тражи податак који нема и сигуран је да га његови саговорници имају, постављено у контексту у ком је исказано, може сматрати само реторичким и ироничним

питањем, јер нема везе са ситуацијом у којој се саговорници налазе већ га тренер користи да прекине немилу ситуацију (свађа међу играчима). Тиме он свесно крши максиму релевантности, те се може закључити да би играчи извели импликатуру. Употребом ове импликатуре тренер има могућност да манипулише ситуацијом и врати је под своју контролу и учврсти свој ауторитет.

Без обзира на то што тренер тражи од спортиста да одговоре на постављено питање, јасно је да у свим ситуацијама постоји нешто што играчи погрешно чине те је потребно утврдити њихову спремност да промене своје активности.

Остали примери представљају директна питања, с чиновима којима се угрожава позитивни образ. Поред тога, иако су питања постављена у форми с „да ли”, очекивани одговор није само „да” или „не”, већ захтева неку врсту објашњења, а маркери интенционалне нејасноће, заменице „неки” и „нешто”, појачавају угрожавање образа спортисте:

- ❖ T1/83 „Да ли постоји **неки** проблем и да ли има **нешто** да није јасно?”
- ❖ T3/29 „Да ли си **сигуран** да можеш?”

Стратегија ублажавања чина који угрожава образ идентификована је у два примера кроз употребу модалног глагола „моћи”, што је у складу с принципом поштовања којим се саговорнику нуди могућност опције.

- ❖ T4/77 „Да ли можеш после тренинга да останеш да попричамо?”
- ❖ T7/33: „Јел' можеш да се промениш или не?”
- ❖ T1/22 „Чекај, хајде идемо део по део, да ли је сада јасно?”

У овом делу корпуса идентификована су и реторичка питања која представљају директно угрожавање негативног образа спортисте, која су и појачана с: „бре”, лексичким глаголом „дозволити”, „докле” и „исте”:

- ❖ T8/33 „Је ли **бре** ко вам је дозволио да то радите?”
- ❖ T6/15 „Докле ћемо правити исте грешке?”

3.1.3. Реализоване стратегије учтивости

Овај део рада ограничава се на квалитативну анализу оних исказа у овом делу корпуса који се могу сврстати у стратегије учтивости према моделу који су предложили Браунова и Левинсон (1987).

У корпусу говора тренера идентификоване су четири врсте претњи по образ саговорника које су тренери користили: директна, директна уз поправку у виду стратегија позитивне и негативне учтивости и индиректна, док се неизвођење чина не јавља у одговорима тренера.

Степен директности у овом делу корпуса није у корелацији с учтивошћу, пошто, упркос постојању блискости међу њима, у обраћању тренера спортистима преовлађује директност. Директни чинови угрожавања образа јављају се толико честа јер је у највећем броју ситуација потребно реаговати ефикасно и брзо. Поред тога, тренери су свесни своје моћи и не морају да штите статус свог исказа од могућих критика било каквим стратегијама учтивости. Ово показује да тренер није забринут за одржавање образа говорника; он је у позицији моћи и не осећа да не постоји сарадња. Овакви говорни чинови реализовани су коришћењем императива или елидованих императива који се најчешће јављају у директивним говорним чиновима, који чине више од половине укупно реализованих говорних чинова у овом делу корпуса.

- ❖ Т8/80 „Тишина.”
- ❖ Т5/65 „Промјени лопте.”
- ❖ Т8/41 „Смирите се, фокусирајте се.”
- ❖ Т2/44 „Седи и одмори.”

Поред евидентне директности у реализацији говорних чинова, у корпусу су идентификоване готово све стратегије позитивне и негативне учтивости, као и индиректне стратегије. Међутим, треба истаћи да су у неким исказима нађене стратегије које садрже елементе и позитивне и негативне учтивости.

Насупрот томе, индиректни ФТА заступљени су у мањем броју, али се у корпусу могу наћи готово све стратегије и подстратегиије које предлажу Браунова и Левинсон, од стратегије инференције, до које долази преко конверзационих импликатура чији активатори представљају кршење Грајсових максима, до нејасности и двосмислености. Тако су у корпусу идентификовани:

- Пресупозиције: Т8/52 „Нека свако дође у своју зону, свој простор.
- Еуфемизми: Т7/41 „Одмори мало, правим измену.”
- Хиперболе: Т3/67 „Молим те да ме послушаш као тренера који ти жели најбоље и да одмориш 2-3 дана одеш на физиотерапије, да се повреда не би погоршала.”
- Таутологије: Т9/17 „Чуда се дешавају!”
- Контрадикције: Т1/8 „Ајде још једном да поновимо, следећи пут браниш... али на клупи.”
- Иронија: Т2/78 „Пошто ти све знаш, ево ти пиштаљка, ти буди тренер, па ћемо да видимо како и шта треба да се ради.”
- Метафоре: Т3/46 „Здравље нема цену!”
- Реторичка питања: Т1/5 „Докле, дете, докле, да ли си ти на тренингу?”
- Генерализација: Т4/60 „Грешка је саставни део игре.”
- Елипса: Т5/7 „Концентрација! Фокус!”

3.1.3.1. Позитивна учтивост

Стратегије позитивне учтивости, усмерене ка очувању и заштити интегративног образа саговорника, јављају се у ситуацијама, како тренери истичу, када су њихове жеље подударне с потребама и жељама спортиста те усмерене ка заједничком циљу. Овим стратегијама тренер показује да води рачуна о спортисти и његовим интересима и потребама.

Према Брауновој и Левинсону, позитивна учтивост укључује говорне стратегије усмерене ка зближавању саговорника кроз солидарност, блискост и припадност истој групи (1987:73). Они предлажу три стратегије, које се реализују кроз петнаест подстратегија.

Најзаступљенија стратегија у корпусу је тражење заједничког контекста и интереса, што је и очекивано ако имамо у виду да су у обема анализираним ситуацијама сви учесници у интеракцији оријентисани ка постизању резултата, поготово у ситуацијама које се у упитнику односе на утакмицу.

Како је функција бодрења најзаступљенија, очекивано је да прва подстратегија, примећивање и истицање саговорникових квалитета и потреба, буде заступљена. Ова подстратегија често је садржана у периферном елементу говорног чина и у комбинацији с другим подстратегијама, као што су употреба маркера припадности истој групи (инклузивно „ми”, фамилијарно обраћање) и преувеличавање подршке саговорнику.

- ❖ T6/77 „Дајте девојке још мало концентрације ајмо можемо ми то.”
- ❖ T5/ 78 „Полако, хајде да играмо нашу игру. Спустите лопту на земљу, нека иде пас. Боље смо! Идемо! Само напред! Можемо ми то!”
- ❖ T6/28 „Опустите се, играјте и забавите се.”

Подстратегија преувеличавања подршке најчешће је заступљена у функцији бодрења коришћењем модалног глагола „моћи” појачаног формулним изразима: „ајмо”, „идемо”.

- ❖ T4/13 „Ајде бре, није смак света! Данас ти нешто не иде, сутра ће већ бити много боље, сигурно!”

Трећа подстратегија, која подразумева веће интересовање за саговорника, најчешће се јављала у ситуацији број три⁵ када је доведено у

⁵ 3. У току игре чини Вам се да је један играч повређен/а али не жели да изостане са тренинга, јер се ближи важно такмичење. Покрети које изводи су добри са аспекта игре али могу довести до даљег повређивања. ВИ МУ/ЈОЈ КАЖЕТЕ:

питање здравље самог спортисте чиме се одговорност за даље активности пребацује на тренера а интегративни образ спортисте угрожен је самом ситуацијом која му онемогућава да реализује своје потенцијале. Зато тренер наглашава своје добре намере према спортисти и тиме ублажава сам чин удаљавања спортисте с тренинга.

- ❖ T3/44 „Потребнији си нам за касније.”
- ❖ T3/41 „Боље прескочи овај тренинг, да би те сачували за такмичење.”

Подстратегија 4, употреба маркера припадности истој групи, подразумева све начине на које се та припадност може пренети. Тренер и спортисти чине исти тим али је подела улога и одговорности јасна, што подразумева и друштвену дистанцу. Стога тренери често користе ове маркере да смање дистанцу и успоставе солидарност са својим спортистима. Увек им се обраћају са „ти”, али често укључују и друге форме обраћања, приказане у табели 3.

У два случаја тренери су пре самог исказа навели: „гласно га зовем” и „назвао бих га именом”, што наводи на претпоставку да би број обраћања именом био већи у комуникацији лицем у лице.

Такође, анализом примера у којима се јављају уочено је да се неке форме не могу увек тумачити као маркери учтивости; некада могу да појачају сам ФТА, као у примерима:

- ❖ T2/48 „Дете а да ти дам ја ову пиштаљку, ти мени дрес, па нам свима објасни како то треба.”

Обраћање са „мајсторе” користи се у претњама али и у похвалама („Браво, мајсторе”), па може имати улогу пресупониране фамилијарности у односима тренера и спортисте.

У примеру:

- ❖ T1/65 „Катарина драго дјете, молим те укључи мозак /смајли/. Ако ниси сигурна да ли радиш ствари на правилан начин, питај Сару она је поред тебе или неку другу другарицу!”

појављују се чак две форме обраћања: „Катарина” и „драго дјете”, којима се стратегијом позитивне учтивости ублажава иронични захтев „укључи мозак”, допуњен окамењеним перформативом „молим те”.

Табела 3 Форме обраћања у корпусу тренера.

Форме обраћања	Број исказа у којима се јављају
Момци	18
Девојке	7
Сине	5
Дете	2
Спортиста	2
Мацо	2 ⁶
Личним именом (Ива, Марко Катарина, Милена, Маринко, Даница, Јована, Сара)	6
Дечко	1
Мајсторе/и	5
Људи	3
Људови	1

Будући да неке форме обраћања припадају репертоару стратегија негативне учтивости о њима ће бити речи у наредном одељку.

У складу са тврдњама Браунове и Левинсона да је заједничко знање неопходно да би се елипсе правилно разумеле и да је неизбежна асоцијација

⁶ У оба исказа ради се о истом тренеру женског пола.

између употребе елипсе и постојања знања заједничког за групу (1987:11), и у корпусу тренера нађен је велики број елипси.

- ❖ T3/42 „Терапија и статични тренинг.”
- ❖ T3/64 „Одмор и поштеда док не будеш спреман.”
- ❖ T4/44 „Полако.”

Чак и када се користе као индиректни захтеви или сугестије које уобичајено представљају претњу по индивидуалистички образ саговорника, елипсе се тумаче као стратегије позитивне учтивости.

Стратегија настојања да се сложите са саговорником констатована је у периферном елементу који претходи језгру говорног чина, као у примеру:

- ❖ T9/91 „Резултат јесте битан али нисам задовољна како сте реаговали на тактичком плану.”

У неким исказима се у том смислу користи минимални одговор: „добро”, којим се сигнализира да је тренер сагласан са спортистом:

- ❖ T1/22 „Добро, разумем. Није лак задатак, важно је да желиш и да покушаваш да га изведеш. Хајде, идемо још једном.”

Исти минимални одговор међутим, може бити маркер подстратегije 6, којом се тежи избегавању неслагања са саговорником, врло често у периферним елементима где се у језгру говорног чина јавља захтев или чак критика.

- ❖ T9/83 „Добро... сад је прошло овако... али могли су да искористе вашу несмотреност... сад сте имали срећу... следећи пут послушајте оно што вам кажем.”
- ❖ T4/28 „Играј опуштено, нормално је грешити и најбољи то чине.”

Успостављање заједничког контекста често се постиже деиктичким маркерима којима се спајају становишта говорника и саговорника и тиме смањује дистанца – глаголом кретања „дођи” и прилогом „овамо”:

- ❖ T4/ 83 „Дођи овамо... Шта се дешава? ... Како могу да ти помогнем?”
- ❖ T6/19 „Слушајте овамо.”

У једном примеру присутно је померање личног центра као знак емпатије према спортисти.

- ❖ Т6/83 „Знам да сте уморни... Ту смо на крају... Хајдемо још мало.”

Осим у примеру шаљивог обраћања у комбинацији са стратегијом истицања кооперативног односа укључивањем у активност због заједничког циља, резултати истраживања показују да тренери не користе шале да би у критичним ситуацијама ублажили ФТА.

- ❖ Т5/77 „Ајмо Људови, можемо ми ово да завршимо у нашу корист, још само мало издржите.”

Подстратегија давања понуда и обећања често је заступљена, пошто тренери неретко покушавају да своје одлуке правдају потребама и жељама самих спортиста.

- ❖ Т8/28 „Приберите се, можемо да победимо само као тим.”

У исказима:

- ❖ Т1/77 „Милена изађи из игре и са помоћним тренером пређи још једном овај тактичко-технички елемент.”
- ❖ Т7/54 „Марко ради оно што најбоље знаш а не то што ти мислиш да знаш, иначе ћеш напоље из игре.”

тренер користи лична имена као стратегију позитивне учтивости и своју наредбу „изађи из игре” ублажава понудом спортисти да то што не зна научи од помоћног тренера.

Најчешће реализована подстратегија у корпусу тренера је укључивање и говорника и саговорника у активност употребом инклузивног „ми”, којим се наглашава припадност групи и кооперативни однос усмерен ка заједничком циљу. Овакви искази често се појачавају маркером привлачења пажње „хајде”.

- ❖ [...] Хајде, идемо још једном.”
- ❖ [...]„Хајде да пробамо примјенити ово о чему смо разговарали.

Ова стратегија је посебно важна у исказима у којима се пресупонира да спортисти не раде добро па је потребно ублажити имплицирану критику њиховог понашања.

У корпусу није идентификована стратегија позитивне учтивости која подразумева испуњавање саговорникових жеља. Сматрамо да је разлог за то чињеница што се у спортском клубу као и другим институцијама тим увек ставља испред појединца па се многи ФТА правдају потребама и циљевима групе.

- ❖ T1/82 „[...] Ти си део тима, и имаш свој део одговорности.
- ❖ T1/89 „Усредреди се на грешку и покушај да је исправиш иначе нећеш бити у тиму.”

3.1.3.2. Негативна учтивост

Коришћењем стратегија негативне учтивости говорник тражи начине да избегне угрожавање индивидуалистичког образа саговорника тако што му оставља слободу деловања (Браунова и Левинсон, 1987:129).

Како у дистрибуцији говорних чинова заступљених у говору тренера више од половине реализованих говорних чинова припада категорији директива који по својој природи представљају чинове претње по образ, очекивано је да у корпусу буду заступљене и стратегије негативне учтивости, којима тренери покушавају да заштите индивидуалистички образ спортисте.

Подстратегија конвенционалне индиректности јавља се код готово свих функција директивних говорних чинова али имајући у виду да тренери немају проблем да своје ставове намећу директно, ова стратегија није доминантна у корпусу тренера:

- ❖ T4/5 „Чему то, зашто радиш против себе? [...]
- ❖ T2/75 [...] Било би лијепо да ме послушаш.”

❖ T3/81 „Ради своје сигурности боље је да прескочиш следећи тренинг.
[...]

❖ T7/88 „Мораш бити тимски играч! Молим те сарађуј са екипом, ко део тима!”

Ово иде у прилог хипотези да је у овој интеракцији тренер носилац моћи и не мора да брине да ли ће својим изрицањем захтева или других говорних чинова угрозити образ спортисте. Разлог због ког се тренери одлучују на индиректни чин угрожавања образа је њихова жеља да се у одређеним ситуацијама тактично понашају без присиле и покажу спортистима да брину о њима:

❖ T3/37 „Успори мало, немој да се повредиш, боље да одмориш са стране и будеш свеж за утакмицу.”

Тиме могу да избегну несумњиву одговорност за своје радње (нпр. избацавање из игре).

Друга стратегија којом се избегава употреба претпоставки и нагађања која се односе на говорника, оно што је за њега важно или интересантно, реализује се у ограниченом броју примера се путем подстратегије питања и оgraђивања.

❖ T7/11 „[...]Колико се сећам, то нисмо никада тренирали. Зашто онда то радиш?”

❖ T3/39 „Не желим да ти наређујем да је боље да одмориш један тренинг али мислим да је боље да паузираш један тренинг него цјело такмичење.”

❖ T1/92 „Стани са стране и вежбај само то у спором извођењу. [...]

❖ T4/1 „[...] Само играј.”

❖ T4/78 „[...] Можда ти неке ствари одвлаче пажњу, размисли о томе, па ако будеш хтела, причаћемо.”

Међутим, у примеру:

❖ T7/49 „Хоћеш ти да играш или да те ја вратим напоље? Помози ако хоћеш или да те вадим ја напоље?”

Иако ублажен модалним глаголом „хтети”, ФТА у периферном елементу садржи претњу те се овакво оградавање може тумачити као иронично.

Трећа стратегија негативне учтивости, којом се избегава присиљавање саговорника да изврши чин, присутна је у малом броју, у индиректним захтевима кроз подстратегију испољавања песимизма да ће саговорник испунити захтев:

- ❖ T7/40 „[...] Можеш ли да промениш свој приступ у наставку утакмице или не?”

Када је реч о подстратегији исказивања поштовања изразима обраћања, анализа корпуса казује да се тренери спортистима обраћају са „ти”. Треба напоменути да се обраћање са „момци” и „девојке”, које је најзаступљеније у корпусу, може посматрати као подстратегија коришћења безличних облика. Такође, форма „спортиста” никад се не користи у вокативу већ генерички, или да означи особу коју красе позитивне особине на супрот конкретном играчу. Стога се могу узети као маркери негативне учтивости, пошто безличношћу повећавају дистанцу међу учесницима:

- ❖ T3/89 „Најважније је да је спортиста здрав....”
- ❖ T3/86 „Спортиста се бори а ти са тим самопоуздањем се предајеш.”
- ❖ T1/45 „Ово је колективни спорт, један погреша...”

Ова подстратегија се реализује и безличним глаголима, од којих се најчешће јавља „потребно је” и негација модалног глагола „требати”.

- ❖ T3/17, „[...] потребно је дати максимум на утакмицама.
- ❖ T8/21 „Сада је потребно да се усредсредимо на меч, [...]”
- ❖ T4/51 „Грешке су саставни дио у процесу учења, не треба губити енергију на нервозу.”
- ❖ T5/71 „Нема одмора док траје обнова, до последњег минута се игра и све је неизвесно до самог краја, зато се не треба опуштати.”
- ❖ T1/14 „Није могуће „мало побркати”. [...]”

Међутим њихова употреба је далеко мања од заступљености деиктичког модала „морати” који се јавио у чак 85 исказа у облику императива (другог лица једнине или првог лица множине) којим се појачава ФТА осим у једном случају:

- ❖ T5/10 „[...]дошли смо до финала хладне главе, тако мора да буде и данас.”

У примеру:

- ❖ T8/94 „Смирите се, зна се ко доноси и одлучује о тактици.”

избегавањем да употреби личну заменицу „ја” тренер се као појединац удаљује од наглашавања своје моћи и истиче да његове дужности и права произлазе из улоге и положаја на ком се налази.

Један од најчешће коришћених начина да се говорник дистанцира од чина угрожавања образа је коришћење ФТА као општег правила. На тај начин су тренери саопштавали да њихова претња по образ спортисте није њихов избор, већ су на то заправо присиљени неким правилима игре или обавезама професије. Ова стратегија је коришћена за ублажавање захтева, критика:

- ❖ T1/20 „[...] Обрати пажњу на оно што се тражи, а не да радиш онако како теби више одговара.”
- ❖ T9/69 „Добро је што сте побједили, ал није добро и нисмо задовољни што не радите оно што се тражи од вас.”
- ❖ T2/89 „Постоје правила по којим мораш да се понашаш на тренингу. [...]”
- ❖ T7/72 „Овде игра тим.”
- ❖ T2/7 „Ово је тимски спорт а не индивидуални. Све радимо у циљу успеха тима. Мораш се прилагодити и наћи своју улогу у тиму.”

Подстратегија номинализације којом се ублажава претња по индивидуалистички образ спортисте тако што се он уклања као вршилац неке радње (најчешће извођења неког елемента игре) такође је заступљена у корпусу тренера:

- ❖ T4/67 „Није добро тако да се понашаш, јер делујеш деструктивно на себе, а то се преноси на извођење елемената и састава. Усмери ту енергију у позитивном смеру.”
- ❖ T1/17 „[...] Нећу више дозволити погрешну изведбу елемента.”

У смислу смањења претње по образ спортисте употребљена је и именица „грешка”, која се јавља у 40 исказа, док се глагол „грешити” у личном облику јавља у само седам исказа.

- ❖ T4/40 „Полако нема потребе да се толико нервираш због грешака.”

Међутим, номинализација није увек у циљу заштите образа спортисте, јер некада тренер може на други начин нагласити његову одговорност, као у примеру:

- ❖ T1/14 „Није могуће 'мало побркати'. Због твог гријешења цијела екипа испашта.”
- ❖ T1/82 „[...] Ти си део тима, и имаш свој део одговорности.”

где се присвојном заменицом „твој” наглашава одговорност спортисте па овде номинализација нема улогу чина који спасава образ.

- ❖ T1/14 „Није могуће „мало побркати”. Због твог гријешења цијела екипа испашта.”
- ❖ T1/82 „[...] Ти си део тима, и имаш свој део одговорности.”

Пета стратегија, задовољавање других саговорникових потреба подразумеваних у оквиру негативног образа, којом се нуде делимичне поправке за претњу по образ није заступљена у корпусу. Браунова и Левинсон (1987:209) истичу да се ова стратегија јавља када је саговорник моћнији од говорника и када говорник на неки начин осећа да саговорнику нешто дугује. Изостанак ове стратегије у говору тренера наводи на закључак да су тренери свесни своје моћи те не осећају потребу да на тај начин штите интегритет спортисте.

У самим говорним догађајима идентификовани су примери комбинације позитивне и негативне учтивости:

- ❖ T5/1 „Људи, тргните се. Глупо је да изгубимо. Много смо радили. Пробаћемо оно са истрчавањем крила. Вежбали смо то сто пута. Само то урадите. То смо вежбали сто пута. Ако не успе, пробајте поново. Можете ви то.”

О њима ће подробније бити речи у поглављу о стратегијама које тренери користе у интеракцији.

Може се закључити да је репертоар стратегија негативне учтивости које користе тренери мањи него стратегија позитивне учтивости и да се тренери одлучују да своје исказе ублаже не повећавањем дистанце и ненаметањем, већ тражењем заједничког контекста са спортистима и тако осигурати да се њихови захтеви испуне. То је у супротности са ставовима Браунове и Левинсона који истичу индиректност и ограђивање као најбоље начине да се очува образ саговорника. У корпусу није идентификован ниједан исказ којим би тренер угрозио сопствени образ.

3.1.4. Модел комуникације тренера

У овом делу анализе фокус је на комуникативним стратегијама и избору лингвистичких облика у говорним догађајима, те је описан репертоар језичких средстава које тренери користе кроз две равни посматрања: говорне чинове и стратегије учтивости и ублажавања угрожавања образа. Такође је посматран степен експлицитности у исказима којима тренери сигнализирају своје комуникативне намере.

Циљ овог дела анализе је да се опише референтни модел за специфичну употребу у интеракцији тренера са спортистима. За ту сврху анализирано је 357 говорних догађаја.

Термин „говорни догађај” у литературу је увео Дел Хајмс (Hymes, 1972) у етнографским истраживањима комуникације као приступ анализи типичних форми комуникације у различитим културама. Међутим, сам појам

„догађај” коришћен је и у различитим истраживањима у лингвистици, филозофији, семантици, теорији жанра и теорији комуникације (Goffman, 1974; Iriskhanova, 1997; McCarthy, 2001).

У овом истраживању анализи говорног догађаја приступљено је имајући на уму виђење Ирисханове (Iriskhanova, 1997 у Луговаја, 2011) да структура говорног догађаја може представљати оквир који укључује компоненте: смештеност у времену и простору, циљ говорног догађаја, резултат, учеснике и њихове комуникативне улоге. Такав приступ омогућује да се на основу конституената говорног догађаја идентификује модел комуникације који тренери користе у два проучаваним говорним ситуацијама.

Приступ формирању модела комуникације тренера је еклектичке природе, будући да комбинује гледишта и принципе двеју теорија: говорних чинова и учтивости.

Модел који се предлаже функционише у обема ситуацијама карактеристичним за интеракцију, тренингу и утакмици, а које пред тренере постављају потпуно различите задатке. Посебно важна варијабла јесте просторна удаљеност међу саговорницима, која је мање важна у току тренинга али у току утакмице пресудно утиче и на интеракцију и на усмереност интеракције њених актера. Друга варијабла која такође игра велику улогу у условима утакмице је време, које је лимитирајући фактор за вербалну размену између спортисте и тренера.

На тренингу, међутим, на интеракцију могу да утичу доступност спортисте и могућност управљања временом и простором. То се посебно односи на количину размењених информација, а избор одређеног говорног чина зависи од врсте информација, које се размењују у кратком временском интервалу те се без механизма организације, контроле и ефикасних и брзих стратегија не може постићи основни задатак у контексту. Део контекста чине и знања, веровања, интереси и ставови саговорника (Van Dijk, 1983:270). У зависности од ситуације, тренер може да одабере сложenu стратегију уз опасност да спортиста изгуби интересовање или се определи за

директнију али ризичнију стратегију. Овај избор зависи од циља али и општих принципа интеракције која укључује и учтивост, искреност и отвореност (Van Dijk, 1983:270). У случају тренера и спортисте крајњи циљ вербалне интеракције увек је да код спортисте изазове понашање према жељама тренера.

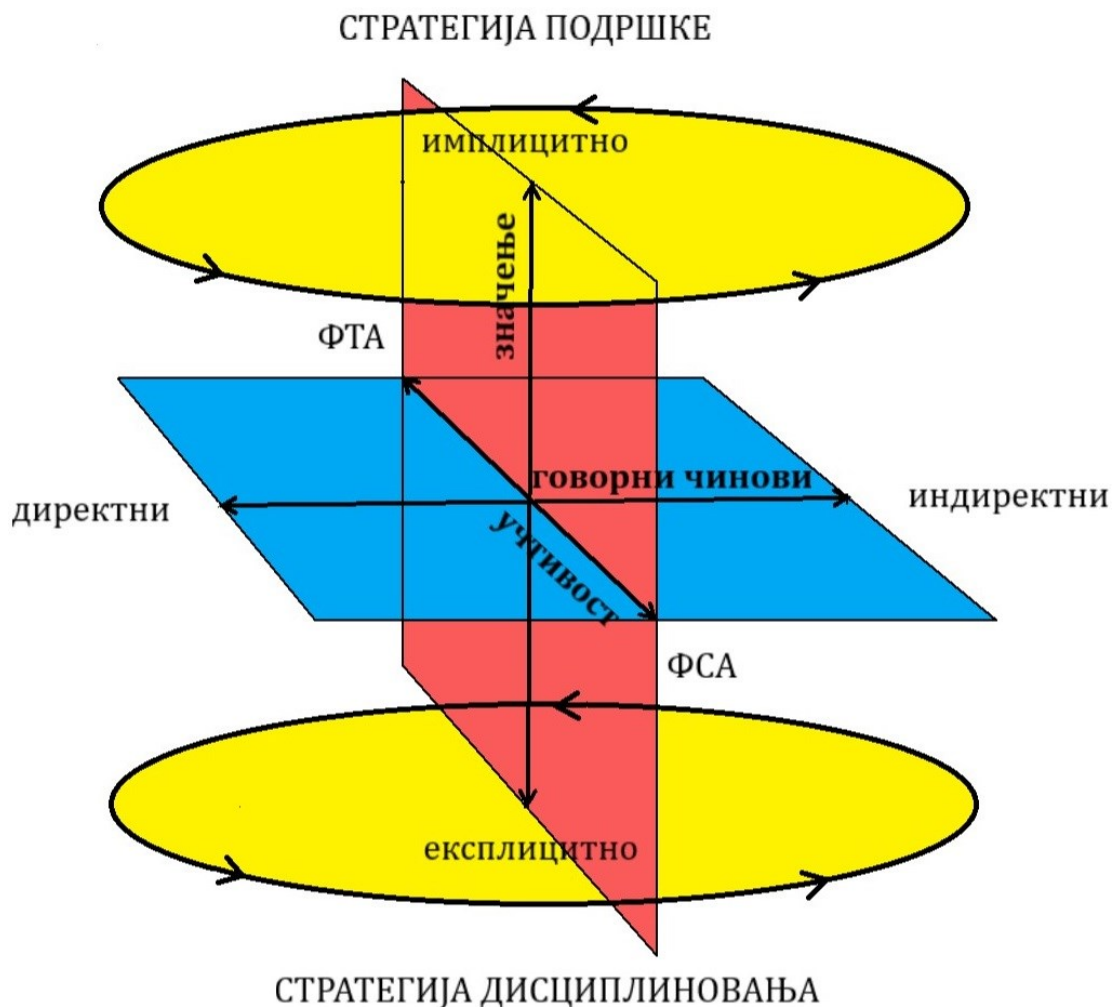
За потребе овог дела истраживања конструисан је модел који може да одговори на постављене хипотезе и циљеве. Анализом говорних догађаја кроз две равни, где се говорни чиновници и учтивост укрштају са имплицитним и експлицитним значењем, формиран је вишедимензионални модел, дефинисан као стратешки. Овај модел је динамичан и флексибилан, и реализује се кроз две основне стратегије: стратегију дисциплиновања и стратегију подршке. Обе проистичу из заједничког контекста и заједничког циља у два ситуацијама које су у овом раду разматране.

Предложени модел интегрише елементе из неколико модела, који се међусобно допуњују. На корпус се примењује оквир говорних чиновника. У овој равни посматрају се они говорни чиновници који су прикладни за учеснике у интеракцији, односно њихова перцепција прикладности употребе одређених говорних чиновника у два маркираним ситуацијама карактеристичним за спорт.

У истој равни налази се учтивост, која се посматра кроз таксономију стратегија учтивости Браунове и Левинсона (1987) које се реализују у заједничком контексту и имају различите комуникативне циљеве. Њихова класификација показала се примењивом у овом типу интеракције.

Ова равна заузима централно место у моделу у ком се посматра функција интерперсоналних односа тренера и спортиста. У овом моделу се избор говорних чиновника и стратегија учтивости посматра универзално у оба ситуациона контекста, у којима тренер и спортиста граде своје односе али и користе институционално задате позиције које утичу на избор и говорних чиновника и средстава учтивости којима тренери ублажавају претњу по образ спортиста.

Другу раван посматрања која одређује ову интеракцију чини значење на основу ког се дефинишу две стратегије. Имплицитно значење карактерише стратегију подршке, док експлицитно доминира у ситуацијама где је стратешки циљ тренера да дисциплинује спортисте у циљу постизања што бољег резултата. Овај модел са своје две стратегије графички је приказан на слици 5.

Слика 2 Стратешки модел комуникације.

Следећи пример:

- ❖ Т9/24 „Данас можемо бити задовољни само резултатом. Игра није била добра, тога морате бити сви свесни. На овај начин можете добити и утакмицу али не и турнир, првенство или куп. За победе тежих противника и утакмица, потребно је много више дисциплине у игри,

поштовања задатака. Сви то можете али свако да вас треба то да жели.”

може послужити за тумачење предложеног стратешког модела. У првом делу тренер експлицитно хвали екипу, да би затим уследила оштра критика, а затим се имплицира да играчи заправо немају потребне квалитете. Последњи исказ у следу је поправка у виду бодрења али опет уз пресупозицију да „то не желе сви”.

У примерима који се анализирају у овом одељку често долази до кршења конверзацијских максима, јер су понекад преопширни, као у примеру:

- ❖ Т2/9 „Немој да мислиш да си најпаветнија, тек си почела свој спортски живот и можеш још много да напредујеш, али само ако будеш отворена за нове ствари. Ову тактику нисам ја измислио и да би напредовала једноставно ово ћеш морати да усвојиш!!!!”

где тренер прво увредљивим исказом критикује играчицу, нуди јој напредак, условљава је, а све то прати строга наредба.

У примеру:

- ❖ Т5/84 „Еј, слушајте ме добро, много сте се опустиле, на шта личи ова игра, нисмо гинуле целу утакмицу да бисте сад изгубиле 2 минута пред крај. Хоћу озбиљност на максималном нивоу, укључите мозак и немојте да журите, има времена. У нападу играмо 3 лево, уколико не прође напад, трк назад у одбрану да покидате, на фаул иди чим добијеш прилику да не дођу у ситуацију да шутну. Ајде бре издржи још мало и победа је наша, ајдеееее.”

тренер прво отворено критикује играчице, затим захтева, имплицитно им стављајући до знања да оно што раде није добро. У наставку даје конкретне инструкције чија је комуникативна намера да их поучи, а тек на крају следи израз бодрења којим се имплицира да верује у њих.

Будући да све што тренер чини у комуникацији има за циљ очување равнотеже, експлицитно и имплицитно значење које карактеришу ове две

стратегије обухватају читаву раван у којој се укрштају феномени говорних чинова и учтивост, а тренерима стављају на располагање потпун репертоар језичких избора за постизање својих комуникативних циљева.

3.1.4.1. Стратегија дисциплиновања

Стратегију дисциплиновања тренери користе у процесу убеђивања, наређивања и постављања захтева. У великој мери одређена је факторима групних норми и условима ширег контекста (утакмица или тренинг).

У току утакмице тренер даје информације које играчи могу брзо да схвате, а евентуална питања и тактичке инструкције може да даје само у прекидима игре (Lorenzo, J., Navarro, R., Rivilla, J., & Lorenzo, A., 2013:228). Аутори истичу да у току утакмице играчи примају мноштво различитих стимулуса истовремено, што доводи до тога да се не могу у потпуности фокусирати на оно што тренер говори, због чега тренери бирају кратке и директне исказе како би их играчи што брже схватили и поступили у складу са њиховим захтевима (2013:228). Насупрот томе, у прекидима игре тренер може дати детаљнија упутства и успоставити, чак и успоставити дијалог са играчима (2013:229). За анализу језичке продукције и њен садржај важна је и сама ситуација, тј. да ли тим побеђује или губи, јер су сви учесници у интеракцији примарно оријентисани на постизање резултата и победу над супарничком екипом.

У другој ситуацији у оквиру овог истраживања, тренингу, време није ограничено па није неопходно да искази буду кратки и лако разумљиви. Стога би се могло помислити да се ова стратегија не примењује у обема комуникативним ситуацијама, али се и у том контексту ова стратегија користи за јачање сопствених ставова и ауторитета. Да би заштитили свој ауторитет, тренери понекад прибегавају ономе што Харисова (1995) назива системском неучтивошћу којом штите ауторитет не само код једног спортисте већ код читавог тима. Ова стратегија подразумева испољавање

моћи у форми принуде којом се спортисти обавезују на послушност тренеру (Томић, З., 2016:113).

- ❖ T7/6 „Шта радиш то? Смири се и само ради оно што сам ти рекао. Сконцентриши се и не прави глупости.”

Највећи број исказа тренера који се састоји од више говорних чинова је такав да се њима конституишу намере саговорника тј. одлучује се у њихово име шта је за њих најбоље. У многим следовима исказа, којих је у корпусу спортиста било чак 196, носилац значења је био исказ у коме се без околишања од спортисте захтевало да послуша и да прихвати одлуку тренера. Међутим, у неким исказима у којим је садржана и поправка којом се одговорност или избегава или пребацује на тим, јасно се идентификује и имплицитно и пресупонирано значење које је у функцији дисциплиновања спортисте.

Према комуникативним намерама самог говорника и у овој стратегији можемо идентификовати исказе којима тренери желе да мотивишу спортисте, али се то искључиво догађа у ситуацији утакмице. Утакмица је тада пресудан ванјезички чинилац који утиче на говорну продукцију. Далеко већим бројем исказа се међутим од спортисте очекује да поступи по захтеву. И поред тога што неформални изрази којима допуњују своје наредбе могу бити израз блискости и пријатељских односа, централни део исказа увек представља директну претњу по образ спортисте.

Имајући у виду предложени модел даћемо преглед најдоминантнијих функција. Као и код анализе говорних чинова из претходног поглавља уочено је да се у следовима исказа често јављају говорни чинови који по функцијама представљају претње и по позитивни и по негативни образ спортисте. У највише одговора носиоци значења су били директивни говорни чинови са следећим функцијама:

а) Наредбе – у којима су показатељи илокуционе силе: императиви, деонтички модал „морати”, а имплицира се да оно што спортисти раде није довољно добро:

- ❖ T6/49 „Еј, бре шта радите то, врати се и играј. Видите да губимо.”
- ❖ T1/78 „Концентриши се, размишљај. Ако нећеш да размишљаш, бар немој друге да ометаш. Гледај са стране.”

У примеру:

- ❖ T6/4 „Нешто морамо да промијенимо, желим пар квалитетних напада, желим сервисом да оптеретимо једног играча, тражимо њихову слабију тачку, знам да ми можемо да изађемо као побиједници из овога меча, не желим да дозволимо овакву игру и да нашим грешкама дижемо противника, хоћу сада да покажете све што знате и зашто смо ту...”

тренер употребом инклузивног „ми” жели да ублажи наредбу, додајући бодрење. Надаље се, имплицира да спортисти знају како да постигну успех. Међутим, самом дужином исказа се крши категорија начина конверзацијских максима.

Неке од наредби односе се на конкретне акције које се захтевају од појединца или читавог тима и тада је ситуација утакмице ванјезички фактор који налаже употребу директних говорних чинова који сами по себи не представљају ФТА:

- ❖ T5/92 „Мењамо напад, ти изађи, ти уђи у игру. Урадите следеће... Хоћу брзу акцију и резултат. Игра још није готова и предност може лако да се изгуби!”
- ❖ T5/37 „Затежите се! Не губите олако лопту и не срљајте напред. Они морају нас да нападну!”

али се негацијом имплицира да спортисти греше те је наредба срачуната да их присили да нешто промене.

То је, такође, карактеристично за оне одговоре у којима је комуникативна намера тренера нека врста поучавања:

- ❖ T6/7 „Хајде да извучемо нешто корисно из ове ситуације. Оријентисаћемо се на одбрану и покушати играти контранапад.”

- ❖ T6/52 „Морамо помјерити тежиште игре ка противничкој половини, држите лопту у свом посједу док се не створе предуслови за квалитетан завршни пас.”
- ❖ T6/57 „Ако не може напријед немојте да силујете, чувајте лопту, кроз ширину, ако не може имате сигурно решење уназад, дубину играјте само када је сигурна. Резултат није битан.”

У неким од говорних догађаја ублажавање притиска наредбе је имплицитно као у примеру:

- ❖ T5/70 „Примијењујте тактику напада коју смо договорили када смо се припремали за противника.”
- ❖ T6/17 „Морамо да испоштујемо договор и тактику коју имамо. Нећемо измишљати топлу воду, дај да примјенимо оно што смо радили на тренингу, ако то не буде добро онда ћемо да мијењамо!”

где се истиче да су се о тактици заједно договорили и да спортисте обавезује тај групни договор а не сам тренер.

б) Захтеви, у којима се јавља перформативни глагол, без омекшивача као у примеру:

- ❖ T5/19 „Захтјевам максималну концентрацију и нападе одигравати према мом захтјеву. Хало, мораш да радиш како треба!”

в) Забране су ретке и углавном имплицитне, праћене сугестијама

- ❖ T7/74 „Нема паметовања! Нема издвајања. У овој ситуацији нема измишљања. Послушај ме шта ти говорим .Видиш да твојим „решењима” не постижемо ама баш ништа!”

које су такође незнатно заступљене у овом делу корпуса:

- ❖ T5/23 „Будите сконцентрисани и доследни до краја напада. Од сада радимо акцију коју смо највише вежбали, буди агресиван и стрпљив до краја сваког напада. Упорност ће се исплатити. На крају морате веровати у успех. Играј до краја! ”

- ❖ T5/26 „Момци ајде да се вратимо на основне задатке у нападу, без икаквих изненађења пун напад, игра са центром како сви ви знате и приведимо ову утакмицу крају.”

У њима се такође пресупонира да спортисти нису концентрисани и доследни на задатке у нападу.

Функција која је далеко највише заступљена у овом делу корпуса су упозорења која се у већини случајева допуњују претњом (императив, конструкција „Или... или”):

- ❖ T2/26 „Не можеш ти један да реметиш рад свих нас овде, изађи из игре и гледај како то треба да изгледа. Чујем ли још једну реч летиш напоље.”
- ❖ T9/T3 „То што сте сада урадили, више вам нећу дозволити и не могу да вас похвалим.”
- ❖ T9/52 „Честитам вам на побједи, иако доста ствари у игри нису биле добре. Сјутра ћемо причати о томе како нам се исте грешке не би понављале у наредним утакмицама и коштале нас губитка бодова.”

При томе се претња увек поткрепљује ауторитетом тренера а улог је наставак игре у тиму.

- ❖ T2/51 „Или ради како ти ја кажем или нећеш играти у конкуренцији за тим.”
- ❖ T1/11 „Ајде молим те, објасни ми шта није јасно. Или се уразуми и покушај да урадиш како треба па макар и погрешила или иди кући.”
- ❖ T2/37 „Или ћеш радити онако како сам рекао и како сви раде, или ћеш изаћи са тренинга! Последње упозорење!”

У неким исказима та претња се појачава директним ФТА наставком, као у примеру:

- ❖ T9/49 „Добро је момци, видимо се сутра па ћемо разговарати. Срам вас било.”

који је потпуно контрадикторан са “добро је момци” и потпуно га доводи у питање.

У исказима:

- ❖ T5/13 „Еј, уозбиљите се! Ова нам комбинација више не пролази, морамо нешто да мењамо! Ајмо сад да пробамо ону варијанту преко десне стране!”
- ❖ T1/49 „Сине буди концентрисан на оно што се прича. Хајде следећи пут, уради како треба, мораћу да реагујем.”

тренер, употребом глагола „пробати” као активатора пресупозиције и позитивно обојеног облика заменице „нам“ нуди поправку

У једном броју исказа успех играча и победа се минимизира а конверзацијском импликатуром успех се приписује срећи:

- ❖ T9/86 „Браво момци. Видите да може да се победи и кад се слабије игра. Али то не пролази сваки пут. Имали смо среће.”

У таквим исказима могу се идентификовати и отворене претње, као у:

- ❖ T9/34 „Срећно смо победили преузели сте одговорност и одступили од договора. Чувајте се јер следећи пут можда неће бити овако срећан крај.”
- ❖ T9/90 „Честитам на победи, али могло је да буде и другачије. Имали сте среће, али следећи пут молим да се придржавамо договора!”

Када користе ову стратегију тренери се често сами позиционирају супротно од спортиста, с тим да увек истичу да је тренер ауторитет ког треба слушати у тиму.

- ❖ T9/66 „Свака је победа вриједна, али тренер је део тима и његова тактика се мора одрадити.”
- ❖ T8/91 „Радимо онако како смо се договорили и како смо увежбали на тренингу. Тренерова реч је последња!”
- ❖ T2/90 „Кад будеш тренер можеш да мењаш, до тада пробај да слушаш.”

Стратегија дисциплиновања јавља се чак у четрдесет исказа (готово половина свих испитаника тренера) везаних за ситуацију победе тима (ситуација бр. 9). У тим исказима се уз говорни чин честитања исказује оштра критика. Образ спортисте највише се угрожава омаловажавањем успеха што се у највећем броју случајева постиже окидачима имплицатуре чиме се производи супротно значење:

- ❖ Т9/4 „Победа је важна али систем игре на коме свакодневно радимо и који треба да нам да резултат у најважнијим и најтежим утакмицама је важнији и круцијалан!! Победили смо јер су они лошији, треба победити боље од себе!”
- ❖ Т9/5 „Можда јесмо сада побиједили, можда је све то изгледало како треба, али зашто се све што смо спремали, вјежбали, уигравали нисмо примјенили на утакмици, јер би нам то можда требало за много лакшу побиједу, можда степеник више у уигравању нашег тима, неки тактички детаљи за које смо се договорили много лакше би и долазили до поена...”
- ❖ Т9/18 „Честитам на побједи али ипак нисам потпуно задовољан. Морамо се држати плана и договора. Морамо градити повјерење између тренера и играча. Ако се не слажете са тактиком, можемо дискутовати о томе након тренинга или утакмице али вас молим да поштујемо договор. Ја сам увјек отворен за сугестије.”

Таквим исказима се крши и Грајсова максима квалитета, јер су пуни двосмислености и без потребе опширни, јер се заправо право значење „нисам задовољан” конституише тек у јавља тек у другом делу следа исказа. Први део увек представља слагање чиме се ублажава критицизам који следи и који је некада усмерен и према екипи:

- ❖ Т9/70. „Нисам задовољна начином на који је побједа остварена, јер екипа није примјењивала договорену тактику.”

У једном броју исказа се у последњем делу следа, после критике додаје бодрење али се и даље инсистира да је е неопходна промена и понашања и игре:

- ❖ Т9/78 „Свака част на победи, али једино добро из ове утакмице је резултат, игра ништа није ваљала. Али, већи је успех победити лошом игром, и кад ти не иде, него добром игром. Надам се да ће следећи пут бити боље и да ћемо играти нашу игру, онако како вежбамо.”

У примеру:

- ❖ Т9/84 „Прво желим да вам честитам на победи, борбености, свака част, тако изгледа прави тим и кад играте једна за другу, самим тим и резултат долази. Иако нисмо испоштовали договор у неким ситуацијама који смо имали, ипак смо борбеношћу и упорношћу дошле до победе. Морамо још да радимо, али ајде остављам вас сад да уживате у победи а о детаљима ћемо на тренингу.”

се дисциплиновање читава у последњем делу следа, у виду деонтичког модала „морати”, који је ублажен инклузивним „ми”.

Интересантно је да се у једном броју исказа неколико исказима јавља и реч „дисциплина” као неопходан услов за успех, јер: „Одсуство дисциплине се брзо олупа о главу.”

- ❖ Т9/46 „Да би имали континуитет морамо да имамо дисциплине у сличним утакмицама овај пут смо се провукли.”
- ❖ Т9/48 „За наш однос према задацима нисмо кажњени. Победили јесмо, али убудуће се неће толерисати недисциплина. Прст на чело.”

Може се рећи да сама способност да се наређује и санкционише указује на моћ коју тренери испољавају у комуникацији са спортистима.

3.1.4.2. Стратегија подршке

Тренери не испољавају моћ да владају спортистима већ моћ да се нешто учини. Ова стратегија користи се када тренери желе да ефекти њихове поруке постигну жељени циљ без угрожавања образа или уз поправке када у неком делу говорног догађаја ипак дође до ФТА . Овом стратегијом наглашавају да желе да створе односе који су повољни за све спортисте као и за сам тим. Истицањем добробити за све желе да нагласе да не очекују слепу покорност спортиста већ дају прилику да спортиста сам схвати шта му је у најбољем интересу. Познавање контекста, у ком се резултат ставља као примарни циљ оба учесника у интеракцији, омогућава тренеру да свој исказ умекша оваквим образложењима.

Искази у којима тренери користе ову стратегију могу се, према циљевима, поделити у неколико група, у којима тренери:

а) Истичу привилеговано место спортисте у тиму и његов значај за утакмицу/такмичење. Тиме тренери ублажавају притисак и одговорност коју таква улога подразумева. Иако већина садржи и директивне говорне чинове захтева значење је у њима имплицирано.

- ❖ T1/37 „Полако, концентриши се, ово је од изузетне важности за игру екипе али и за твој напредак. У екипи ће играти само они који могу да спроведу овај елемент. Све је на теби.”
- ❖ T7/86 „Ова утакмица зависи од твоје игре. Помози саиграчима да је добијемо.”

б) Желе да ободре спортисту да савлада неке елементе спортске технике која је неопходна за постизање резултата. То постижу безличним изразима:

- ❖ T2/20 „Врло је битно да овладаш већим бројем варијанти, како би у мечу имао већи број могућности. Сада се ради ова варијанта, а теби нико неће забранити да усавршаваш и неку своју.”

Употребом инклузивног „ми”, маркерима привлачења пажње („хајде”) и бодрења („браво”) желе да успоставе блискост и тако смање стопу наметања:

- ❖ T4/92 „Хајде још једном да прођемо елемент који те мучи, без нервирања, фокусирај се на лагано извођење... Ето, браво! Хајде сада да убрзамо кретање... Сјајно, то је то! Сада вежбај сама још 5 минута и више нема проблема.”
- ❖ T1/7 „Хајде можеш ти то. Покушаћемо сада на други начин. Показаћу ти да је то једноставно.”

У једном броју случајева експлицитно нуде помоћ показујући велико разумевање за саговорника:

- ❖ T4/21 „Да ли је проблем само на тренингу или има неких проблема у твојој околини који те доводе до инхибиције? Желим да будеш потпуно отворен и искрен.”
- ❖ T4/11 „Реци ми како се осећаш ? Желим да ти кажем да ми не изгледаш срећно у терену, каква умеш да будеш и то ме брине. Исправићемо све, немој да бринеш, само немој бити несрећна и разочарана, јер тако сигурно нећемо успети.”

У другим исказима уз понуду за помоћ користе прилику да укажу на заједнички циљ али и пресупонирају да играч није довољно добар те му је таква помоћ неопходна:

- ❖ T1/53 „Идемо даље ја сам ту да ти помогнем посветићу ти времена колико год да треба јер имамо заједнички циљ а то је да направимо играча од тебе.”
- ❖ T1/73 „Слушај, мораш да се потрудиш мало да би могла да одрадиш тај елемент, јер без тога не можеш да играш. Сада вјежбај мало сама са стране али прво само заустављање и намештање и кад то савладаш онда покушај цео елемент да одрадиш, а ја ћу ти помагати.”

- ❖ T4/52 „Ако имаш проблем било које врсте, причај са мном, ја сам ту да ти помогнем, да ријешимо то. Опусте се, грешке су саставни дио игре, пробајмо великим радом да их сведемо на минимум.”

в) истичу здравље спортисте као приоритет у датом контексту. У једном броју примера тренерска подршка је очекивана као што је то у ситуацији број 3⁷ када се у питање доводи здравље спортисте, па се 24 тренера одлучило за ову стратегију у том контексту. У таквим случајевима истичу се квалитети спортисте али и неопходност да заштите своје здравље. Ипак, интересантно је да се тиме врло често потребе говорника не уважавају (да остане у игри) већ се конституишу (сугерише се шта је за њега боље). Стога је потребно ублажити их јер и ово преставаља облик наметања:

- ❖ T3/90 „Боље да прескочиш овај тренинг да не би дошло до повреде и да би могао да учествујеш на такмичењу.”
- ❖ T3/9 „Здравље увек мора да ти буде на првом месту. Ово је једно у низу такмичења која ћеш имати у животу.”

Чак и када се спортистима експлицитно наређује, они разумеју бригу тренера и не доводе је у питање:

- ❖ T3/1 „Слушај, ценим твој труд, али ме послушај: Прекини тренинг и пробај да се опоравиш што пре. Овако, није добро ни за тебе ни за екипу. Ништа нећеш изгубити у паузи. Рачунам на тебе.”
- ❖ T3/52 „Иди код физиотерапеута да види која је ситуација са повредом. Боље је да одмориш пар дана ако треба него да те изгубимо на дужи период.”

⁷ 3. У току игре чини Вам се да је један играч повређен/а али не жели да изостане са тренинга, јер се ближи важно такмичење. Покрети које изводи су добри са аспекта игре али могу довести до даљег повређивања. ВИ МУ/ЈОЈ КАЖЕТЕ:

Често се у овим исказима јавља глагол „одморити” („одмори мало”), што представља еуфемизам да би се минимизовала повреда.

- ❖ ТЗ/22 „Добро је, супер ти иде, али твоја је повреда таквог карактера да може да угрози твоје физичко здравље, а ти живиш од фудбала, боље је да се одмориш па да те имамо за следећу утакмицу.”
- ❖ ТЗ/27 „Седи и одмори, битније је твоје здравље од успеха. Седи, одмори, чека нас важно такмичење. “
- ❖ ТЗ/10 „Ценим твој труд, рад и жељу да помогнеш тиму, ако се повредиш нико неће имати користи од тебе. Седи, одмори, опорави се, наставићеш где си стао.”

Ови искази по правилу као допуну садрже и имплицитна обећања да спортиста неће имати никакве последице због таквог изостанка и навођење извесности будућих активности, што је за спортисте увек битно.

- ❖ ТЗ/54 „Ти ћеш водити друге вјежбе са стране најважније је здравље, боље да одсуствујеш једну утакмицу него касније један мјесец.”
- ❖ ТЗ/58 „Ајде повуци се да не ризикујемо већу повреду. Боље је да пропустиш једну утакмицу него да касније будеш дуже одсутан.”
- ❖ ТЗ/78 „Боље би било да мало одмориш, него да погоршаваш повреду. Требаш нам за целу сезону, а не само за једну утакмицу. Зато боље сад одмори мало, да би остатак сезоне играла потпуно спремна.”

Понекад су ови искази у основи молбе:

- ❖ ТЗ/65 „Молим те да не радиш. Биће све ок до такмичења само прво да се опоравиш.”
- ❖ ТЗ/67 „Молим те да ме послушаш као тренера који ти жели најбоље и да одмориш 2-3 дана одеш на физиотерапије, да се повреда не би погоршала.”

или искази експлицитних похвала:

- ❖ ТЗ/71 „Похваљујем те за борбеност, истрајност и труд, али твоја повреда може да прерасте у нешто озбиљније што ће овај тренинг

проузроковати, иди кући одмори, а на такмичењу ћеш играти и покушати да даш свој максимум.”

као начина да се ублажи исказ којим се спортиста удаљује из игре и који сам по себи претња у спортском контексту.

Међутим, у малом броју исказа брига око здравља као стратегија подршке допуњује се застрашивањем последицама које могу озбиљније угрозити здравље:

- ❖ T3/75 „Ако се не осјећаш најбоље, изађи из игре. Боље је да изађеш и мало се примириш, иначе ти може бити још горе.”
- ❖ T3/85 „Ти стани мало са стране и посматрај ако се још више повредиш уопште нећеш моћи да играш следећи пут.”
- ❖ T3/91 „Ако си повређена немој да тренираш данас, само гледај шта радимо. На следећем тренингу ћемо видети да ли ти је боље или и даље имаш проблем и треба да идеш код лекара. Боље да прескочиш тренинг него да дуже време не можеш да тренираш и играш на такмичењу ако се повредиш више.”

Стратегија подршке је у основи далеко имплицитнија, а тренери сматрају да ће упркос недовољним информацијама својих исказа спортисти успети да, на основу индиректних импликација, разумеју такву подршку. Стога често неизречено, што би у једном контексту било погрешно схваћено, спортисти успешно тумаче и не доживљавају као претњу свом образу.

Некада су ове поруке двосмислене те постоји оправдана сумња да би их спортисти разумели на прави начин. Инсистирањем на грешкама што се често јавља у овим исказима, тренери имплицитно пребацују одговорност на спортисту. Пресупонира се да играч греши у датој ситуацији али му се даје шанса да ту грешку исправи и имплицира се да је способан за исправљање грешака. У приличном броју оваквих исказа у једном делу се користе се облици као стратегија негативне учтивости.

- ❖ T4/66 „Грешке треба аутоматски заборавити! Угризи се за прст, окрени око своје осе и крени испочетка. Погријешите десет пута али једанаести ће прекинути.”
- ❖ T4/72 „Апсолутно је нормално да се греши. Биваћеш још бољи уколико научимо да превазиђемо сваку твоју грешку. Она је пут до успеха.”
- ❖ T4/4 „Свако прави грешке, свако гријеши, треба да се фокусираш и да радиш на томе, све се може трудом и радом исправити.
- ❖ Грешке остављамо иза себе главу горе и размишљамо ка напријед...”

У овим сложеним исказима наилази се и на стратегије позитивне учтивости:

а) Испољавање оптимизма

- ❖ T4/17 „Ако се стално осврћемо на негативно падамо у игри и правимо нове грешке. Хајде умјесто тога да се фокусирамо на следећи поен и задатке које имамо за њега.”
- ❖ T4/9 „Грешка је саставни део учења. Прихвати је са позитивним ставом и нека те она гура напред.”

б) Пружање разумевања и вере у спортисту

- ❖ T4/10 „Ко ради тај и греши. Охлади главу и размисли шта сам ти рекао где грешиш, без нервозе, настави да се трудиш и биће све у реду, верујем у тебе!”
- ❖ T4/75 „Настави да играш. Не мисли на грешку, сконцентриши се на следећи корак који ћеш направити и потруди се да све буде како треба.”

Сличан образац тренери примењују и када спортисту желе да држе у неизвесности и на тај начин имплицитно присиле на одређено понашање.

Искази:

- ❖ T1/29 „Када покрет доведеш до аутоматизма а то значи више понављања на тренинзима то се неће дешавати.”

- ❖ T4/19 „Мораш да се потрудиш више. Опусту се и покажи шта знаш. Мораш да будеш смирен и све ће бити у реду.”
- ❖ T4/88 „Нико се није родио научен због тога и постоји тренинг. Уколико будеш упоран сигурно ћеш савладати.”

пресупонирају да спортиста није адекватно савладао покрет али имплицира да тренер верује да је то могуће.

Ипак, коришћењем ове стратегије подршка се некада експлицитно исказује у кризним ситуацијама истицањем личних квалитета:

- ❖ T4/73 „Хеј слушај ме, немој због тога да се нервираш, све може да се поправи. Ту сам и ја па ћемо заједно покушати да поправимо. Способна си и можеш то, само полако и без љутње.”
- ❖ T5/10 „Ајмо да охладимо главу и спустимо тензију, дошли смо до финала хладне главе, тако мора да буде и данас. Ви сте за мене већ шампиони примените ово и покажите свима да сте шампиони!”
- ❖ T6/92 „Мењамо тактику напада... Ајмо девојке, агресивнији напад и без нервозе, боље сте и покажите то.”
- ❖ T1/55 „Ако ја имам повјерење и вјерујем у твој квалитет, желим да и ти себе подредиш и почнеш да размишљаш у том правцу.”

мада се инсистира на томе да то треба и да докажу резултатом.

У исказима у којима говорни догађај садржи говорни чин честитања, такође се јавила ова стратегија:

- ❖ T9/22 „Честитам момци. Изабрали сте најбољу могућу тактику против противника. Почели сте да сазревате у праву екипу.”
- ❖ T9/12 „Честитам девојке, свака част. Драго ми је да смо победили али надам се да сте свесне да то нисмо тренирали и вежбали, већ да је то чиста срећа. Радостан сам, али криво ми је што нисмо урадили оно шта смо се договорили. Честитам још једном.”
- ❖ T9/71 „Битно да сте победили себе и да сте својом игром задовољни, изнутра све долази, и то је оно што вас краси.”

На основу анализираниог корпуса може се закључити да иако тренери у комуникацији осцилирају између ове две стратегије балансирајући између блискости и дистанце, бодрења и контроле, далеко више исказа припада стратегији дисциплиновања. Ако бисмо то тумачили са становишта потреба спортиста, можемо закључити да тренери својим исказима најчешће конституишу њихове потребе, у малом броју случајева преговарају о њима и врло ретко их уважавају, тј. то чине само када користе стратегију подршке.

3. 2. ГОВОР СПОРТИСТА

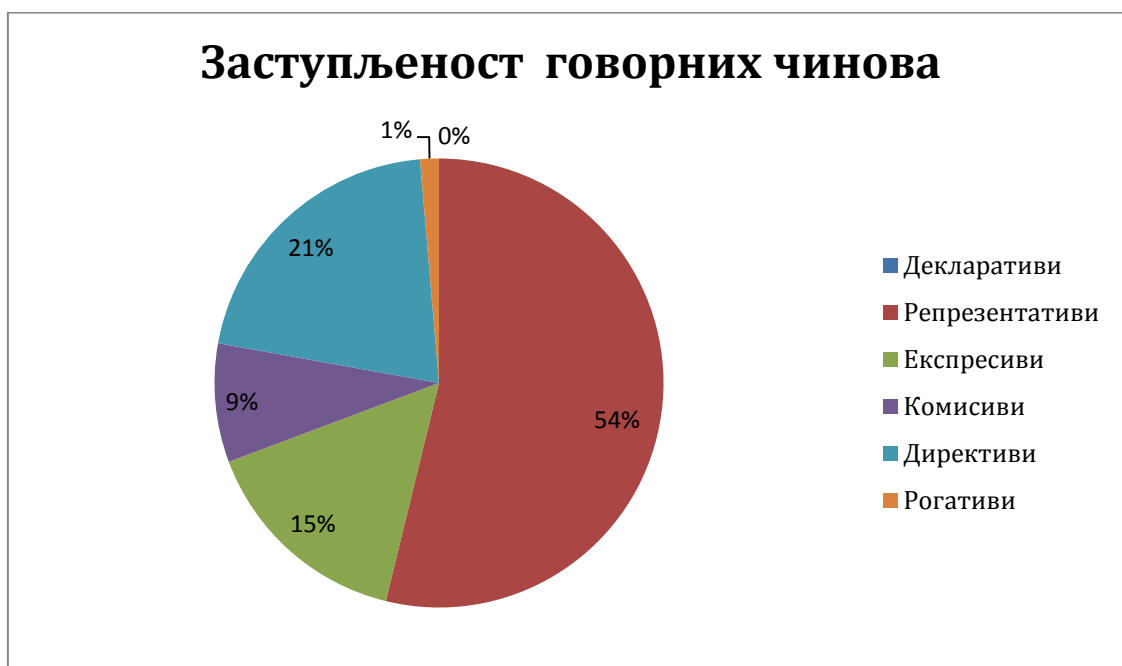
Корпус спортиста, који је предмет анализе у овом поглављу, садржи 1.225 исказа/одговора. Као и код упитника за тренере, контекст у свим говорним ситуацијама је формални, хијерархија између саговорника јасна, као и моћ тренера кроз његову институционалну позицију (Перовић, 2009:11). Иако је циљ спортисте и тренера исти – постизање одговарајућег резултата, претпостављено је да ће спортисти модификовати своје исказе како би били прихваћени. Таква модификација неретко је знак подређеног положаја.

Показало се да је за анализу у овом делу корпуса веома битна усмереност говорних чинова, пошто су се спортисти, дајући одговоре у упитницима, често обраћали тиму и саиграчима уместо да одговоре директно тренеру. Овакав избор могао би се тумачити као покушај да се вербалном реакцијом избегне угрожавање образа тренера.

И овај део корпуса подељен је на два дела; у првом се као јединице за анализу посматрају говорни чинови, њихова фреквенција и идентификоване стратегије учтивости, док је други део анализа говорних догађаја и креирање модела конверзације.

3.2.1. Заступљеност говорних чинова и њихове функције

Овом делу корпуса припадају 1.182 говорна чина. Он је такође прво подељен у категорије према Серловој класификацији говорних чинова. Ни у овом делу нису пронађени декларативни говорни чинови. Као и код корпуса тренера, све категорије су анализирани према функцијама које су у њима реализоване, а у свакој функцији је посматрана усмереност говорних чинова, ниво директности а за појединачне функције говорних чинова примењивана је посебна таксономија.

Слика 3 Заступљеност говорних чинова у говору спортиста.

3.2.1.1. Репрезентативи

Највећу групу у овом делу корпуса представљају репрезентативи, који су заступљени у 636 исказа. Иако се према Серловој класификацији говорних чинова репрезентативима обавезује на истинитост исказане пропозиције, овде се репрезентативима најчешће исказује мишљење и веровање говорника у нешто што не мора бити истина. У корпусу спортиста у ову групу су укључени закључци и веровања из домена спорта, као и две групе исказа који представљају реакције спортисте на дату ситуацију. Стога су репрезентативи у овом делу корпуса подељени у три групе: тврдње, изразе неповиновања и изразе повиновања.

Искази из све три групе су такође подељени према њиховој усмерености, зависно од тога на којег су саговорника усмерени, односно узето је у обзир да ли је тај саговорник тренер, да ли су то играчи у тиму или пак читав тим.

3.2.1.1.1. Тврдње

Све осим једне од 34 тврдње које су идентификоване у овом делу корпуса односе се на ситуацију број 9⁸ и представљају општепознате тврдње о победи или оно што играчи верују да је истинито у односу на њихов случај.

Поред језгра говорног чина у неким исказима се у периферним елементима јављају додатна објашњења, обећања или оправдања. Носилац

⁸ 9. Иако сте одступили од договорене стратегије у игри и нисте примењивали оне тактичке варијанте које је тренер очекивао, Ваш тим је победио. Сви се радујете а тренер каже: „У реду, победа је победа, честитам. Али много тога треба исправити. Прст на чело“ ОДГОВАРАТЕ:

илокуционе силе у оваквим исказима, који се увек налази у језгру говорног чина, често је безлични облик „битно је”. Сви ови искази нису усмерени само ка тренеру већ ка свим осталим играчима као учесницима у говорној ситуацији. У периферном елементу се такође може наћи безлични облик, чиме се ублажава претња по сопствени образ, као у примеру:

❖ C9/187 Битно да смо победили, има времена за исправке.

за разлику од периферног елемента са личним обликом, у ком се пресупонира да спортиста признаје одговорност за неуспех:

❖ C9/67 „Битно је да смо победили, имамо времена да исправимо ствар.”

❖ C9/47 „Није битно како смо победиле, битно је да је било све тимски.”

У исказу:

❖ C9/85 „Победа је победа. Када се охлади глава дан-два после утакмице онда ћемо анализирати.”

јавља се екстерна модификација говорног чина у виду невољног обећања - понуде којом спортиста имплицитно признаје грешку, те овакав исказ представља ФТА по образ самог говорника тј. спортисте.

Један исказ, иако се изриче мишљење о тренеру, пресупонира негативан став према њему, и искључиво је усмерен ка саиграчима:

❖ C9/191 „Никад није задовољан.”

Претераном генерализацијом и редувантним исказима спортисти траже оправдање за своје поступке. У оваквим исказима пресупонира се да су њихови поступци на неки начин оправдани резултатом:

❖ C9/73 „Оно што функционише не треба мењати.”

У следећим примерима спортисти се и ограђују тако што своје поступке оправдавају навођењем да то што раде није трајног карактера:

❖ C9/66 „Није на одмет понекад и одступити од договора ако ће циљ бити повољан...”

❖ C9/61 „Не може увек да се игра по систему, мора некад и да се одигра на своју руку!”

У једном броју примера спортисти се опредељују да безличним облицима глагола „требати” одговоре на претњу по сопствени образ садржану у имплицитном исказу тренера, а своје тврдње појачавају маркерима „увек”, „свакако” или „дефинитивно”. У неколико случајева језгру исказа претходи маркер слагања „наравно”, а после језгра може да уследи и ограда („док смо...”). Овакви искази су понекад и редундантни и њима се крши максима информативности а сама искреност исказа доводи у питање, као у исказу:

- ❖ С9/38 „Наравно тренеру, увек треба радити на грешкама и усавршавати се, како као тим, тако и као појединци.”
- ❖ С9/157 „Увек може боље.”
- ❖ С9/43 „Свакако је требало да буде много боље.”

Уочава се присуство индиректних стратегија учтивости које су реализоване употребом:

а) Таутологија:

- ❖ С9/86 „Победа је победа.”

б) Метафоре о победи као поклону:

- ❖ С9/75 „Победи се у зубе не гледа.”

в) Исказа пословичког типа којима се брани сопствени образ; истовремено је то покушај да се индиректно исказе неслагање с тренером, јер се имплицира да све остало што им тренер спочитава нема важности.

- ❖ С9/130 „Битно да смо победиле.”
- ❖ С9/72 „Победе се памте, а игре се брзо заборављају.”

У једном броју исказа језгро говорног чина допуњено је периферним елементима којима спортиста имплицитно негодује на исказ тренера и тиме делимично штити свој образ:

- ❖ С9/71 „Нема везе, битна је победа.”
- ❖ С9/83 „Само је победа битна, то се памти.”

- ❖ C9/80 „Ма битно је да смо победили.”
- ❖ C9/205 „Победили смо то је најбитније.”

3.2.1.1.2. Искази неповиновања

У говорне чинове неповиновања укључени су они којима спортисти, супротстављајући се захтевима тренера, преузимају одговорност за своје поступке. Мајерс (Myers, 2004:112) истиче да се неслагање може сматрати неуспехом у интеракцији, а Померанц (Pomerantz, 1984:77) га сматра неомиљеним јер је људима, када се не слажу, непријатно, ризикују претњу и увреду, док се међусобним слагањем постиже подршка, сарадња и доказује да саговорници исто размишљају. Сакс (1973/1987:65) примећује да саговорници обликују своје исказе да би подстакли слагање, што проистиче из „друштвених очекивања”:

„Није да неко или свако психолошки не воли да се не сложи са неким, али можда не воле да се не слажу јер се подразумева да то не воле; од њих се очекује да покушају да се можда сложе.”

Чју (Chiu 2008:398), међутим, сматра да се у групама где се решење неког проблема очекује управо неслагањима, много више него слагањима, подстиче „микрокреативност”, јер се тако подстиче пажња а чланови групе охрабрују да размотре различите аспекте исте ситуације из различитих перспектива.

У корпусу овог истраживања спортисти оваквим исказима заправо траже дозволу да поступе супротно од онога што се од њих тражи и очекује. Стога се може рећи да је сврха оваквих исказа да максимизују сарадњу и смање конфликт у интеракцији са тренером као и да смање претње по образ тренера, без обзира на потпуно супротно мишљење које исказују.

У том смислу веома је важан и однос моћи и неслагања, односно покушај да се тренеру оспори моћ одлучивања у ситуацији с високом стопом

наметања и темом која је од суштинске важности за спортисту: његово даље учествовање у активности. Рис Милер (Rees-Miller, 2000) сматра да су моћ и стопа наметања фактори који утичу на избор стратегија у исказивању неслагања, док Сифианоу (Sifianou, 1992) истиче да су неслагања добри примери мултиусмерености (енг. *multidirectionality*) и мултифункционалности говорних чинова, јер могу да утичу и на позитивни и на негативни образ и говорника и слушаоца, а под мултифункционалношћу подразумева да могу имати различите функције, као што су означавање непријатељства али и припадност групи. За Браунову и Левинсона (1987:66) неслагања представљају чинове угрожавања интегративног образа саговорника јер говорник износи да његов саговорник није у праву, да је неразуман те их треба избегавати. Они предлажу две стратегије позитивне учтивости како би смањили угрожавање образа: потражити слагање тако што се бирају сигурне теме и избегава неслагање уз кориштење минималних одговора слагања (енг. *token agreement*)⁹, ограђивања и „невиних лажи“ (енг. *white lies*). Лич (Leech, 1983:132, 133, 138) истиче „тенденцију да се претера у слагању с другим људима како би се ублажило неслагање“ и у оквиру свог принципа учтивости укључује и максимум слагања са две подмаксиме: „смањи неслагање између себе и другог“ и „максимизуј слагање између себе и других“. Свакако да неслагање умањује могућност да саговорници нађу заједнички језик и да је много важније онима којима је стало да њихове радње наиђу на одобравање саговорника. Међутим, много је важније установити да ли су изрази слагања увек искрени, јер у противном и изрази слагања могу бити чинови који угрожавају образ ако их саговорник препозна као неискрене, манипулативне или додворичке (Сифианоу, 2012:159). Сифианоу даље истиче да слагања угрожавају образ говорнику и у оним ситуацијама када једна страна у интеракцији осећа да је спречена да своје погледе искаже отворено и слободно (Georgakopoulou, 2001:1897).

⁹ Према Г. Јелић, 2016.

У овом делу корпуса идентификовано је 76 исказа и готово половина (33) се односи на ситуацију број три из упитника¹⁰ у којој је тренер због повреде принуђен да искључи спортисту са тренинга. У овом случају тренеров исказ индиректног угрожавања образа је ублажен оградом да је то привремено и у интересу спортисте. Стога се сви ови искази могу тумачити само у контексту ситуације у којој су исказани.

У контекстима који нису из ситуације број три, овакви искази неповиновања представљају претњу по интегративни образ тренера тиме што се противе његовом ауторитету.

Ови искази могу се поделити на:

а) Директне говорне чинове у којима се неповиновање исказује уз отворено одрицање повиновања:

❖ С7/85 „Нећу на клупу. Играћу за тим као и увек.”

или чак имплицитна претња

❖ С1/158 „Ако Вам не одговара како ја играм довиђења.”

У два исказа спортиста користи статусне маркере обраћања „тренеру” и „шефе” којима покушава да своје неслагање ублажи:

❖ С3/79 „Не шефе, хоћу да играм до краја.”

❖ С2/204 „Тренеру то не може да прође тако.”

У следећим исказима се негацијом у језгру говорног чина или у периферном елементу који му претходи често изражава намера да се поступи другачије од очекиваног, а као чин ублажавања претње по образ тренера може се јавити и обећање:

¹⁰ 3. У току игре сте се повредили али не желите да изостанете са тренинга, јер се ближи важно такмичење. Плашите се даљег повређивања. Тренер Вам каже: „Ајде повуци се да не ризикујемо већу повреду. Боље је да пропустиш једну утакмицу него да касније будеш дуже одсутан.” ВИ МУ/ЈОЈ ОДГОВАРАТЕ:

- ❖ C3/67 „Нека тренеру могу, одиграћу ову утакмицу па ћу после тога одморити.”
- ❖ C3/102 „Не желим да губим ни један тренутак, боље да ризикујем.”

или оправдање:

- ❖ C7/84 „Трудим се максимално, нема потребе да одмарам.”
- ❖ C3/166 „Не боли ме, могу да издржим и хоћу да играм.”
- ❖ C3/127 „Нека, могу да наставим.”
- ❖ C4/150 „Тренеру неће ме. Иде ми све низбрдо, нећу да играм више.”

б) Конвенционално индиректне стратегије, које укључују:

– квазислагање, у ком се у периферном елементу користи минимални одговор слагања: „тачно”, „у праву сте”, „добро”, док је у језгру говорног чина садржано неслагање, које се најчешће уводи везником „али”:

- ❖ C9/68 „Тачно, али смо победили!!!”
- ❖ C3/154 „Тренеру, у праву сте, али ипак ћу да играм.”
- ❖ C8/184 „Добро, али ово не може овако.”

– или образложење, које служи за ублажавање угоржавања образа самог спортисте:

- ❖ C3/24 „Ма одрадићу и ово, неће ми бити ништа.”
- ❖ C3/26 „Радићу оно што могу, односно оно где не осећам бол.”

Глаголи „покушати” и „пробати” пресупонирају да спортиста није уверен у исход и унапред се ограђује од самог чина неповиновања тако што у периферном елементу наводи услов и обећава да ће се повинovati одлуци тренера:

- ❖ C3/43 „Покушаћу још мало, па ако се буде погоршало, јавићу се.”
- ❖ C3/128 „Пробаћу још мало, па ако заболи још више престаћу.”
- ❖ C4/33 „Да желим, покушаћу!”

У једном броју примера такво ограђивање допуњено је навођењем немогућности да се испуни захтев тренера

- ❖ C4/152 „Покушавам тренеру али ми не иде.”
- ❖ C4/154 „Ја хоћу тренеру и покушавам, али видите да ми не иде.”
- ❖ C3/138 „Пробаћу да издржим.”

Искази с модалним глаголом „моћи”, некада с оградом у виду глагола „мислити”, представљају оправдање и само у конкретној ситуацији тумаче се као искази неслагања.

- ❖ C3/116 „Могу да тренирам.”
- ❖ C4/102 „Не могу тренеру, неке ствари су јаче од мене.”

Употребом личне заменице „ја” спортиста повећава дистанцу и наглашава своје другачије становиште:

- ❖ C3/163 „Могу ја то.”
- ❖ C3/82 „Ја мислим да треба да тренирам и хоћу.”
- ❖ C2/72 „Ја мислим да је боља моја опција.”

Глаголом „мислити” умањују се услови прикладности за говорне чинове репрезентатива јер се говорник не обавезује на истинитост исказа него се ограђује.

- ❖ C9/63 „Мислио сам да је ова стратегија боља и испоставило се.”
- ❖ C7/111 „Мислим да је грешка што намерно слабите снагу петорке.”

У исказима којима дају обећање супротно препоруци/захтеву тренера, спортисти користе футур, који је и носилац илокуционе силе код говорних чинова обећања. Овим они заправо врше притисак на тренера да прихвати њихов став као исправан.

- ❖ C3/110 „Радићу са стране.”
- ❖ C3/78 „Играћу под ињекцијама.”

Обећања су често праћена условима под којима се спортиста одлучује да не поступи према захтеву тренера. У наведеним примерима спортиста се правда искључиво негирајући бол и повреду. Стога се ови изрази неповиновања не могу посматрати као искази који угрожавају образ тренера, јер сви садрже оправдање за такав поступак, већ пре могу представљати чин

угрожавања образа спортисте којим он, иако свестан да би требало да паузира, одлучује да игра, као што се у једном од примера наводи:

- ❖ C3/51 „Одиграћу. Радим на своју штету.”
- ❖ C3/18 „Ако могу да одиграм без повећања бола, одиграћу.”
- ❖ C3/196 „Ајде видећемо да ли могу да играм, ако не будем могао пропустићу следећу утакмицу.”
- ❖ C3/141 „Ма могу, ако не будем могла рећи ћу Вам.”
- ❖ C3/131, Ма није велика повреда, брзо ћу се опоравити, а ако ме буде заболела повреда престаћу са тренингом.”

Каткад је то образложење исувише опширно, срачунато тако да ни на који начин не угрози образ тренера:

- ❖ C3/7 „Почињем полако, нећу се много форсирати и идем до границе тренутног максимума. Не брините.”

в) неконвенционално индиректне, у виду наговештаја.

Међу овим исказима пронађена су и два примера обраћања тренеру са „ти”, а у неколико случајева присутно је неучтиво обраћање. Маркер таквог обраћања је и речца „ма”

- ❖ C3/80 „Јесте па после да ме скроз склониш.”
- ❖ C1/105 „Ма дај јел ме зајебаваш више, не видиш да дајем све од себе!”
- ❖ C8/123 „Боли ме уво.”
- ❖ C6/158 „Ма...”

Исказом „боље ме избаците” спортиста врши претњу по сопствени интегративни образ:

- ❖ C7/127 „Боље ме избаците за целу утакмицу.”
- И ови индиректни искази садрже оправдања:
- ❖ C1/40 „Очигледно не могу у овом тренутку да урадим, не треба ми још ваш притисак...”
 - ❖ C6/102 „Дајем све од себе.”
 - ❖ C4/187 „Не иде тренеру.”

У појединим исказима се индиректно неповиновање оправдава радњама других играча, на које се пребацује одговорност за сопствено понашање:

- ❖ C8/80 „Па он увек први почиње.”
- ❖ C8/182 „Па шта да радим кад су ретардирани.”
- ❖ C7/53 „Мислим да ме ова екипа успорава и мислим да заслужујем да играм за јачу екипу.”
- ❖ C8/102 „Када се сви уразуме, уразумићу се и ја.”
- ❖ C8/72 „Али и екипи треба вођа на терену.”

3.2.1.1.3. Искази повиновања

Искази повиновања су функција с највише реализација у корпусу – чак 526. И они су подељени у две групе. У прву спадају једночлани или двочлани изрази које говорници користе за оно што Танен (Tannen, 1994:47) назива постизањем равнотеже у конверзацији, те само од саговорника, у овом случају тренера, зависи да ли ће такви искази бити протумачени као искрено слагање, извињење или иронично саопштење. Мада анализа оваквих исказа захтева и проучавање прозодијских елемената који их прате, њих помоћу ових упитника није било могуће добити. Искази повиновања, који би се могли назвати и рутинизованим врстама поправке (Gofman, 1971 у Karimnia, Afghari, 2010) јесу они у којима испитаници или нису хтели јасно да ставе до знања шта у том тренутку мисле, или нису смели, или је сама ситуација захтевала брзу и кратку реакцију (њихову физичку ангажованост).

У првој групи директних чинова повиновања налази се 468 формулних исказа. Ту су укључени одговори који почињу минималним одговором, али не и они који су га садржали у исказима у којима је била доминантна нека друга функција. Репертоар минималних одговора укључује 16 реализација, које су се најчешће (251) јављале као једина реакција на ситуацију.

Графикон 2 Учесталост самосталних минималних одговора.

У другој, нешто мање бројној групи минималних одговора слагања налазе се примери који, поред формуле, садрже додатне минималне одговоре (често из истог репертоара формулних исказа) и изразе обраћања као интерне модификаторе језгра говорног чина. Ту су и периферни елементи, по функцији подељени на: обећања о промени која треба да уследи у складу са захтевима тренера и оградe или објашњења.

Минимални одговори у језгру говорног чина често садрже још и додатни минимални одговор и форму обраћања, као што је приказано у табели 4.

Карактеристичне форме обраћања које прате ове исказе су „шефе” и „тренеру”, а служе да појачају искреност слагања али и покажу да спортисти не оспоравају ауторитет и знање тренера.

Осим ових додатака, у периферним елементима идентификовани су још: обећања, оградe, објашњења/образложења ситуације и изрази захвалности (табела 5).

Табела 4 Језгро говорних чинова.

Језгро говорног чина	Додатни минимални одговори	Изрази обраћања
ОК /океј, оке/	Важи Хоћу Може Наравно У праву си	Шефе
Важи	Договорено У праву сте Договорено Није проблем Како ви кажете Слажем се са вама Нема проблема	Тренеру Лаки Шефе
Слажем се (са Вама)	Скроз У потпуности	Шефе, тренеру
Добро	Како Ви кажете Слажем се Разумео Океј У праву си Нема проблема Тачно,	Шефе, тренеру
У реду	Тако је најбоље Слажем се Све поштујем Није проблем Како Ви кажете У праву сте Слажем се са вама	Шефе Тренеру
Хоћу	Могу ја то	Тренеру
У праву сте	Знам то Схватам Вашу бригу	Тренеру Шефе
Наравно	Исправно Слажем се са вама	Шефе Тренеру
Разумем		
Тако је		Шефе
Може		Шефе
Јасно		Тренеру
Договорено		Тренеру
Нема проблема/није проблем	Све ок	Тренеру
Како/ако ви кажете/ желите	Знате најбоље Онда је тако Ајмо бре	Шефе
Да		Тренеру

Најчешћа су обећања, која се некад реализују навођењем конкретне радње која ће се извршити („делићу више лопту“), чиме се појачава чин повиновања тренеру („послушаћу те“) али и врши претња по сопствени интегративни образ јер се имплицитно прихвата кривица за неуспешно извођење. Исти ФТА по сопствени образ врши се и објашњењима, која такође представљају исказе преузимања одговорности. То преузимање одговорности је претња по образ поготово када се спортиста правда због повреде.

Табела 5 Периферни елементи код минималних одговора слагања.

Обећања	Ограде	Објашњења	Изрази захвалности
<p>Повућићу се са тренинга Послушаћу те Фокусираћу се Радим поново Потрудићу се Поправићу то сада Разбићемо их покушаћу Играмо до краја Даћу све од себе поправићу то Потрудићу се Разумео Следећи пут ће бити боље Пропустићу утакмицу.” Урадићу како ви кажете Поправићу то Пробаћу, Даћу све од себе Покушаћу да исправим Делићу више лопту Вратићу се у нормалу фокусираћу се скроз. Покушаћу још једном Покушаћу Биће боље Послушаћу ваш савет Одморићу. Сад ће бити добро Идем да се истегнем и одмарам. Одморићу пар дана па ћу наставити са тренинзима. Играмо то Даћемо све од себе</p>	<p>ако мислите да је тако најбоље седећу до краја ако треба али не слажем се са вама идем да се умијем али заслужили смо да прославимо победу ако је само једна утакмица али убрзо ћете видети да без мене не иде како треба јер ризикује сада не пролази</p>	<p>најбоље је да онда одморим и да не ризикујем већу повреду. али јако желим да се вратим у игру али свака победа је важна али мислим да није у реду да ме измените изгубићемо за моје добро ћу се повући али смо победили ипак је најбитније да буде здрав за такмичење и треба да се ујединимо онда кад је натезе ипак је боље да одморим пошто нисам 100% у овом тренутку.” боље је пропустити једну утакмицу него пет, трудим се али ми не иде боље да ништа не ризикујемо боље је тако требамо поправити игру боље да се повучем што једноставније је некад решење штагод, само да се победи ионако не волим акције, мислим да ће ми бити лакше овако могу али за викенд је важна утакмица али треба да се слушају људи у тиму који говоре шта треба да се поправи</p>	<p>Хвала на подршци. Знам да могу и хвала што вјерујете у мене</p>

У три исказа спортиста појачава своје слагање тако што се додатно захваљује тренеру, чиме угрожава свој индивидуалистички образ.

У једном броју примера периферни елементи имплицирају квазислагање, јер употребом ограда ограничавају ситуацију те умањују сам чин слагања:

C5/8 „[...]јер ризикује сада не пролази.”

У неколико примера периферни елементи претходе језгру говорног чина и представљају ограду и покушај спортиста да спасу угрожавање сопственог образа оправдањем свог повиновања упркос томе што нису убеђени у то да је тренер у праву:

- ❖ C3/107 „Ако ви сматрате да је тако боље, онда добро.”
- ❖ C4/165 „Хајде, добро”
- ❖ C4/196 „Уф ајде .”
- ❖ C4/24 „Ма све је у реду, идемо даље.”

Само у једном примеру је као допуна исказу повиновања уследило је директно питање:

- ❖ C3/48 „У реду. Када је следећи тренинг?!”

Иако овим питањем спортиста тражи информацију коју нема, стављањем два знака интерпункције имплицира неразумевање за одлуку тренера, па и љутњу због њеног доношења.

Највећи део ових исказа усмерен је ка тренеру, а свега неколико ка саиграчима:

- ❖ C5/101 „Важи, ајде момци лагано.”
- ❖ C5 /23 „У реду, играмо сигурно.”

Поред ових језичких допуна, у неколико случајева минимални одговори допуњени су језиком тела: „климнем главом”. О њима и њиховом значају за проучавану интеракцију биће речи у посебном одељку овог поглавља.

Минимални одговори често су проучавани у другим видовима институционалне комуникације, најчешће у оном лекар–пацијент (Синадиновић, 2017; Beach, 1995; Кликовац, 2008). Бич (Beach, 1995:283-284 у Синадиновић, 2017) се посебно бавио минималним одговором „ОК”, који се у интеракцији лекар–пацијент користи у виду потврде и прилагођава прилици. Он наводи да се „ОК” може користити и за прекидање пацијента или пре понављања питања. Кликовац је издвојила минималне одговоре „да” и „добро”, које користе оба учесника у интеракцији. Она наводи да то може да значи: „чуо сам”, „разумео сам”, али може бити и само привидно прихватање пред увод у нову тему (Кликовац, 2008:65).

У корпусу истраживаном у оквиру овог рада искази који садрже периферни елемент ограде, објашњења и форму обраћања могли би се тумачити као привидно прихватање, јер се у том делу ограничавају или позивају на ауторитет због којег нешто прихватају. У овим исказима су често маркери имплицираног значења делимичног неслагања везници „али” и „ако”. Периферни елементи често служе да заштите индивидуалистички образ самог говорника чије је угрожавање увек присутно у случајевима повиновања жељи, наредби или захтеву неког другог.

То укључује и примере у којима је носилац илокуционе силе експлицитни перформатив: „слагати се” + објашњење. Објашњење је обично безлично те представља стратегију негативне учтивости којом спортиста прикрива сопствено незадовољство одлуком тренера:

- ❖ С9/155 „Слажем се да је било доста лоших ствари данас, треба их лепо анализирати и не правити исте грешке.”
- ❖ С3/8 „Мислим да је то најбоље за мене. Слажем се са Вама иако бих вољела да је другачије.”

У другу групу спадају индиректних искази повиновања и слагања са тренером, којих у корпусу има само 35.

Ови искази могу се поделити на:

а) Обећања, у којима је носилац илокуционе силе футур, а периферни елемент имплицира повинување са мишљењем тренера. Ово повинување се најчешће исказује формом „како ви кажете” или експлицитним перформативом „послушати”:

❖ C5/5 „Потрудићу се да урадим како ви кажете.”

❖ C3/100 „Бићу одсутан, послушаћу вас.”

б) Оправдања, у којима се јавља и ограда „ако мислите”:

❖ C3/68 „Ако мислите да је то најбоље решење онда ћу поступити тако.”

❖ C3/1 „Не желим да ризикујем повреду.”

❖ C3/180 „Ако мислите да тако треба.”

❖ C7/81 „Ако мислите да је то потребно у овом тренутку, онда у реду!”

в) Квазинеслагање, у ком се у периферном елементу који претходи наводи мишљење спортисте, срж говорног чина је обећање, а носилац имплицираног значења повинувања је углавном футур, коме претходи везник „али”:

❖ C2/195 „Ја мислим да је ова моја акција боља, али урадићемо и вашу и то је то.”

❖ C7/184 „Мислим да овако можемо да победимо, али ако тако мислите...”

❖ C3/171 „Могу да играм, али нека буде како ти кажеш.”

❖ C2/57 „Не, само ми не одговара овакав напад тј. завршница напада.”

г) Позивање на ауторитет, где се дистанца најчешће остварује употребом личних заменица „ја” и „ви”, само у једном случају „ти”. Оваквим исказима тренеру се признаје моћ коначног одлучивања, а спортиста и вербално износи да је то разлог његовог повинувања:

❖ C2/112 „Ви сте тренер и послушаћу све што кажете али не слажем се са вашом одлуком из следећи разлога:”

❖ C2/45 „Нека хвала, само ви задржите ту пиштаљку за вас, а ја ћу дрес за себе.”

д) Она код којих се значење изводи у контексту, а спортиста слагање са тренером поткрепљује својим мишљењем. Оваквим глаголима он се ограђује:

- ❖ C2/71 „Мислим да је то најбоље.”
- ❖ C8/33 „Мислим да сте у праву, ајде мало да се уозбиљимо.”
- ❖ C3/104 „Хвала вам ако сматрате да треба да одморим слажем се са вама.”
- ❖ C2/128 „Слажем се са тим, ајде да пробамо.”

ђ) Она код којих се значење остварује безличним изразима:

- ❖ C5/70 „Решен проблем.”
- ❖ C8/200 „Тако је мора да се зна ред.”

Само у једном исказу, слагању следи услов који представља претњу по образ тренера јер се на тренера врши притисак, као и у ироничном исказу:

- ❖ C3/94 „Може, ако ми је загарантована позиција.”
- ❖ C8/47 „Ред би био на то.”

Овако велики број и разноликост исказа повиновања може се објаснити спремношћу спортиста да прихвате своје улоге и прате тренера. Они прихватају тренера као ауторитет који може да их научи, али има и моћ да реши проблеме и, још важније, одлучује и пресуђује. С друге стране, постоји вољни пристанак спортиста да поштују правила игре и интерна правила која су им наметнули тренери. Релативно мали број исказа неслагања у односу на исказе слагања свакако потврђује да су покушаји нарушавања односа моћи много мање присутни него искази слагања с одлукама тренера, чак и када се с њима заправо не слажу. Поред тога, ритуализација минималних одговора дефинише место спортисте у структури ауторитета и самој институционализованој комуникацији. Спортиста тиме показује да прихвата овакво место у хијерархији институције.

Графикон 3 Дистрибуција функција репрезентатива.

Избегавање пружања отпора, које је ређе заступљено, отворено доводи до тога да је манифестација моћи често скривена и стога је битно одредити које језичке категорије указују на асиметрију у односу тренер–спортиста.

3.2.1.2. Експресиви

У групи експресива, којима се исказује став према одређеној комуникативној ситуацији, анализирана су извињења, захваљивања, честитања и искази бодрења, којих је у корпусу у оквиру овог рада укупно 183.

3.2.1.2.1. Извињења

Говорни чинови извињења реализовани су у 71 исказу, а кроз упитник су експлицитно илицитирана и у другој ситуацији.¹¹ Извињења су се могла очекивати и у осталим ситуацијама, будући да је у већини њих нарушена комуникативна равнотежа, те је било неопходно да саговорници поново успоставе сараднички однос ради испуњења заједничких задатака и постизања циљева који се пред њих постављају. С тим у вези потврђују се разлози за извињења које наводи Славица Перовић: „када се осећам кривим, када погријешим, када сам свесна сопствене грешке, када ме неко примора на извињење, када мислим да ће дотичној особи то значити нешто, када ћу од тога имати користи” (2009:12).

У корпусу се издвајају две велике групе реализације говорних чинова извињења: директни и индиректни који носе одређену поправку.

У првој групи налази се 41 исказ, са експлицитним перформативним глаголом. На основу карактеристика, а према класификацији коју предлаже Милосављевић (2007:80), разврстани су на:

- 1) Форме којима се исказује илокуција а које могу бити усмерене на говорника (изрази којима се изражава извињење, као што су: „извињавам се” и „жао ми је”) или на адресата, од кога се тражи опроштај („извините”, „опростите”, „пардон”, „не замерите”);
- 2) Форме којима се објашњава или оправдава настала комуникативна ситуација;
- 3) Форме којима говорник преузима одговорност.

¹¹ 2. У току тренинга објашњава се нова организација напада који треба да заврши ударцем на гол противника. Не слажете се са избором тренера и поново покушавате да „прогурате” свој напад. Тренер је изнервиран, зауставља игру и каже: „А да ти ја дам ову пиштаљку, ти мени дрес, па нам свима објасни како то треба.” КАЖЕТЕ МУ/ЈОЈ:

У прву групу директних извињења сврстани су они искази који садрже перформативни глагол „извинити се”.

Форме оријентисане према говорнику имплицирају већи степен формалности. То су заправо формална извињења у облику негативне учтивости. У корпусу су реализоване перформативним исказом „извињавам се”, који је самостално коришћен само у шест од 19 исказа, док остали садрже друга два типа извињења, манифестована истим средствима као и код претходне групе. Форма „извињавам се” акценат ставља на починиоца грешке, тј. спортисту од кога се очекује да сам поднесе терет извињења, док се у форми „извините” (када је упућена тренеру) од њега тражи да амортизује грешку. У 18 случајева те форме су усмерене на тренера, а у једном је адресат цела екипа:

❖ C7/57 „Извините екипо.”

Овим избором се од адресата директно тражи да занемари одређено понашање које је довело до дате ситуације.

Тешкоћа да се утврди да ли је извињење искрено или се ради о аутоматизованој употреби формулног исказа јавља се у само четири случаја, где је присутан само перформативни глагол као носилац илокуционе силе те није могуће утврдити да ли се ради о вербализацији искрене емоције или конвенционалном начину опхођења у ситуацији нарушене комуникације (Милосављевић, 2007:81).

❖ C2/41 „Извините.”

Остали искази допуњени су формама којима се објашњава или оправдава настала комуникативна ситуација чиме је постигнуто да извињење делује искреније:

1. Именовањем адресата („тренеру”, „шефе”), чиме се потврђује ауторитет:

❖ C2/141 „Извините тренеру.”

2. Поправком у облику признања грешке:

❖ C2/87 „Извините нисам сконцентрисан.”

❖ C2/70 „Извините, моја грешка.”

3. Објашњењем које у неким случајевима укључује и кајање, употребом модалних глагола „требати”, „хтети” и глагола „желети” у прошлом времену:

❖ C7/134 „У реду, извините, претерала сам, требало је да будем тимски играч до краја.”

❖ C2/103 „Извините тренеру, не бих да Вам показујем како треба ипак ви знате боље.”

❖ C2/164 „Извините, хтела сам само да покушамо.”

❖ C2/207 „Желео сам само да покушам, можда Вам дам неку нову идеју, извињавам се и нећу више то радити.”

4. Поправком у виду обећања, чиме се додатно угрожава сопствени образ и потврђује ауторитет и моћ тренера:

❖ C2/88 „Извините шефе, неће се поновити.”

❖ C7/182 „Извините стварно.”

❖ C2/6 „Извињавам се, неће се више поновити.”

У два случаја, међутим, везник „али” сигнализира да је говорник свесно реаговао иако је знао да ће тако нарушити комуникативну ситуацију.

❖ C2/20 „Извињавам се али моје мишљење је другачије, мислим да би требало...”

❖ C2/197 „Извињавам се, али мислим да је боље овако.

5. Објашњењем ситуације која је довела до неопходности извињења, чиме говорник оправдава и прецизира своју намеру (Милосављевић, 2007:91):

❖ C2/97 „Добро шефе, мој посао је да дам гол, ваш да нас томе увежбате као екипу, извињавам се.”

У последњем примеру у периферном елементу који претходи језгру извињења спортиста прихвата кривицу али одмах затим увлачи и тренера, чиме пресупонира и његову одговорност за негативне последице: Ја нисам дао гол зато што нас ви нисте увежбали за то. У овом случају сам чин извињења, иако је у форми експлицитног перформатива, може се схватити

иронично, а у неким исказима ово објашњење као поправку садржи обећање, које се често јавља као допуна исказа „неће се више поновити”.

Друга група, која се реализује индиректним говорним чиновима и не садржи перформативни глагол, заступљена је са 27 исказа. Ови искази углавном садрже неке компензаторне фразе које представљају извињење чија се илокуциона сила манифестује кроз:

1. Оправдање објашњењем ситуације и разлога који су довели до нарушавања комуникације, тако што се нуди поправка у виду обећања да се неће поновити, појачано маркерима обраћања:

- ❖ C2/2 „У овој ситуацији нисам могла боље.”
- ❖ C2/50 „Тренеру, било је празно.”
- ❖ C2/73 „Таква је ситуација била, не видим што је проблем да уносимо само своје креативности.”
- ❖ C7/192 „Није ми била намера, махинално сам издивљао.”
- ❖ C2/110 „Био сам у прилици да нападнем.”
- ❖ C2/98 „Шефе желео сам најбоље.”
- ❖ C7/92 „Нисам желео да будем себичан шефе, неће се поновити.”

2. Оправдање незнањем уз жаљење услед немогућности да одговоре задатку. У овим исказима активатори пресупозиција су често глаголи „покушавати” и „трудити се”:

- ❖ C1/93 „Данас ми није дан, нисам се довољно наспавао”
- ❖ C1/141 „Покушавам, ал’ не иде.”
- ❖ C1/121 „Не знам ово да урадим.”
- ❖ C4/182 „Али тренеру видите да не могу.”
- ❖ C9/42 „Знам да нисам одиграла како је од мене захтевано. Потрудићу се да следећи пут буде боље.”

3. Отворено признање грешке, чиме спортисти преузимају пуну одговорност за насталу ситуацију али и угрожавају сопствени образ, а понекад таква самокритичност иде до самопонижења:

- ❖ C2/69 „Нема потребе, моја грешка.”
- ❖ C4/68 „Знам али сам дебилчина ретардирана.”

У следећим исказима они сопствени образ штите оградама „можда”, „мало”, „само”:

- ❖ С7/66 „У реду, можда сам и претерао мало, само сам желео да буде боље за тим.”
Извињење се и у овој групи најчешће појачава изразима обећања:
- ❖ С7/70 „Моја грешка неће се поновити.”
- ❖ С1/195 „Нисам добро схватио, и потрудићу се да у следећем нападу то поправим.”
- ❖ С2/8 „Не, покушаћу поново вашу организацију напада.”
- ❖ С2/47 „Само сам мислила да можемо и другачије да вежбамо, да имамо што више могућности.”

Спортисти су свесни ситуације и почињеног преступа и прихватају одговорност тиме што нуде поправке и кајање због (не)учињеног. Они у овим исказима нуде извињење, али се потврђује да су били свесни својих радњи а ипак се одлучили да прогурају свој став знајући да то није у складу с оним што се од њих очекује.

У једном примеру, међутим, спортиста је, уместо било каквог објашњења, као оправдање навео потпуно неслагање тако што је одбио одговорност, али је то ипак ублажио користећи прошло време и глагол „мислити”:

- ❖ С2/192 „Немам намеру никоме да објашњавам, мислио сам да је ово боље решење.”

Овакви искази угрожавају образ самог спортисте и иду на скали од самопонижења до отвореног одрицања од одговорности.

У корпусу је идентификован и један неучтив исказ у виду псовке. Тумачење таквих израза ниске говорне лексике биће обрађено у посебном одељку.

Како говорни чиновни извињења спадају, по својој природи, у чиновне којима се угрожава интегративни образ говорника, могло би се рећи да при вршењу говорног чина извињења већина спортиста избором директних

говорних чинова бира да угрози свој образ имајући у сваком тренутку на уму социјалну дистанцу, моћ и ауторитет тренера и институције коју он представља.

Код исказа који нису директни користе се стратегије учтивости из домена негативне учтивости којим се покушава подићи негативном образу тренера коме је извињење упућено. Тиме спортисти заправо показују да немају увек доживљај да постоји претња њиховом образу или да их она угрожава (Перовић, 2009:39).

Коришћењем маркера обраћања „тренеру“, „шефе“, „господине“ спортисти утичу на позитивни образ тренера и његову жељу да га третирају као супериорнијег. Овом стратегијом они потврђују да је слушалац, у овом случају тренер, у датој интеракцији моћнији од самог играча.

3.2.1.2.2. Захваљивање

Говорни чинови захваљивања реализовани су у осам исказа и сви су усмерени ка тренеру. Осим у једном, у свима је коришћена директна стратегија захваљивања помоћу семантичког перформатива „хвала“. Спортисти углавном захваљују на подршци и разумевању. Језгро говорног чина увек је праћено модификаторима, с тим да је то само у једном случају претходило самом говорном чину у виду признања грешке, али оне која се коришћењем инклузивног „ми“ дели међу свим саиграчима док се тренер искључује.

- ❖ С9/88 „Овог пута смо имали среће, хвала вам што сте нас подржали.“

У преосталих шест примера периферни елемент служи да додатно појача изразе захвалности. Тако су неизоставно заступљена и обећања и изрази слагања, као додатни чин спасавања образа усмерен ка тренеру:

- ❖ С3/6 „Хвала вам на разумијевању. Слажем се са вама.“
- ❖ С4/35 „Хвала на подршци, покушаћу да исправим грешке.“
- ❖ С4/136 „Хвала на подршци тренеру ајмо рад.“

- ❖ C4/103 „Шефе хвала на подршци, то ми много значи.“
- ❖ C4/192 „Хвала, идемо даље.“
- ❖ C4/72 „Хвала шефе на подршци, али ово могу само још јачим радом да пребродим.“

И код ових исказа приметна је употреба маркера обраћања којим се потврђује ауторитет.

Само у једном исказу употребљена је индиректно конвенционална стратегија захваљивања:

- ❖ C4/98 „Важна ми је шефе ваша подршка.“

3.2.1.2.3. Бодрење

Исказа бодрења у корпусу има укупно 104, а јавили су се искључиво у такмичарским ситуацијама (у упитнику су то ситуације бр. 6 и 8). Реализовани су на два начина: директним говорним чиновима, који се састоје од формулних исказа (са периферним елементима или без њих) и, у мањем броју, индиректним исказима бодрења.

Оваква заступљеност у корпусу још једном је потврдила да се писаним изражавањем може постићи спонтаност говорног језика.

Формулни искази бодрења укључују следеће:

„Идемо“, „Идемо, идемо“, „Идемо даље!“, „Идемо бре!“, „Па идемо!“, „Идемоооо“, „Може, идемо“, „Идемо, све или ништа...“, „До краја идемо!“, „Тако је, идемо“, „Нема одустајања!“, „Само јако!“, „Још јаче“, „Ајмо“, „Ајмо, ајмо“, „Ајмо момци“, „Ајде бре момци“, „Ајде, нема предаје!!!“, „Ајде јако!“, „Ајде бре, ајде“, „Идемо, ајде“, „Ајде бре идемо јако“, „Ајмо рад“, „Ајмо да пробамо“, „Ајмо напред“, „Хајде“, „До победе!“, „Идемо до краја“.

Највећи број израза бодрења су директни искази који поред језгра говорног чина (који углавном садржи неки формулни исказ у првом лицу

множине императива), садрже и појачиваче у периферним елементима, у виду”

а) Навођења циља, тј. победе, односно избегавања пораза и предаје:

- ❖ С6/52 „Сад идемо из све снаге, победа је наша 100%!”
- ❖ С8/128 „Ајде девојке играјте, нема одустајања. “
- ❖ С6/71 „Тако је, само напред.”

б) Позивања ауторитета као потврде:

- ❖ С6/138 „Идемо девојке у праву је тренер. Можемо ми то.”
- ❖ С5/105 „Идемо како шеф каже.”
- ❖ С8/54 „Момци, слушај тренера и да добијемо!”

в) Употребе модалног глагола „моћи” и, у једном случају, глагола „морати”, којима се пресупонира способност играча да остваре циљ. У овим примерима истиче се употреба заменице првог лица множине „ми”, која је инклузивна за чланове тима али искључује тренера. Ове допуне, од којих се најчешће јавља „можемо ми то”, имају функцију комплимената којима се учвршћује солидарност чланова тима и вера у себе:

- ❖ С6/141 „Ајмо девојке, можемо ми то.”
- ❖ С6/48 „Ајде јако брее, мора да добијемо ово.”
- ❖ С6/51 „Ајде момци, можемо ми то. До победе!”
- ❖ С6/21 „Тако је брее. Идемо боље смо.”

У једном броју ових исказа може се уочити и њихова функција избегавања и спречавања конфликта, који је дат у самом опису ситуација у упитнику. У ситуацији бр. 6 то је потенцијални сукоб са тренером због тока утакмице, а у ситуацији бр. 8 симулиран је конфликт са саиграчима.

- ❖ С8/11 „Тако је. Идемо побједити, а не свађати се.”
- ❖ С6/153 “Идемо даље. На грешкама се учи.”
- ❖ С6/9 „Ајде дјевојке, мијењамо систем. Ја прва.”
- ❖ С8/192 „Ајмо сад концентрација, није време за свађу.”

У овим исказима је, поред формулних израза бодрења, у периферном елементу садржан захтев саиграчима да се нешто промени. Њима се имплицитно признаје кривица, те се могу сматрати и чиновима којима се угрожава интегративни образ саиграча:

- ❖ С8/196 „Добро момци, ајде мало да се уозбиљимо”
- ❖ С6/196 „Ајмо момци мало да се саберемо, можемо ми ово ”

Бодрењем се често истичу неке потребне позитивне особине које су на високој позицији у систему вредности у спорту:

- ❖ С6/16 „Само храбро и паментно.”
- ❖ С6/132 „Тако је ајмо девојке јако, ми то можемо. Само рад!”
- ❖ С9/168 „Идемо даље имамо још доста, само храбро.”
- ❖ С4/74 „Ма да само позитивно доћи ће игра.”

У свим исказима бодрења употребљен је облик обраћања: „момци”, „девојке”, са функцијом маркера групног идентитета.

У индиректним исказима бодрења, којих има само десет, запажено је коришћење тактике којом се осигурава јединствен наступ тима.

- ❖ С8/206 „Ми смо тим.”
- ❖ С6/74 „Само јако и заједно да изгурамо до краја.”
- ❖ С8/61 „Кад се губи и кад се побеђује сви као један.”

У малом броју исказа израз бодрења допуњен је инструктивним исказом којим се од саиграча захтева нека конкретна акција:

- ❖ С6/90 „Морамо одлучније напред, ми губимо не они, морамо напред!”
- ❖ С6/77 „Само јако, сваки дуел, нема изгубљене лопте!”
- ❖ С6/201 „Ајде сад стисни одбрану мало, нећемо да се бунимо.”

У два исказа бодрења се појачавају дистанцирањем од противника и истицањем надмоћности групе:

- ❖ С5/94 „Сад су наши!”
- ❖ С6/54 „Има још шанси да их усеремо!”

И у обећањима су идентификоване метафоре – утакмице као пута и тима као аутомобила:

- ❖ C6/207 „Тако је, идемо до победе.”
- ❖ C5/57 „Ајде да их згазимо.”

Пет експресива који садрже формулне исказе похвала и комплимената могло би се сврстати у групу честитања. Исказани су формулним исказима похвала и комплимената, али не упућених саговорнику, тј. тренеру, већ саиграчима. Одлуком да не одговоре тренеру спортисти у овим примерима заправо бирају стратегију да некомуницирањем са тренером не угрозе његов образ и да, супротно његовом очекивању (ситуација бр. 9), реагују похвалом играча свог тима, показујући тако отпор према имплицираном укуру тренера садржаног у опису саме ситуације.

- ❖ C9/207 „Браво момци, други пут ће бити боље.”
- ❖ C9/182 „Свака част момци.”
- ❖ C9/101 „Браво момци, идемо даље.”

У свим овим примерима уз формулни исказ додата је форма „момци” како би било јасно коме се обраћају.

3.2.1.3. Комисиви

Комисиви су реализовани у 101 исказу, и то само кроз једну функцију – обећања.

3.2.1.3.1. Обећања

Обећања су реализована у 101 исказу. Сви су усмерени ка саговорнику и у њима се спортисти обавезују на испуњење онога што тренер од њих тражи или очекује.

Директна обећања реализована су употребом футура. Ипак, није идентификовано ниједно обећање с перформативним глаголом „обећати”. Мада Серл (1991) тврди да обећања нису чиновни којима се обавеза само преузима већ и ствара, у предметном корпусу је илокуциона снага обећања у заједничком веровању саговорника да говорников исказ обавезује самог говорника да нешто учини или, још чешће, нешто промени.

Користећи прво лице множине у неколико случајева спортисти врше чин обећања који укључује све чланове тима. Тако проширују одговорност за испуњење обећања на цео тим, а спортиста смањује претњу по сопствени образ:

❖ C9/204 „Порадићемо на тренингу.”

Спортисти се у својим обећањима често позивају на оно што треба да постигну, чиме се имплицира да преузимају одговорност за радњу која је претходила:

❖ C9/192 „Радићемо на томе убудуће.”

❖ C9/150 „Тренеру битно је да смо победили, радићемо боље други пут.”

❖ C9/179 „Поправићемо све.”

❖ C5/204 „Урадићемо то тако .”

❖ C6/108 „Направићемо преокрет.”

Сва обећања пресупонирају да су спортисти нешто погрешили па се очекује да то исправе. Углавном се обећања којима се спортиста најчешће и најшире обавезује реализују употребом идиоматског израза „дати све од себе”. Овај израз спортисти користе увек у језгру говорног чина и у неким случајевима га допуњују образложењем радње на коју се обавезују:

❖ C4/51 „Даћу све од себе да се вратим на прави колосек.”

❖ C4/63 „Даћу све од себе да играм како знам.”

❖ C7/51 „Даћу све од себе да смирим главу.”

Осим у личном облику, у једном броју примера обећања се исказују употребом безличних „биће боље” и, у једном случају, „средиће се”. Ови

искази увек су допуњени временским деиктичким додатком „други/следећи пут”, који имплицира да су спортисти свесни чињенице да њихов учинак није задовољавајући.

- ❖ C9/143 „Биће боље други пут.”
- ❖ C4/94 „Ма биће боље!”

Некада језгро говорног чина садржи и екстерну модификацију, у којој је садржано и:

а) Додатно конкретно обећање:

- ❖ C9/65 „Биће боље поправићемо се.”
- ❖ C9/78 „Радићу на грешкама, биће боље.”

б) Објашњење у функцији оправдања:

- ❖ C9/14 „Незадовољна сам својом игром, следећи пут ће бити боље.”

Обећања која имплицирају признање кривице најчешће су исказана негацијом, која је у неким случајевима појачана прилогом „више”:

- ❖ C8/122 „Нећу више.”
- ❖ C2/90 „Пробао сам да видим хоће ли проћи – неће се поновити.”
- ❖ C8/188 „Ево тренеру нећемо се више свађати.”

Обећањима спортиста најчешће:

– Гарантује да ће нешто урадити:

- ❖ C9/137 „Могу ја то боље у следећем колу ћу дати 100% себе.”
- ❖ C9/122 „На следећој утакмици ћемо то поправити.”

– Жали што је нешто урадио на погрешан начин:

- ❖ C6/24 „Престаћемо да измишљамо топлу воду.”
- ❖ C9/136 „Увек може боље исправићемо грешку.”

– Изриче намеру да нешто уради:

- ❖ C9/110 „Причаћемо о грешкама на тренингу.”
- ❖ C1/201 „Ево, сад ћу.”
- ❖ C4/158 „Хоћу наравно само да се сконцентришем.”

- ❖ C4/105 „Па ништа све из почетка биће боље.”

У 45 исказа, што чини готово половину укупне реализације обећања, јављају се глаголи „покушати”, „потрудити се” и „пробати” у футуру. Ова обећања могла би се класификовати као условна, јер се исказима пресупонира да спортиста у ствари не гарантује исход својих обећања или успех и тиме покушава да „спасе” сопствени индивидуалистички образ. Зато су оваква обећања посматрана као условна, јер њима спортиста не гарантује испуњење саме радње.

Као и код претходних реализација, и овде су се спортисти у неким исказима обавезивали у име свих играча и користили прво лице множине:

- ❖ C5/42 „Покушаћемо да се укомпонујемо.”
- ❖ C9/167 „Идемо даље, потрудићемо се да грешке исправимо.”

Интерна модификација језгра говорног чина најчешће садржи форме обраћања, додатно обећање и време у коме се испуњење обећања очекује:

- ❖ C4/43 „Покушаћу, тренеру.”
- ❖ C4/133 „Покушаћу, даћу све од себе.”
- ❖ C9/128 „Следећи пут ћу да се потрудим више.”

У већини исказа језгро говорног чина је допуњено екстерном модификацијом, којом спортиста:

а) Објашњава у чему се тај покушај огледа, или као конкретну радњу:

- ❖ C2/26 „Нема потребе, покушаћу да урадим оно што сте тражили.”
- ❖ C5/153 „Покушаћу да се фокусирам да мање грешим.”
- ❖ C4/127 „Покушаћу да исправим све.”
- ❖ C6/14 „Потрудићу се да исправим грешку.”
- ❖ C4/42 „Покушавам, али не иде. Пробаћу да смирим главу и саберем се.”

Коришћењем глагола „вратити се” спортиста штити свој образ јер пресупонира да је његова грешка случајна.

- ❖ C4/78 „Хвала покушаћу да се вратим у форму што пре.”
- ❖ C4/45 „Добро тренеру, потрудићу се, покушаћу. Даћу све од себе да се вратим како треба у првенство”

б) Правда у своју грешку немогућношћу или незнањем:

- ❖ C4/20 „Важи, ја заиста дајем све од себе, али не полази за руком, покушаћу још једном!”
- ❖ C4/3 „Покушаћу, али се нервирам због својих грешака јер их правим на лаганим стварима.”
- ❖ C4/107 „Хоћу тако и желим али ме убија то у појам што није савршено. Потрудићу се.”

Често се искази обећања појачавају прецизирањем времена испуњења:

- ❖ C1/140 „Потрудићу се да у што краћем року савладам вежбу.”
- ❖ C9/139 „Потрудићемо се у следећем колу да оправдамо ваша очекивања која сте имали за данашњу утакмицу.”

У примеру:

- ❖ C4/189 Нешто ми не иде данас тренеру, али ћу се трудити да исправим грешке.

спортиста покушава да смањи угрожавање сопственог образа тако што као ограду користи маркер временске деиксе.

Сви ови искази служе да појачају искреност обећања и увере тренера да спортиста прихвата одговорност и жели да вербално оправда насталу ситуацију.

Три исказа се, међутим, могу посматрати не као искрена обећања већ као покушаји да се заштити образ. Спортиста се, као у претходним примерима, не обавезује на испуњење, али овде се не ради о извршењу конкретне радње већ о прихватању савета/захтева, што имплицира да се спортиста суштински не слаже с тренером. Стога, услед моћи одлучивања која припада тренеру, спортиста бира да квазиобећањем смањи претњу по сопствени и по образ тренера.

- ❖ C5/13 „Потрудићу се да примјеним ваше савјете.”
- ❖ C4/91 „Покушаћу да прихватим ваш савет.”
- ❖ C1/148 „Потрудићу се да одговорим на ваше захтеве.”

Индириктних обећања у овом делу корпуса има свега 10 и њима се углавном изричу гаранције да ће се наредног пута нешто променити:

- ❖ C7/75 „Све за екипу.”
- ❖ C9/57 „Следећи пут још јаче још боље.”
- ❖ C9/74 „Сада славимо после исправљамо грешке.”
- ❖ C9/93 „Наравно. Следећа утакмица је ново доказивање.”
- ❖ C3/108 „Шефе, ја сам спреман као запета пушка за наредне изазове.”
- ❖ C6/33 „Можемо ми то тренеру.”

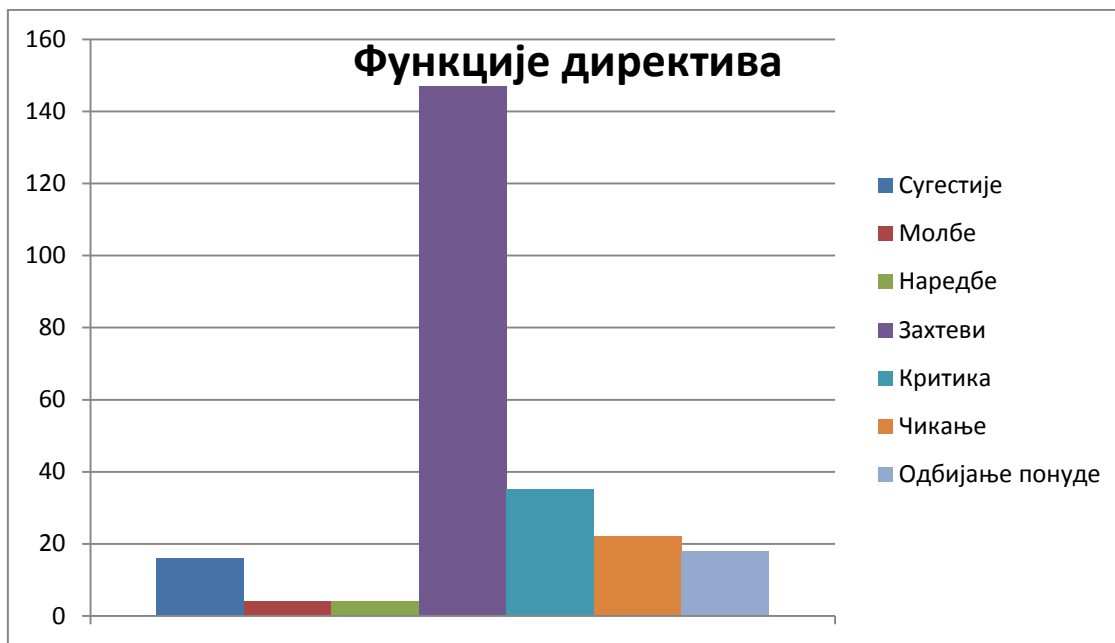
Само један исказ могао би се сматрати понудом да се нешто уради, али како понуде подразумевају већу добробит по саговорника, а у овом случају то сигурно није тренер већ сам играч, пре би се могао сматрати индириктним обећањем спортисте који не жели да угрози сопствени образ. Ово је уједно једини комисиј у ком се спортиста тренеру обраћа именом.

- ❖ C4/200 „Ајде Лаки све опет идемо из почетка.”

3.2.1.4. Директиви

Категорија директива, према Серловој класификацији, укључује све говорне чинове којима се саговорник наводи да изврши неку будућу радњу најчешће у корист самог говорника (Searle, 1969:66). Директиви укључују функције које се према градијенту угрожавања образа крећу на скали благих сугестија и савета, преко упутстава и препорука до молби, захтева, наредби и команди као чинова с највишим степеном угрожавања образа саговорника.

У овом делу корпуса директиви по учесталости спадају у другу по реду групу говорних чинова, са 246 реализација. Као и у корпусу говора тренера, и овде су по функцији најразуђенији. Идентификовано је седам функција директива: сугестије; молбе; захтеви; наредбе; критика и прекор; одбијање понуде; чикање и неслагање које угрожава интегративни образ саговорника.

Графикон 4 Функције директива.

Као што се на графикону 4 може видети, више од половине директива представљају захтеви, док су најмање заступљене молбе и наредбе.

3.2.1.4.1. Сугестије

Сугестије се јављају у 16 исказа и све представљају индиректне говорне чинове у којима спортисти исказују своје предлоге за промене у игри. Код ове функције усмереност говорних чинова јавља се двојачко: 1) као усмереност ка говорнику с варијантом усмерености ка потенцијалним саговорницима у комуникативној ситуацији, тј. саиграчима, или 2) као усмереност и ка говорнику и ка саговорнику. За анализу односа у интеракцији моћи знатно су важније сугестије усмерене ка тренеру. Чињеница да су такви искази ређи код ове функције указује на то да спортисти ретко користе говорне чинове којима би макар покушали да сугеришу неко своје решење.

Зато ће овде бити речи о пет примера заступљених у корпусу говора спортиста који су усмерени ка тренеру.

У првом исказу користи се императив, и то у форми обраћања на „ти”, али је сама радња која се сугерише веома неповољна по спортисту. Он директно прихвата одговорност и образлаже своју сугестију. Но, свестан да је предложио решење којем тренери и сами најчешће прибегавају у таквим ситуацијама, тек на крају додаје своју истинску идеју: „... убаци ме за 5 минута”. Тај део, који се налази на самом крају исказа, у ствари представља језгро говорног чина сугестије. Иако нуди да изађе, спортиста заправо жели да буде сигуран у то да неће бити трајно удаљен са терена.

- ❖ С5/205 „Изведи ме напоље да предахнем пошто ми не иде... па ме убаци за 5 мин.”

Други исказ усмерен ка тренеру такође у другом делу исказа садржи индиректну сугестију, која се овога пута не односи на самог говорника. Употребом негативног модала „моћи” спортисткиња правда себе и пребацује одговорност на саиграчице те пресупонира да заправо једино она игра правилно. Обраћањем које укључује истицање функције потенцира ауторитет тренера, од кога се очекује да дисциплинује играче и разреши ситуацију.

- ❖ С6/150 „Тренеру морамо сви да будемо као једно. Не могу сама све.”

Два примера сугестије реализована су безличним облицима:

- ❖ С6/11 „Треба нешто промјенити.”
- ❖ С3/5 „Боље је да се повучем.”

чиме се даје простор тренеру да сам одлучи, тј. штити се његов индивидуалистички образ.

Исказ који се односи на ситуацију број 8¹² представља ироничну сугестију. Као начин изласка из неповољне ситуације спортиста сугерише

¹² 8. Резултат је изједначен. На терену влада велика напетост и почињете да се међусобно расправљате са саиграчима око тактичких елемената које треба да примените како би повели. Падају и тешке речи и увреде. Тренер се нервира: „Немој да сам чуо некога

драстичну промену своје активности, чиме тренеру не оставља простор да даље угрожава његов образ. Оваквим исказом имплицира се да физичким одласком с места догађаја играч скида са себе сваку одговорност за последице које могу настати:

❖ С7/120 „Попићу воду.”

Као и остали директиви, сугестије носе унутрашњу претњу по индивидуалистички образ саговорника. Исказане у првом лицу множине, сугестије усмерене ка спортистима могле би се тумачити на начин да их говорник користи ради преузимања одговорности за насталу ситуацију. Одговорност пребацује на саиграче, не на тренера, те избегава сукоб са тренером и угрожавање његовог образа нудећи оправдање. Тиме заправо бира да радије угрози свој образ него да се супротстави ауторитету. У већини оваквих исказа пресупонира се да спортисти сами греше и да су свесни својих грешака, а пошто оваква употреба првог лица множине искључује тренера, може се дефинисати као искључујуће „ми” (енг. *exclusive we*).

❖ С6/112 „Хајде да дамо све од себе па да видимо докле ће нас то догурати.”

❖ С9/105 „Размислимо о свему и сви на тренинг.”

Овакви искази додатно су појачани модалним глаголом „морати” или маркером привлачења пажње „ајде”. Активатор пресупозиције „још једном” имплицира да ни сами играчи нису задовољни својом игром и као поправку нуде понављање, чиме имплицирају своју одговорност за насталу ситуацију:

❖ С6/23 „Морамо грешке свести на минимум и пустити њих да греше. Морамо држати чврсто пријем и у нападу да будемо сигурни.”

У неколико примера исказа у првом лицу множине говорни чинови усмерени су и ка тренеру и ка спортисти, те се одликују употребом

више. Треба да сте екипа а не банда, поготово у овим тренуцима. Ко проговори иде на клупу.” ВИ МУ/ЈОЈ КАЖЕТЕ:

инклузивног „ми”. Ови искази припадају конвенционалним облицима у којима се користи стратегија навођења потребе, а најчешћи маркери су модални глаголи „моћи” и „требати”.

- ❖ C9/125 „Могли би да исправимо кад би више нас долазило на тренинге, тако да је ово још и добро.”

У исказу са екстерним модификатором поправка се нуди у виду кондиционалног обећања, као и исказа бодрења.

- ❖ C5/31 „Треба само да играмо смирено своју игру, ако буде требало мењаћемо нешто, до тада само паметно и стрпљиво, гол ће доћи.”

3.2.1.4.2. Молбе

У корпусу говора спортиста нађена су свега четири исказа која би се могла сматрати молбама упућеним тренеру. Изостанак молби и у овом делу корпуса може се објаснити чињеницом да према улогама које имају учесници у говорној ситуацији, која је пре свега инструктивна, спортистима припада право да им се сваки сегмент игре оправда и објасни, те стога не морају да моле.

Једна молба реализована је директним говорним чином, употребом окамењеног перформатива „молим вас”. Искреност молбе појачана је обећањем које претходи, чиме спортиста додатно врши притисак на тренера, од кога се очекује да ту молбу услиши.

- ❖ C1/104 „Даћу све од себе да урадим како треба. Молим вас дајте ми још једну шансу.”

У три случаја молбе су индиректне. Односе се на изузетно конфликтну ситуацију из које спортисти не могу сами да нађу излаз и, мада не садрже перформативне већ императивне облике, могу се тумачити као преклињање тренера да интервенише и разреши је. У овим наговештајима самим обраћањем се позивају на ауторитет и моћ тренера која му то налаже. Своје

молбе спортисти појачавају деонтичким модалом „морати” или ублажавају ФТА минималним исказом слагања „тако је”:

- ❖ С8/168 „Тренеру треба да сабијемо редове, ви морате још јаче да нас бодрите.”
- ❖ С8/124 „Тако је тренеру, реците им!”

У исказу:

- ❖ С7/69 „Али тренеру добро ми иде пружите ми још једну шансу.”

језгру говорног чина молбе претходи периферни елемент у виду објашњења које треба да оправда и молбу која следи.

3.2.1.4.3. Захтеви

Захтеви су реализовани у 147 исказа. Према нивоу директности подељени су у три групе: директни, конвенционално индиректни и неконвенционално индиректни. Такође се могу јавити као захтеви за информацију или радњу, с тим да ови други укључују већи степен наметања (Sifianou, 1992:121-2). У корпусу говора спортиста сви захтеви припадају првој групи, тј. исказима се од тренера углавном захтева понављање инструкције за нешто што спортиста није правилно/добро схватио или урадио.

Директни облици, који садрже необлажене императиве, јављају се у само осам примера, од којих су четири усмерена ка тренеру а четири ка саиграчима, што се може тумачити из контекста ситуације на коју је ово био одговор (утакмица у којој актери нису само један играч и тренер већ су и саиграчи укључени у сам опис ситуације). Усмерени ка тренеру, ови искази имају велику претњу по образ саговорника, посебно када су појачани маркерима скретања пажње „ајде”, „хајде”, „ма” или употребом лексичког глагола „баталити”, који је сам по себи неучтив. Користећи у појединим

примерима прво лице личне заменице у генитиву спортиста врши поларизацију у односу на тренера и појачава дистанцу:

❖ C2/77 „Ма пусти ме да играм.”

❖ C2/100 „Ајде батали ме.”

У ситуацијама које су оријентисане ка саиграчима и усмерене на заједнички задатак и постизање циља претња по образ саговорника није велика, посебно у примеру где се користи прво лице множине, тј. инклузивно „ми”, које може бити појачано прилогом „заједно”. У овим примерима јавља се модификовање језгра говорног чина појачивачима попут маркера привлачења пажње „ајде” или минимизатором као што је „мало”, чиме се смањује наметање, а самим тим и угрожавање интегративног образа саиграча.

❖ C8/94 „Смири се!”

❖ C8/74 „Тишина идемо заједно.”

❖ C6/174 „Ајде да се сконцентришемо мало.”

У далеко већем броју су, међутим, директни захтеви који на различите начине ублажавају претњу по говорников образ, или у самом језгру говорног чина или у периферним елементима. У овој групи захтеви се односе на инструкције па су најчешће коришћени глаголи „показати” и „објаснити”, а у свим примерима спортисти користе форму обраћања која подразумева признавање ауторитета („тренеру”, „шефе”).

❖ C1/122 „Покажите ми још једном.”

❖ C1/87 „Шефе покажите ми опет.”

Спортисти најчешће минимизују свој захтев употребом маркера „још једном”, „опет”, „још мало” и „само”, чиме се умањује притисак на тренера да испуни захтев а имплицитно признаје одговорност за неуспело извођење претходне радње.

У једном броју примера захтеву је претходи или следи објашњење, у виду:

а) Признања грешке:

- ❖ C1/18 „Ок, моја грешка, покажите ми још једном.”
- ❖ C1/132 „Ако Вам није проблем покажете још једном данас ми је концентрација слабија.”

б) Правдања незнањем као начином да се ублажи захтев и позове на образовну улогу тренера као ауторитета који има знање:

- ❖ C1/71 „Објасните ми поново, не разумем вежбу.”
- ❖ C1/95 „Није ми јасно, објасните ми још једном.”
- ❖ C1/46 „Нисам разумела, покажите ми поново.”

в) Обећања

- ❖ C1/1 „Покажите још једном, покушаћу да урадим на најбољи могући начин.”
- ❖ C7/128 „Оставите ме још мало у игри, пробаћу да одиграм како желите.”
- ❖ C1/14 „Покажите још једном, и потрудићу се да урадим на најбољи могући начин.”

У обећањима се као носилац илокуционе силе користи футур, али се лексичким глаголима „пробати”, „покушавати” и „потрудити се” пресупонира да спортиста не гарантује успех и тиме смањује претњу по сопствени образ. Међутим, спортисти су ипак свесни захтева, па се у периферним елементима јављају модификатори „како желите” и „на најбољи могући начин”, чиме се имплицира спремност да се тренеру на неки начин одуже. Спортисти тиме желе да смање могућност одбијања.

г) Образложења ситуације:

- ❖ C6/105 „Јер не видите да нам не иде, мењајте нешто.”
- ❖ C8/78 „Реците то њему шефе, први је почео.”

У једном броју примера илокуциона сила се изводи из семантичког обележја говорног чина (локуције).

❖ C8/194 „Тренеру морамо да се договоримо око грешака.”

Најчешће коришћена средства за привлачење пажње су форме обраћања: „шефе” и „тренеру”.

У овој групи захтеви су само у три примера реализовани употребом императива другог лица једнине, али такви искази ублажени су маркерима обраћања ауторитету или формулним изразом поправке (енг. *remedy*) „извини” а само у једном примеру спортиста се тренеру обраћа личним именом („Лаки”).

❖ C6/72 „Мењај ме шефе, не иде ми данас.”

Конвенционално индиректни захтеви, који су према неким ауторима најпожељнија стратегија за упућивање захтева (Blum-Kulka et al., 1989; Brown, Levinson, 1978, 1987, Sifianou, 1992), најзаступљенији су у корпусу; јављају се у чак 86 исказа.

Блум Кулка и сарадници (Blum-Kulka et al., 1989) ову стратегију сматрају универзалном, уз интеркултуролошке варијације у зависности од вредновања контекстуалних фактора: дистанце, моћи и степена наметљивости. Објашњење избора ових захтева могло би се наћи у теорији учтивости, пошто ова стратегија сједињује потребу говорника да пренесе снагу захтева исказа а не буде нападан и осигура да ће његови захтеви бити правилно схваћени (Marquez-Reiter, 2002:138). Браунова и Левинсон (1987) сматрају да се коришћењем ове стратегије говорнику даје могућност да изрази захтев без наметања, а саговорнику пружа могућност избора да ли ће на исти одговорити.

Премда се њима не тражи никаква услуга од тренера, ови искази представљају претњу по образ саговорника те је одабир стратегије која садржи најмању претњу по образ тренера условљена и дефинисаним односима моћи, дистанце и степена наметања, који су константни у овој специфичној интеракцији.

Готово сви конвенционално индиректни захтеви реализовани су као одговор на ситуацију број 1 из упитника¹³.

Језгро говорног чина у највећем броју случајева исказано је индиректним питањем и употребом модалног глагола моћи: „можете ли”, „да ли можете” или „јел' могу”. Најчешће је заступљена унутрашња модификација језгра говорног чина, којом се пресупонира говорниково признање грешке и ублажава претња по образ тренера. Она се исказује следећим језичким средствима:

- Лексичким глаголом „поновити”, којим се исказује тентативност.
- Маркерима којима се минимизира наметање: „још једном”, „поново” и „опет”, којима се имплицира да спортиста признаје свој неуспех и преузима одговорност а од тренера очекује подршку.
- ❖ С1/17 „Да ли можете поново да ми објасните?”
- ❖ С1/25 „Да ли можете још једном да поновите?”
- ❖ С3/49 „Јел могу барем ноге да радим или да гледам тренинг?”

У два исказа срж говорног чина ублажава се окамењеним перформативом „молим вас”:

- ❖ С1/34 „Молим вас да ми још једном покажете!”
- ❖ С1/162 „Тренеру молим Вас да ми објасните још једном.”

У примеру:

- ❖ С2/132 „Шефе извињавам се ајмо још једном.”

користи се инклузивно „ми” како би се смањила дистанца и притисак на тренера да изађе у сусрет захтеву спортисте.

¹³ 1. Тренер Вам је недавно објаснио нови техничко-тактички елемент игре али Вама не полази за руком да га усвојите и радите погрешно. Тренер је нестрпљив и каже Вам „Дај укључи главу и пробај да урадиш оно што ти говорим! Или се пробуди или ћу те избацити из прве поставе” а Вама је потребно да Вам се још једном покаже како се то изводи. ВИ МУ/ЈОЈ КАЖЕТЕ:

У два случаја спортисти се употребом потенцијала позивају на припремне услове и користе индиректни говорни чин захтева:

- ❖ С1/43 „Да ли бисте ми још једном показали како би требало да урадим?”
- ❖ С1/52 „Тренеру да ли бисте могли да ми поново покажете?”

У малом броју случајева примећено је обраћање тренеру именом и употреба другог лица једнине у исказивању захтева.

- ❖ С1/200 „Лаки јел можеш да поновиш?”

Много чешћа је, међутим, екстерна модификација. Јавља се у периферним елементима и реализује на више начина, који представљају прагматичке маркере позитивне учтивости:

а) Признање грешке:

- ❖ С6/204 „Није ми тренутак да ли могу мало из игре?”
- ❖ С1/206 „Ок. Нисам данас концентрисан па ако можеш да ми поновиш још једном.
- ❖ С1/134 „Не иде ми, да ли можете да ми покажете поново?”

б) Правдање незнањем, као начином да се ублажи захтев и позове на улогу тренера као ауторитета који има знање и његову образовну улогу. Овакви периферни елементи су најчешћи и јављају се у четрдесет исказа.

- ❖ С1/164 „Не иде ми ово, не могу да одрадим. Можете ли поново да покажете?”
- ❖ С1/2 „Трудим се али ми не полази за руком, можете ли демонстрирати опет?”
- ❖ С1/8 „Да ли можете да објасните поново вјежбу јер не разумијем како се ради?”

У табели 6 види се да периферни елементи ових захтева показују далеко већу разноликост реализација од самог језгра говорног чина, за који се може рећи да је готово формулаичан у свим примерима. Најчешће коришћена средства за привлачење пажње су форме обраћања „шефе” и „тренеру”.

Табела 6 Реализације елемената конвенционално индиректних захтева.

Предмодификатор	Језгро говорног чина	Постмодификатор
Молим Вас	можете ли још једном да (ми) објасните?	нисам најбоље схватила вјежбу.
Нисам Вас најбоље разумео шта је мој задатак	можете ли ми показати још једном?	јер нисам укапирао на најбољи начин.
Ја не капирам ово	јел можете да поновите?	збунио сам се.
Није ми јасно	можете ли да поновите?	није ми јасно.
Тренеру	да ли можете још једном да поновите?	није ми било најјасније.
Нисам схватио	јел можете опет да ми покажете?	нисам најбоље разумео.
Тренеру, не разумем		нисам баш најбоље схватила.
А тренеру ја не разумем шта треба да урадим		није ми јасно шта би требало да урадим.
Није ми најјасније		
Не капирам вас		
Шефе		
Не капирам како се ради		
Мени и даље није јасна вежба.		
Нисам лепо разумела		
Извините		

У неким исказима језгро говорног чина садржи обе екстерне модификације, којима наводи више разлога за свој захтев, а тиме се додатно ублажава захтев и смањују могућности одбијања.

- ❖ С1/69 „Тренеру није ми јасно да ли можете да ми објасните још једном, нисам добро скапирао.”

Исти ефекат ублажавања имају и безлични искази, у којима се јавља искључиво глагол „моћи”.

- ❖ C1/74 „Нисам разумео, јел може још једном да се покаже.”
- ❖ C1/91 „Мени није јасно, да ли може да се покаже још једном!”
- ❖ C1/68 „Ако може још једном не капирам баш најбоље.”

в) Обећање:

- ❖ C1/24 „Да ли можете још једном да поновите? Биће довољно.”

г) Образложење ситуације:

- ❖ C7/105 „Па не видите да нам иде добро овако, пустите ме да радим свој посао..”
- ❖ C1/97 „Шефе, да ли могу после тренинга да останем и вежбам док не ухватим како треба?”

д) Извињење:

- ❖ C1/21 „Извините тренеру, да ли можете још једном да покажете како се то ради, стварно ми је потребно.”
- ❖ C1/6 „Тренеру, ја се извињавам, али можете ли ми још једанпут показати елемент како бих следећи пута урадила исправно?”

У сва три примера, поред извињења, спортисти свој захтев додатно ублажавају тако што имплицирају да ће испуњење захтева довести до пресудне промене или да се таква ситуација више неће поновити („последњи пут”, „како бих урадила исправно”), чиме признају своју одговорност и минимизирају претњу по образ тренера.

Интересантно је да је функција тражења инструкције изостала, будући да је сама ситуација таква да се не тражи показивање новог елемента већ понављање већ показаног, чега су спортисти били свесни и то наглашавали у својим захтевима. У једном броју исказа унутрашње модификовање врши се уметањем окамењеног перформатива:

- ❖ C1/10 „Можете ли ми, молим вас, показати још једном вјежбу, па да пробам још једном?”
- ❖ C1/63 „Стало ми је да разумем, молим Вас да ми објасните још једном.”

Неконвенционално индиректни захтеви у овом корпусу јављају се у преко двадесет исказа и, супротно налазима Браунове и Левинсона (1987), не спадају међу најучтивије. Ови захтеви су реализовани индиректним стратегијама у виду јаких наговештаја, којима се спортисти позивају на елементе за извршење говорног чина, или слабих наговештаја, који се само кроз контекст могу тумачити као захтеви.

У првој групи, јаких наговештаја, као и код конвенционално индиректних захтева, најзаступљенија су објашњења у којима спортисти заправо признају немогућност да нешто ураде те се јављају негације глагола „схватити”, „разумети”, „моћи”, „знати”. Тиме спортисти рачунају да ће им тренер дати нову шансу или поново показати нови елемент.

- ❖ С1/117 „Шта да радим, није ми јасно.”
- ❖ С1/173 „Не могу никако да ухватим покрет.”
- ❖ С1/188 „Али тренеру ја не знам како то да урадим.”
- ❖ С1/11 „Трудим се, али ми треба још једном показати како се правилно ради.”
- ❖ С1/106 „Шефе не могу, нисам разумео кретање.”
- ❖ С1/170 „Тренеру нисам најбоље схватио шта треба да радим.”
- ❖ С1/184 „Тренеру ја то не могу да урадим.”
- ❖ С1/86 „Шефе, не разумем.”

У групи слабих наговештаја налазе се искази којима спортисти истичу своју спремност и жељу да се окушају у игри упркос томе што су свесни да тренер не уважава њихов учинак. У овим исказима се понекад ограђују („могу”, „покушала бих”) и минимизирају своје захтеве („мало”), а понекад их појачавају („стварно”, „више”). Спортиста је донекле свестан лошег учинка, али обећањем не преузима обавезу да исправи своје понашање:

- ❖ С7/49 „Али без мене не играте добро, могу у игру.”
- ❖ С3/33 „Тренеру ја бих покушала па ћемо видети како буде.”
- ❖ С3/184 „Ја стварно желим да играм ту утакмицу.”
- ❖ С3/174 „Ајде да пробам мало, па ако не иде, избаци ме.”
- ❖ С3/185 „Не, али стварно могу, док ме не изнесу са терена.”

Само у два примера у периферном елементу говорног чина спортиста упућује отворену критику и свесно угрожава образ саговорника:

- ❖ С7/147 „Тренеру није у реду, желим и даље да будем у игри.”
- ❖ С1/112 „Видите да ми не иде имајте стрпљења ако хоћете нешто да извучете из мене.”
- ❖ С1/113 „Треба ми више времена.”
- ❖ С4/81 „Покушавам и дајем максимум али ми ништа не успева.”

Један број исказа садржи имплицирани захтев да настави по старом:

- ❖ С1/9 „Добро. Падне ми концентрација па минимално радим онако како сам раније научила.”
- ❖ С1/23 „Океј, трудим се али ми не иде за руком, зато бих се пре вратила на старо, сигурно”.

У овој групи се, поред захтева усмерених ка тренеру, јављају и захтеви упућени саиграчима, употребом деонтичког модалног глагола „морати” у првом лицу множине, чиме се читав тим укључује у решавање проблема. У овим примерима дистанца међу саговорницима је смањена, а потребе и жеље учесника у интеракцији су исте. Стога, иако је претња по образ велика, врло је вероватно да спортисти неће ове исказе доживети негативно, јер је кооперативни однос неопходан за постизање заједничког жељеног циља.

- ❖ С6/3 „Хајмо се смирити и одиграти нешто сигурно, треба нам поен.”
- ❖ С8/4 „Морамо се сабрати и фокусирати на оно што нас очекује.”
- ❖ С8/71 „Морамо да се окупимо и *играмо до краја.*”

3.2.1.4.4. Наредбе

Наредбе су реализоване у свега четири случаја и усмерене само ка саиграчима. Све су директне, реализоване императивима:

- ❖ С8/141 „Тако и треба, смирите се, ми смо тим.”

- ❖ C8/70 „Прекините да се свађате ајде да победимо па ћемо после да решимо ово.”
- ❖ C8/67 „Еј, момци станите мало не треба да се свађамо ако будемо били тим успећемо све.”

3.2.1.4.5. Критика/Прекор/Отворено неслагање

На врху градијента директива налазе се искази критике и прекора. У свих 35 примера реализовани су индиректним исказима и могу се тумачити само у контексту.

У овој групи исказа највише варира усмереност говорних чиновна, почев од критике упућене самом говорнику и безличних исказа, који су реализовани у по једном исказу, до оних који су усмерени ка тренеру као саговорнику или саиграчима као учесницима у комуникативној ситуацији.

У исказима усмереним ка самом говорнику и саиграчима критике су индиректне и угрожавају образ говорника, јер се њима признаје кривица за незадовољавајући учинак:

- ❖ C4/137 „Али ја мрзим себе, никад не могу добро да одрадим вежбу.”
- ❖ C4/184 „Зато што ћу да полудим јер ми ништа не иде.”
- ❖ C6/49 „Дајте људи мало, играјте!”

Шест исказа, иако нису упућени тренеру, односе се на тренера и представљају неучтивне исказе:

- ❖ C7/96 „Овај човек није нормалан.”
- ❖ C6/96 „Шта прича овај ментол.”
- ❖ C6/100 „Убише нас, ми се бранимо, јер овај нормалан, распали смо се.”

У следећим примерима имплицитна критика усмерена је и ка тренеру и ка саиграчима:

- ❖ C9/158 „Још да смо поштовали договор шта би било...”
- ❖ C6/83 „Хаос, само да се заврши што пре ова утакмица.”

У критикама су идентификовани: директни, конвенционално индиректни и неконвенционално индиректни искази.

Директни искази реализовани су:

а) Императивом као носиоцем илокуционе силе:

- ❖ С5/47 „Још држимо резултат, немојте да нам дижете тензију.”

б) Извођењем из локуције

- ❖ С6/10 „Морамо да мењамо да пробамо нешто ново.”

Конвенционално индиректни искази јављају се у три вида:

а) Употребом језички специфичних формула у виду питања:

- ❖ С6/182 „Па јел' видите да не иде више овако?”
- ❖ С7/50 „Тренеру, ако ме је кренуло што ме вадите?!”
- ❖ С6/80 „Па што нас боље ниси припремио?.”
- ❖ С2/32 „Зашто да увек радим исто, не волим да радим по шаблонима, волим да укључим машту у нападу.”
- ❖ С2/125 „Добро, али што не пробамо више комбинација?.”

б) Навођењем сврхе:

- ❖ С2/3 „То што ви покушавате не може да прође ни против нашег Б тима.”
- ❖ С2/184 „Ја сам само рекла своје мишљење, мислим да нисте у праву.”
- ❖ С7/47 „Јесте тимски спорт, али сви треба да унесемо нешто свој у игру.”

в) Позивањем на припремне услове:

- ❖ С2/134 „Нема потребе да будете непристојни можете лепо да кажете.”
- ❖ С9/8 „Увијек може боље, али морамо да прославимо.”
- ❖ С5/184 „Не измишљам, мислила сам да је то решење.”

Најмањи број реализација изведен је употребом јаких и слабих наговештаја у неконвенционално индиректним исказима:

- ❖ С7/80 „А био сам ти добар пре пар утакмица.”

- ❖ C1/128 „Па свакако нисам у првој постави.”
- ❖ C7/2 „Играм за тим, самим тим што доносим поене екипи.”
- ❖ C7/188 „Па знам нисам само ја ишла на гол, додавала сам и другима и када додам нико не иде на гол.”

Поред ових још неколико исказа које ћемо подробније објаснити у одељку псовки, представљају неучтивне исказе и директно су упућени тренеру:

- ❖ C9/100 „Шта ти је, добили смо.”

3.2.1.4.6. Чикање /одбијање понуде

У корпусу спортиста идентификовани су примери тзв. чикања (енг. *dares*). Ови говорни чинови представљају увек одговор на други иницијални говорни чин (енг. *an initiating act*) као што су захтев, понуда или позив (Bhatti&Žegarac, 2012:285). Оваквих примера идентификовано је 22. Већина их се односи на ситуацију број 2¹⁴ из упитника, у којој тренер, коришћењем конвенционално индиректне стратегије, наизглед нуди спортисти замену позиција. Његова понуда није искрена већ иронична, и тренер оваквим исказом крши максиму истинитости и имплицира претњу за свакога ко би се усудио да је прихвати.

На ово питање се кроз одговоре тренеру јавно успротивило 15 спортиста, док се остали примери односе на друге ситуације из упитника. И ови искази представљају ироничне одговоре на индиректну/директну претњу по њихов образ коју је тренер изрекао, а спортиста као такву

¹⁴ 2. У току тренинга објашњава се нова организација напада који треба да заврши ударцем на гол противника. Не слажете се са избором тренера и поново покушавате да „прогурате” свој напад. Тренер је изнервиран, зауставља игру и каже: „А да ти ја дам ову пиштаљку, ти мени дрес, па нам свима објасни како то треба” КАЖЕТЕ МУ/ЈОЈ:

препознао и реаговао на њу. Сви ови говорни чинови усмерени су ка тренеру и овакви искази представљају претњу по његов образ.

Пристанак на нереалну понуду представља покушај очувања сопственог образа. Овакви искази су најчешће реализовани безличним обликом глагола „моћи” коме често претходи периферни елемент у облику маркера привлачења пажње „хајде”, „ајде” или формулним „изволите”, које ублажава чикање, или се у периферном елементу појачава ФТА навођењем разлога:

- ❖ С2/25 „Ајде, може.”
- ❖ С2/91 „Може, изволите дрес.”
- ❖ С2/54 „Може, таман да докажем.”
- ❖ С2/190 „Може тренеру да Вас видим.”

Остали искази којима спортисти исказују спремност да одговоре чикањем како би сачували свој образ укључују: „Врло радо.”, „Дај.”, „Ризиковаћу.”

У готово свим исказима крши се максима истинитости употребом ироније:

- ❖ С2/75 „Покажи мајсторе.”
- ❖ С6/75 „Избаци ме напоље кад не играм ништа.”

У једном броју исказа чикање се појачава у периферном елементу и директно се угрожава образ саговорника чији се ауторитет доводи у питање:

- ❖ С2/92 „Дајте ми ја ћу то боље.”
- ❖ С2/80 „Па хајде да се мењам да видимо ко је бољи.”
- ❖ С2/185 „Важи тренеру да Вас видим на делу...” /наставак би био вероватно ја у свлационици/

Спортиста користи оградe да би ублажио исказе чикања:

- ❖ С7/28 „Боље би било изгледа.”
- ❖ С7/94 „Уђи и играј ти уместо мене ако ћеш бити бољи!”

- ❖ C2/53 „Ја вас нећу да вређам, али уколико хоћете, ми можемо да заменимо улоге.”

У осамнаест случајева спортисти понуду препознају као неискрену и директно је одбијају формулним исказом с негацијом, често допуњеним неискреним, ироничним „хвала”, које у наведеним примерима није омекшивач исказа:

„Не хвала.” „Никад.” „Нема потребе.” „Не треба, хвала.” „Нека хвала.” „Нека, добро је овако” „Не, тренеру.” „Не морате, тренеру.” „Нека тренеру у реду је.”

Овакви искази угрожавају образ самог спортисте.

- ❖ C2/117 „Пустићу вас да водите тренинг.”
- ❖ C2/85 „Хвала али нећу пиштаљку.”
- ❖ C2/28 „Нема потребе, свако ради свој посао, само пробам да се увек договорим око тога.”

3.2.1.5. Рогативи

У корпусу спортиста идентификовано је 16 рогатива, од којих је само један индиректно питање.

- ❖ C5/108 „Само нам реците шефе, на који начин желите да то урадимо?”

Овим питањем имплицира се незадовољство спортисте због неке одлуке тренера и оно представља чин угрожавања интегративног образа говорника, пошто периферни елемент садржи елемент немоћи.

Директна питања смо посматрана су кроз њихову функцију тражења информација. Било је очекивано да ова питања буду најзаступљенија, имајући у виду едукативну улогу тренера који треба да уведе спортисту у правила саме игре и детаље које спортиста не зна. Оваква питања по правилу представљају признање незнања и такође угрожавају интегративни образ спортисте.

- ❖ C3/90 „Колико је озбиљна повреда?“
- ❖ C5/188 „Која је друга стратегија?“
- ❖ C5/3 „Може, шта ћемо сада одиграти?“
- ❖ C1/174 „Тренеру не капирам, како иде овај покрет?“

У другу групу директних питања сврстана су иронична и реторичка питања, која су заступљена са 12 реализација. О њиховој функцији биће више речи у посебном одељку овог поглавља.

3.2.2. Реализоване стратегије учтивости

Полазећи од аналитичког оквира који пружа теорија учтивости Браунове и Левинсона (1987), на овом месту биће речи о делу корпуса који није језички анализиран. Предмет разматрања је 281 одговор, а подробније ће се о њима говорити у следећем одељку.

Избор спортиста да у свом одговору не дају никакав исказ представља заправо њихово опредељење да не изврше *ФТА*. То је посебно значајно ако се узме у обзир чињеница да је у питању готово шестина укупног броја добијених одговора (1817). Јасно је да таквим избором спортисти желе да удовоље саговорниковом образу, услед дефинисаног хијерархијског односа моћи учесника у интеракцији. Заступљеност ове стратегије која не даје језичке рефлексе указује на немоћ спортиста да утичу на ситуацију, а ћутање се може сматрати и маркером послушности у односу на ауторитет. То се односи и на 24 случаја у којима су се спортисти одлучили за опис невербалних чинова и тако избегли да одговором угрозе образ тренера или сопствени образ евентуалним извињењима која у том случају, највероватније, не би била искрена. Може се рећи да су у свим овим случајевима спортисти свесни реакције тренера и стога се опредељују да не изврше чин угрожавања образа.

У језичкој анализи корпуса спортиста, као и код тренера, идентификоване су четири врсте претњи по образ саговорника: директна,

директна уз поправку у виду стратегија позитивне и негативне учтивости и индиректна.

Степен директности у овом делу корпуса у корелацији је са учтивошћу. Чињеница да је ова стратегија најређе коришћена потврђује говорничково прибојавање од реакције саговорника:

- ❖ C1/36 „Изведи ме.”
- ❖ C1/77 „Само напред!”

Ова стратегија јавља се готово искључиво у ситуацијама када саговорника представља читав тим, тј. када се спортиста обраћа саиграчима:

- ❖ C9/70 „Радите на томе.”
- ❖ C5/113 „Послушајте ме.”

Спортисти су свесни моћи тренера и његове супериорности и ретко се усуђују да угрозе његов образ без поправке, чак и када се не слажу с њим, као код говорних чиновачикања или исказа неповиновања.

Индиректни ФТА су такође заступљени у мањем броју. Разлог за то може бити подразумевана нејасност или двосмисленост, коју спортисти желе да избегну како не би били погрешно схваћени и како би одржали равнотежу која је неопходна за успешну комуникацију. Готово све стратегије и подстратегije које Браунова и Левинсон предлажу могу се наћи и у овом делу корпуса. Од стратегије инференције, до које долази преко конверзационих импликатура чији активатори представљају кршење Грајсових максима до нејасности и двосмислености. Тако су у корпусу идентификовани:

- Пресупозиције: C5/80 „Па и други греше.”
- Еуфемизми: C3/10 „Могу ли само покушати?”
- Хиперболе: C9/35 „Дефинитивно неке ствари треба исправити, али је тренутно победа најважнија и треба је прославити.”
- Таутологија: C9/85 „Победа је победа.”
- Иронија: C7/54 „Може, па да видим како ћемо да победимо.”
- Метафора: C9/75 „Победи се у зубе не гледа.”
- Реторичка питања: C5/29 „Ко паметује и измишља?”

- Генерализација: C9/64 „Биће боље следећи пут.”
- Елипса: C8/81 „У реду!”

3.2.2.1. Позитивна учтивост

Репертоар стратегија позитивне учтивости које су усмерене ка интегративном образу тренера са циљем зближавања саговорника мањи је него у делу корпуса говора тренера. За разлику од тренера, спортисти не инсистирају на блискости са тренером. Они припадност истој групи наглашавају у обраћањима саиграчима, из којих је сам тренер често искључен без обзира на то што су његове жеље подударне с потребама и жељама спортиста, усмерених ка заједничком циљу.

Стратегија тражења заједничког контекста и интереса и у овом делу корпуса је најзаступљенија, пре свега због учесталости исказа повиновања, који представљају најфреквентнију функцију у корпусу спортиста. Међутим, нису све подстратегije које предлажу Браунова и Левинсон пронађене у обраћању тренеру. Неке су, попут примећивања и истицања саговорникових квалитета и потреба, коришћене углавном у исказима бодрења упућеним искључиво саиграчима у ситуацијама утакмице, када су, природно, сви оријентисани на постизање најбољег резултата и победу.

- ❖ C6/93 „Верујте у себе, можемо ми то.”
- ❖ C6/168 “Идемо до краја. Ајмо можемо ми то.”

Подстратегија преувеличавања подршке најчешће је заступљена у исказима повиновања, како кроз минималне одговоре: „у праву сте”, „јасно”, „тако је” или „како Ви кажете/желите”, тако и кроз додатне минималне одговоре: „знате најбоље”, „слажем се са вама кроз/у потпуности”.

Подстратегије веће интересовање за саговорника и употреба маркера припадности истој групи нису идентификоване у обраћању спортисте тренеру. Спортисти се у највећем броју случајева тренеру обраћају

употребом другог лица множине, а од форми обраћања јављају се само „шефе” и „тренеру”.

❖ С6/147 „Тако је тренеру, идемо до краја.”

Како су форме обраћања истовремено и маркери моћи и друштвене дистанце, о њиховој учесталости биће речи у наредном одељку овог поглавља.

Насупрот томе, када се обраћају саиграчима, спортисти користе маркере припадности истој групи формама обраћања „девојке” и „момци”, које су најзаступљеније у функцији бодрења с циљем да се тим консолидује и избегне конфликт међу његовим члановима.

Подстратегија настојања да се сложите са саговорником заступљена је у исказима повиновања којима се наглашава слагање са тренером а тиме и задовољава жеља саговорника да буде у праву или да се потврди његово мишљење (Brown & Levinson, 1987:112).

У примерима:

❖ С3/112 „Потпуно сте у праву, боље је да одморим једну утакмицу него остатак сезоне.”

❖ С9/154 “Баш тако тренеру, лоше је скроз било.”

ову стратегију спортисти користе и у језгру говорног чина а и у периферном елементу, у којем кроз своје тумачење наводе оно са чиме се слаже тренер и тиме потврђују његово мишљење. У овим примерима спортисти често признају кривицу и тиме свесно угрожавају сопствени образ.

У реализације ове подстратегије спадају и минимални одговори: „ОК”, „добро”, „важи”, „у реду”, „нема проблема”, „тачно”, „наравно”, „договорено”, којима се сигнализира слагање, али они могу бити и маркери стратегије којом се тежи избегавању неслагања са саговорником. Поред тога, ова стратегија (којом се најчешће изражава жеља за слагањем али и претварање да се учесници у интеракцији слажу) укључује и случајеве када говорник покушава неслагање да прикрије.

- ❖ C9/89 „Наравно сви треба да се унапређујемо!”
- ❖ C3/201 „Ма нема везе, нећу запињати.”
- ❖ C2/81 „Нема потребе, хајде да наставимо.”

Ова подстратегија заступљена је и у функцији одбијања понуде коју спортиста доживљава као неискрену али ипак жели да ублажи претњу по интегративни образ тренера:

- ❖ C2/152 „Не, тренеру, урадићу како кажете.”

Успостављање заједничког контекста идентификовано је само у једном примеру, где је померен лични центар као знак емпатије у односу према саговорнику.

- ❖ C3/156 „У праву сте, схватам Вашу бригу.”

У ситуацијама обухваћеним истраживањем спортисти не користе шале да би истакли заједнички контекст или вредности.

Стратегија истицања кооперативног односа између говорника и саговорника, која подразумева активност усмерену ка заједничком циљу, реализована је употребом различитих подстратегија. Подстратегијом говорник зна и брине о потребама и жељама саговорника спортисти су само у два случаја потврдили да су свесни потреба тренера и да их уважавају:

- ❖ C4/115 „Знам тренеру.”
- ❖ C9/22 „Знамо.”
- ❖ C9/89 „Наравно сви треба да се унапређујемо!”

Далеко заступљенија подстратегија коју спортисти користе да ублаже потенцијалну претњу по образ тренера јесте коришћење понуда и обећања како би се нагласила сарадња са саговорником.

- ❖ C3/132 „Пробаћу, желим! Ако не будем могла да издржим прекинућу.
- ❖ C3/142 „Одморићу, нећу доћи на утакмицу.”

Без обзира на то што се односе на будуће понашање, обећања заправо често представљају слагања са тренутном ситуацијом и одлукама тренера, којима спортисти тако штите интегративни образ. У појединим примерима

спортиста даје детаљно образложење свог понашања, а на крају помера лични центар као знак емпатије у односу са тренером:

- ❖ C3/7 „Почињем полако, нећу се много форсирати и идем до границе тренутног максимума. Не брините.”

Код говорних догађаја јављају се и комбинације стратегија учтивости. Тако у примеру:

- ❖ C2/138 „Тренеру, зар није логично овако? Нећу да се мешам али мислим да је лакше.”

употребом негативних питања која пресупонирају „да” као одговор спортиста прво тражи заједничко становиште, али се одмах у наставку стратегијом негативне учтивости ограђује од свог става како се тренер не би осетио присиљеним на некакву промену.

Подстратегија која подразумева оптимистички став према вољи саговорника за сарадњу није пронађена у овом делу корпуса. Укључивање и говорника и саговорника у активност увек се односи на саиграче као саговорнике и најчешће се реализује употребом инклузивног „ми”, које укључује све играче и усмерено је ка постизању одређених резултата у такмичарским ситуацијама и којим се наглашава припадност групи и кооперативни однос усмерен ка постизању резултата. Ови искази често се појачавају маркерима привлачења пажње „ајмо” и „хајде”.

- ❖ C5/201 „Ајмо јако момци, ајде мало концентрације.”
- ❖ C6/34 „Идемо, можемо ми то!”
- ❖ C6/125 „Идемо, нема стајања девојке.”

Најчешћа функција оваквих исказа је бодрење и храбрење самог себе и саиграча ради заједничког добра и не подразумева критику.

Подстратегија која подразумева давање разлога за свој став или испитивање разлога саговорника за његов/њен став јавља се веома ретко, увек као допуна обећањима:

- ❖ C1/107 „Тренеру покушавам мало спорије ми иде потрудићу се максимално.”

- ❖ C6/73 „Морамо да ризикујемо, не може више у том систему да се игра.”

У корпусу нису идентификоване стратегије позитивне учтивости: успостављање реципрочног односа и испуњавање саговорникових жеља. Разлог за то може бити непостојање реципрочног односа у којем спортиста на било који начин условљава тренера.

3.2.2.2. Негативна учтивост

Стратегију негативне учтивости говорник користи тражећи начине да избегне угрожавање индивидуалистичког образа саговорника; стога она има функцију ублажавања наметања, које неминовно произлази из ФТА (Brown & Levinson, 1987:129).

У захтевима који су махом индиректни говорни чинови стратегија директног извођења чина најчешће се реализује коришћењем подстратегije конвенционалне индиректности:

- ❖ C1/57 „Да ли бисте могли да ми појасните поново?”

Јасно је да су спортисти свесни дистанце и разлике у моћи у интеракцији са тренерима, што се потврђује и њиховим избором ове стратегије. У једном броју индиректних захтева спортисти свесно чине напор да сачувају индивидуалистички образ тренера комбиновањем индиректности и ограда како би повећали степен учтивости свог исказа.

- ❖ C1/20 „Извините тренеру стварно нисам баш најбоље разумео то што ми показујете, потребно ми је само још једном да ми покажете и даћу све од себе да идентично урадим исто.”

Друга стратегија, избегавање употребе претпоставки и нагађања у погледу саговорникове воље за сарадњом реализована је у ограниченом броју примера, помоћу подстратегije питања и оградаивања:

- ❖ C1/168 „Можете ли само још једном да ми покажете ако Вам није проблем, мислим да ми ова техника не погодује.”
- ❖ C3/10 „Могу ли само покушати? Ако не будем могла, рећи ћу вам.”
- ❖ C1/139 „Извините, да ли би могли да покажете вежбу последњи пут.”

Спортисти често користе оградe и како би избегли јасно неслагање с тренером као ауторитетом.

- ❖ C3/4 „Можда је тако најбоље...”
- ❖ C9/111 „Догод побеђујемо а играмо тимски, мислим да је океј.”
- ❖ C3/113 „Ваљда сте у праву.”

Међутим, у једном исказу учтивом захтеву претходи неублажен ФТА па се може тумачити и иронично:

- ❖ C1/137 „Тренеру мени ово није јасно. Знам да немате стрпљења али да ли бисте хтели поново да ми објасните?”

Трећа стратегија негативне учтивости, којом се избегава присиљавање саговорника да изврши чин, такође је најчешће заступљена у индиректним захтевима. У корпусу није нађена подстратегија испољавања песимизма да ће саговорник испунити захтев. Подстратегија смањења наметљивости реализује се најчешће употребом модалног глагола „моћи”, али се у једном исказу глаголом „покушати” смањује притисак на саговорника да испуни захтев говорника:

- ❖ C1/65 „Можеш ли још једном да ми објасниш није ми јасно.”
- ❖ C1/51 „Тренеру, заиста не капирам ову тактику. Молим Вас покушајте да ми објасните.”

Подстратегија исказивања поштовања у овом делу корпуса манифестује се двојачко: спортиста је скроман и покорава се, или уздиже тренера – чиме задовољава потребу тренера да га третирају као супериорнијег. Браунова и Левинсон истичу да се овом стратегијом директно преноси перцепција моћи, признају права саговорника да му се не намеће и

потврђује да говорник заправо и није у позицији да на било који начин присили саговорника да се повинује.

Заступљеност ове подстратегиије потврђује асиметрију у друштвеном положају.

У примеру:

- ❖ C1/22 „Извините тренеру, да ли би могли још једном да ми објасните у чему грешим?“

спортиста осећа да његов захтев може угрозити образ тренера и имплицитно преузима одговорност за неиспуњење задатка иако заправо не разуме своју грешку.

Употреба хонорифика је главни показатељ заступљености ове стратегије. Спортисти се у већини случајева тренеру обраћају на „Ви“ и врло је честа употреба титула „тренеру“ и „шефе“:

- ❖ C9/147 „Тренеру битно је да смо победили, идемо даље.“
- ❖ C1/101 „Ево шефе, прихватио сам .“

Само у једном случају употребљено је „господине“. Обраћајући му се на тај начин спортиста жели да постигне већи степен убедљивости да ће се повиновати одлуци тренера, премда овакво пребацивање на формалнији облик хонорифика у ситуацији у којој то није уобичајена форма обраћања може представљати и знак угрожавања образа:

- ❖ C2/99 „Не господине, Ви сте главни.“

Један од најзаступљенијих начина на који спортиста исказује поштовање јесте истицање да су потребе тренера важније од сопствених. Оваква манифестација заступљена је – како у језгру говорних чинова тако и у периферним елементима – када спортиста кроз обећања или објашњења предност даје тренеровом избору.

- ❖ C3/62 „Могу да покушам, али ти одлучујеш.“
- ❖ C2/14 „Урадићу како ви кажете.“

- ❖ C2/84 „Нема потребе, ви сте ту да нам кажете којим путем да дођемо најефикасније до гола.”

Четврта стратегија, саопштавање говорникове жеље да се не намеће саговорнику реализована је кроз све четири подстратегije које предлажу Браунова и Левинсон (1987). Прва од њих подразумева извињење због почињеног ФТА и најчешће се јавља као периферни елемент говорног чина захтева, чиме се потврђује да је спортиста свестан како његов захтев да се нешто понови угрожава образ саговорника.

- ❖ C1/90 „Извините, можете још једном да покажете моје задатке и кретање.”
- ❖ C1/99 „Извините али ово мени не иде, молим вас још једном.”

У једном броју случајева спортисти наводе редувантна објашњења у којима наводе своју неспособност да нешто изврше као извињење.

- ❖ C9/45 „Наравно, дефанзива нам није добра, док смо у офанзиви били и донекле добри...”
- ❖ C4/6 „Лоша навика, тренеру. Максимално се трудим да избацам превелику самокритичност и кренем даље.”

Обећања са безличним „биће боље” спадају међу најчешће заступљене начине да се имплицитно призна одговорност:

- ❖ C9/162 „Биће боље на следећој утакмици.”

Подстратегija коришћења безличних облика један је од начина на који спортисти ретко показују да не желе да утичу на образ тренера. Ова подстратегija јавља се код оних функција говорних чинова које саме по себи садрже ФТА, као што су критике или прикривено неслагање, па се избором безличности спортисти опредељују за чин чувања образа.

- ❖ C6/91 „Не иде овако мора да се промени нешто.”

Безличне облике спортисти чешће користе како би ублажили сопствени образ, на пример у извињењима, која сама по себи представљају претњу по образ говорника:

- ❖ C2/43 „Извините, неће се поновити.”
- ❖ C8/38 „Не брините тренеру, средиће се ситуација.”

У појединим примерима спортиста се дистанцира од ФТА тако што користи временско удаљавање употребом прошлог времена. Ови примери најчешће имају функцију оправдања.

- ❖ C2/133 „Само сам желела да покушам на свој начин.”
- ❖ C2/156 „Само сам хтела да Вам укажем на то да има и других решења у нападу.”

За разлику од корпуса тренера, где је један од најчешће коришћених начина да се говорник дистанцира од чина угрожавања образа коришћење ФТА као општег правила, спортисти ову подстратегију користе да смање притисак на сопствени образ и образ тренера те оправдају своје ставове, као у примеру:

- ❖ C9/113 „Битна је победа.”

Ова подстратегија идентификована је и у периферном елементу, којим се појачава говорни чин извињења и угрожава образ самог говорника. На тај начин спортиста заправо покушава да заштити сопствени образ:

- ❖ C7/63 „Извињавам се. Тим је увек испред појединца и ја то знам и тако ћу и играти.”

Подстратегија номинализације такође је нађена у малом броју примера, у комбинацији с пасивом којем претходи стратегија позитивне учтивости где говорник показује да брине о потребама саговорника.

C5/70 „Решен проблем.”

- ❖ C2/22 „Нема потребе, извините...”

Петом стратегијом нуди се делимична поправка за угрожавање образа у ФТА и подразумева задовољење других саговорникових потреба подразумеваних у оквиру негативног образа. Употреба ове стратегије у корпусу спортиста доказује да је саговорник моћнији од говорника те овај

осећа да му нешто дугује и има потребу да заштити његов индивидуалистички образ.

- ❖ C1/146 „Тренеру нисам добро разумела и схватила нови техничко-тактички елемент да ли можете још једном да ми покажете то. Ја ћу следећи пут оправдати то.”

Као и код тренера, репертоар стратегија негативне учтивости које користе спортисти је ограничен, али су овде идентификоване и оне функције које интринсички представљају претњу по образ самог говорника: извињење, захвалност, обећања, молбе.

- ❖ C2/51 „Извините тренеру, наставите са тренингом.”
- ❖ C2/67 „Извињавам се неће се више поновити моја грешка.”

Поред тога у великом броју функција у периферном елементу налазе се признања кривице, оправдања и изрази прихватања одговорности који додатно угрожавају образ самог спортисте.

3.2.3. Модел комуникације спортиста

Анализом корпуса утврђено је да спортисти ређе (само у 43 исказа) користе више говорних чинова у исказу. У свим њиховим исказима идентификовани су механизми комуникације који указују на то да се ауторитет тренера намеће нормама самог тима а спортисти увек одлучују да се повинују и задовоље не само тренера већ и саиграче. Из тога је произашла стратегија субмисивности као доминантни образац комуникације спортиста. Међутим, ову стратегију никако не смемо поистоветити с пасивним комуникативним стилем (Бенедикт у Томић, 2014:132), који подразумева висок степен анксиозности и озлојеђености. Пре би се могло рећи да спортисти желе да постигну сагласност око тога чији ће се ставови привремено поштовати (Goffman, 2000:23) и избегну отворене конфликте. Овакав образац Гофман (2000:23) назива „радним консензусом”

3.2.3.1. Стратегија субмисивности

Стратегија субмисивности у функцији је креирања и одржавања групног идентитета спортиста, који се гради односом према клубу и тренеру као ауторитету и представнику клуба као институције. Овакав однос у тиму дефинисан је институционалним циљевима сваког клуба – постизању резултата. Томићева (2016:137) истиче да се „субмисивност у комуникацији препознаје у понашању које тежи избегавању конфликта или свесном прихватању инфериорне позиције и сагласности са туђим мишљењем”, као што се види и у примерима:

- ❖ С4/30 „Хвала вам што ме мотивишете. То ми много значи јер сам велики перфекциониста и стално мислим на оно што се десило. Ако ме тако стално будете мотивисали надам се да нећу мислити на своје грешке и да ћу побољшати своју игру.”

У оваквом моделу сви искази садрже слагање, експлицитно или имплицитно, и јасан циљ – остати у игри и постићи резултат.

У једном броју исказа субмисивност се испољава и у односу на екипу. Тако се репутација групе поставља испред популарности појединца а свако понашање које је претња угледу групе аутоцензурише:

- ❖ С3/42 „Можда је тако најбоље. Боље да будем одсутна једну утакмицу него да ризикујем да се повредим на дужи период, и да оставим екипу на цедилу.”
- ❖ С6/6 „Тако је, тренеру. Идемо дјевојке, ми то можемо, боље смо од њих само уколико се држимо система.”
- ❖ С6/30 „Тако је! Морамо да ризикујемо и преузмемо ствар у своје руке. Немамо шта да изгубимо.”
- ❖ С7/40 „Желела сам најбоље за тим, очигледно сам у доброј форми, али ОК, поштујем савет, тим на првом месту.”

Међутим, један од разлога зашто спортисти често користе овај образац реаговања јесте тај што препознају праве мотиве и намеру тренера, а то је

постизање успеха и лични напредак самог спортисте. Посматрајући следове говорних чинова уочено је да говорном чину који је носилац функције увек следи или претходи говорни чин којим спортиста објашњава, ограђује се, аргументује, даје разлоге.

Анализом је идентификовано неколико образаца испољавања ове стратегије:

а) Захтев, објашњење, извињење:

- ❖ C1/42 „Тренеру, да ли бисте могли да покажете још једном. Нисам била довољно сконцентрисана. Ја вам се извињавам.”
- ❖ C1/30 „Тренеру, да ли после тренинга можемо да попричамо око мог тактичко-техничког елемента игре? Лакше прихватам нове захтеве у игри када са вама попричам ван терена него када се то дешава на терену и следећи пут ћу то применити.”

б) Објашњење, молба/захтев:

- ❖ C3/30 „Мени је утакмица која следи јако важна и желим да помогнем свом тиму. Последице ћу да сносим ја и свесна сам да неки одређени период можда нећу играти, али вас молим да разумете.”
- ❖ C1/35 „Нисам лепо разумела вежбу, а ако мислите да не треба да играм онда ме не стављајте у прву поставу.”
- ❖ C1/155 „Тренеру све ми је јасно у теорији, пракса ми мало теже иде, не разумем најбоље шта треба да радим. Да ли бисте могли да ми полако покажете шта треба да радим?”

Овакав образац може се сматрати стратегијом негативне учтивости околишања како би се смањило наметање тренеру.

в) Објашњење, захтев, обећање:

- ❖ C1/146 „Тренеру нисам добро разумела и схватила нови техничко-тактички елемент да ли можете још једном да ми покажете то. Ја ћу следећи пут оправдати то.”

г) Преузимање кривице, обећање:

- ❖ С4/31 „Љутим се на себе јер и сама знам да могу боље, али ми пријају ваше речи, и идемо све испочетка.”
- ❖ С4/188 „Не знам шта ми је, не могу ништа добро да урадим. Ваљда ћу најзад почети да играм како треба.”
- ❖ С7/132 „Знам да могу допринети боље резултату али у праву сте. Ово је тим. Одморићу.”
- ❖ С8/2 „Тренеру, било би добро да на један поен изађем из игре, 'охладим се' и вратим у игру 100% концентрисана.”

д) Оправдавање уз преузимање кривице:

- ❖ С8/147 „Тренеру у реду је, напетост је па је и нормална свађа на тренингу, све је то у циљу да би постигли што бољи резултат и дошли до победе.”
- ❖ С9/3 „Супер што смо побилједиле, увјежбаћемо на тренингу мало боље акције како би их радили аутоматски.”
- ❖ С9/141 „Од нечега мора да се почне, исправићемо, браво за победу.”

ђ) Свесно преузимање ризика у случајевима угрожености сопственог здравља или ради постизања вишег циља, као што је победа:

- ❖ С3/188 „Ма нема везе тренеру биће океј, лечићу се и за који тренинг ће да прође. Битно ми је да одиграм сад ово.”
- ❖ С3/189 „Не боли ме толико, могу да наставим и лечићу се, да ми брже прође опоравак, ваљда неће бити већа повреда.”
- ❖ С3/7 „Почињем полако, нећу се много форсирати и идем до границе тренутног максимума. Не брините.”

Иако спортиста наизглед цени бригу тренера и покушава да минимизира повреду, у основи његове жеље је страх од изолованости, као што се јасно види у примеру:

- ❖ С3/73 „Спреман сам да ризикујем. Желим да играм ту утакмицу јер не желим да због тога испаднем из екипе.”

Спортисти сами бирају да одустану од права да бране свој став без обзира на сопствено мишљење које је имплицитно садржано у неком делу исказа:

- ❖ C2/107 „Тренеру не, ви сте тренер ја играч, само није исто и на утакмици и морамо да мењамо у току игре ако није како треба не можемо играти.”

У следећим исказима спортиста прво пристаје да испуни захтев а тек онда се усуђује да негодује и директно угрози образ тренера:

- ❖ C1/38 „Добро тренеру, испунићу захтев, нема потребе за виком.”
- ❖ C7/35 „Ок, у праву сте да ми треба предах, али ипак мислим да играм значајну улогу за екипу.”
- ❖ C7/45 „Добро, али не разумем зашто ме стављате на клупу, када сам најбољи играч...”

Најчешће је, међутим, приговарање имплицитно и у потпуности покривено поправкама стратегије позитивне учтивости у виду обећања, оправдања, извињења, ограда („само сам”, „мислио сам”):

- ❖ C9/23 „Битно да смо победили. Немамо за чиме да жалимо. Применићемо стратегију у наредним утакмицама.”
- ❖ C9/164 „Задовољне смо, али некад вреди ризиковати. Биле смо у праву, овог пута.”
- ❖ C9/30 „Најважније је да смо били тим. На предстојећим тренинзима ћемо се потрудити да применимо све што сте захтевали и самим тим победа ће бити већа.”
- ❖ C2/203 „Нема потребе, Ви сте ту да нам кажете шта треба радити, само сам покушао онако како сам мислио у том тренутку да је најбоље решење.”

У малом броју случајева спортисти се одлучују на експлицитно приговарање, чиме се заправо потврђује моћ оних који у ствари располажу стратегијама дисциплиновања:

- ❖ C1/53 „Извините тренеру, али мени ово не одговара, имам другачију технику. Ово могу да радим на тренингу, али на утакмици ја ово нећу да радим.”
- ❖ C2/138 „Тренеру, зар није логично овако? Нећу да се мешам али мислим да је лакше.”
У примеру:
- ❖ C2/30 „Поштујем вашу одлуку, али се не слажем са тим. Мислим да стари начин игре више одговара нашем тиму и више нам иде у корист. Ми играмо тимски спорт и морамо да прилагодимо начин игре у који се сви уклапају.”

спортиста отворено признаје да се не слаже са одлуком тренера, међутим, у наставку следи образложење које је преопширно. Оваквим непотребним образлагањем спортиста показује како је свестан тога да је првим говорним чином угрозио ауторитет тренера.

Само у једном исказу спортиста брани своје становиште и не врши никакве поправке иако је ауторитет тренера експлицитно угрозио:

- ❖ C7/30 „Иако најбоље играм у тиму до сада никада нисам имала у плану да истичем себе. Ја сам тимски играч и сматрам да се не издвајам од осталих!”

Спортисти се као припадници групе и чланови тима у највећој мери труде да прихвате нормиране обрасце које групи намеће институција преко свог главног представника – тренера. Међутим, са становишта комуникологије прихватање одговорности за учињене грешке један је од услова за успешну комуникацију без неспоразума (Томић, 2014:213). Одсуство отпора у односу на ауторитет тренера указује на мању моћ спортиста.

3.3. ОСОБЕНОСТИ КОМУНИКАЦИЈЕ ТРЕНЕР–СПОРТИСТА

Прћић (2008:83) даје три димензије комуникационе ситуације које одређују употребу језика: 1) предметни регистар, који се односи на предмет комуникације у оквиру сфере активности а укључује и стручну терминологију одређене области, 2) интерперсонални регистар, за који је пресудан однос између комуникатора, степен блискости међу њима, који се креће од званичног до крајње блиског и који је опредељен узајамним улогама комуникатора, као што су у корпусу овог истраживања тренер и спортиста, њиховим асиметричним статусом, једнакошћу или подређеношћу/надређеношћу (Lyons, 1977:574–577; Радовановић, 1986: 137–139) и 3) медијумски регистар, који је одређен медијумом у ком се одвија комуникација – говорна, писана, али и њихове комбинације („изговорено у спонтаном разговору”, „написано да би било изговорено”, „као да није написано” (Natim & Mason, 1990:49 у Прћић, 2008:84). И ово истраживање омеђено је наведеним трима димензијама, сходно томе да се комуникација одвија у сфери одређених спортских активности (тренинг и утакмица) и да је однос између комуникатора јасно дефинисан, а регистар се може описати као „написано онако како би било изговорено”.

У свом лексиколошком моделу микрокомуникације Прћић (2008:108) наводи да се тај модел може посматрати из двеју перспектива: енкодера и декодера, али да је сама комуникација одређена неколиким кључним компонентама. Овде су издвојене оне које су у домену прагматике: комуникативна намера (циљ који енкодер жели да постигне код декодера преносећи му одређени садржај), знање о свету и језику (које укључује и конвенције у оквиру неке конкретне професионалне заједнице) и ванјезички контекст (околности које су везане за комуникатора и комуникациону ситуацију) у којем се одвија примена знања. То су елементи који омогућавају да се постигне подударност намераваног и протумаченог значења. Овакав модел може се посредно користити и за сагледавање чинилаца комуникације

уопште, а самим тим и формирање прагматичког модела применљивог у конкретној комуникационој ситуацији.

Дискурс тренер–спортиста је специфичан по својој функцији јер се конституише током комуникативне ситуације и утиче на спортисту. Њихови избори обликују приступ победи, успеху, поразу, а нови дискурс настаје као реакција на тренерову причу.

3.3.1. Поређење двају корпуса

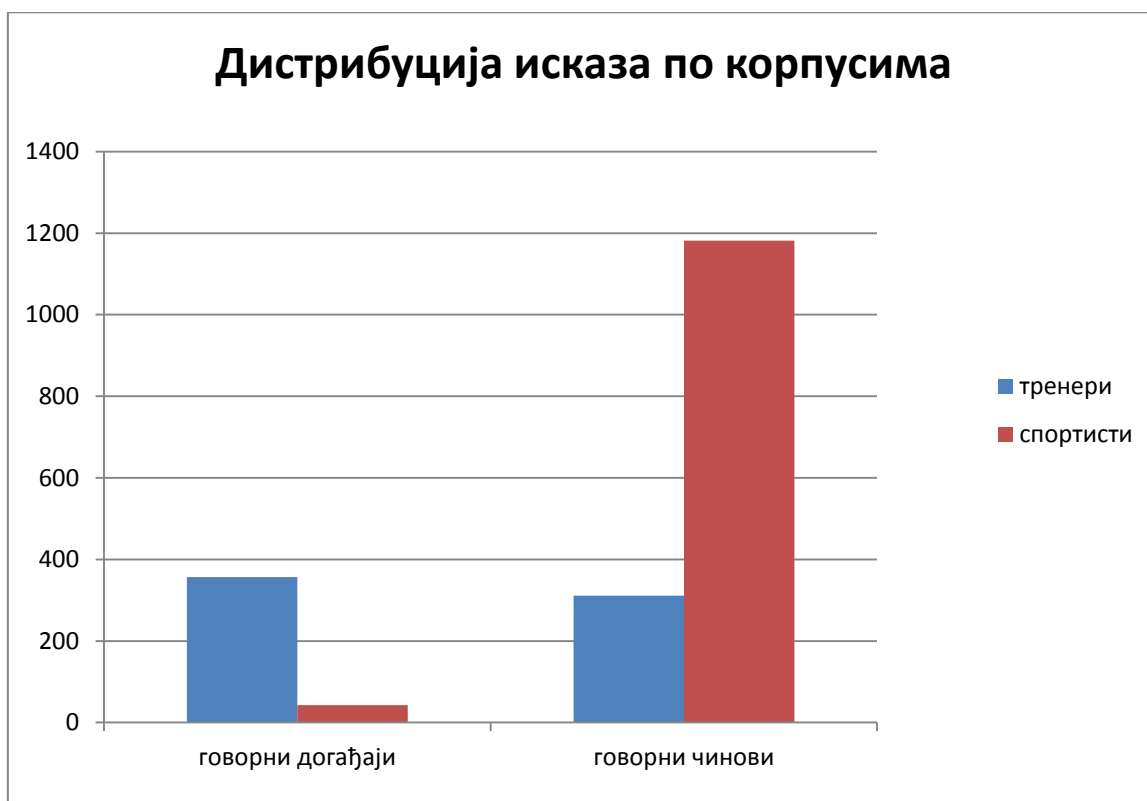
3.3.1.1. Величина корпуса

У језичку анализу ушла су 1.892 исказа, од којих су 667 из корпуса тренера а 1.225 из корпуса спортиста. Овакав број приближно је пропорционалан броју тренера (94) и спортиста (207) који су учествовали у истраживању. Међутим, када се упореди број речи које су испитаници употребили за своје исказе, слика је прилично другачија. Структура корпуса приказана је у табели 7.

Табела 7 Структура корпуса.

	Тренери	Спортисти	Укупно
Број испитаника и проценат њихове заступљености у корпусу	93 (31%)	207(69%)	301
Број исказа	667	1225	1892
Број говорних чинова	310	1182	1492
Број говорних догађаја	357	43	400
Број речи	10903 (58%)	7893 (42%)	18796
Просечан број речи по исказу	16.3	6,4	9,9

Табела 7 показује да су тренери који чине 31% испитаника, генерисали 58% речи у целом корпусу. Такође се види да су тренери реализовали просечну дужину исказа од 16,3 речи, што је више него двоструко више у односу на просечан број речи код спортиста (6,5). Даљом анализом долази се до податка да у корпусу тренера говорни догађаји доминирају (65%), док је код спортиста тај број далеко мањи (42%) (графикон 5).

Графикон 5 Дистрибуција исказа у два корпуса.

Треба имати у виду и то да у корпусу спортиста број једночланих говорних чинова („ОК”, „важи”, „идемо”, „наравно”, „ма”, „никад”, „хајде”, „браво”, „може”, „извињавам се”, „важи”, „добро”, „хоћу”, „разумем”, „договорено”, „наравно” и „јасно”) износи 205, што чини 17% произведених говорних чинова, док је код тренера оваквих исказа било само 11, или 4% („сконцентришите се”, „измена”, „не солирај”, „тргните се”, „разговараћемо”,

„полако”, „концентрација” и „прекини”). Посебно је важна сама структура ових исказа која је потпуно различита. Код спортиста су то партикуле и глаголи слагања у првом лицу једнине, дакле говорни чинови слагања са тренером који имплицитно угрожавају образ самог говорника а штите образ тренера. Код тренера су то, међутим, искључиво императиви, чија директивна функција носи висок степен угрожавања образа саговорника, тј. спортисте.

Важно је напоменути да се код тренера не ради о исказима који имају функцију учења нових садржаја, па је стога могуће упоређивати дужину исказа обе групе испитаника удатим ситуацијама за обе групе испитаника.

Уочена диспропорционалност двају корпуса потврђује институционални карактер ове интеракције, у којој тренери као представници институције свесно користе своју моћ и говоре више, остварујући на тај начин већи степен социјалне контроле (Kimble, C. E., & Musgrove, J. I., 1988 у Томић, 2014:226) спречавајући саговорнике да узму реч. Насупрот томе, спортисти, свесни својих улога, говоре далеко мање, чак и не говоре, и тако сами бирају ограничења у комуникацији са тренером. Стога се може рећи да се они у интеракцији држе улоге клијента који се често труди да ни на који начин не угрози представника институције.

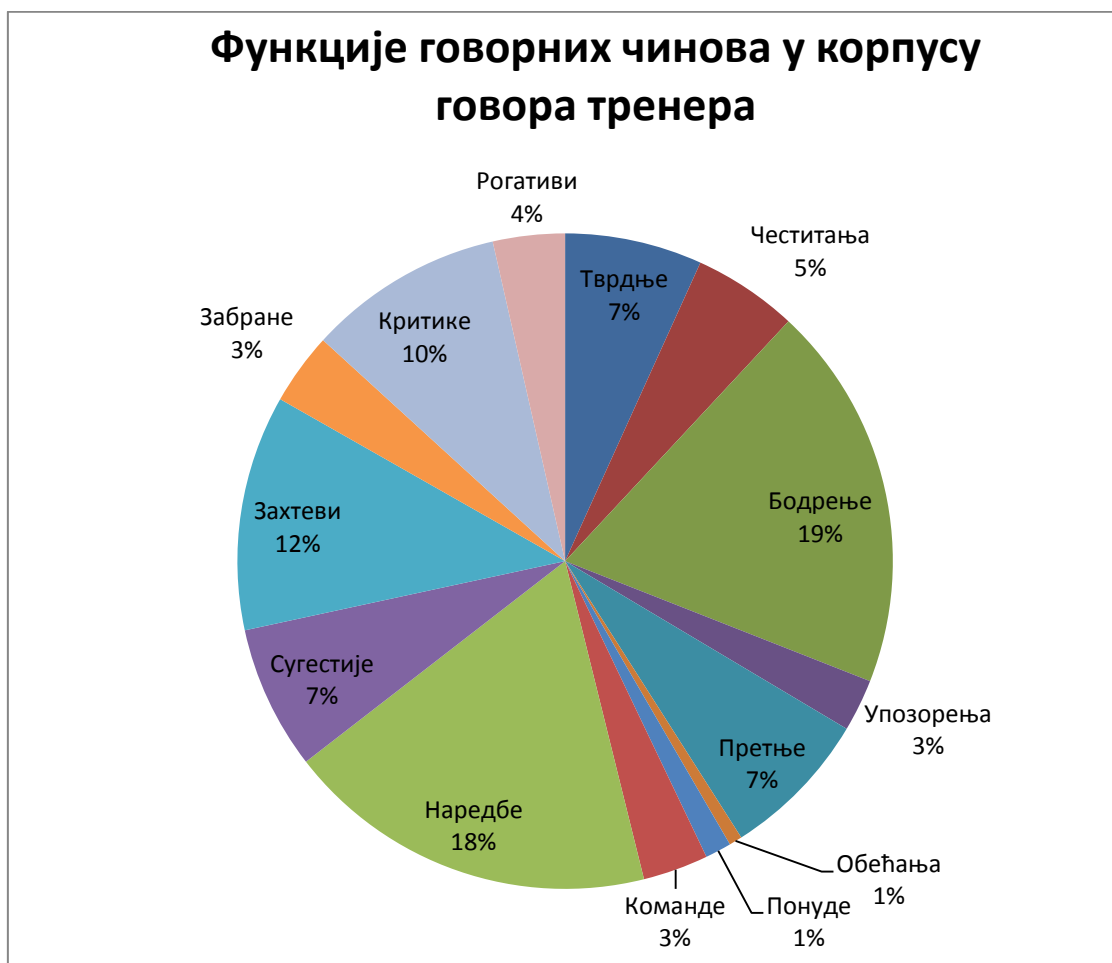
3.3.1.2. Доминантне функције говорних чинова

Полазећи од става Харисове (1995:133) да је за потенцијални модел анализе стратешког дискурса, поред пропозиционих, интертекстуалних и контекстуалних компонената, веома битна и интеракциона компонента, потребно је утврдити дистрибуцију говорних чинова у говору тренера и спортиста.

Слика 4 приказује дистрибуцију 14 функција говорних чинова идентификованих у корпусу тренера. Као што се види, далеко су најзаступљеније функције бодрења и наредби, а најмање су заступљена

обећања и понуде. Оваква расподела функција у складу је с предложеним стратешким моделом и двама стратегијама идентификованим у говору тренера. Међутим, даљом анализом долази се до податка да 53% исказа припада директивима, тј. оним говорним чиновима који инхерентно носе највише претње по образ саговорника.

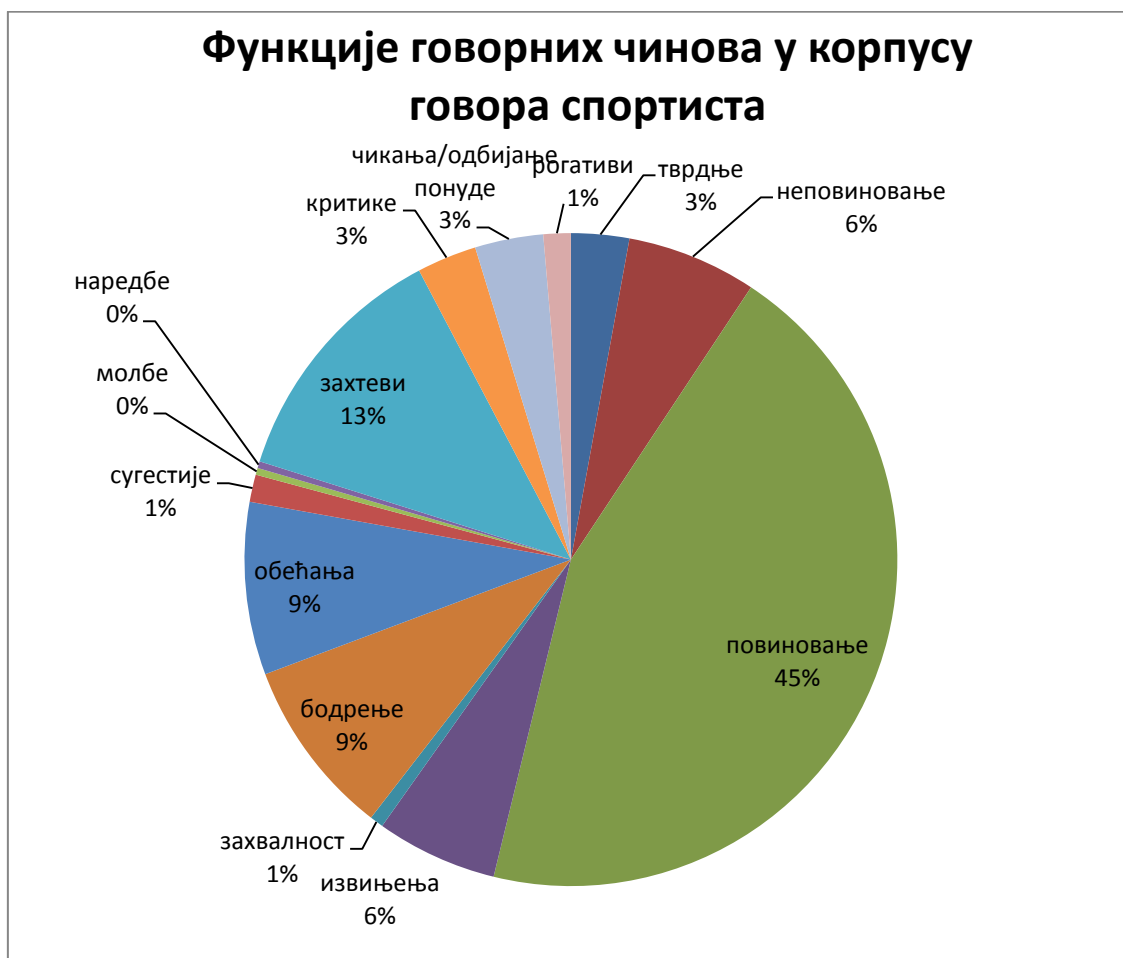
Слика 4 Функције говорних чинова код тренера.

Слика 5 приказује расподелу функција говорних чинова у корпусу спортиста. У говору спортиста идентификовано је 12 функција. У овом делу корпуса доминантни су искази повиновања, који чине готово половину свих исказа, што потврђује решеност спортиста да се у већини ситуација сагласе с одлукама тренера без обзира на сопствено мишљење. Ово несумњиво потврђује асиметричне односе међу учесницима у интеракцији. У том смислу

веома је важан и однос моћи и неслагања, односно покушај да се тренеру оспори моћ одлучивања у ситуацији с високом стопом наметања и темом која је од суштинске важности за спортисту: његово даље учествовање у активности.

Слика 5 Функције говорних чинова код спортиста.

Овакви искази који представљају претњу по образ тренера јавили су се кроз функције неповиновања, критике, чиқања и иронична питања, али је проценат њихове заступљености (12%) далеко мањи од функција које представљају претњу по сопствени образ (повиновања, извињења, захвалност, обећања), која заједно чине 61% говорних чинова спортиста. Интересантно је да су функције које се налазе на супротним половима по

Мора се, међутим, нагласити да су говорни чинови бодрења код спортиста увек усмерени ка саиграчима у тиму, а не ка тренеру као саговорнику.

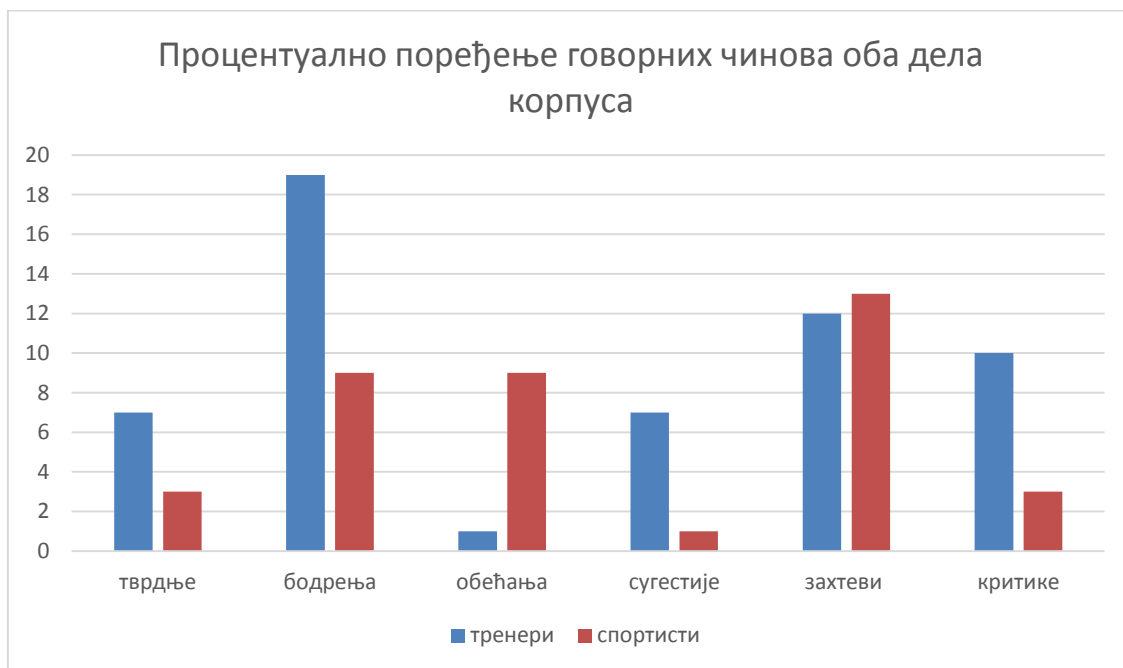
Један број исказа, који садрже огољене чинове угрожавања образа од стране тренера (команде), може се образложити чињеницом да су у одређеним такмичарским ситуацијама прећутно занемарене умањене потребе образа (Brown & Levinson, 1978:69) у ситуацији која захтева ургентно реаговање, као у ситуацији утакмице, када је комуникација временски и просторно ограничена. Такође, имајући у виду једну од доминантних улога тренера, да подучавају те тако поседују знања и компетенције важне за конкретне спортске активности, очекивана је заступљеност сугестија и захтева; стога је претња по образ саговорника мала, јер су такви говорни чинови у интересу и за добробит оба учесника у интеракцији иако произлазе из стручњачке моћи. Међутим, говорни чинови критика, претњи и забрана произлазе из моћи присиле и награђивања и подразумевају свест тренера о свом положају те стога он може да ризикује да угрози образ спортисте не угрожавајући истовремено свој.

У корпусу тренера није нађен ниједан облик молбе нити извињења. Како Перовић (2009) наводи, моли онај који није моћан; аналогно, извињава се онај који није моћан. И по дефиницији Браунове и Левинсона (1987) молбе и извињења представљају претњу по образ говорника, а у анализираном корпусу заступљени су искључиво у говору спортиста. Тренери се не извињавају и не правдају. Овај изостанак извињења такође је јасан маркер моћи, а моћ произлази из статуса тренера (Перовић, 2009:12) као представника институције, тј. клуба.

У корпусу спортиста присутни су говорни чинови који угрожавају индивидуалистички образ говорника: захваљивање, оправдања, прихватање понуда, невољна обећања/понуде, а тако и они који угрожавају његов интегративни образ: извињења, прихватање комплимената, самопонижење, губљење физичке контроле над телом, признања, прихватање кривице или одговорности (за нешто што су учинили, нису учинили или нису знали а од

њих се очекивало да знају) или емоционални изливи. Ово такође доказује асиметричност у интеракцији тренер–спортиста.

Ако упоредимо функцију обећања, која се јавља у оба корпуса, можемо видети да је у корпусу тренера занемарљива (графикон 6). Насупрот томе, број сугестија занемарљив је у корпусу спортиста. Приказани проценат заступљености функције бодрења код спортиста не може се поредити с бодрењима тренера, јер су говорни чинови бодрења спортиста усмерени не ка тренеру као саговорнику, већ ка саиграчима. Захтеви спортиста су у овом броју очекивани, пошто су заправо провоцирани у ситуацији број 2 из упитника. Овакви налази такође потврђују асиметричност у интеракцији.

Графикон 6 Процентуално поређење заступљености заједничких функција.

У наставку ће се упоредити број питања која постављају тренери са бројем питања које су спортисти поставили. Ејнсворт-Вон (Ainsworth-Vaughn, 1998:462) наводи да су питања директно везана за моћ у разговору и закључује да су питања високо асиметрична ако само једна страна у интеракцији има више права да их користи. Доказано је да се у

институционалним дијадама (наставник–ученик, лекар–пацијент) моћ читава у оном говорнику који је постављао више питања.

Иако је број питања у оба корпуса релативно мали, евидентно је да их више користе тренери. О реторичким питањима биће више речи у поглављу о асиметричној интеракцији.

3.3.2. Асиметричност у интеракцији

Асиметричност се у односу тренер–спортиста огледа пре свега у томе да спортиста без поговора извршава радње према тренеровим упутствима. Тренер и спортиста имају различите задатке на заједничкој „територији”, на којој је спортиста главни актер. Асиметричност се јасно очитује и у интеракцији, кроз густину одређених језичких израза. У анализираном корпусу разматрана је и поређена употреба реторичких питања, деиксе, афективног обраћања и псовки код тренера и спортиста као показатеља асиметричности у интеракцији.

3.3.2.1. Реторичка питања

Везу између реторичких питања и моћи ствара могућност да се њима утиче на поступке саговорника али уз наметање сопственог става као једино прихватљивог. Тако посматрано, дистрибуција реторичких питања као симбола моћи у два посматрана корпуса пружа увид у то која је група у овој интеракцији моћнија.

У корпусу тренера реторичка питања јављају се у 29 говорних чиновина/догађаја.

У говорним чиновима најчешћа су питања на која тренер наизглед жели да добије одговор:

- ❖ T1/83 „Да ли постоји неки проблем и да ли има нешто да није јасно?”

❖ T1/74 „Да ли је могуће да опет морам показивати и додатно објашњавати задатак, да су сви разумели и применили у игри, само ти не?!”

❖ T7/11 „Добро бре, (име играчице), смири се, шта ти је данас? До финала смо дошли као екипа, тако морамо и да наставио. Колико се сећам, то нисмо никада тренирали. Зашто онда то радиш?”

Далеко већи број ових питања јавља се у примерима говорних догађаја, где тренери најчешће сами одговарају на питања. Тиме додатно показују да не очекују било какав одговор и тако учвршћују своју позицију моћи. Спортисти се оставља мало простора за било какву реакцију и готово никаква могућност да брани свој став или приговори тренеру, чиме се заправо присиљава да беспоговорно изврши оно што тренер од њега очекује.

Чак у седам примера реторичка питања појачана су новим реторичким питањем, после којег у већини случајева следи и одговор.

❖ T7/40 „Јеси ли свестан ситуације у којој се тренутно налазимо? Можеш ли да промениш свој приступ у наставку утакмице или не?”

❖ T7/76 „На клупу, одмор и договор. Какав пример дајеш младима? Да ли си спремна да прихватиш одговорност за пораз целог тима? Враћаш се у игру да видимо ко си.”

У неколико случајева тај одговор има функцију да мотивише спортисте на промену понашања и у наставку садрже неке од стратегија учтивости које треба да ублаже притисак на образ спортисте, као што су употреба првог лица множине, перформативни глагол „молити”, изрази бодрења („ајде”):

❖ T6/1 „Ало, шта вам је? Од кога сте се усрали? Од њих? Дозволили сте да вас увуку у њихов ритам. Морамо да заиграмо нашу игру. Имамо још довољно времена, али морате да се средите. Идемо на сигурне акције. Пробаћемо да урадимо онако као против Барселоне. Идемо више лопти на њега.”

❖ T8/84 „Ало, шта је бре то, пијаца?? Какво је то понашање? Ако сам ја рекла Иви као средњем беку шта се ради и она вама пренела ту

је крај, нема расправке. Удахни дубоко, радимо шта смо се договориле и без оваквих испада више, молићу, ајдеее!!"

Остали примери, међутим, садрже додатне маркере угрожавања образа спортисте као што су отворене претње или увреде.

- ❖ T2/11 „Објасни ми зашто ниси то урадила” Докле ћеш више да радиш по свом и да све нас правиш будалама? Ово је тимски спорт, а то што ти радиш буди у мени тотално незадовољство. Ово ти је последња опомена да се уозбиљиш и урадиш онако како смо се договорили.”
- ❖ T1/1 „Еј, о чему се ради?” Још једном те питам: да ли си разумео шта треба да урадиш? Дај, укључи главу и пробај да урадиш оно што ти говорим! Погледај остале. Ако ниси спреман за тренинг, боље реци. Правиш будалу од себе, ...”
- ❖ T1/81 „Шта се дешава са тобом? У чему је проблем? Уколико нећеш или не желиш да поштујеш шта ти се каже не желим те у свом тиму.”

Према функцији одговора који следе после реторичког питања може се одредити и функција читавог говорног догађаја. Идентификоване су следеће функције ових исказа:

1) Прекор за одређено понашање:

- ❖ T7/6 „Шта радиш то? Смири се и само ради оно што сам ти рекао. Сконцентриши се и не прави глупости.”

2) Претња:

- ❖ T7/49 „Хоћеш ти да играш или да те ја вратим напоље? Помози ако хоћеш или да те вадим ја напоље.”
- ❖ T7/13 „Јеси ли нормалан? Ниси сам! Изгубићемо утакмицу због тебе! Додај неком лопту иначе летиш из игре!”
- ❖ T2/13 „Ко је овде тренер? Ради шта ти кажем или изађи напоље!”

3) Упутство и охрабрење:

- ❖ T8/7 „У чему је проблем? Ми смо тим, имамо увежбан начин игре, и дајем вам јасна упутства шта и како одиграти. Пробудите се и пратите упутства и задатке које дајем и око којих смо се раније договорили!”

- ❖ T4/5 „Чему то, зашто радиш против себе?! Идемо све из почетка, ти можеш то сигурно! Фокусирај се, мисли позитивно!”
- ❖ T8/74 „Еј, еј, еј! Каква је то прича? Нема паметовања и измишљања тактике. Придржавате се мојих упутстава и нема приче. Сад није време за расправу. Бодрите се и побеђујемо.”
- ❖ T5/5 „Да ли сте нормални, шта радите? Мислите својом главом! Нећете ваљда пустити да нас победе! Хајде, стисните се мало, можемо ми то!”
- ❖ T4/22 „Хајде, идемо полако. У чему је твој проблем? Ти само играј, требаш тиму и кроз неколико утакмица све ће доћи на своје, бићеш ти стари.”

4) Наредба:

- ❖ T1/72 „Колико је потребно пута да поновимо вежбу? Понови речима и кретањем шта да радимо!”
- ❖ T1/67 „Мораш да се сконцентришеш и усмериш пажњу на извођење тог елемента/вежбе. Не разумем у чему је проблем?”
- ❖ T5/6 „Ало бре. Шта радите то ??? Сконцентришите се на утакмицу. Хоћете ли злато или нећете.”

У једном примеру се као симбол моћи јавља иронија, којом се додатно појачава асиметрија у односу саговорника:

- ❖ T7/48 „Сам против свих, сине? Никад није могло, врати се у колосек. Помози тиму, помоћи ћеш и себи.”

Иако исказивање моћи неретко изазива отпор, мали број спортиста се усудио да тренеру постави реторичко питање и тиме искаже своје незадовољство, ризикујући притом да буде санкционисан. Таквих питања у корпусу говора спортиста има једанаест.

Функције ових питања су:

а) Жалбе на одлуку тренера које су често праћене одговором у виду правдања сопственог поступка, чиме се заправо ублажава надмоћ која се иначе постиже реторичким питањем:

- ❖ C2/32 „Зашто да увек радим исто? Не волим да радим по шаблонима, волим да укључим о машту у напад.”

- ❖ C7/138 „Али зашто? Водимо, помажем екипи.“
- ❖ C7/203 „Због чега тако ако моји голови доносе позитиван резултат? ”

б) Прекор, који, међутим, није упућен тренеру већ се односи на саиграче, чиме се умањује моћ над тренером као саговорником:

- ❖ C1/80 „А остали добро раде?“
- ❖ C7/102 „Кад нико ништа не ради, зашто сам ја крив?“

Пет питања се могу сматрати отвореном побуном против тренера:

- ❖ C7/71 „Због чега?“
- ❖ C7/24 „У чему је ваш проблем?“
- ❖ C7/48 „Ау што то?“
- ❖ C7/55 „Шта сам сад урадио?“
- ❖ C9/82 „Шта сад није добро? Само у једном примеру реторичко питање се комбинује са иронијом:
- ❖ C5/29 „Ко паметује и измишља?“

Чињеница да је густина реторичких питања у корпусу тренера скоро троструко већа у односу на корпус спортиста такође говори у прилог томе да су тренери свесни своје моћи и права која им припадају, јер се моћ често огледа у позицији онога ко поставља питања. Они радо истичу моћ да наметну свој став и произведу жељено понашање.

Позиција моћи у реторичким питањима потврђује се кроз могућност постављања питања, али и ускраћивања одговора. Стога овако мали број питања спортиста потврђује да не постоји снага која би довела до промене позиција моћи.

3.3.2.2. Лична деикса

Под деиктичким елементима подразумевају се језички облици који се користе да би се остварило „упућивање” на некога или нешто (Yule, 1996:9) и по правилу се ослањају на контекст у ком су изречени или написани. Полазећи од чињенице да се декодирање и енкодирање значења учесника у комуникацији одвија искључиво у контексту (Трбојевић Милошевић, 2016:33), а истраживање се бави специфичним контекстом, у ком су друштвене улоге тренера и спортиста дефинисане, потребно је размотрити и оне деиктичке елементе који се рефлектују на њихове односе у датим ситуацијама. Поред увида у контекст, актери анализирани интеракције деле заједничка знања и искуства а интерпретација деиктичке информације базира се на лицу, времену, месту, дискурсу и друштвеном статусу самог говорника у тренутку говора (Трбојевић Милошевић, 2016:37). Деикса обухвата посебне речи које у језику имају упућивачку улогу (Јелић, 2016:153) па тако разликујемо: личну (енг. *person deixis*), временску (енг. *temporal deixis*), просторну (енг. *spatial deixis*) (Yule, 1996:10), деиксу у дискурсу (енг. *discourse deixis*) и психолошку деиксу (енг. *psychological deixis*) (Трбојевић Милошевић, 2016:39).

Како је са становишта овог истраживања потребно расветлити начин реферирања на учеснике у интеракцији и њихове улоге, анализирана је само лична деикса и њена подврста друштвена деикса, која указује на однос између тренера и спортисте, те друштвене разлике међу њима.

Лична деикса језички се артикулише личним и присвојним заменицама и глаголским наставцима Упућује на лица присутна у разговору, али и она која не учествују у комуникацији а налазе се у видном пољу говорника и слушалаца (Јелић, 2016:153).

Анализа корпуса који је предмет овог истраживања показује да различити начини ословљавања и исказивања блискости или дистанцираности пресудно утичу на друштвени положај оба учесника у

интеракцији. Стога је акценат анализе на деиктичкој употреби личних заменица као главних индикатора друштвене деиксе: Т/В разлика (фран. *tu/vous*), испољене кроз употребу личних заменица „ја” и „ти”/„Ви”, те инклузивног „ми”. Ово је у складу са природом комуникације између тренера и спортисте, пошто се избором једног од ових облика, најчешће обраћајући се директно један другом преносећи сопствене захтеве и ставове, актери интеракције позиционирају у говорној ситуацији.

Обраћање једној особи са „ти” или, из поштовања, са „Ви” осетљиво је питање. Тачније, питање је бонтона и друштвеног сензибилитета. Када и кога у међуљудској комуникацији ословити са „Ви” а кога са „ти” деликатна је одлука, коју доносимо на дневној бази. Погрешно ословљавање може нас у трену коштати нечије наклоности, оставити лош утисак о нама, или пак учврстити осећај поверења и блискости. Утицај друштвене дистанце и моћ најевидентнији су у овом избору обраћања.

Асиметрично обраћање са „Ви” мотивисано је статусом и друштвеном дистанцом међу саговорницима. Како су ови критеријуми у анализираном корпусу стални и непроменљиви, очекивано је да ће однос моћи утицати на то да се обраћање са „Ви” задржи код спортиста.

Вуковићева (2014:229) наводи неколико феномена који се могу протумачити кроз однос употребе личне заменице првог лица једнине и множине. Прекомерна употреба заменице „ја” индикатор је егоцентризма и указује на издвајање говорника из колектива, док заменица „ми” омогућава поделу одговорности и поистовећивање с публиком. Она наводи да се у политичком говору употреби заменице првог лица множине обично приписују позитивни садржаји, док се категорија представљена заменицом „они” види у негативном светлу.

У обрађеном корпусу тренери у комуникацији са спортистима користе искључиво личну заменицу другог лица једнине или првог лица множине. У појединачном обраћању спортистима није пронађен ниједан пример персирања. Међутим, у корпусу је 27 пута идентификован заменички облик „ја”, чиме тренери показују како су свесни да наступају с позиције ауторитета

и немају потребу да увек користе средства учтивости јер је њихов однос са спортистима релативно сигуран и обе стране знају шта очекују од оне друге (Поповић, 2017:227).

У оваквим примерима тренер се дистанцира од тима и играча и истиче своју улогу доносиоца одлука:

- ❖ T8/47 „Ја сам тај који треба да прича о тактици, бавите се утакмицом.”
- ❖ T8/86 „Слушајте ме пажљиво. Ја овде одређујем тактику. Свако ће преузети свој задатак.”
- ❖ T8/2 „Не дозвољавам да полемисете између себе. Ја сам тај који одлучује како ће да се игра.”

Тренер се не само дистанцира, већ на најексплицитнији начин испољава своју легитимну моћ, коју му даје клуб као институција, у којој он има врло прецизне одговорности и овлашћења. Овакви искази су по правилу унутар говорног догађаја у ком се налазе наредбе или имплицитне претње:

- ❖ T1/50 „И ја сам мало побркао кад је твоје учешће у игри – за следећу утакмицу има и тренер право да побрка.”
- ❖ T2/3 „Док сам ја тренер радићете како ја кажем и тражим!”

Моћ је још наглашенија у исказима где се истиче обраћање спортисти употребом заменице „ти”. Оваквом поларизацијом „ја” – „ти”/„Ви” јасно се дефинишу улоге тренера, који има моћ да одлучи, и спортисте, који нема апсолутно никакву моћ.

- ❖ T2/33 „Уради како сам [ти] рекао па ако те неко пита зашто, ти реци тренер ми је рекао, и [ја] ћу за то да одговарам а не [ти].”
- ❖ T2/17 „Ако си незадовољна мојом тактиком ти примјени своју али кад будеш тренер! [ја] стојим иза својих замисли и идеја а [ти] док си играч у клубу у ком сам ја тренер мораћеш да поштујеш моје одлуке.”

Ови говорни догађаји с високом стопом наметања, непремостивом дистанцом и јасно израженом позицијом моћи спадају у исказе у којима нема могућности за ублажавање претње по образ спортисте.

- ❖ T8/88 „Ја сам ту да се бавим тактиком! Без расправе! Играјте као тим.”

Међутим, некада у говорним догађајима тренери своју исказану моћ покушавају да ублаже коришћењем стратегија учтивости у једном делу говорног догађаја. То најчешће чине кроз стратегију позитивне учтивости, употребом инклузивног „ми”. То је најчешће коришћена стратегија позитивне учтивости, која као маркер идентитета групе има за циљ да премости постојећу дистанцу. Треба истаћи да се инклузивно „ми” готово искључиво изражава глаголским наставком за прво лице множине. Поред тога, у неким случајевима тренери додају окамењени перформатив „молим те”, користе обећања или објашњења којима ублажавају ФТА:

- ❖ T2/82 „[...] Немамо времена за импровизацију, други пут ћемо пробати и те и друге варијанте. Молим те, сада се концентриши на задатак.”
- ❖ T3/76 „Нећемо ризиковати да не дође до озбиљне повреде, па да ти пропадне цела сезона.”
У примеру:
- ❖ T1/52 „Немој да нам свима квариш тренинг, и мени и саиграчима. Уколико не можеш да се сконцентришеш да оно што радимо урадиш како треба слободан си.”

Тренер појединачног спортисту ставља у опозицију према остатку тима и тако појачава претњу по образ тог спортисте, док себе ставља у групу са тимом и ФТА правда општим добром по чланове тима.

У једном броју примера коришћен је деонтички модал „морати” па се употребом инклузивног „ми” не постиже ефекат смањења претње по образ саговорника који ова стратегија подразумева.

- ❖ T5/3 „Морамо да будемо концентрисани и да не правимо техничке грешке, морамо да радимо једноставне тактичке акционе целине и играмо на расположене играче!”

Примери друштвене деиксе код спортиста се у највећем броју случајева испољавају кроз обраћање тренеру са „Ви”. Избором формалног стила обраћања избегавају фамилијарност, а оваква употреба друштвене деиксе може бити условљена и разликом у годинама, поштовањем али пре

свега друштвеним статусом. Спортисти тиме потврђују да су свесни неједнакости и дистанце која постоји у односу на тренере.

У корпусу је идентификовано свега 12 исказа у којима се спортисти обраћају тренеру са „ти“ и готово сви су индиректна питања у функцији захтева.

- ❖ C1/61 „Нисам разумео, јел можеш да ми опет објасниш?”
- ❖ C1/62 „Можеш ли да ми покажеш извођење вежбе још једанпут?”

Обраћање без куртоазног облика „Ви“ спортисти донекле ублажавају употребом титуле или допуном у виду перформативног глагола „извинити се”. Користећи у таквом исказу вокатив „тренеру” спортисти показују да ипак поштују дистанцу која међу њима постоји.

- ❖ C1/192 „Тренеру мораш још једном да ми покажеш.”
- ❖ C2/196 „Извини, ајде поново.”

У једном броју исказа спортисти користе опозицију заменица „ја” према „ти”/„Ви”.

- ❖ C1/158 „Ако [Вам] не одговара како [ја] играм довиђења.”

Оваква поларизација повећава дистанцу између учесника у интеракцији и има две функције:

а) Исказивање неслагања са тренером и његовим одлукама.

- ❖ C1/159 „Ако мислите да не могу да се уклопим у [Ваш] систем, немам проблем да напустим одмах.”
- ❖ C1/47 „Тренеру, [ја] се трудим али очигледно не могу да урадим оно што [Ви] очекујете од мене.”

б) Истицање јасне поделе улога и пребацивање одговорности за учињено/неучињено на тренера. Оваквих исказа у корпусу спортиста има само два и они спадају у онај мали број случајева у којима се спортисти усуђују да недвосмислено угрозе образ тренера а истовремено не употребе никаква средства ублажавања ФТА.

- ❖ C1/75 „Нисам [ја] крив што [ти] не знаш да објасниш.”
- ❖ C2/64 „[ја] сам ту да играм а [ти] да дуваш у пиштаљку.”

Признање тренеру његове моћи одлучивања наглашено је и употребом заменице „Ви”. Оваквим избором признања ауторитета спортисти маскирају своје неслагање са одлукама које су истовремено принуђени да поштују.

- ❖ C7/46 „[Ви] одлучујете.”
- ❖ C3/ 66 „У реду ако [Ви] мислите да је тако најбоље.”
- ❖ C2/144 „Нећу више да се мешам у [Ваш] посао.”

У малом броју исказа спортисти се одлучују да тренеру не одговоре директно те свој став о њему износе као негативан коментар:

- ❖ C9/191 „Никад није задовољан.”

Коришћење инклузивног „ми” јавља се и у корпусу спортиста. Увек се односи на чланове тима, али често не укључује тренера, те је можемо посматрати и као ексклузивно „ми” у односу на тренера. Ова функција најчешћа је у бодрењу, кроз формулне исказе:

- ❖ C6/131 „[Ајде идемо] нема предаје.”
- ❖ C8/154 „Ајде девојке, смиримо се...”

У малом броју исказа бодрења спортисти користе инклузивно „ми” да образложе своје уверење или обећају нешто. То „ми” укључује играче, а мада није потпуно јасно да ли подразумева и тренера, могло би се тумачити да спортиста ипак жели да га укључи.

- ❖ C6/33 „Можемо ми то тренеру.”
- ❖ C8/206 „Ми смо тим .”
- ❖ C5/91 „Морамо да ризикујемо да би победили.”
- ❖ C8/204 „Идемо сви заједно да исправимо грешке.”

Употреба личне заменице другог лица множине јавља се често и у обећањима, чиме спортисти покушавају да се обавезу у име саиграча. На тај

начин смањују притисак на сопствени образ, јер се решење настале ситуације пребацује на цео тим:

- ❖ C8/43 „Требало би да се смиримо, све се може решити мирним тоном.”
- ❖ C9/4 „На тренингу морамо радити више на тактичким варијантама, да не би одступали од система.”
- ❖ C7/166 „Играћемо тимски.”

Анализа исказа пружила је податак да тренери енкодирају своје поруке како би одржали дистанцу и манифестовали моћ и кроз комуникацију онда када користе стратегију дисциплиновања, док употребом инклузивног „ми” ту дистанцу смањују при употреби стратегије подршке. Насупрот томе, спортисти увек, и употребом хонорифика, потврђују моћ и ауторитет тренера.

3.3.2.3. Статус као маркер ауторитета

Као што је приказано у претходном одељку, тренер се спортисти обраћа личном заменицом у другом лицу једнине или по имену. Само у једном исказу идентификовано је обраћање позицијом коју спортиста заузима у тиму:

- ❖ T8/50 „Доста расправе, капитен, узми ствари у своје руке.”

У десет исказа се као маркер наглашавања улоге спортисте јавља генеричка именица „играч”:

- ❖ T7/51 „Ти си велики играч, а твој квалитет се најбоље изражава у колективу.”

У корпусу тренера посебно се истиче њихово самопомињање у исказима, чиме наглашавају своју тренерску позицију желећи да појачају ауторитет. То најчешће постижу врло експлицитно стављајући у опозицију функцију тренера с положајем играча:

- ❖ T2/4 „Тражим твоје објашњење зашто није добра тактика зашто упорно радиш по свом ако и сам видиш да не иде тако, ипак **треба да се зна ко је тренер** а ко **играч**, ко од кога учи, треба да радиш и придржаваш се тактике која је речена.”
- ❖ T2/70 „**Тренер** одлучује о томе коју тактику ће примјенити на утакмици.”
- ❖ T8/66 „Прекините сваку дискусију, тактику препустите **тренеру**.”

Наглашавање тренерске улоге често се појачава употребом личне заменице „ја”:

- ❖ T2/89 „Постоје правила по којим мораш да се понашаш на тренингу. **Ја сам тренер**.”
- ❖ T2/83 „Овде сам **ја тренер**... и ја одлучујем... твоје је да ми верујеш или не... али ме послушај и видећеш како иде.”
- ❖ T2/23 „Тактику одређује **тренер** а не **играчи**. Они спроводе тактику у циљу што бољег резултата целе екипе а не појединаца. Ако нећеш да будеш део **екипе** кажи отворено, ако то желиш онда ћеш радити шта ти се каже.”

Појединачне улоге играча готово се не помињу, а чак у педесет исказа тренери приликом обраћања спортистима истичу „тим”, најчешће стављајући на прво место управо његове интересе. На тај начин тим добија све одлике институције, а у истој функцији јављају се екипа и колектив.

Овакав потез представља покушај да се одлуке које тренер доноси, често непопуларне и репресивне, заклоне вишим интересима, тј. успехом тима – који не треба да буде угрожен грешкама спортисте као појединца.

- ❖ T1/76 „Цео **тим** губи због тога. Или се уозбиљи и концентриши или ћеш са клупе навијати за тим.”
- ❖ T2/10 „Изађи из игре, нећеш да играш док не прихватиш тактику. **Тим** неће да испашта због једног играча. Ако ти се не свиђа ти иди тамо где можеш да радиш шта хоћеш “

- ❖ T7/15 „Врати се у игру, требаш екипи.”
- ❖ T2/10 „Изађи из игре, нећеш да играш док не прихватиш тактику. Тим неће да испашта због једног играча. Ако ти се не свиђа ти иди тамо где можеш да радиш шта хоћеш.”

У корпусу спортиста идентификовано је више различитих статусних маркера, с великим бројем реализација.

Табела 8 Маркери статуса у корпусу тренера.

Маркер	Број реализација
Тренеру	118
Шефе	53
Господине	1

Као што се види у табели 8, обраћање спортисте са „господине” јавља се само једанпут, и то у ироничном исказу којим одговара на неискрену понуду тренера да замене улоге. Оваквим неуобичајеним избором маркера обраћања спортиста врши ФТА али већ у периферном делу даје поправку у виду признања ауторитета:

- ❖ C2/99 „Не господине Ви сте главни.”

Употреба маркера статуса „тренеру” и „шефе” јавља се у малом броју случајева, у виду именовања адресата, чиме спортисти директно потврђују ауторитет саговорника, и као допуна језгру говорног чина имплицитног захтева или извињења:

- ❖ C1/184 „Тренеру ја то не могу да урадим.”
- ❖ C2/52 „Тренеру мислим да сте погрешили.”
- ❖ C3/150 „Тренеру хоћу да тренирам лагано.”
- ❖ C3/108 „Шефе, ја сам спреман као запета пушка за наредне изазове.”

Резултати анализе изнети у претходним поглављима показују да се истицање статуса најчешће јавља у ситуацијама када спортиста жели

додатно да ојача признање ауторитета тренера, у виду допуне минималним одговорима слагања или кроз покушај ублажавања неслагања.

- ❖ C5/98 „Наравно шефе.”
- ❖ C5/6 „Браво тренеру, дефинитивно морамо промијенити стратегију јер досадашња не функционише.”
- ❖ C2/76 „Ви сте шеф и имате право да тражите било какву тактичку замисао.”
- ❖ C8/31 „Тренеру покушаћемо да се смиримо и да не реагујемо тако, све ће доћи на своје без панике само.”

Искази у којима се тренеру обраћају са „шефе” потврђују да спортисти клуб посматрају као радно место, где је тим увек примаран. То доказују 34 исказа, у којима се као додатни ауторитет који треба да регулише односе уводи клуб/тим/екипа. На овај начин се потврђује и институционални карактер интеракције која се одвија између учесника. Такође, овако распрострањена употреба маркера статуса доказује да су спортисти свесни моћи оличене у позицији тренера, као и статусних разлика, те не избегавају да их користе. На овај начин потврђују повиновање ауторитету тренера.

У једном исказу критике на рачун саиграча спортиста директно супротставља појединачног играча и клуб и тренера на другој страни.

- ❖ C7/61 „Ни један играч није већи од клуба! Тренер је увек у праву!”

Тиме потврђује и друштвену дистанцу и институционалност клуба, чији је тренер главни представник.

Овде треба истаћи готово потпуно одсуство обраћања тренеру личним именом. Само су код два тренера (Лаки и Дејан) три испитаника (177, 197 и 200) у обраћању користила њихова лична имена. Ово не значи нужно да су односи међу саговорницима пријатељски; можда ови тренери у свом раду на неки начин исказују осећај једнакости са спортистима те они осећају слободу да им се обраћају личним именом.

- ❖ C1/177 „Дејане није ми јасно, јел можеш још једном да ми објасниш?”
- ❖ C1/197 „Лаки, покажи ми још једном, потребно ми је да боље схватим.”

Разлика у употреби маркера ауторитета у два анализирана корпуса показује да указивање поштовања није реципрочно, да су учесници у интеракцији свесни својих улога и моћи које те улоге носе. Овакви резултати истраживања указују на асиметричност у овој интеракцији, чиме се потврђује и мања друштвена моћ спортиста. Додатно, у оба корпуса истиче се клуб/тим/екипа као трећи, невидљиви члан интеракције, који заправо представља институцију с функцијом регулисања односа тренера и спортиста.

3.3.2.4. Афективно обојени термини у обраћању

Афективно обојени термини у обраћању имају карактер шале или увреде. У табели 9 дате су све реализације идентификоване у корпусу тренера и спортиста.

Табела 9 Афективно обојени термини у обраћању тренера и спортиста.

Шаљиво		Увредљиво	
Тренери	Спортисти	Тренери	Спортисти
Сине		Сине	Мајсторе
Мајсторе		Ало мајстори	
/име/ Драго		Сељаци једни	
дијете		Сељана	
Клинци,		Кукавице једне	
Мацо		Бабе једне	
Људови		Кретен	
Мангупи		Магарци једни	
Роналдо		Идиот	
Шмекери		Момак	
Дете		Дунстеру	
Емотикони:		Емотикони: смајли	
смајли			

Како се да закључити на основу примера наведених у табели 9, код тренера се јавља готово исти број шаљивих и увредљивих термина које користе приликом обраћања спортистима, а неки од њих, у зависности од контекста и језгра говорног чина, могу бити у исто време и шаљиви и увредљиви (сине, мајсторе).

Шаљиво обраћање тренера често је у функцији ублажавања притиска на самог играча, али понекад има и манипулативну сврху јер се њиме, наизглед, умањује критика и одговорност спортисте за не/учињено.

- ❖ T2/22 „Мајсторе или ћеш радити овако како ти се каже или изађи.”
- ❖ T3/84 „Мацо, ајде да се договоримо нешто, посто видим да те нога боли, ајде да направимо паузу данас [...]. Важи? Ајде видећемо како ће бити данас, сутра 😊.”
- ❖ T3/48 „Сине данашњи тренинг ништа неће променити у мојој глави у односу на тебе, [...]. Изађи са стране.”
- ❖ T9/2 „Ово сте добро урадили. Вама више не треба тренер, мангупи једни...”
- ❖ T9/73 „Браво клинци. Успели смо да добијемо ову екипу, али замерка једина је што нисте радили онако како смо радили на тренинзима. [...].”
- ❖ T9/1 „Слушајте, магарци једни! Срећа ваша да је ово успело. Али, запамтите: ово више никад да нисте урадили!”

У једном броју исказа шаљиво обраћање је у исто време иронично и праћено критиком или претњом:

- ❖ T7/68 „Од сутра би најбоље било да тренираш шах (смајли).”
- ❖ T7/5 „Хало, Роналдо, види мало фризуру, како ти стоји! Па није ово твој меч! Имаћемо разговор!”
- ❖ T8/10 „Док сам ја тренер ви ћутите ја причам. Ако неко треба да псује то сам ја, кад сте већ такви шмекери изађите и покажите то на терену, разбијте их а не овде као бабе да се свађате.”

- ❖ T2/48 „Дете а да ти дам ја ову пиштаљку, ти мени дрес, па нам свима објасни како то треба.”

Термини који по дефиницији нису не спадају у увредљиво обраћање постају увредљиви када су иронични:

- ❖ T4/76 „Грешке су добре када из њих учимо, али не губи присебност. Нарушићеш тимски дух. Фокусирај се на успех. Браво мајсторе!”
- ❖ T8/1 „Ало, мајстори! Нећемо тако. Прекините са причом. [...] И слушај само мене. Јасно? Идемо!”
- ❖ T2/5 „Ово ти је последња опомена, на шта ово личи, момак има своју тактику!”

Међутим, далеко је највећи број исказа у којима тренери користе увредљиве изразе с циљем да шокирају, како би испровоцирали промену понашања спортиста у циљу постизања жељеног резултата.

- ❖ T5/33 „Станите на лопту немојте да сте брзоплети. „ Хајде бре чвршће кукавице једне”
- ❖ T2/22 „Какав кретен!!! Да ли је могуће да је он дошао до овог нивоа са тако кретенском главом?”
- ❖ T8/22 „Драгаанеене, јесам ли рекао да Дарко изводи тај слободан ударац. Ејјјјјј, идиоте, колико сам пута то рекао? Па и на табли написао. Страшно! На шта ми личимо?”
- ❖ T8/49 „Еј бре тамо, радите оно што сам вам рекао, бабе једне.”
- ❖ T8/5 „Хало сељана, остави кући то код маме и тате, тешке речи ће те стићи!”
- ❖ T8/11 „Својствен језик сељанчурама. Браво! Сада још само фали да уђете на терен и свако да игра за себе. Ужас! Будем ли вам чуо глас још једном, тешко вама. сељанчуре једне. М'рш сада на терен, играмо и немој да сам вас чуо више!”
- ❖ T7.13 „Јеси ли нормалан? Ниси сам! Изгубићемо утакмицу због тебе! Додај неком лопту иначе летиш из игре!”

- ❖ T2/1 „Слушај ти, магарче кога ти зајебаваш? Ја сам тренер. Твоје је да слушаш. Ако нећеш, напусти тренинг!
- ❖ T8/5 „Хало сељана, остави кући то код маме и тате, тешке речи ће те стићи!”

Сви ови искази садрже висок степен угрожавања образа.

Поред изречених у једном примеру тренер је написао оно што би помислио а није изговорио:

- ❖ T1/22 „Помислиш, боже колико је глуп”

Тако се може закључити да погрдне речи тренери користе за успостављање контроле, јер се „могућношћу жигосања људи могу натерати да се држе одређене норме, отприлике 'пази шта радиш и неће те називати ружним речима’” (Svahn, 1999:21-23 у Најду 2018:14).

Насупрот томе, код спортиста су примери увредљивог обраћања идентификовани само у два примера. У првом, међутим, обраћање није директно упућено тренеру, већ се непристојан израз односи на тренера.

- ❖ C6/96 „Шта прича овај ментол?”

У другом примеру обраћање постаје увредљиво због ироничности исказа:

- ❖ C2/75 „Покажи мајсторе.”

Поред ова два, у једном одговору спортиста наводи шта би рекао тренеру али говори у себи: „Дебилчина”, што такође потврђује да се, свесни потенцијалних последица, спортисти не усуђују да користе увредљиве и провокативне термине.

Како шале спадају у приватну сферу, изостанак шаљивог обраћања у корпусу спортиста указује на то да они ову интеракцију схватају као строго омеђену правилима, како игре тако и институције (клуба, тима).

Како је навела Маргарета Сван (Svahn 1999:21-23 у Најду 2018:14), „када је у питању употреба увреда у функцији исказивања моћи, често се дешава да једна структурално надређена група, или индивидуа из те групе, користи инвективе како би потчинила подређену групу или представника

групе.” Дакле, видимо да се тренери користе увредама управо стога јер им позиција моћи то омогућава. Чињеница да у корпусу спортиста налазимо само једну реализацију обраћања које се може сматрати увредљивим у ироничним исказима говори у прилог асиметричним односима моћи између тренера и спортиста.

3.3.2.5. Псовке

Псовке су, према Стани Ристић (2010:198), формулни изрази једноставне синтаксичке структуре, чији је вулгарни садржај реализован експлицитно или имплицитно. Припадају говорним чиновима експресива и одражавају лоше конверзационе навике и агресивне емоције. Веома је важно и то што се псовкама изражавају и непопустљиви ставови говорника према саговорнику. Псовке су део нашег језичког знања и понашања, које се активира у зависности од саговорника, теме, ситуације, контекста, расположења, заједничког искуства (Савић & Митро, 1998: 8, 15, 19). Међутим, према Смиљки Васић (1998:56), псовкама се реализује и емоционална функција говора, ослобађа се вишак позитивне или негативне менталне енергије. Дакле говорник се ослобађа притиска у тренуцима кризе и, као такве, псовке могу бити друштвено прихватљива неучтивост, јер смањују дистанцу.

Стана Ристић (2010) предлаже таксономију према илокуционим ефектима које псовке имају на саговорника. Тако се оне класификују на оне које терају саговорника, вређају („пуши курац”), ниподаштавају, исказују равнодушност према ситуацији, служе за терање ината („зајеби”) или грубо одбијање услуге („ко те јебе”).

Јунг (Ljung, 1987:15 у Хајду, 2018:12) прави разлику између агресивног (емотивног) и социјалног (емоционалног) псовања. Агресивно псовање Хајду (2018:12) назива и афективним, будући да над њим имамо малу контролу. Као једну од функција социјалног псовања Хајду истиче наглашавање

припадности једној групи. Ова дистинкција може се користити и за анализу увредљивог обраћања.

У овом раду велику улогу има и контекст, а како су анализирани две ситуације (тренинг и утакмица), оваква подела псовки може се применити и на конкретан корпус. Псовке које су настале као одговор на ситуације из прва четири питања (ситуација тренинга) могу се сврстати у агресивне и резултат су онога што Хајду (2018) дефинише афективним стањем и фрустрацијом, због којих долази до пражњења афекта. У другу групу спадају псовке из ситуације на утакмици, које имају за циљ исказивање моћи, шокирање, провоцирање и утврђивање припадности групи (Хајду, 2018:13).

Анализом корпуса тренера идентификовано је девет исказа у којима се јављају псовке. Имајући у виду да се ради о писаном корпусу а да су псовке по дефиницији усмени израз (Andersson L.G. у Хајду, 2018:13), оправдана је сумња да би овај број био далеко већи да је корпус прикупљан на други начин (нпр. снимањем у реалној ситуацији).

Три исказа односе се на прву ситуацију из упитника ¹⁵ и могу се тумачити као афективне јер је тренер изгубио стрпљење.

- ❖ T1/19 „Хало, пробуди се јебем му матер. Десет пута тражим од тебе исту ствар. Размисли мало и фокусирај се на задатак.”
- ❖ T1/48 „Сине! Јел’ се ти с’ нама зајебаваш?”

У једном исказу тренер користи еуфемизам за исказивање незадовољства али га у наставку појачава увредом.

¹⁵ 1. Недавно сте објаснили нови техничко-тактички елемент игре који треба да има директан утицај на резултат на веома важној утакмици која се игра наредни викенд. Играчи су га усвојили и примењују у игри. Један играч, међутим, стално ради погрешно. Поновите неколико пута објашњење и покажете покрет/ вежбу али резултат изостаје. На прошлом тренингу сте га опоменули и поново приказали правилно извођење. Шаљиво Вам каже „Мало сам побркао”. Ви већ помало губите стрпљење јер он и даље греша. ВИ МУ/ЈОЈ КАЖЕТЕ:

- ❖ T1/13 „Иди у першун! Немаш појма!”

Осталих шест исказа које садрже псовке односе се на ситуацију током утакмице. Могу се сврстати у социјалне и посматрати као вентил при неповољној ситуацији на терену.

Интересантан је један исказ у којем, за разлику од осталих, псовка није усмерена ка спортисти већ према самом себи:

- ❖ T7/22 „Јебо ми пас матер] када га и ставих у игру. [Ко ме јебе] када сам глуп.”

Тренер се одлучује да заштити образ спортисте иако одговорност за насталу ситуацију имплицитно пребацује управо на њега, те се може рећи да је потпуно сигуран у то да ће спортиста схватити намеравано значење, тј. упућену оштру критику.

У једном исказу псовка која претходи језгру говорног чина исказује равнодушност према ситуацији. Она је ублажена елементима бодрења садржаним у језгру говорног чина.

- ❖ T6/13 „Е јеби га! [Ову губимо! Дај бар да не буде катастрофа, пробајте да направите још неки добар напад, па шта буде!”

У преостала четири исказа псовке су такође периферни елементи језгра говорног чина, срачунате да шокирају и тргну спортисте и натерају их на одређену акцију.

- ❖ T8/24 „Гледајте ме у очи [јебем ли вам мамицу] – само ја бре причам и нико више.”
- ❖ T8/48 „Тишина, смирите се, [који вам је к...ц]”

Њима се додатно појачава степен угрожавања образа који је садржан у језгру говорног чина а у два случаја и сама псовка је појачана увредљивим обраћањем (бабо једна, сељаци једни) које јој претходи.

- ❖ T6/33 „Хајде бре, [бабо једна, [сунце ти јебем жарко] живни мало.”

- ❖ T5/22 „Хајде идемо момци, још мало, присетите се задатака које смо унапред договорили, концентришите се. Сељаци једни, који вам је курац?”

У једном исказу, тренер чак и вербално полаже право на псовање а спортистима се обраћа иронично „шмекери“.

- ❖ T8/10 „Док сам ја тренер ви ћутите ја причам. Ако неко треба да псује то сам ја, кад сте већ такви шмекери изађите и покажите то на терену, разбијте их а не овде као бабе да се свађате.“

У корпусу спортиста псовке се јављају свега четири пута, и само две имају функцију вређања саговорника:

- ❖ C5/102 „Иди бре у курац...”
- ❖ C1/105 „Ма дај јел’ ме зајебаваш више, не видиш да дајем све од себе!”

Друга псовка је усмерена ка самом говорнику и може се рећи да има емоционалну функцију ослобађања негативне енергије, као и трећа, у којој се псовка односи на тренера мада није директно упућена њему.

- ❖ C4/201 „А јебем му матер не знам шта ми је .”
- ❖ C8/107 „Ма бежи бре, што ме овај напушава овде који курац, шта је умислио да је звезда.”

Међутим, у корпусу спортиста појављује се и категорија исказа, тј. описа онога што би спортисти изговорили. Иако ти искази нису значајни јер не представљају реализоване говорне чинове, у овом делу рада осврнућемо се на оне описе у којима су спортисти навели да би употребили псовке. Таквих исказа има чак дванаест и у свима спортиста наглашава да заправо ништа друго не би рекао али осећа потребу за афективним пражњењем кроз псовку. У два случаја спортисти наводе псовку или увреду коју би изговорили („Једи говна човече”, „Дебилчина”).

- ❖ C7/36 „Не кажем ништа на глас, али у себи га псујем.”
- ❖ C7/165 „Опсујем у себи, а тренеру ништа не кажем.”

- ❖ C7/187 „Изнервирам се, опсујем га али да он не чује. Потрудим се да не чује.”
- ❖ C7/190 „Изнервираћу се и вероватно опсовати све живе у себи али се нећу свађати са њим.”
- ❖ C2/106 „Прећутим, не кажем ништа. Али у себи сам га опсовао 100х.”

Овакви одговори доказују да су спортисти свесни свог подређеног положаја и у интеракцији и да се заправо и у најделикатнијим ситуацијама повинују моћи, чак и онда када им је тешко да је прихвате и кад сматрају да нису заслужили такав третман.

У говору спортиста псовке спадају у неочекивано/маркирано понашање. Они свесно врше процену последица које могу настати употребом оваквих исказа, те их због тога избегавају и прибегавају интраперсоналној комуникацији као начину постизања афективног пражњења.

Анализа показује да су све псовке и увреде у функцији исказивања моћи тренера, срачунате на успостављање контроле над спортистима као бројнијом али подређеном групом. У корпусу тренера псовке нису цензурисане и тренери их користе најчешће како би присилили спортисте да се придржавају правила, а ретко ради утврђивања припадности групи. Разлика у броју оваквих исказа у два анализирана корпуса јасно говори да су учесници у интеракцији свесни својих позиција. Тренери су свесни да им употреба ових израза не може нашкодити, док се спортисти ређе усуђују да користе нестандартну лексику јер су свесни да такав избор може имати неповољне последице по њих. И овде се може закључити да моћ утиче на расподелу употребе вулгарне лексике. Очигледна асиметрија јасно указује на то да тренери припадају групи којој се приписује моћ.

3.3.3. Ћутање као одговор

Иако ова категорија одговора није битна за језичку анализу, са становишта моћи, тј. прихватања моћи важно је указати и на ове одговоре. Ван Дејк (2001:355) истиче да је друштвена моћ тесно повезана са контролом радњи и умом чланова подређене групе. Тако схваћена, моћ није апсолутна и може се ограничити на специфичне ситуације. Посебну пажњу треба посветити реакцији чланова подређене групе, који се могу опирати, прихватати, опраштати, повиновати се или је чак сматрати природном. З. Томић (2016:17) наводи да се ћутање као део комуникативног процеса појављује као посебна реторичка форма која истовремено значи укљученост и искљученост из комуникације.

Према томе, иако ћутање не представља језички већ комуникативни феномен интерперсоналне комуникације, за ово истраживање је значајно поготово са становишта његове учесталости у говору спортиста. Наиме, у овом делу корпуса идентификована су чак 242 таква одговора. Мада нису језички анализирани, битно је истаћи чињеницу да у укупном корпусу од 1.817 добијених одговора они чине преко 13%.

Ћутање у овим одговорима није увек последица спољашње забране, од стране тренера. Имајући то у виду потребно је осврнути се и на потенцијалне узроке оваквим одговорима. Додатно, они могу бити значајни у светлу доказивања параметара моћи, али и као посебна стратегија коју примењују спортисти при високом степену угрожености сопственог образа. Како Томић наводи (2016:24), оклевање да други субјекат ставите у непријатну ситуацију како би се избегао конфликт може се интерпретирати као инфериорно и субмисивно понашање, које се реализује ћутањем услед одсуства реципроцитета.

Репертоар ових одговора укључује:

а) „Ћутим” („ћутао бих”) 113

б) „Прећутим” („прећутао бих”) 19

в) „Ништа” (не бих рекао/ не кажем/не бих коментарисао/не причам)

88

д) „ Не одговарам/о” („не бих му одговорио”) 22

Када се јављају самостално, овакви одговори могу представљати отпор ауторитету ћутањем. Међутим, велики број њих је допуњен и управо им те допуне дају изразитост (енг. salience¹⁶). Функција таквих додатака је најчешће давање разлога и објашњења за изостанак говора те нам могу помоћи да њиховим тумачењем потврдимо комуникативни статус учесника у овој интеракцији. У великом броју случајева ћутање је последица унутрашње забране самих спортиста, нека врста аутоцензуре: „задржим за себе мишљење”, „задржим у себи”. Поред тога, као разлог за изостанак говора наводи се поштовање које тренери уживају по природи своје позиције у тиму:

„Из поштовања бих прећутао”, „поштујем”, „јер зна најбоље”, „тренер је тај који је главни на терену”, „тренер је, он најбоље зна како и шта треба”, „он је ван терена и боље види као треће лице а и то му је посао.”

Оваква објашњења потврђују тезу да су спортисти свесни стручности својих тренера, те им тако потврђују стручњачку моћ. У таквом контексту потпуно је очекивано да се као додаток најчешће јавља беспоговорна послушност, која сигнализира неку врсту признања кривице:

- и (само) (покушам да) у/радим то/вежбу још једном
- и наставим /даље/ како тренер захтева
- и (само) (по)слушам (шефа/тренера)

У малом броју исказа спортисти су се определили да тренера искључе из комуникације и „подржим екипу”, „бодрим остале”, „решавам ситуацију са саиграчима на терену”. На тај начин, избегавањем директног одговора тренеру, они имплицитно показују да се не слажу с њим. Ово указује на то да

¹⁶ Термин коришћен према Расулић & Кликовац (2014:498).

ћутање спортиста није функционално; пре се може категорисати као стратешко прећуткивање у условима када би свака друга реакција могла имати негативне последице: „јер ћу ићи на клупу“, „јер би ме избацио“. У једном броју случајева изостанак реакције потврђује и важећи комуникативни статус спортиста: „Нико не проговара, сви ћуте“, „Реално, овде сви ћуте.“ Ако се узму у обзир овакви додаци, ћутање се може посматрати као индиректни говорни чин с функцијом избегавања ситуација у којима би спортиста на било који начин увредио тренера, чак и ако тако манифестује немоћ и невољност да утиче на ситуацију. Спортисти осећају да би наставак, тј. изговорено довело до прекида комуникације и стога се одлучују на ћутање.

Може се рећи да су у овим случајевима спортисти свесни опасности угрожавања образа тренера те стога бирају да не изврше тај чин. Исто важи и за оне који су се одлучили за невербалне чинове (погну главу) избегавајући да угрозе свој образ извињењима која у том случају највероватније не би била искрена.

Само у два одговора спортисти наводе да то ћутање подразумева тихи отпор, јер се заправо не би обазирали на тренера:

- ❖ С9/201 Уђе на једно, изађе на друго уво”
- ❖ С9/103 „Игнорисао бих његове речи.”

Исто значење може се приписати и глаголу „искулирати” у првом лицу једнине, који се јавља у три исказа.

У корпусу тренера пронађена су само два одговора у којима тренер наводи да у датој ситуацији не би рекао ништа:

- ❖ Т8/22 „Пуштате их пошто је на утакмици 50000 људи који присуствују Вашој срамоти.”
- ❖ Т8/40 „Не реагујем можда донесе бољитак.”

Чак и ако им се додају оних једанаест случајева када тренери нису одговорили на питања и три када испитаници нису знали да одговоре „јер нису имали такву ситуацију”, овај број је занемарљив и говори у прилог

чињеници да тренери немају проблем да реагују у свакој ситуацији, штавише сматрају својом обавезом да и вербално контролишу сва догађања на терену. Моћ институције штити тренере и у случајевима када је њихова реакција агресивна и непријатна.

Бирајући ћутање спортисти покушавају да се заштите од повређивања, прикривајући своју крхкост и рањивост. Стога се у случају нашег истраживања одустајање спортиста да одговоре може тумачити као посебан комуникативни образац у коме изостанком говора говорник жели да постигне стратешку предност, а избегавањем било какве реакције купује време до поновног успостављања комуникације. Имајући у виду да нам је контекст ове интеракције познат, сматрамо да је било потребно бар минимално протумачити значење ових одговора.

3.3.4. Невербална комуникација

Правила понашања, која су у области спорта јасно дефинисана, одређују и комуникацију унутар саме друштвене групе. Будући је важно узети у обзир све критеријуме који су специфични за анализирану групу и који одређују понашање унутар саме групе, сви видови комуникације међу њеним члановима заслужују да буду анализирани како би се што боље описали комуникативни обрасци у том специфичном контексту. Иако су предмет овог истраживања језички исказана средства, невербални говорни чинови представљају пратеће елементе говорних чинова и доприносе разумевању ставова учесника у интеракцији. Стога су за овај део истраживања узети у обзир сви идентификовани сегменти невербалног понашања чији се опис нашао у одговорима а има функцију уношења значења у вербални део поруке.

У усменом споразумевању, лицем у лице, невербална комуникација заузима значајно место, било као пратећи елемент или као самостална порука. За разумевање невербалне комуникације посебно су значајне

категорије контекста (социокултурне условљености), кода и правила (Томић, З., 2014:86). У контексту спорта, где су учесници у интеракцији најчешће и просторно удаљени, комуникација гестовима је неопходна. У многим ситуацијама гестови се користе уместо говора. Такве гестове Екман и Фриесен (Ekman & Friesen, 1969 у Polovina, V., Čenić, P., 2010:222) назива амблемима и они имају директан вербални превод који се учи у оквиру друштвене заједнице у којој се примењују.

Имајући у виду да се приликом прикупљања корпуса у оквиру овог истраживања интеракција одвијала писаним путем и не у реалном времену, нису били очекивани било какви примери невербалне комуникације. Како су се ипак јавили кроз описе, углавном у корпусу спортиста, анализирани су према класификацији Екмана и Фризена (1969), који их деле на: амблеме, илустраторе, регулаторе, емоционалне експресије и манипулаторе.

У корпусу спортиста идентификована су 33 одговора описа невербалног геста који би учинили уместо вербалног одговора. Сви идентификовани гестови припадају категорији емоционалних експресија (показивачи афекта) и укључују првенствено положај главе и став тела.

У 14 одговора тај гест је климање главом као знак одобравања и потврда слагања са саговорником, као знак „позитивних мисли“:

- ❖ С4/198 „Потврдно бих климнуо главом.“
- ❖ С5/104 „Климам главом као и остатак екипе.“

Климање главом јавља се и као допуна ћутању, при чему је додат још један покрет: „... климнем главом и окренем се на другу страну.“ За разлику од претходних примера, у овом случају климање главом није искрен гест потврђивања, већ двосмислен потез чије се право тумачење добија тек на основу поступка који му следи, а потпуно је контрадикторан климању главом. Исти случај налазимо и у исказу:

- ❖ С9/159 „И кад није тренер у праву, тренер је у праву. Климнем главом.“
- у ком спортиста управо описом жели да истакне свесну манипулацију гестом који треба да сакрије неслагање са тренером.

Од осталих покрета главом у три случаја испитаници су навели спуштање главе као кајање и повлачење. Овај покрет је реакција на незаслужену критику и знак пораза пред одлуком тренера:

- ❖ C2/188 Спустим главу али у себи се изнервирам и мислим да сам у праву
- ❖ C7/91 „Спустим главу и седнем.”

Само у два случаја играчи су се одлучивали за окретање од тренера, што сигнализира неслагање с њим , посебно у следећем примеру где спортиста наводи да би му се и вербално супротставио:

- ❖ C8/125 „Окренем се и почнем да паметујем.”
- ❖ C8/127 „Само се окренем.”

Од осталих гестова који су описани само једном се јавља одмахивање руком као реакција на исказ тренера:

- ❖ C4/130 „Кад ми не иде нервозна сам, само бих одмахнула руком и наставила.”

У овом исказу невербална комуникација представља допуну осећању нервозе и исказује тихи презир и игнорисање тренера.

У неколико случајева спортисти су само навели седање на клупу, које се може сврстати у неутралан исказ када се јави самостално, али пошто су дати и описи осећања „бесно” и „изнервирано”, можемо рећи да се агресивна реакција и овде јавља као реактивно понашање према ауторитету.

- ❖ C7/140 „Бесно седнем на клупу.”
- ❖ C7/183 “Изнервирано седам јер мислим да није у праву

Само у једном исказу спортиста наводи гест који представља искрено слагање:

- ❖ C7/161 „Бацим му 5 и одем на клупу.”

Смех као врста фацијалне експресије јавља се у једном броју исказа у којима је описан као „провокативан” и „кроз зубе”, те се не може тумачити као знак релаксације или кооперативности како би се олакшала нека кризна

ситуација, већ пре као сигнал стреса и притиска. У том случају истинска функција смећа је да прикрије стварне емоције:

- ❖ C1/187 Вероватно бих прећутала и само се провокативно насмејала
- ❖ C2/130 „Вероватно бих се насмејала, али наставила да радим шта је он тражио.”
- ❖ C1/185 Не бих ништа рекла, погледала бих га и слатко се насмејала и кроз зубе све по списку (смајли)

Исти описи невербалне комуникације јавили су се у виду допуне ћутању и прећуткивању: „Погледаћу га попреко”, „Насмејем се”, „... и седам на клупу”, „... и сагнуо главу”, „Глава горе” , „... и гледам у њега” „... али ћу окренути леђа док још прича” са готово идентичном функцијом отпора, противно жељи спортисте да се не супротставља ауторитету.

Томић (2014:118) наводи да поруке (гест, израз) у интерперсоналној комуникацији могу бити информативне и комуникативне, при чему прве говоре и о емоционалном стању особе, чак и када она тога није свесна, док друге, у којима говорник „намерно користи неки од вербалних или невербалних знакова”, представљају „калкулисану намеру пошиљаоца да информише примаоца о њеном значењу.”

У складу са тим, искази идентификовани у корпусу анализирани су као симболи моћи, тј. немоћи спортиста да вербално искажу своје ставове. Како су анализирани гестови преваходно начини да се невербалном комуникацијом допуни исказ, они су у потпуном складу с Фукоовом тезом (у Томић, 2016:116) да „отпор који се ствара према моћи, као њен инхерентни део, доказује постојање моћи коју жели да оспори”.

У исказима изложеним на овом месту спортисти свесно дају опис невербалне комуникације као јединог облика отпора и имплицитног неслагања с тренером. То чине јер знају да би у случају вербалног исказа преузели ризик негативне санкције. Схватају да комуникација иде ка прекиду и надају се да тренери неће реаговати на овај имплицитни облик „непослушности”.

Искази који такође нису предмет језичке анализе, јер нису ни говорни чинови ни описи говорних чинова, налазе се у одговорима спортиста где описују радње којима показују да су спремни да бране своја права, „наставе по свом” и „преузму одговорност” за своје поступке. Право да „вичу”, „негодују” или „дижу панику” дало је себи тек осморо спортиста. Овакви одговори у себи садрже отпор према тренеру и показују да се, поред стратегије субмисивности, доминантне у вербалном исказу, спортисти каткад усуде да реагују сходно својим осећањима и јасно покажу да не одступају од сопствене акције:

- ❖ C5/185 Урадила бих супротно, [...]и за пораз преузела одговорност”
- ❖ C1/60 „Негодаваћу, и не волим када ми неко прети.”
- ❖ C2/124 „Добро и поново бих урадио по свом ако сам сигуран да сам у праву.”

За ове исказе може се рећи да осликавају оно што је у корпусу спортиста прећутано те тиме посредно признају моћ у рукама тренера.

У једном исказу чак у опозицију према тренеру стављају читав тим:

- ❖ C8/60 „Ако се тренер издере на целу екипу, екипа постаје фамилија и онда крене у инат.”

Овај исказ такође представља заштитну баријеру, која је често потребна спортистима.

За разлику од спортиста, тренери нису описивали паралингвистичке елементе свог говора, осим у три случаја. У два су описали прозодијске елементе:

- ❖ T6/33 „[...] гласно и бучно коментаришем неке потезе да би их продрмао.”
- ❖ T7/33 „[...], гласно га зовем [...] и гласно да сви чују [...] и још гласније му кажем[...].”

а само је у једном исказу тај невербални гест знак пријатељства и припадности истој групи, срачунат на пружање подршке спортисти:

- ❖ T4/39 „[...], бацим коску, орасположим га.”

Чињеница да асиметрија постоји и у описима невербалне комуникације и порука које се на тај начин размењују такође говори у прилог несразмери моћи коју учесници у интеракцији поседују у ситуацијама везаним за тимске спортове.

4. ЗАКЉУЧАК

4.1. Закључна разматрања

Спровођење овог истраживања представља покушај да се одговори на питања у вези с вербалним понашањем тренера и спортиста који је проистекао из интенције да се анализом прикупљене грађе опише модел комуникације примењен у овој специфичној професионалној интеракцији.

Основни закључак који се изводи након утврђивања типичне структуре комуникације између тренера и спортиста и класификације њених облика јесте да се асиметрична структура институцијске интеракције може применити и у овом домену. Обележја предметне интеракције, утврђена анализом образаца реализације говорних чинова и стратегија учтивости у говору тренера и спортиста – у тренажној и такмичарској ситуацији – применом теста допуне дискурса, указују, с једне стране, на то да комуникација тренер–спортиста представља посебну врсту институцијске комуникације и, с друге, да је у тој интеракцији присутна асиметрија као последица неједнаке моћи актера која је карактеристична управо за тај тип комуникације.

Вербална интеракција тренера и спортиста у великој мери обележена је њеним инструктивним аспектом, будући да је тренеров основни задатак да спортисту упуту у начине реализације техничко-тактичких елемената ради постизања најбољег резултата. Ову комуникацију карактерише и наглашени образовно-дидактички, а у одређеној мери и етичко-морални аспект, јер тренеров говор и поруке упућене спортисти треба да допринесу изградњи морално-вољног става спортисте у односу на игру и жељени резултат.

Како су у истраживању превасходно посматране инференције о ономе што говорници покушавају да постигну својим исказима кроз теорију говорних чинова, анализа је фокусирана на ниво илокуције онога што говорник чини изговарајући свој исказ. Искази су тумачени не у односу на њихову истинитосну вредност већ у односу на прагматичку анализу,

укључујући механизме који омогућавају да говорник енкодира а саговорник успешно декодира значење поруке укључујући говорне чинове, појам учтивости, пресупозицију, личну деиксу и импликатуру.

У трећем поглављу рада, које представља аналитичко средиште дисертације, идентификовани су и анализирани – у два прикупљена корпуса – доминантни говорни чинови и стратегије учтивости које говорници користе за стварање значења. Посебна пажња посвећена је идентификовању језичких симбола моћи и асиметрије у говору две посматране групе у циљу доказивања институционалног карактера интеракције овог типа.

У првом одељку трећег поглавља анализирани су типови говорних чинова и њихове функције у корпусу тренера. Утврђено је да се директиви јављају у више од половине анализираног корпуса (54%) те представљају највећу групу заступљених говорних чинова, док категорија декларатива није присутна. У овој групи је такође идентификовано највише (6) различитих функција говорних чинова, који се на скали интензитета крећу од сугестија, захтева и команди до наредби, критика и забрана. Таква дистрибуција је очекивана ако се пође од комуникативних функција и различитих задатака тренера у клубу: да објасни елементе игре, контролише поштовање правила, одређује састав тима.

Анализа показује да су експресиви, други по заступљености, реализовани као честитање и бодрење у 22% исказа тренера. Сви експресиви усмерени су ка саговорнику; није нађена ниједна реализација функције извињења или кајања упућена говорнику, која би могла да угрожава његов интегративни образ. Укупно је идентификовано 14 функција говорних чинова, при чему доминирају функције које, по правилу, угрожавају негативни образ саговорника и којима се врши притисак на спортисту да уради или прихвати оно што тренер захтева.

Надаље су анализирани стратегије позитивне и негативне учтивости које су тренери користили за ублажавање ФТА. У корпусу говора тренера идентификоване су четири врсте претњи по образ спортиста: директна, директна уз поправку у виду стратегија позитивне и негативне учтивости и индиректна, док се неизвођење чина не јавља у одговорима тренера. Степен

директности у овом делу корпуса није у корелацији са учтивошћу јер, упркос постојању блискости међу њима, у обраћању тренера спортистима преовлађује директност. Директни чиновни угрожавања образа јављају се толико често пошто је у највећем броју ситуација потребно реаговати ефикасно и брзо. Поред тога, тренери су свесни своје моћи и не морају увек да штите статус свог исказа. Овакви говорни чиновни реализовани су коришћењем императива или елидованих императива, који се најчешће јављају у директивима. Поред евидентне директности у реализацији говорних чиновна, у корпусу су идентификоване готово све стратегије позитивне и негативне учтивости, као и индиректне стратегије. Додатно, у појединим исказима нађене су стратегије које садрже елементе и позитивне и негативне учтивости. Насупрот томе, индиректни ФТА су далеко мање заступљени.

Полазећи од потребе да се опишу референтни модел и стратегије, посебно су анализирани и следови говорних чиновна, који се у корпусу тренера јављају у великом броју. Резултати анализе указују на то да се комуникација тренера доминантно одвија кроз стратешки модел, који функционише у обема ситуацијама карактеристичним за интеракцију тренера и спортиста (тренинг и утакмица). Овај вишедимензионални модел посматра се кроз две равни (говорних чиновна и учтивости) које се укрштају са експлицитним и имплицитним значењем. У зависности од комуникативних намера тренера (подучавање, контрола, манипулација, мотивација) модел се реализује кроз две доминантне стратегије: а) дисциплиновање и б) подршку. Стратегија дисциплиновања подразумева моћ коју тренер манифестује у интеракцији, док се стратегијом подршке наглашава добробит за све учеснике у интеракцији.

У другом одељку трећег поглавља анализиран је говор спортиста и потврђена полазна претпоставка да ће, упркос томе што су циљеви спортисте и тренера идентични, а то је постизање одговарајућег резултата, спортисти ублажавати своје исказе како би били прихваћени, што је неретко знак подређеног положаја. Показало се да је за анализу у овом делу корпуса веома битна усмереност говорних чиновна јер су се спортисти често обраћали

тиму и саиграчима уместо да одговоре директно тренеру. Овакав избор могао би се тумачити као покушај да се било каквом вербалном реакцијом избегне угрожавање образа тренера. Анализом заступљености типова говорних чинова и њихове функције у говору спортиста утврђено је да се ни у овом делу корпуса не јављају декларативи, а да су остали типови говорних чинова заступљени кроз 12 функција. Далеко најзаступљенија функција су изрази повиновања, који са 526 реализација чине 45% исказа спортиста. Ови искази откривају жељу спортиста да максимизују сарадњу а минимизују конфликт у интеракцији са тренером, као и да смање претње по образ тренера, често маскирајући свој прави став у односу на ситуацију.

Насупрот томе, изрази неповиновања овде се јављају у свега 6% исказа, у тројаком виду: као директни говорни чинови у којима се неповиновање исказује уз отворено одрицање повиновања, као конвенционалне индиректне стратегије које укључују „квазислагање”, где се у периферном елементу користи минимални одговор слагања („тачно”, „у праву сте”, „добро”) док је у језгру говорног чина садржано неслагање, и као неконвенционалне индиректне стратегије у виду наговештаја. Налази до којих се дошло овом анализом показују да је неслагање с тренером вероватно највећи „злочин” за спортисте. То не значи да су они увек сагласни са ставовима тренера, већ само да у највећем броју случајева нису спремни да отворено покажу своје неслагање, зато што су свесни да би то могло имати последице по њихов положај у тиму.

Значајан број исказа спортиста припада функцијама које по себи садрже претњу по образ самог говорника (захвалност, извињење, обећање). Интересантно је да су овакви искази понекад и периферни елементи који прате језгро директива, те се могу тумачити као стратегије позитивне учтивости, срачунате на то да ублаже претњу по образ тренера.

Анализирајући стратегије учтивости у говору спортиста констатовано је да су, поред директних стратегија, директних уз поправку и индиректних, присутна и неизвођења *ФТА*. То доказује 281 одговор који није језички анализиран, а тумачење се базира на чињеници да овим избором спортисти штите образ саговорника управо због тога што је хијерархијски однос моћи

учесника у интеракцији прецизно дефинисан. Од осталих стратегија најмање је коришћена директна стратегија, што такође сигнализира неједнакост с ауторитетом. Уочено је да је и репертоар стратегија позитивне учтивости усмерених ка интегративном образу тренера у циљу зближавања саговорника у овом делу корпуса мањи. Спортисти не инсистирају на блискости са тренером, а припадност истој групи истичу у обраћањима својим саиграчима, из којих је сам тренер често искључен без обзира на то што су његове жеље подударне с потребама и жељама спортиста, тј. усмерене ка заједничком циљу.

Од стратегија негативне учтивости издваја се подстратегија исказивања поштовања, која се најчешће манифестује употребом хонорифика. И овај аспект је показатељ моћи која се приписује тренеру.

Даљом анализом установљено је да се спортисти ређе одлучују на више говорних чинова у исказу. У свим овим исказима идентификовани су механизми комуникације који указују на то да се ауторитет тренера намеће нормама самог тима а да спортисти увек одлучују да се повинују дужности да задовоље не само тренера већ и своје саиграче. Из тога проистиче стратегија субмисивности као доминантни образац комуникације спортиста. Ова стратегија је у функцији креирања и одржавања групног идентитета, а групни идентитет спортиста гради се односом према клубу и тренеру као ауторитету и представнику клуба као институције. Спортисти повремено одступају од ове стратегије, у приликама великог притиска који доводи до афективног пражњења, међутим, и таква одступања могу се тумачити као потврђивање немоћи.

Последњи одељак посвећен је поређењу одређених параметара у оба корпуса, ради потврђивања хипотезе о асиметричности у комуникацији као последици неједнаке моћи учесника у овој специфичној комуникацији. На првом месту су упоређена два корпуса по величини, при чему је утврђено да је удео говора тренера, који чине 31% испитаника, чак 58% по броју речи. Сходно томе, просечна дужина исказа тренера од 16,3 речи више је него двоструко већа од 6,4 речи које су за своје исказе користили спортисти. Ово указује на то да тренери себи дају слободу да несметано говоре без бојазни

да ће то угрозити њихов ауторитет, чиме манифестују велики степен доминације, док спортисти, у циљу одржања комуникације али и ауторитета тренера, прибегавају краћим исказима. Понекад чак неоправдано дуги искази такође су одлика институционалности говора тренера.

Анализом доминантне функције у посматраним корпусима утврђено је да тренери и спортисти у комуникацији генеришу значење употребом различитих говорних чинова, што је и очекивано имајући у виду њихове различите улоге и задатке у оквиру тима. Када се посматрају функције заступљене само у корпусу спортиста, интересантно је да готово половину исказа чине изрази повиновања (45%), као и да доминирају функције које представљају инхерентно претњу по образ самог говорника (молбе, извињења, захвалност, обећања), које заједно чине 61% говорних чинова спортиста.

Говорни чинови који имплицирају отпор према ауторитету а представљају претњу по образ тренера (чикање, неповиновање, критике, иронична питања) јавили су се у само 12% анализираног корпуса. Ово доказује склоност спортиста да се у већини ситуација сагласе са одлукама тренера без обзира на сопствено мишљење. Функције које су идентификоване само у корпусу тренера у највећој мери припадају директивним и комисијским говорним чинovima (изузев честитања). Један број таквих исказа може се објаснити чињеницом да су у одређеним ургентним ситуацијама, као што је утакмица, потребе образа занемарене услед временског и просторног ограничења саме комуникативне ситуације.

Даљом анализом функција које се јављају у оба дела корпуса дошло се до закључка да је највећа диспропорција у расподели идентификована код категорија критика, сугестија и обећања. Тренери далеко више сугеришу и критикују, а спортисти обећавају; дакле све функције, без обзира на то ко их изговара, носе претњу по образ спортисте. Једина функција која је заступљена у готово истом проценту су захтеви, што се може објаснити односом који подразумева инструктивни карактер и ситуацијом из упитника која иницира изрицање захтева. Оваква расподела функција која указује на

неједнаку расподелу моћи у складу је с моделом комуникације и стратегијама идентификованим у говору тренера и спортиста.

Асиметричност у интеракцији је, надаље, проверавана кроз употребу реторичких питања, личне деиксе, афективног обраћања и псовки у два посматрана корпуса.

Густина заступљености реторичких питања у корпусу тренера готово је троструко већа у односу на корпус спортиста. Ова питања махом имплицирају претњу и прекор, а ређе су праћена охрабрењем као периферним елементом који треба да ублажи притисак на спортисту. Насупрот томе, мали број спортиста усудио се да своје незадовољство искаже реторичким питањем, најчешће због ризика од санкције. И овом категоријом се, кроз могућност постављања питања и ускраћивања одговора, потврђује позиција моћи тренера.

Анализом личне деиксе у корпусу установљено је да у интеракцији тренер–спортиста доминира асиметрично обраћање учесника у комуникацији, које потврђује статус и постојање дистанце међу њима. У обрађеном корпусу тренери у обраћању спортистима користе личну заменицу другог лица једнине, с тим да своје исказе често ублажавају користећи стратегију позитивне учтивости употребом унутаргрупног маркера идентитета у виду инклузивног „ми”, које смањује притисак на образ спортисте. Поред тога, честа је употреба личне заменице „ја”, која сигнализира издвајање говорника. Ово издвајање најчешће се манифестује као моћ доношења одлука. Тренер се тако позиционира на страну клуба, тј. институције, а играчи остају изоловани. Насупрот томе, у корпусу спортиста идентификовано је само дванаест исказа у којима се спортисти обраћају тренеру са „ти”, док се заменица „ми” махом користи да оснажи јединство међу играчима и углавном искључује тренера као саговорника, па можемо говорити о ексклузивном „ми” у односу на тренера.

Маркери статуса показали су се кључним за потврђивање моћи и ауторитета тренера. У корпусу спортиста коришћени су 173 пута, као именовање адресата или као периферни елемент ублажавања у исказима где постоји притисак на образ тренера. Обраћање са „шефе” потврђује да

спортисти клуб посматрају као радно место, где је тим увек на првом месту, и таквим истицањем ауторитета потврђују институционални однос унутар клуба.

Анализа афективно обојених термина у обраћању показује апсолутну асиметрију: тренери задржавају право да се шале и вређају, док спортисти то уопште не чине. Репертоар термина у корпусу тренера је импресиван, а код спортиста се јавља само једна иронична употреба („мајсторе“). Ваља истаћи да се ословљавање тренера личним именом јавља само код три испитаника (за два тренера), док је такав начин обраћања спортистима уобичајен, што несумњиво потврђује асиметричне односе међу учесницима у интеракцији.

Анализа употребе псовки даје сличне резултате: у корпусу тренера има их двоструко више у односу на корпус спортиста, а њихова функција такође указује на чинове којима се увредом директно угрожава образ саговорника, најчешће кроз имплицитну критику. У корпусу спортиста две псовке имају функцију вређања саговорника, а две емоционалну функцију ослобађања негативне енергије. Интересантно је да се у корпусу спортиста јавило и 12 исказа, који нису језички анализирани али описују псовке и увреде на рачун тренера. Ово несумњиво показује да су спортисти свесни свог подређеног положаја, те врше процену последица које могу настати употребом оваквих исказа и свесно се одлучују да их не изрекну. Насупрот томе, тренери су свесни да им употреба ове нестандартне лексике не може угрозити ауторитет, чиме се доказује асиметрија и у овом сегменту језичке продукције.

Поред извршене језичке анализе у раду је пажња посвећена и одговорима у облику описа ћутања, како због њихове учесталости (13% од укупно добијених одговора) тако и релевантности за сам комуникативни процес. Свесно искључивање из комуникације посматрано је, у светлу теорије учтивости, као потпуни изостанак *ФТА*, те последично као сигнал субмисивности и свесно оклевање да се одговори чак и при високом степену угрожавања сопственог образа. Друго могуће тумачење јесте да овакви одговори представљају отпор ауторитету ћутањем, па се могу сматрати врстом обрасца интеракције где је ћутање спортиста индиректни говорни

чин чији је циљ да се не наруши комуникација ни по цену угрожености сопственог образа. У овом обрасцу доминира аутоцензура, која је резултат неједнаке расподеле моћи и страха од последица које могу уследити.

Сегмент невербалне комуникације у потпуности прати налазе о асиметрији и потврђује доминантни образац субмисивности у говору спортиста. Од 33 одговора који садрже опис невербалне комуникације већина је у функцији повлачења како би се прикрило неслагање са комуникације манифестује несразмерна моћ учесника у интеракцији тренер–спортиста.

Одсуство реципроцитета у свим посматраним параметрима који утичу на конституисање значења указује на асиметричност у интеракцији, а целовити резултати анализе потврђују да се комуникација тренера и спортиста може сврстати у институционалну комуникацију, која подразумева неједнаку расподелу моћи. Асиметричност у интеракцији учесника комуникације показала је висок степен институционалности спортског тима, у којем су улоге јасно дефинисане и прихваћене од свих учесника.

4.2. Примена резултата и будућа истраживања

Закључци до којих се дошло у овом истраживању могу се даље користити и у другим научним дисциплинама, као што је комуникологија у спорту. Резултати истраживања могли би се практично применити у образовању тренера којима би било од велике користи да се, поред стицања теоријског знања неопходног за обављање тренерског посла, упознају са различитим језичким механизмима деловања на спортисте. Дискурс у спортском клубу као изразито асиметричан по односима моћи могао би модификовати како би постао равноправнији а тиме би односи учесника у интеракцији били кооперативнији, што свакако може допринети бољем спортском постигнућу. Тренерима би се могло указати на оне чиниоце језичке продукције који су прикладнији у датом контексту чиме могу

побољшати интерперсоналну комуникацију са спортистима и смањити степен неспоразума. Објашњењем предложених модела могуће је побољшати вештине комуницирања у овом друштвеном контексту.

Када је реч о могућим даљим истраживањима, добијени корпус спортиста могао би се анализирати и са становишта разлика у намераваном и протумаченом значењу, тј. постизању жељеног комуникативног ефекта, што превазилази предвиђене оквире овог рада. Могло би се проверити да ли је намеравано значење које је дато илицитацијом у виду тренерове реченице као поруке изазвало жељени комуникативни ефекат и како га је спортиста декодирао и одговорио на њега. Тиме би се заправо анализирао перлокуциони ефекат исказа тренера у девет говорних ситуација. Оба корпуса могла би се анализирати и на плану родних разлика.

ЛИТЕРАТУРА

1. Ainsworth-Vaughn, N. (1998). Claiming power in doctor-patient talk. Oxford University Press on Demand.
2. Austin, J. L. (1975). *How to Do Things with Words?* Harvard University Press.
3. Banerjee, J., & Carrell, P. L. (1988). Tuck in your shirt, you squid: Suggestions in ESL. *Language learning*, 38(3), 313-364.
4. Bardovi-Harlig, K., & Hartford, B. S. (1993). Learning the rules of academic talk: A longitudinal study of pragmatic change. *Studies in Second Language Acquisition*, 15(3), 279-304.
5. Bardovi-Harlig, K., & Hartford, B. S. (1993). Refining the DCT: Comparing Open Questionnaires and Dialogue Completion Tasks.
6. Baxter, L. A. (1984). An investigation of compliance-gaining as politeness. *Human communication research*, 10(3), 427-456.
7. Beebe, L., Cummings, M. (1996) „Natural speech act data versus written questionnaire data: How data collection method affects speech act performance”, in: S. M. Gass & N. Joyce (Eds.), *Speech acts across cultures: Challenges to communication in a second language* pp.65–86. Mouton de Gruyter, Berlin/New York.
8. Benjamin, L. S. (1974). Structural analysis of social behavior. *Psychological Review*, 81, pp. 392-425.
9. Bhatti, J., & Žegarac, V. (2012). Compliments and refusals in Poland and England. *Research in Language*, 10(3), 279-297.
10. Biti, O. (2012). Nadzor nad tijelom: fukoovski pristup sportu. *Metodički ogledi: časopis za filozofiju odgoja*, 19(1), 37-58.
11. Blanco Salgueiro, Pragmatics 20:2.213-228 (2010) International Pragmatics Association PROMISES, THREATS, AND THE FOUNDATIONS OF SPEECH ACT THEORY1 Antonio Blanco Salgueiro
12. Blum-Kulka, S., & Olshtain, E. (1984). Requests and apologies: A cross-cultural study of speech act realization patterns (CCSARP). *Applied linguistics*, 5(3), 196-213.
13. Blum-Kulka, S., House, J., & Kasper, G. (1989). *Cross-cultural pragmatics: Requests and apologies* (Vol. 31). Ablex Pub.
14. Brown, P. and Levinson, S. (1987). *Politeness: Some Universals in Language Usage*. Cambridge: Cambridge University Press
15. Brown, P., & Fraser, C. (1979). Speech as a marker of situation. In *Social markers in speech* (pp. 33-62). Cambridge University Press.

16. Buck, R., & Austin, T. R. (1995). „Dialogue and Power in EM Forster“ s Howard's End“. *Twentieth Century Fiction: From Text to Context*. Ed. Peter Verdonk. London: Routledge, 63-77.
17. Bugarski, R., (2009). *Uvod u opštu lingvistiku*. Beograd: Čigoja štampa
18. Cerović M. (2014) „Analiza policijskog diskursa“ u *Analiza diskursa: teorije i metode* (ur. Slavica Perović) 157-174, Institut za strane jezike, Univerzitet Crne Gore
19. Chen, Shu-Chu & Chen, Shu-Hui Eileen (2007). *Interlanguage Requests: A Cross-Cultural Study of English and Chinese* Shu-Chu Chen, *The Linguistics Journal*, Vol. 2, No. 2, Pusan, S. Korea, pp. 33-52
20. Clark, H. H., & Bangerter, A. (2004). Changing ideas about reference. In *Experimental pragmatics* (pp. 25-49). Palgrave Macmillan, London.
21. Culpeper, J. (2011). Politeness and impoliteness.
22. Cummings, L. M. B. M. C., & Clark, B. M. (2006). Natural speech act data versus written questionnaire data: How data collection method affects speech act performance. *Speech acts across cultures: Challenges to communication in a second language*, 11, 65.
23. De la Boetie, Etienne (1975). *The Politics of Obedience: The Discourse of Voluntary Servitude*, Introduction by Murray N. Rothbard, Black Rose Books, Montreal
24. Drew, P. and Heritage, J. (1992). Analyzing talk at work: An introduction“. In P. Drew and J. Heritage (Eds.), *Talk at work: Interaction in institutional settings*, Cambridge: Cambridge University Press, .p. 22
25. Dubinina, I. Y., & Malamud, S. A. (2017). Emergent communicative norms in a contact language: Indirect requests in heritage Russian. *Linguistics*, 55(1), 67-116.
26. Dumitriu, D. (2011). The role of context in coaches' post-match discourses. *Romanian Journal of Communication & Public Relations*, 13(3).
27. Dumitriu, D. L. (2016). Who is responsible for the team's results? Media framing of sports actors' responsibility in major sports competitions. *Romanian Journal of Communication and Public Relations*, 15(3), 65-81.
28. Đulijanoti, R. (2008). *Sport – kritička sociologija* Clio, Beograd
29. Ekman, P., & Friesen, W. V. (1969). The repertoire of nonverbal behavior: Categories, origins, usage, and coding. *semiotica*, 1(1), 49-98.
30. Ervin-Tripp, S. (1976). Is Sybil there? The structure of some American English directives. *Language in society*, 5(1), 25-66.
31. Étienne de La Boétie, (1550). *Discours sur la servitude volontaire*, Paris 1922, Bossard,. (Prevod Ivana Vejvode, Etjen de la Boesi, *Rasprava o dobrovoljnom ropstvu*, Filip Višnjić, Beograd 1986)

32. Faerch, C. and G. Kasper, et al. 1984. 'CCSARP—A Project Description'. University of Copenhagen (mimeo).
33. Faerch, C., & Kasper, G. (1984). Pragmatic Knowledge: Rules and Procedures. *Applied Linguistics*, 5(3), 214-225.
34. Fairclough, N. (1989). *Language and Power*, Addison Wesley Longman Limited, Essex.
35. French, J. R., & Raven, B. (2004). The bases of social power. *Studies in social power*, 1959-150.
36. Fuko, M. (1998). *Treba braniti društvo*. Novi Sad: Svetovi.
37. Fuko, M. (2012). Pitanja Mišelu Fukou o geografiji. u: *Moć/znanje: Odabrani spisi 1972–1977*, 69–83. Novi Sad: Mediterran Publishing.
38. Fuko, Mišel: *Istorija seksualnosti I; volja za znanjem*, Karpos, Beograd-Loznica, 2006., str. 36
39. Gačević, Milorad (2006). Prilog kritici diskursa reprezentacije sporta, deo studije „Za kritiku sporta”. Internet: <http://readgur.com/doc/134816/milorad-gacevic--prilog-kritici-diskursa-representacije-s...> pristupljeno: 07.02.2017.
40. Gee, J. P. & Handford, M. (2012). Introduction. In J. P. Gee & M. Handford (Eds.), *The Routledge handbook of discourse analysis* (pp. 1-6). New York: Routledge, Citirano prema: Sinadinović 2017, op.cit.
41. Georgakopoulou, A. (2001). Arguing about the future: On indirect disagreements in conversations. *Journal of Pragmatics*, 33(12), 1881-1900.
42. Goffman, E. (1974). *Frame analysis: An essay on the organization of experience*. Cambridge, MA, US: Harvard University Press.
43. Goffman, E. (2000). *Kako se predstavljamo u svakodnevnom životu [The Presentation of self in everyday life]*. Belgrade, Serbia: Geopoetika.
44. Good, D. (1987). Atkinson JM and Heritage J.(eds), *Structures of social action: studies in conversation analysis*. Cambridge: Cambridge University Press and Editions de la Maison des Sciences de l'Homme, 1984. Pp. xvi+ 446. *Journal of Linguistics*, 23(2), 492-494. Grant, C.K. (1949) Promises. *Mind* 58.231: 359-366.
45. Grice, H. P. (1975). *Logic and conversation*. 1975, 41-58.
46. Gunter S. (2014) *Understanding Pragmatics*, Routledge
47. Habermas, J. (1984). *The theory of communicative action: Vol. 1. Reason and the rationalization of society* (T. McCarthy, Trans.).
48. Habermas, J. (1991) Comments on John Searle: “Meaning, communication and representation”. In E. Lepore and R. Van Gulick (eds.), *John Searle and his critics*. Oxford: Blackwell, pp. 17-29.
49. Hajdu, D. (2018). Pragmatička ekvivalencija izraza sa konotativnim značenjem u švedskom i srpskom jeziku, Univerzitet u Beogradu, Filološki fakultet

50. Halupka-Rešetar, S. (2014). Request modification in the pragmatic production of intermediate esp learners. *ESP Today*, 2(1), 65-79.
51. Hargreaves, J. (1985). The body, sport and power relations. *The Sociological Review*, 33(S1), 139-159.
52. Harris, S. (1995). Pragmatics and power. *Journal of Pragmatics*, 23(2), 117-135.
53. Hatim, B. and Mason, I. (1990). *Discourse and the Translator*. Longman, London, New York.
54. Haverkate, H. (1984). *Speech acts, speakers and hearers. Pragmatics and beyond 4*. Amsterdam: John Benjamins.
55. Heking, J. (2005): *Fukoova arheologija u: Hrestomatija 1926-1984-2004*, priredili: P. Milenković i D. Marinković, Vojvođanska sociološka asocijacija, Novi Sad
56. Heritage, J. (2004). "Conversation Analysis and Institutional Talk. Analysing Data". In *Qualitative Research. Theory, Method and Practice*, edited by D. Silverman, London: Sage Publications , pp. 163–182.
57. Heritage, J. (2005). Conversation analysis and institutional talk. In K. Fitch & R. Sanders (Eds.), *Handbook of language and social interaction*, p. 106
58. Heritage, J. and Roth, A (1995) 'Grammar and institution: questions and questioning in the broadcast news interview', *Research on Language and Social Interaction*, Vol. 28,
59. Hernández, L. P. (1999). Grounding politeness. *Journal of English Studies*, (1), 209-236.
60. Hofstede, G. (1980). Culture and Organizations, *International Studies of Management & Organization* 10 (4), pp. 15-41
61. Hofstede, G. (1986). Editorial: the Usefulness of the 'Organizational Culture' Concept. *Journal of Management Studies*, 23: pp. 253–257.
62. Hymes D. (1972). Models of the interaction of language and social life. In John J. Gumperz & D. Hymes, eds. *Directions in Sociolinguistics: Ethnography of Communication*. New York, Holt, Rinehart & Winston, p.35-71.
63. Jelić, G. (2016). *Lingvistička obeležja i diskursna struktura kratkih poruka u mobilnoj telefoniji* (doktorska disertacija, Univerzitet u Beogradu, Filološki fakultet).
64. Jovičić, Z. (2008). Simboli moći u fatičkoj razmeni u institucionalnom diskursu. *Srpski jezik*, 13(1-2), 575-581.
65. Jowett, S., & Poczwardowski, A. (2007). *Understanding the Coach-Athlete Relationship*.
66. Karimnia, A., & Afghari, A. (2010). On the applicability of cultural scripts in teaching L2 compliments. *English Language Teaching*, 3(3), 71.

67. Katnić-Bakaršić, Marina (2012), *Između diskursa moći i moći diskursa*, Naklada Zoro, Zagreb
68. Kedveš, A. (2011). Metodološki pristupi u pragmatičkim istraživanjima. *Hrvatistika: studentski jezikoslovni časopis*, 5(5.), 99-110.
69. Kimble, C. E., & Musgrove, J. I. (1988). Dominance in arguing mixed-sex dyads: Visual dominance patterns, talking time, and speech loudness. *Journal of Research in Personality*, 22(1), 1-16.
70. Klajn I. i Šipka M, *Veliki rečnik stranih reči i izraza*, Prometej, Novi Sad, 2008
71. Klikovac, D. (2008), *Jezik i moć*, Biblioteka XX vek, Beograd
72. Klikovac, D. (2009). Prilog kritičkoj analizi konverzacije: diskurs moći u lekarskoj ordinaciji". *Naučni sastanak slavista u Vukove dane*, 38/3.
73. Kondo, S. (1997). The development of pragmatic competence by Japanese learners of English: Longitudinal study on interlanguage apologies. *Sophia linguistica: working papers in linguistics*, (41), 265-284.
74. Koprivica Lelićanin, M, Šuvaković, A.. (2011), "Jezičke pojave u asimetričnoj institucijskoj interakciji – slučaj Kol centra", *Glasnik Etnografskog instituta SANU*, godina LIX (2), Beograd, str. 190
75. Leary, T. (1957). *Interpersonal diagnosis of personality*. New York: Ronald Press.
76. Leech, (1983), *Principles of Pragmatics*, London: Longman.
77. Leech, G. (1983). *Principles of Pragmatics*. Longman, London, New York.
78. Levinson, S. 1983. *Pragmatics*. Cambridge: Cambridge University Press.
79. Lorenzo, J., Navarro, R., Rivilla, J., & Lorenzo, A. (2013). The analysis of the basketball coach speech during the moments of game and pause in relation to the performance in competition. *Revista de psicología del deporte*, 22(1).
80. Lugovaya N. (2011). Discourse analysis. The notion of speech event. <http://www.rostov-language.ru/help-36.html> pristupljeno 12.6.2016.
81. Lyons, J. (1977). *Semantics (vols i & ii)*. Cambridge CUP.
82. Ljung, M., Jenstad, T. E., & Hilt, T. (1987). *Banning: i norsk, svensk og 18 andra*
83. Marmaridou, A. (1990). *Cognitive Structures in BBC Financial Reports*.
84. Martínez Flor, A. (2005). A theoretical review of the speech act of suggesting: Towards a taxonomy for its use in FLT. *Revista alicantina de estudios ingleses*, No. 18 (Nov. 2005); pp. 167-187.
85. Matsumoto, Y. (1989). Politeness and conversational universals—observations from Japanese. *Multilingua-Journal of Cross-Cultural and Interlanguage Communication*, 8(2-3), 207-222.
86. McCarthy M. (2001). *Issues in Applied Linguistics*. Cambridge University Press.
87. Mey, J. L., & Brown, K. (2009). *Concise Encyclopedia of Pragmatics*. Elsevier Science.

88. Milosavljević, B. (2007). *Forme učtivosti u srpskom jeziku*, Beograd: Učiteljski fakultet.
89. Minić, Z. (2000): Lingvistička analiza simbola moći u verbalnom diskursu institucije (Magistarski rad, Univerzitet u Beogradu, Filološki fakultet).
90. Nešić M. (2006). "Sportski menadžment: Specifičnosti sportske komunikacije", *Business & Lifestyle*, br.10/2006, URL: <http://gmbusiness.biz/2015/02/10/sportski-menadzment-specificnosti-sportske-komunikacije/> (pristupljeno: 15.11.2017.)
91. Nguyen, M. T. T. (2005). *Criticizing and responding to criticism in a foreign language: A study of Vietnamese learners of English* (Doctoral dissertation, University of Auckland).
92. Nicoloff, F. (1989) Threats and illocutions. *Journal of Pragmatics* 13: 501-522.
93. Oishi, E. (2006). Austin's speech act theory and the speech situation. *Esercizi Filosofici*, 1(2006), 1-14.
94. Ostin, D. L. (1994). *Kako delovati rečima*. Novi Sad: Matica srpska.
95. Oswald, S. (2015). Understanding pragmatics. *Journal of Pragmatics*, 80, 44–47. <https://doi.org/10.1016/j.pragma.2015.02.002>
96. Pavlović, V. (2008). Mikrofizika i makropolitika moći Mišela Fukoa. *Godišnjak Fakulteta političkih nauka*, 2(2), 7-28.
97. Pebriantika, E., & Jazadi, I. (2017). Implicature and Politeness in Sumbawanese Daily Conversations. *The Indonesian Journal of Language and Language Teaching*, 2(1), 1-11.
98. Pennock-Speck, B. (2014). Lucía Fernández Amaya, María de la O Hernández López, Reyes Gómez Morón, Manuel Padilla Cruz, Manuel Mejías Borrero and Mariana Relinque Barranca, eds. 2012. *New Perspectives on (Im) Politeness and Interpersonal Communication*. *Atlantis. Journal of the Spanish Association for Anglo-American Studies*, 36(1), 191-195.
99. Perović, S. (2009). *Jezik u akciji*. Podgorica: CID i Institut za strane jezike.
100. Polovina V. (1993): Reformulacija smisla u diskursu i jezički nivoi, *Naučni sastanak slavista u Vukove dane 21/2*, Beograd, 110–117
101. Polovina, V. i Panić, N. (2010). Problemi lingvističke klasifikacije neverbalnih elemenata u komunikaciji. *Anali Filološkog fakulteta*, 22, 215-231.
102. Pomerantz, A. (1984). Agreeing and disagreeing with assessments: Some features of preferred/dispreferred turn shaped.
103. Popović, J. (2017). *Strategije učtivosti u engleskom i srpskom jeziku*, doktorska disertacija, Filološki fakultet Univerziteta u Beogradu
104. Prčić, T. (2008) *Semantika i pragmatika reči*. Zmaj. Novi Sad.
105. Radovanović, M. (1979). *Sociolingvistika*. Beograd: BIGZ.

106. Radovanović, M. (1986). Sociolingvistika. 2. izdanje. Književna zajednica Novog Sada; Dnevnik, Novi Sad. (3. izdanje: 2003, Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića, Sremski Karlovci, Novi Sad).
107. Rasulić, K., & Klikovac, D. (2014). Jezik i saznanje. Hrestomatija iz kognitivne Lingvistike. Filološki fakultet Univerziteta u Beogradu.
108. Rees-Miller, J. (2000). Power, severity, and context in disagreement. *Journal of pragmatics*, 32(8), 1087-1111.
109. Rintell, E. (1979). Getting your speech act together: The pragmatic ability of second language learners. *Working Papers on Bilingualism Toronto*, (17), 97-106.
110. Ristić, S. (2010). Diskurs psovki u srpskom jeziku. *Diskursi i diskursi*, 195-213.
111. Rot, Nikola, Osnovi socijalne psihologije, zavod za izdavanje udžbenika, Beograd, 1983
112. Sacks, H. (1987). On the preferences for agreement and contiguity in sequences in conversation. *Talk and social organization*, 54, 69.
113. Savić, S., & Mitro, V. (1998). *Psovke u srpskom jeziku*. Futura publikacije.
114. Savić, S., & Polovina, V. (1989). Razgovorni srpskohrvatski jezik. Filozofski fakultet, Institut za južnoslovenske jezike.
115. Schegloff, E. A. (1992). On talk and its institutional occasions. *Talk at work: Interaction in institutional settings*, 101-134.
116. Schwartz, S. H. (1994). Beyond individualism/collectivism: New cultural dimensions of values. In U. Kim, H. C. Triandis, Ç. Kâğıtçıbaşı, S.-C. Choi, & G. Yoon (Eds.), *Cross-cultural research and methodology series, Vol. 18. Individualism and collectivism: Theory, method, and applications* (pp. 85-119). Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
117. Serl, D. (1991). Govorni činovi. Oglad iz filozofije jezika. Beograd: Nolit. 294
118. Sifianou, M. (2012). Disagreements, face and politeness. *Journal of Pragmatics*, 44(12), 1554-1564.
119. Sinadinović, D. (2017). Jezički aspekti interakcije lekara i pacijenta u engleskom i srpskom, doktorska disertacija, Filološki fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd.
120. Soler, E. A., & Jordà, M. P. S. (2001). Occurrence of exhortative speech acts in ELT materials and natural speech data: A focus on request, suggestion and advice realisation strategies. *Sell: studies in English language and linguistics*, (3), 5-22.
121. Spencer-Oatey, H. (1996). Reconsidering power and distance. *Journal of pragmatics*, 26(1), 1-24.
122. Spencer-Oatey, Helen. (1997) Unequal relationships in high and low power distance societies: a comparative study of tutor - student role relations in

- Britain and China. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, Vol.28 (No.3). pp. 284-302. ISSN 0022-0221
123. Tannen, D. (1994). *Gender and discourse*. Oxford University Press.
 124. The Chinese Culture Connection (1987). Chinese values and the search for culture free dimensions of culture., *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 18:2, pp.143-164
 125. Thomas, J. (1995): *Meaning in interaction. An introduction to pragmatics*. New York: Longman.
 126. Thonus, T. (1999). Dominance in academic writing tutorials: Gender, language proficiency, and the offering of suggestions. *Discourse & Society*, 10(2), 225-248.
 127. Tomić, Z. (2016). *Knjiga o ćutanju. Ćigoja štampa*.
 128. Tomić, Z. (2014). *Razumevanje i nesporazumi. Ćigoja štampa*.
 129. Tracy, K., Dusen, D., & Robinson, S. (1987). "Good" and "bad" criticism: A descriptive analysis. *Journal of communication*, 37(2), 46-60.
 130. Trbojević Milošević I. (2016): *Poruke neizrećenog*, Univerzitet u Beogradu, Filološki fakultet
 131. Trosborg, A. (1995): *Interlanguagepragmatics. Requests, complaints andapologies*. Berlin: Mouton de Gruyter.
 132. Van Dijk, T. A. (1976). "Pragmatic, Presuppositions and context grammars". In S. J. Schmidt, (Ed.) *Pragmatik/Pragmatics II. Munich: Fink*.pp: 53-82. Pristupljeno: <http://www.discourses.org/OldArticles/Pragmatics%20Presuppositions%20and%20Context%20Grammars.pdf>
 133. Van Dijk, T. A. (2008). *Discourse and Context. A sociocognitive approach*. Cambridge: Cambridge University Press, p. 352
 134. Van Dijk, T. A., Kintsch, W., & Van Dijk, T. A. (1983). *Strategies of discourse comprehension* (pp. 11-12). New York: Academic Press.
 135. Van Dijk, T.A. (1989), "Structure of Discourse and Structures of Power". In: Anderson, J.A. (Ed.), *Communication Yearbook 12*, 18-59. Newbury Park, CA: Sage. pp.49-50
 136. Van Dijk, T.A. (2001), „Critical Discourse Analysis” In Tannen, D., Hamilton, H.E. and Schiffrin, D., 2015. *The handbook of discourse analysis*. John Wiley & Sons. pp. 352-371
 137. Verschueren, J. (1999). *Understanding pragmatics*. London: Arnold.
 138. Vuković M. (2014) „Kritička analiza diskursa” u *Analiza diskursa: teorije i metode* (ur. Slavica Perović) 97-114, Institut za strane jezike, Univerzitet Crne Gore.
 139. Watts, R. J. (2003). *Politeness*. Cambridge University Press.
 140. Weeks, J. (1982, October). Foucault for historians. In *History Workshop* (pp. 106-119). Editorial Collective, History Workshop, Ruskin College.

141. Wierzbicka, A. (1987). *English speech act verbs: A semantic dictionary*. Academic Pr.
142. Wish, M., Deutsch, M., & Kaplan, S. J. (1976). Perceived dimensions of interpersonal relations. *Journal of Personality and social Psychology*, 33(4), 409.
143. Wodak, R. (2007), "Pragmatics and Critical Discourse Analysis: A cross-disciplinary inquiry" *Pragmatics & Cognition*, April 2007, Internet: <https://www.researchgate.net/publication/233507795> pristupljeno 12.12.2017.
144. Wodak, R. (2007), "Pragmatics and Critical Discourse Analysis: A cross-disciplinary inquiry" *Pragmatics & Cognition*, April 2007, Internet: <https://www.researchgate.net/publication/233507795> pristupljeno 12.12.2017.
145. Yule, G. (1996). *Pragmatics*: Oxford University Press.
146. Zimmerman, D. H., & Boden, D. (1991). Structure-in-action: An introduction. *Talk and social structure: Studies in ethnomethodology and conversation analysis*, 3-21.

ПРИЛОГ 1

Тест допуњавања дискурса за тренере

Пол:

мушки

женски

Године старости:

20-30

30-40

40-50

50 +

Тим који тренирате: мушки женски

Узраст који тренирате: _____

Колико дуго тренирате? _____

Индивидуални или колективни спорт (подвуците)

Молим Вас да помогнете моје ЈЕЗИЧКО истраживање, тиме што ћете ситуације које следе пажљиво прочитати, замислити да сте директни учесник истих, те дат-и свој одговор на њих користећи баш оне речи којима бисте се у датој ситуацији директно обратили играчу (битно је да се изражавате природно и спонтано, као у стварним ситуацијама; псовке су дозвољене; нпр. „Излази напоље!”). Тест је анониман. Овим дајете сагласност за коришћење упитника у научном раду.

Унапред хвала!

1. Недавно сте објаснили нови техничко-тактички елемент игре који треба да има директан утицај на резултат на веома важној утакмици која се игра наредни викенд. Играчи су га усвојили и примењују у игри. Један играч, међутим, стално ради погрешно. Поновите неколико пута објашњење и покажете покрет/ вежбу али резултат изостаје. На прошлом тренингу сте га опоменули и поново приказали правилно извођење. Шаљиво Вам каже

”

_____”

2. У току тренинга објашњавате нову организацију напада који треба да заврши ударцем на гол противника. Један играч прво одбија да користи нову стратегију напада а онда и вербално изражава своје неслагање објашњавајући да то за њега није добра тактика и изнова све ради по своме. Видно изнервирани заустављате игру и **КАЖЕТЕ МУ/ЈОЈ:**

”_____

_____”

3. У току игре чини Вам се да је један играч повређен/а али не жели да изостане са тренинга, јер се ближи важно такмичење. Покрети које изводи су добри са аспекта игре али могу довести до даљег повређивања. **ВИ МУ/ЈОЈ КАЖЕТЕ:**

”_____

_____”

4. Пре извесног времена, приметили сте да се један/на од најталентованијих играча понаша чудно. Перфекциониста је и када год направи грешку или игра лоше, повуче се у себе и фокусира се само на грешке, љути се на себе јер не може да их исправи. Због тога му/јој је игра све лошија. **ВИ МУ/ЈОЈ КАЖЕТЕ:**

”_____

_____”

У ТОКУ ЈЕ ФИНАЛНА УТАКМИЦА НА ТАКМИЧЕЊУ ВИСОКОГ РАНГА

5. Ваш тим води са малом предношћу. Како време одмиче примећујете да се опуштају и све више греше у примени појединих врста нападачких акција. Покушавате да промените тактику напада. **ВИ ИМ КАЖЕТЕ:**

”_____

_____”

6. Ваш тим губи са значајном разликом. Покушавају да промене тактику напада сами али кола иду низбрдо и они се све чешће налазе у зони одбране, уместо да агресивније крену у напад. И када крену у напад стално губе лопту. ВИ ИМ КАЖЕТЕ:

”_____

_____”

7. Играч који је најбоље играо на такмичењу до сада почиње да се издваја из тимске игре. Жели да оствари доминантну улогу у тиму. Не држи се договорене стратегије и покушава да се истакне креативном али индивидуалистичком игром. Међутим ефикасност тима је доведена у питање и они тешко долазе у положај за реализацију напада. Противник преузима иницијативу и преокреће резултат у своју корист. Остало је још мало времена. ВИ МУ/ЈОЈ КАЖЕТЕ:

”_____

_____”

8. Резултат је изједначен. На терену влада велика напетост и уочавате да се у прекидима Играчи Вашег тима расправљају око тактичких елемената које треба да примене како би повели. Чујете да су пале и неке тешке речи и увреде међу играчима. ВИ ИМ КАЖЕТЕ:

”_____

_____”

9. Иако су одступили од договорене стратегије у игри и нису примењивали оне тактичке варијанте које сте од њих очекивали, Ваш тим је победио. Сви се радују али Ви нисте у потпуности задовољни. ВИ ИМ КАЖЕТЕ:

”_____

_____”

ПРИЛОГ 2

Тест допуњавања дискурса за спортисте

Пол:

мушки

женски

Године старости:

< 25

<18

Спорт који тренирате: _____

Колико дуго тренирате? _____

Молим Вас да помогнете моје ЈЕЗИЧКО истраживање, тиме што ћете ситуације које следе пажљиво прочитати, замислити да сте директни учесник истих, те дати свој одговор на њих користећи баш оне речи којима бисте се у датој ситуацији директно обратили тренеру (битно је да се изражавате природно и спонтано, као у стварним ситуацијама; псовке су дозвољене; нпр. „Нећу више да понављам исти шут!“). Тест је анониман. Овим дајете сагласност за коришћење упитника у научном раду.

Унапред хвала!

1. Тренер Вам је недавно објаснио нови техничко-тактички елемент игре али Вама не полази за руком да га усвојите и радите погрешно. Тренер је нестрпљив и каже Вам „Дај укључи главу и пробај да урадиш оно што ти говорим! Или се пробуди или ћу те избацити из прве поставе“ а Вама је потребно да Вам се још једном покаже како се то изводи. ВИ МУ/ЈОЈ КАЖЕТЕ:

”_____”

_____”

2. У току тренинга објашњава се нова организација напада који треба да заврши ударцем на гол противника. Не слажете се са избором тренера и поново покушавате да „прогурате“ свој напад. Тренер је изнервиран, зауставља игру и каже: „А да ти ја дам ову пиштаљку, ти мени дрес, па нам свима објасни како то треба“ КАЖЕТЕ МУ/ЈОЈ:

”

_____”

3. У току игре сте се повредили али не желите да изостанете са тренинга, јер се ближи важно такмичење. Плашите се даљег повређивања. Тренер Вам каже: „Ајде повуци се да не ризикујемо већу повреду. Боље је да пропустиш једну утакмицу него да касније будеш дуже одсутан.” ВИ МУ/ЈОЈ ОДГОВАРАТЕ:

”

_____”

4. Веома сте талентовани али и перфекциониста. Када год направите грешку или играте лоше, повлачите се у себе и мислите само на те грешке, љути сте на себе јер не можете да их исправите. Због тога вам је игра све лошија. Тренер Вам каже „Чему то, зашто радиш против себе! Идемо све из почетка, ти можеш то сигурно! Фокусирај се, мисли позитивно!” ВИ МУ/ЈОЈ КАЖЕТЕ:

”

_____”

У ТОКУ ЈЕ ФИНАЛНА УТАКМИЦА НА ТАКМИЧЕЊУ ВИСОКОГ РАНГА

5. Ваш тим води са малом предношћу. Како време одмиче цео и све више грешите у примени појединих врста нападачких акција. Тренер каже: ”Океј сад више нема зезања! Идемо другим путем. Мењамо стратегију. Поједноставићемо акцију и направити низ поена на њихове грешке. Нема измишљања, паметовања!” ВИ МУКАЖЕТЕ:

”

_____”

6. Ваш тим губи са значајном разликом. Покушавате да промените тактику напада сами али кола иду низбрдо и све чешће сте у зони одбране, уместо да агресивније кренете у напад. И када кренете, стално губите лопту. На тајм-ауту тренер бесно каже „И лош систем је бољи од хаоса! Идемо до краја, нема одустајања” ВИ КАЖЕТЕ:

”_____

_____”

7. Најбоље сте играли на на такмичењу до сада и полако се издвајате из тимске игре. Желите да остварите доминантну улогу у тиму. Не држите се договорене стратегије јер мислите да ћете креативном и индивидуалистичком игром постићи много више. Међутим ефикасност тима је доведена у питање и тренер реагује „Ово је тимски спорт, на клупу и охлади мало главу.” ВИ МУ/ЈОЈ КАЖЕТЕ:

”_____

_____”

8. Резултат је изједначен. На терену влада велика напетост и почињете да се међусобно расправљате са суиграчима око тактичких елемената које треба да примените како би повели. Падају и тешке речи и увреде. Тренер се нервира: „Немој да сам чуо некога више. Треба да сте екипа а не банда, поготово у овим тренуцима. Ко проговори иде на клупу.” ВИ МУ/ЈОЈ КАЖЕТЕ:

”_____

_____”

9. Иако сте одступили од договорене стратегије у игри и нисте примењивали оне тактичке варијанте које је тренер очекивао, Ваш тим је победио. Сви се радујете а тренер каже: ”У реду, победа је победа, честитам. Али много тога треба исправити. Прст на чело” ОДГОВАРАТЕ:

”_____

_____”

БИОГРАФИЈА АУТОРА

Гордана Векарић рођена је 25. јуна 1966. године у Београду. Основну и средњу школу (Филолошку гимназију) завршила је у Београду, а 1990. године дипломирала је на Филолошком факултету Универзитета у Београду, на Групи за енглески језик и књижевност и италијански језик. Мастер студије на Филолошком факултету у Београду завршила је 2012. године одбранивши мастер рад „Значај употребе маркера ограђивања у академском писању у области физичке културе”. Школске 2012/2013. започела је докторске студије на Филолошком факултету у Београду, модул: језик.

По завршетку основних студија радила је као сарадник у дневном листу „Политика експрес” (1990) и као професор италијанског језика на Коларчевом народном универзитету (1990–1991). Од 1991. године активна је као преводилац и судски тумач за енглески и италијански језик. Поред писаног, бави се и симултаним превођењем. Од 1995. до 2002. радила је као професор енглеског језика у Електротехничкој школи „Раде Кончар” у Београду. Од априла 2002. године предавач је за предмет Енглески језик на Факултету спорта и физичког васпитања Универзитета у Београду. Поред рада у настави, била је члан организационог одбора на скуповима које Факултет организује поводом Дана факултета. Ангажована је и као лектор за енглески језик у часопису „Физичка култура” који издаје Факултет спорта и физичког васпитања у Београду. Учесник је домаћих и међународних научних скупова с радовима из области метадискурса, анализе дискурса.

Члан је Секције универзитетских наставника страног језика струке при Друштву за примењену лингвистику и Друштва симултаних и консекутивних преводилаца Србије (ДСКПС).

ИЗЈАВЕ О АУТОРСТВУ

ИЗЈАВА О АУТОРСТВУ

Потписана Гордана Векарић
број уписа 12006/Д

Изјављујем

да је докторска дисертација под насловом **„Дискурс моћи у спорту: комуникациони модели и стратегије у интеракцији тренер – спортиста”**

- резултат сопственог истраживачког рада,
- да предложена дисертација у целини ни у деловима није била предложена за добијање било које дипломе према студијским програмима других високошколских установа,
- да су резултати коректно наведени и
- да нисам кршила ауторска права и користила интелектуалну својину других лица.

Потпис докторанда

У Београду, 31. 3. 2019.

**ИЗЈАВА О ИСТОВЕТНОСТИ ШТАМПАНЕ И ЕЛЕКТРОНСКЕ ВЕРЗИЈЕ
ДОКТОРСКОГ РАДА**

Име и презиме аутора Гордана Векарић _____

Број индекса 12006/ Д _____

Студијски програм ДАС Језик, књижевност, култура _____

Наслов рада **„Дискурс моћи у спорту: комуникациони модели и стратегије у интеракцији тренер – спортиста”**

Ментор др Ивана Трбојевић Милошевић

Потписана _____ Гордана Векарић _____

Изјављујем да је штампана верзија мог докторског рада истоветна електронској верзији коју сам предала за објављивање на порталу **Дигиталног репозиторијума Универзитета у Београду.**

Дозвољавам да се објаве моји лични подаци везани за добијање академског звања доктора наука, као што су име и презиме, година и место рођења и датум одбране рада.

Ови лични подаци могу се објавити на мрежним страницама дигиталне библиотеке, у електронском каталогу и у публикацијама Универзитета у Београду.

Потпис докторанда

У Београду, 31.3. 2019.

ИЗЈАВА О КОРИШЋЕЊУ

Овлашћујем Универзитетску библиотеку „Светозар Марковић” да у Дигитални репозиторијум Универзитета у Београду унесе моју докторску дисертацију под насловом: **„Дискурс моћи у спорту: комуникациони модели и стратегије у интеракцији тренер – спортиста”**

која је моје ауторско дело.

Дисертацију са свим прилозима предао/ла сам у електронском формату погодном за трајно архивирање.

Моју докторску дисертацију похрањену у Дигитални репозиторијум Универзитета у Београду могу да користе сви који поштују одредбе садржане у одабраном типу лиценце Креативне заједнице (Цреативе Цоммонс) за коју сам се одлучио/ла.

1. Ауторство
2. Ауторство – некомерцијално
3. Ауторство – некомерцијално – без прераде
4. Ауторство – некомерцијално – делити под истим условима
5. Ауторство – без прераде
6. Ауторство – делити под истим условима

(Молимо да заокружите само једну од шест понуђених лиценци, кратак опис лиценци дат је на полеђини листа).

Потпис докторанда

У Београду, 31.3.2019.

1. Ауторство - Дозвољавање умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, и прераде, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце, чак и у комерцијалне сврхе. Ово је најслободнија од свих лиценци.

2. Ауторство – некомерцијално. Дозвољавање умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, и прераде, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце. Ова лиценца не дозвољава комерцијалну употребу дела.

3. Ауторство - некомерцијално – без прераде. Дозвољавање умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, без промена, преобликовања или употребе дела у свом делу, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце. Ова лиценца не дозвољава комерцијалну употребу дела. У односу на све остале лиценце, овом лиценцом се ограничава највећи обим права коришћења дела.

4. Ауторство - некомерцијално – делити под истим условима. Дозвољавање умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, и прераде, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце и ако се прерада дистрибуира под истом или сличном лиценцом. Ова лиценца не дозвољава комерцијалну употребу дела и прерада.

5. Ауторство – без прераде. Дозвољавање умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, без промена, преобликовања или употребе дела у свом делу, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце. Ова лиценца дозвољава комерцијалну употребу дела.

6. Ауторство - делити под истим условима. Дозвољавање умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, и прераде, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце и ако се прерада дистрибуира под истом или сличном лиценцом. Ова лиценца дозвољава комерцијалну употребу дела и прерада. Слична је софтверским лиценцама, односно лиценцама отвореног кода.